

Dissertationes legilinguisticae 1

Studies in Legilinguistics 1

Studies in Legal Language and Communication

Dissertationes legilinguisticae

Studies in Legilinguistics

Studies in Legal Language and Communication

Edited by: Aleksandra Matulewska,
Karolina Gortych-Michalak
Joanna Grzybek

Editor-in-chief: Aleksandra Matulewska

Co-editor: Joanna Grzybek

Editor of the volume: Aleksandra Matulewska

Adam Mickiewicz University

Volume 1

ADVISORY BOARD

Łucja Biel (Warsaw University)
Marcus Galdia (International University of Monaco)
Hannes Kniffka (Bonn University)
Artur Kubacki (University of Silesia)
Maria Teresa Lizisowa (Małopolska Higher School of Józef Dietel)
Fernando Prieto Ramos (Université de Genève)
Judith Rosenhouse (Swantech – Sound Waves Analysis and Technologies,
Ltd., before retirement: Technion I.I.T., Haifa, Israel)

Dissertationes legilinguisticae 1
Studies in Legilinguistics 1

Studies in Legal Language and Communication

**Struktura polskich, greckich
i cypryjskich aktów normatywnych**

Studium porównawcze w aspekcie
translatologicznym

Karolina Gortych-Michalak

Wydawnictwo Naukowe CONTACT

Dissertationes legilinguisticae

Studies in Legilinguistics

Studies in Legal Language and Communication

Redaktorzy serii: Aleksandra Matulewska
Karolina Gortych-Michalak
Joanna Grzybek

Redaktor naczelny: Aleksandra Matulewska

Redaktor tematyczny: Joanna Grzybek

Redaktor tomu: Aleksandra Matulewska

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Tom 1

KOMITET REDAKCYJNY

Łucja Biel (Uniwersytet Warszawski)
Marcus Galdia (International University of Monaco)
Hannes Kniffka (Bonn University)
Artur Kubacki (Uniwersytet Śląski)
Maria Teresa Lizisowa (Małopolska Wyższa Szkoła im. Józefa Dietla)
Fernando Prieto Ramos (Université de Genève)
Judith Rosenhouse (Swantech – Sound Waves Analysis and Technologies,
Ltd., przed przejściem na emeryturę: Technion I.I.T., Haifa, Israel)

Dissertationes legilinguisticae 1
Studies in Legilinguistics 1

Studies in Legal Language and Communication

**Struktura polskich, greckich
i cypryjskich aktów normatywnych**

Studium porównawcze w aspekcie
translatologicznym

Karolina Gortych-Michalak

Wydawnictwo Naukowe CONTACT

Copyright by Laboratory of Legilinguistics 2013

Projekt okładki: Pracownia Legilingwistyki

Recenzent tomu: Prof. dr hab. Feliks Zedler

ISBN 978-83-60251-71-3

Nakład 100 egz.

Redakcja i skład: Wydawnictwo Naukowe CONTACT

Redaktor językowy: Prof. dr hab. Piotr Wierzchoń

Druk: Wydawnictwo Naukowe CONTACT

Poznań 2013

Spis treści

Podziękowania	11
Wykaz skrótów	13
Wstęp	15
0.1. Uzasadnienie wyboru tematu	15
0.1.1. Językoznawcze badania porównawcze	17
0.1.2. Język specjalistyczny	21
0.1.3. Translatologia legilingwistyczna	24
0.2. Cel i zakres pracy	27
0.3. Metoda badawcza i materiał badawczy	27
 Rozdział pierwszy	
1. Legilingwistyka – stan badań	33
1.1. Legilingwistyka – istota, przedmiot i cel badań	33
1.1.1. Badania polskiego języka prawnego	38
1.1.1.1. Język prawny – typologia	39
1.1.1.2. Język prawny – główne nurty badań	41
1.1.2. Badania greckiego języka prawa	44
1.1.2.1. Status greckiego języka prawa	45
1.1.2.2. Grecki język prawa – typologia i kierunki badań legilingwistycznych	51
1.1.3. Badania cypryjskiego języka prawa	55
1.2. Legilingwistyka porównawcza	61
1.2.1. Legilingwistyka porównawcza a językoznawstwo	61
1.2.2. Legilingwistyka porównawcza a komparatystyka prawnicza	63
1.3. Przekład tekstów prawnych – wybrane aspekty	65
1.3.1. Przekład prawny a legilingwistyka	65
1.3.2. Przekład prawny – istota i cel	65
1.3.3. Kompetencje i funkcja tłumacza tekstów prawnych	69
1.3.4. Rola tekstu w przekładzie prawnym	70
1.3.5. Przekład prawny grecko-polski	73

Rozdział drugi

2. Metodologia badań tekstu prawnego	75
2.1. Tekst prawny w badaniach lingwistycznych	75
2.1.1. Tekstologia i dyskurs a tekst prawny	76
2.2. Metodologia badań tekstu aktów normatywnych	48
2.2.1. Założenia wstępne i teza badawcza	80
2.2.2. Analiza porównawcza tekstów aktów normatywnych.	82
2.3. Aplikacja metod badawczych do przekładu polsko-greckiego i grecko- -polskiego tekstów prawnych	86

Rozdział trzeci

3. Tekst prawny w komunikacji	89
3.1. Komunikacja prawna	89
3.2. Schemat komunikacji prawnej	91
3.3. Nadawca	92
3.4. Odbiorca	96
3.4.1. Odbiorca bezpośredni	97
3.4.2. Odbiorca pośredni	87
3.4.3. Odbiorca w schemacie komunikacji prawnej	99
3.5. Komunikat	100
3.6. Tłumacz w plurilingwalnej komunikacji prawnej	105
3.7. Podsumowanie	109

Rozdział czwarty

4. Superstruktura tekstów aktów normatywnych	111
4.1. Superstruktura tekstów – istota	111
4.2. Superstruktura tekstów – porównanie	113
4.2.1. Superstruktura ustaw typu kodeks i ustawy	113
4.2.1.1. Jednostki superstruktury – zestawienie	114
4.2.1.2. Jednostki superstruktury – rola w tekście	118
4.2.2. Superstruktura ustawy typu kodeks i ustaw.	120
4.2.2.1. Jednostki superstruktury – zestawienie	120
4.2.2.2. Jednostki superstruktury – rola w tekście	124
4.2.3. Superstruktura ustaw	125
4.2.3.1. Jednostki superstruktury – zestawienie	126
4.2.3.2. Jednostki superstruktury – rola w tekście	128
4.2.4. Porównanie elementów wizualnych superstruktury	130
4.3. Podsumowanie analizy porównawczej	133
4.4. Superstruktura tekstu i translatologia	135
4.4.1. Analiza porównawcza superstruktury w badaniach translatologicznych	135
4.4.2. Aplikacja wyników badań w praktyce przekładu	137

Rozdział piąty

5. Makrostruktura tekstów aktów normatywnych	147
5.1. Makrostruktura tekstów – istota	147
5.2. Makrostruktura a superstruktura tekstu	149
5.3. Makrostruktura w ujęciu linearnym.	151
5.3.1. Makrostruktura kodeksów (I) i ustawy	151
5.3.2. Makrostruktura kodeksów (II) i ustawy	155
5.3.3. Makrostruktura ustaw	158
5.4. Makrostruktura w ujęciu linearnym a translologia	161
5.4.1. Analiza porównawcza superstruktury w badaniach translologicznych	161
5.4.2. Aplikacja wyników badań w praktyce przekładu	163
5.5. Makrostruktura w ujęciu nieliniarnym	165
5.5.1. Analiza porównawcza makrostruktury w ujęciu nieliniarnym w badaniach translologicznych	168
5.5.2. Aplikacja wyników badań w praktyce przekładu	179
5.6. Makrostruktura w ujęciu linearnym i nieliniarnym – podsumowanie	180

Rozdział szósty

6. Mikrostruktura tekstów aktów normatywnych	183
6.1. Mikrostruktura tekstów – istota.	183
6.2. Mikrostruktura, makrostruktura i superstruktura tekstu aktu normatywnego	185
6.3. Jednostki mikrostruktury tekstu prawnego	186
6.3.1. Norma prawna w przepisie	186
6.3.1.1. Normy merytoryczne w przepisach	191
6.3.1.2. Normy kompetencyjne w przepisach	199
6.4. Norma i przepis prawny, a translologia.	202
6.4.1. Analiza porównawcza przepisu w badaniach translologicznych	203
6.4.2. Aplikacja wyników badań w praktyce przekładu	205
6.5. Definicja legalna jako przepis prawny	211
6.5.1. Definicja legalna – struktura	212
6.5.2. Definicja legalna – typologia	214
6.6. Definicja legalna a translologia	215
6.6.1. Analiza porównawcza definicji legalnej w badaniach translologicznych	215
6.6.2. Aplikacja wyników badań w praktyce przekładu	232
6.7. Inne przepisy aktu normatywnego w aspekcie translologicznym	235
6.8. Mikrostruktura części nieartykułowanej w aspekcie translologicznym	237

Rozdział siódmy

7. Synergia elementów struktury tekstów.	241
7.1. Struktura tekstu a kryteria tekstowości	241

7.2.	Struktura tekstów a komunikacja prawna	248	
7.3.	Struktura tekstów a teoria aktów mowy	250	
7.4.	Synergia elementów strukturalnych w celu realizacji funkcji komunikatu prawnego	255	
 Rozdział ósmy			
8.	Wnioski	257	
8.1.	Wnioski z przeprowadzonych badań porównawczych	257	
8.2.	Wnioski z przeprowadzonych badań w aspekcie translatologicznym	263	
 Zakończenie			269
Bibliografia			273
Webgrafia			298
Spis przywoływanych aktów prawnych			299
Elektroniczne bazy aktów prawnych wykorzystanych w książce			303
Spis rysunków			305
Spis tabel			306
Streszczenie pracy w języku polskim			307
Abstract			311
Επανάληψη.			315

PODZIĘKOWANIA

Niniejsze opracowanie nie powstałoby, gdyby nie szczęśliwe spotkanie wielu osób. Wśród nich jest Profesor Jerzy Bańcerowski, którego wyteżona praca naukowa i wielkie wsparcie badań nad tak zwanymi małymi językami w Instytucie Językoznawstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, sprawiły, iż autorka pracy miała możliwość prowadzenia swoich badań w obrębie wąskiej tematyki, za co wyraża serdeczne podziękowania. Profesor Jerzy Bańcerowski przez szacunek dla wielokulturowości i dbałość o każdy aspekt badań w tym zakresie, stał się niedoścignionym wzorem dla wielu naukowców, a będąc osobą otwartą, bardzo życzliwą i obdarzoną niezwykłym poczuciem humoru, przysporzył sobie wielu przyjaciół na całym świecie, którzy cenią go nie tylko jako badacza, ale też jako człowieka.

Kolejną osobą, której należą się podziękowania za pomoc w prowadzonej pracy naukowej, jest doktor Aleksandra Matulewska, bez której zachęty, życzliwości i wsparcia, bardzo trudno byłoby podjąć realizację badań w obrębie legilingwistyki polskiej i greckiej. Prowadzona przez nią Pracownia Legilingwistyki w Instytucie Językoznawstwa to jednostka, która dzięki swojej Kierowniczce, realizuje przedsięwzięcia takie, jak np. konferencje naukowe, wydawania czasopism. Dzięki tym działaniom, legilingwistyka z dnia na dzień staje się coraz bardziej rozwiniętą gałęzią językoznawstwa. Pragnę również wyrazić podziękowania innym członkom i naukowcom współpracującym z Pracownią Legilingwistyki, za liczne dysputy naukowe, z których wypłynęło wiele korzyści na polu legilingwistyki.

Osobne podziękowania kieruję również do polskich neohellenistów, a w szczególności do Profesor Małgorzaty Borowskiej, Profesor Krystyny Tuszyńskiej, Profesora Włodzimierza Appela, których pio-

nierskie badania poświęcone językowi, literaturze i kulturze nowogreckiej na gruncie polskim oraz działania dydaktyczne, zachęciły mnie do pochylenia się nad problemami językoznawstwa nowogreckiego. Podziękowania kieruję również do Dyrekcji Instytut Językoznawstwa, która dynamicznie wspiera działalność naukową swoich pracowników ze wszelkich miar oraz motywuje do dalszych działań.

Osobne podziękowania kieruję również do Pana Profesora Feliksa Zedlera, który zechciał udzielić autorce cennych wskazówek, komentarzy i zachęty do realizacji niniejszego opracowania.

Wykaz stosowanych w książce skrótów

AK	Grecki kodeks cywilny. <i>Astikos Kodikas</i> [Αστικός Κώδικας].
AN	Grecka ustawa uchwalona w trybie pilnym. <i>Anagkastikos Nomos</i> [Αναγκαστικός Νόμος].
Dz.U.	Dziennik Ustaw.
EE	Cypryjski dziennik promulgacyjny. <i>Episimi Efimerida tis Kypriakis Dimokratias</i> [Επίσημη Εφημερίδα της Κυπριακής Δημοκρατίας].
EE A	Cypryjski Dziennik Oficjalny (gazeta promulgacyjna). Część A. <i>Episimi Efimerida tis Kypriakis Dimokratias</i> [Επίσημη Εφημερίδα της Κυπριακής Δημοκρατίας].
FEK [ΦΕΚ]	Grecki Oficjalny Dziennik Rządowy (gazeta promulgacyjna). <i>I Efimerida tis Kyverniseos</i> [Η Εφημερίδα της Κυβερνήσεως].
FEK A [ΦΕΚ Α']	Grecki Oficjalny Dziennik Rządowy. Tom A (zawierający akty normatywne). <i>I Efimerida tis Kyverniseos. Teychos A</i> [Η Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. Τεύχος Α'].
GrKPC	Grecki kodeks postępowania cywilnego. <i>Kodikas politikis dikonomias</i> [Κώδικας πολιτικής δικονομίας].
KC	Kodeks cywilny.
KEF [ΚΕΦ]	Ustawa cypryjska. Nazwa aktu normatywnego uchwalonego podczas panowania brytyjskiego na Cyprze i obowiązująca w Republice Cypru. <i>Kefaleo</i> [Κεφαλαίο].
KriO	Kodeks Rodzinny i Opiekuńczy.
LSP	Language for Special / Specific Purposes.
N	Ustawa. <i>Nomos</i> [Νόμος]. Grecki i cypryjski akt normatywny.
PASC	Ustawa z dnia 29 września 1986 r. Prawo o aktach stanu cywilnego.
PK	Grecki kodeks karny. <i>Poinikos kodikas</i> [Ποινικός Κώδικας].
PD	Greckie rozporządzenie prezydenckie. <i>Proedriko Diatagma</i> [Προεδρικό Διάταγμα].

Wstęp

0.1. Uzasadnienie wyboru tematu

Struktura tekstów prawnych, a w szczególności struktura tekstów aktów normatywnych, odgrywa kluczową rolę w procesie tworzenia prawa, ponieważ ma skonwencjonalizowaną formę, której nie można pominąć podczas redakcji tekstów prawnych. Tym samym jest czynnikiem, który należy wziąć pod uwagę podczas percepcji i interpretacji tekstu aktu normatywnego. Wiedza na temat budowy tekstu prawnego jest niezbędna w pracy prawników np. radców prawnych, adwokatów, czy sędziów, którzy w dobie coraz szybciej rozwijających się relacji prawnych, handlowych, czy rodzinnych, podejmują działania wywołujące określone skutki poza granicami danego państwa. Podejmowanie pracy za granicą, import, eksport, związek małżeński z obcokrajowcem, dziedziczenie po spadkodawcach będących obywatelami innych państw – to tylko niektóre sytuacje, jakie regulowane są stosownymi przepisami prawnymi obowiązujących w określonym państwie i zapisanymi w języku narodowym tego państwa.

W tym kontekście, zawody prawnicze nie ograniczają się tylko do działalności na obszarze jednego państwa, czy jednego systemu prawnego, ale przekraczają je. Stąd, na przykład radca prawny, aby doradzić swojemu klientowi, jaka forma działalności gospodarczej w innym państwie jest co najmniej równie korzystna, co dotychczas prowadzona działalność, winien znać przepisy innego państwa, które regulują w nim prowadzenie działalności gospodarczej. Na tej podstawie może doradzić w sposób właściwy swojemu klientowi. Również sędziowie, którzy na przykład muszą wydawać orzeczenia w sprawach o nabycie spadku z zagranicy, powinni znać prawodawstwo obcego kraju, z którego pochodzi majątek, aby wydać należyty

wyrok. Trudno wymagać od prawnika, aby znał systemy prawne wielu państw, poza państwem, w granicach którego działa. Tym bardziej trudno wymagać, aby mógł on samodzielnie poznawać obce przepisy prawne w ich języku oryginalnym, jeśli nie istnieje ich uznany, opublikowany przekład. Dlatego też dostrzegam pilną potrzebę współpracy prawników, np. radców prawnych, adwokatów, sędziów, czy prokuratorów z tłumaczami tekstów prawnych, ponieważ to za ich pośrednictwem możliwe jest uzyskanie wiedzy na temat danego, obcego systemu prawnego.

W tym świetle rola tłumacza jest bardzo istotna, ponieważ to również częściowo na nim spoczywa odpowiedzialność za skutki prawne powstałe w wyniku stosowania jego tłumaczenia. Dlatego też wiedza, kompetencje i umiejętności tłumacza prawnego jest coraz częściej eksplorowanym obszarem badań (por. Kubacki 2008, 2012 i in.). Translatologia, jako nauka, winna dostarczać kształconym tłumaczom prawnym rozwiązań przydatnych do zastosowania praktycznego, które powstają w wyniku badań porównawczych. Z tego też względu istnieje konieczność ich prowadzenia nie tylko na gruncie języka ogólnego, narodowego, ale również w obszarze języków specjalistycznych, jakim jest np. język prawny, po to, aby móc dostarczyć wyniki właściwe dla przekładu danego języka specjalistycznego. Z tego względu autorka niniejszego opracowania zdecydowała się podjąć badania nad polskimi, greckimi i cypryjskimi tekstami prawnymi, szczególnie, że nadal brak jest opracowań z zakresu językoznawstwa porównawczego w parze językowej grecki – polski i polski – grecki, tak w Polsce, Grecji i na Cyprze.

Prezentowane w książce badania mają na celu nie tylko rozszerzenie wiedzy w zakresie języka prawnego Polski, Grecji i Republiki Cypru w ujęciu porównawczym, ale również dostarczają informacje istotne dla przekładu prawnego. Ponadto, podjęcie badań w zakresie tytułowego zagadnienia, wskazuje również metodę badań tekstów prawnych, będących źródłem wiedzy o systemie prawnym i jego instytucjach, przydatnych tak bezpośrednio w procesie przekładu, jak i w procesie przygotowawczym przekładu. Tym samym prezentowane badania mogą wpłynąć na jakość kształcenia tłumaczy i opracowywania wiarygodnych źródeł wiedzy, np. tezaurusów, czy słowników.

Kolejnym czynnikiem, który zdecydował o podjęciu tytułowego zagadnienia, jest rosnące zainteresowanie językami specjalistycznymi nazywanymi w literaturze anglojęzycznej *Languages for Special/Specific Purposes*¹ (Galova 2007, 2), a w szczególności językiem prawa i językiem prawniczym², które w dobie intensyfikacji relacji politycznych, handlowych, społecznych i kulturalnych na skalę międzynarodową, stanowią kluczowy element globalnej komunikacji plurilingwalnej³.

Podobnie, jak wskazane powyżej okoliczności, tak i nikły stan wiedzy z zakresu przekładoznawstwa grecko-polskiego i polsko-greckiego sprawiają, że autorka zdecydowała o podjęciu badań, które uzupełniają luki istniejące w wiedzy, we wskazanych dziedzinach naukowych. Zadanie to staje się o tyle pilne, że dwa wiodące ośrodki badań neohellenistycznych w Polsce⁴ nie tylko funkcjonują od dekad, ale z powodzeniem podejmują kolejne działania o charakterze naukowym i dydaktycznym (podobnie jak inne, młodsze ośrodki naukowe i akademickie⁵), co świadczy o niesłabnącym zainteresowaniu badaniami neohellenistycznymi w Polsce.

0.1.1. Językoznawcze badania porównawcze

Nakreślone powyżej motywy podjęcia wyboru tematu opracowania wymagają doprecyzowania i przedstawienia właściwych dla nich pojęć podstawowych, które w dalszej kolejności będą wykorzystywane w tej pracy.

¹ LSP.

² Wyjaśnienie terminu *język prawny* i *język prawniczy* zostało zamieszczone w rozdziale pierwszym niniejszej pracy, w oparciu o systematykę Bronisława Wróblewskiego.

³ Synonim terminu: komunikacja multilingwalna, rozumiana jako komunikacja pomiędzy podmiotami posługującymi się różnymi językami etnicznymi (Komunikacja multilingwalna ma również charakter specjalistyczny. por. Zając 2013).

⁴ Uniwersytet Warszawski, Wydział Artes Liberales, Pracownia Studiów Helleńskich i Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wydział Neofilologii, Instytut Językoznawstwa, Zakład Filologii Nowogreckiej.

⁵ Katedra Języka i Cywilizacji Greckiej, Wydział Filologiczny, Uniwersytet im. M. Kopernika w Toruniu, Zakład Bizantynistyki i Neogrecystyki, Instytut Filologii Klasycznej, Wydział Filologiczny, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie.

Językoznawstwo porównawcze stanowi obecnie gałąź językoznawstwa synchronicznego (por. Crystal 2008). Uznaje się, że może mieć dwojaki charakter, tj. teoretyczny i praktyczny, a kryterium dystynkcji stanowi cel badań. Językoznawcze badania porównawcze stawiające sobie za cel aplikację wyników np. w glottodydaktyce, czy translatoryce (Kurtes 2006, 10, Fisiak 1981, 9) to gałąź językoznawstwa stosowanego. Tymczasem badania porównawcze stawiające sobie za cel model porównania dwóch lub więcej języków, determinację sposobu i przedmiotu ich porównania w oparciu o uniwersalia językowe, to badania teoretyczne, stanowiące gałąź językoznawstwa ogólnego (Fisiak 1978, 10, Krzeszowski 1990, 240, Zabrocki 1981, 43), czy typologicznego (Weinsberg 1983, 68). W tym kontekście słuszną wydaje się być konstatacja Wioletty Koseskiej-Toszewy (Koseska-Toszewa i in. 2007, 19-20) mówiąca o tym, iż kryterium rozróżnienia pomiędzy badaniami porównawczymi stosowanymi a teoretycznymi, jest obecność *języka-pośrednika*, zwanego też *tertium comparationis* (Krzeszowski 1984, 301), który pełni funkcję wspólnej platformy odniesienia niezbędnej do przeprowadzenia badań porównawczych (Hoey and Haughton 2001, 46).

W opracowaniach z zakresu językoznawstwa pojawia się kilka innych klasyfikacji językoznawstwa porównawczego. Do dwu najważniejszych należy podział oparty na zakresie przedmiotu badań, a dokładniej na liczbie porównywalnych języków (systemów językowych) oraz podział dokonany na podstawie stosowanej metody badawczej (porównanie a kontrastowanie). Nawiązując do tematyki niniejszej pracy, kluczowym zakresem badań porównawczych jest przynajmniej jedna para języków lub więcej języków (więcej niż jeden system językowy) w ujęciu synchronicznym (Saussure 1991, 122, Milewski 2005, 99, Lyons 1975, 58 i in.). W oparciu o to kryterium wyróżnia się językoznawstwo konfrontatywne, zwane również kontrastywnym, którego przedmiotem badań jest para języków oraz językoznawstwo typologiczne i ogólne (Weinsberg 1983, 65-69, Grzegorzczkova 2008, 160-161, Milewski 1993, 89), których przedmiotem badań jest wiele języków naturalnych bez uwzględnienia ich zmienności historycznej (Bańczerowski i in. 1982, 23).

W oparciu o metodę prowadzenia badań, można dokonać podziału na językoznawstwo porównawcze, inaczej konfrontatywne oraz językoznawstwo kontrastywne. Badania konfrontatywne polegają na wskazaniu różnic i podobieństw pomiędzy badanymi językami, a badania kontrastywne, z kolei, stawiają sobie za cel wskazanie tylko różnic. Kozłowska (1985, 239-240), w oparciu o zrealizowane badania konfrontatywne, wyciąga wniosek, iż badania konfrontatywne mają charakter dwukierunkowy (język A $\leftrightarrow$ uniwersalium językowe $\leftrightarrow$ język B), podczas gdy badania kontrastywne są badaniami jednokierunkowymi (język A $\rightarrow$ język B i/lub język B $\rightarrow$ język A) (Sussex 1981, 29-30). Ta próba dystynkcji pomiędzy językoznawstwem konfrontatywnym, a kontrastywnym, bliska jest pierwszemu, podanemu przeze mnie, podziałowi dziedziny na językoznawstwo porównawcze teoretyczne i stosowane.

Badania porównawcze od lat 70. dwudziestego wieku, pod wpływem gramatyki generatywno-transformacyjnej uległy rewitalizacji i zmianie (James 1971, 53, Kosowska-Toszeńska 2007, 20, Szulc 1984, 15-16). Od tego czasu mówi się o kresie tradycyjnie pojmowanego językoznawstwa kontrastywnego, czy gramatyki kontrastywnej polegającej tylko i wyłącznie na wskazaniu różnic między dwoma systemami językowymi. Przykładem współczesnego pojmowania językoznawstwa porównawczego może być aplikacja metody badań porównawczych opartych na pryncypiach gramatyki uniwersalnej (elementy wspólne porównywanych języków) i parametrach gramatyki uniwersalnej (różnice między porównywanymi językami) (Witkoś 2008, 206-207).

Istnienie badań dwukierunkowych w językoznawstwie coraz częściej ma charakter teoretyczny i praktyczny. Pierwotnie, nowożytne badania językoznawcze były zorientowane wybitnie praktycznie, a mianowicie prowadzono je na potrzeby glottodydaktyki. Tradycja ta liczy sobie kilkadziesiąt lat – można datować jej początek na publikację książki Roberta Lado pt. *Linguistics Across Cultures: applied linguistics for language teachers* z roku 1957 (Nickel 1971, 2). Z potrzeb praktycznych wyłoniły się wskazane już wcześniej badania porównawcze teoretyczne i stosowane. Zdaniem autorki, obecne badania

porównawcze mają jednocześnie charakter zarówno teoretyczny, jak i stosowany. Badania oparte na uniwersaliach językowych, skierowane na językoznawstwo typologiczne, mogą dostarczyć wielu rozwiązań aplikowalnych do dziedzin językoznawstwa stosowanego np. glottodydaktyki, czy translatoryki (Lukszyn 1996, 24, Platkow 1996, 40). Na potrzeby niniejszego opracowania, które ma dostarczyć tak wiedzy teoretycznej, jak i praktycznej, badania porównawcze będą miały charakter dwukierunkowy. W oparciu o określone w dalszej części książki *tertia comparationis*, analizie zostaną poddane struktury językowe, a dokładnie tekstowe.

W obliczu rozwiniętych badań porównawczych można stwierdzić, że badania z zakresu komparatystyki językoznawczej grecko-polskiej i polsko-greckiej *de facto* nie istnieją. Tego typu problematyki badań nie podjęli, jak dotąd w sposób systematyczny, ani badacze greccy, ani cypryjscy, gdzie język grecki jest jednym z języków urzędowych, ani też polscy.

Tymczasem język grecki jest fenomenem na skalę światową, ponieważ jako jedyny, poza językiem chińskim (Atrados 2005, xiii), może poszczycić się ponad trzytysiącletnią historią (Triantafyllidis 1938, 56, Liapis 1994, 219, Horrocks 2010, 2), a jako jeden z najstarszych języków świata wpłynął na rozwój młodszych języków np. słowiańskich, germańskich, czy romańskich (Gołąb i in. 1968, 220-221). Tak szerokie spektrum ewolucji językowej jest obszarem chętnie eksplorowanym przez wielu językoznawców, poczynawszy od filologów klasycznych, przez bizantynistów i kończąc na neohellenistach. Język nowogrecki⁶, w stosunku do języka starogreckiego, nie doczekał się aż

⁶ Wyjaśnienia wymagają również terminy: język grecki i język nowogrecki. Język grecki to system językowy liczący sobie ponad 3.000 lat, wywodzący się z języka protoindoeuropejskiego a w historii jego rozwoju historycznego wyróżniamy epoki: j. protogreckiego (2200-1600 p.n.e.), j. cywilizacji mykeńskiej (1600-1100 p.n.e.), j. tzw. „ciemnych wieków” (1100-700 p.n.e.), j. klasycznego (700-300 p.n.e.), j. wspólnego – koine (300 p.n.e.-330 n.e.), j. wczesnego bizantyńskiego - posthellenistycznego (330-1000 n.e.), j. późnego bizantyńskiego – średniowiecznego (1000-1600 n.e.), j. nowogreckiego w okresie okupacji (1600-1800 n.e.), j. nowogreckiego najnowszego (1800-obecnie). Zestawienie na podstawie: Bednarczuk 1986, 399, Christidis A. 2002, 121-127, Gortych 2007, 87-89, Joseph 2002, 131-132, Jurewicz 1999, 20, Tseronis 2002, 1-3, Reczek 1986, 451-452, Weinsberg 1986, 10, 443-444. Język

tak wielu opracowań językoznawczych, co wynika ze stosunkowo krótkiej historii filologii nowogreckiej (Mastrodimitris, 2005, 37-38), zatem polskie nauki filologiczne, w tym językoznawstwo, nie odbiegają w tym względzie znacząco od światowego stanu nauki.

Dotychczasowe próby konfrontacji dwóch systemów językowych, jakimi są język nowogrecki i polski, mają charakter wybitnie praktyczny i nie zawsze systematyczny. Ograniczają się bowiem do komparatystyki różnych zjawisk językoznawczych, której elementy zawarto w podręcznikach do nauki języka greckiego, jak np. *Intensywny kurs języka nowogreckiego* (Borowska 1991), *Barbajorgos* Małgorzaty Borowskiej (Borowska 2000), *Język nowogrecki. Cz. I* Michała Bednarskiego (Bednarski 1985), czy wreszcie *Powiedz to po grecku. Πες το στα ελληνικά* Krystyny Tuszyńskiej-Maciejewskiej (Tuszyńska-Maciejewska 2007). Na obszarze greckim źródłem wiedzy są greckie wydania *Podręcznego słownika grecko-polskiego i grecko-polskiego* (Kamburelis i Kamburelis, 1999, 2002): *Ελληνο-πολωνικό εύχρηστο λεξικό i Πολωνό-ελληνικό εύχρηστο λεξικό* (Kampourelis i Kampourelis, 2004). Wymienione opracowania mają charakter prekursorski i jak wspomniałam wybitnie nakierowany na cel praktyczny, jakim jest glottodydaktyka, a zawarte w nich fragmentaryczne analizy porównawcze ograniczone są do badań jednokierunkowych j. grecki → j. polski lub j. polski → j. grecki, w których pomija się dwukierunkowość badań, opartą na zastosowaniu uniwersalium językowego (Sussess 1961, 29-30).

0.1.2. Język specjalistyczny

Język specjalistyczny, to narzędzie służące komunikacji specjalistycznej, co potwierdza ogólnie przyjęta w językoznawstwie stosowanym definicja terminu:

languages for specific purposes/languages for special purposes – languages used for particular and restricted types of communication, (...)

nowogrecki to termin filologiczny, który oznacza język grecki najnowszy, rozumiany jako język w okresie ok. 1750-obecnie i w naukach filologicznych nie jest on tożsamy z terminem *język grecki*. Tymczasem w innych gałęziach nauki np. administracja, prawo, ekonomia język grecki oznacza współczesny język grecki, np. język urzędowy Grecji i Republiki Cypru.

and which contain lexical, grammatical, and other linguistic features which are different from ordinary language (Richards i in. 1985, 159),

czy terminu

special languages – a term used for the varieties of language used by specialists in writing about their special matter, such as the language used in botany, law, nuclear physics or linguistics (Richards i in. 1985, 264),

czy wreszcie definicja mówiąca, że LSP to

a formalized and codified variety of language, used for special purposes [...] with the function of communicating information of a specialist nature at any level (Picht i Draskau, 1985, 3).

Komunikacja specjalistyczna ma miejsce nie tylko środowisku monolingwalnym, ale i środowisku multilingwalnym (plurilingwalnym), czego przykładem są jedno- i wielojęzyczne opracowania encyklopedyczne, leksykony, czy słowniki terminów z danej dziedziny (Kwary 2011, 63-64). W ostatnich latach, w obrębie językoznawstwa stosowanego, a w szczególności na polu glottodydaktyki podejmuje się badania języka specjalistycznego, jak i wprowadza się nowe klasyfikacje (Robinson 1991, 2-4), które determinują tak praktykę, jak i pogłębienie badań z zakresu obcego języka specjalistycznego. Ów nurt ten można uznać za kontynuację badań leżących u źródeł uznania języka specjalistycznego za przedmiot badań naukowych.

Język specjalistyczny (*Language for Specific/Special Purposes*) jest pojęciem stosunkowo młodym w historii językoznawstwa. Jego początki datuje się na lata 60. dwudziestego wieku a dokładnie na rok 1962, kiedy to Cesar Barber opublikował tekst, który uznaje się za pierwsze opracowanie wskazujące na możliwość użycia metodologii językoznawstwa stosowanego na potrzeby analizy języka nauki i techniki (por. Barber 1962). Jednocześnie badacze tacy, jak Michael Halliday, Angus McIntosh i Peter Strevens w roku 1964 (por. Halliday i in. 1964) podłożyli fundamenty teoretyczne pod LSP jako oddzielną gałąź nauki w swojej książce *The linguistic sciences and language teaching* (Upton 2012, 10). Badania języka specjalistycznego, a w szczególności języka angielskiego specjalistycznego (*English for Specific Purposes*), w jakich liderami są Wielka Brytania i Stany Zjednoczone, dowodzą, iż specyficzny cel i środowisko użycia języka wymaga stworzenia nowych klasyfikacji, które uwzględniałyby podtypy języka

specjalistycznego, jak np. *English for Occupational Purposes*⁷, *English for Academic Purposes*⁸, czy *English for Science and Technology*⁹ (Kennedy, Bolitho 1991, 1-6). Wskazują one, iż język specjalistyczny jest z punktu widzenia struktury wariantem (*variety*) języka ogólnego, jednak należy rozpatrywać je również z punktu widzenia funkcji (Kennedy, Bolitho 1991, 9-11).

Polscy językoznawcy badający języki specjalistyczne są również zdania, że język specjalistyczny jest *systemem semiotycznym bazującym na języku naturalnym* (Pytel 2004, 104) a jego elementy identyczne, podobne, anomalie, czy preferencje, można porównać do określonej normy, jaką jest język ogólny (Ćwiklińska i in. 2005, 81). Obecne w literaturze przedmiotu terminy: *podjęzyki* (por. Biniewicz i in. 1995), *subjęzyki specjalistyczne* (por. Wojnicki 1991), *socjolekt* (por. Wojnicki 1985), *język fachowy* (por. Grucza F. 1977), *technolekt* (por. Kielar 2008), *etnolekt specjalistyczny* (Zajac 2013, 52), potwierdzają zależność hierarchiczną pomiędzy nadrzędnym językiem ogólnym etnicznym a jego odmianami, wariantami, czy wreszcie subjęzykami, które mają określone zadanie, jakim jest komunikacja w określonym środowisku specjalistycznym, a nie w środowisku powszechnym, ponieważ (...) *język ogólny i języki specjalistyczne nie są językami funkcjonalnie kompatybilnymi* (...) (Grucza S. 2013, 22). To ujęcie wskazuje, że podobnie, jak w przypadku ESP, język specjalistyczny należy rozpatrywać również w ujęciu funkcjonalnym, gdzie cel użycia danego języka specjalistycznego powoduje, iż różni się on od języka ogólnego.

Język specjalistyczny, jakim jest np. język prawa, nie stanowi zatem systemu językowego odrębnego od języka etnicznego. Jest to wariant języka etnicznego, zasadzający się na systemie języka powszechnego, który spełnia określone zadania. W przypadku języka prawnego, głównym jego zadaniem jest formułowanie i stanowienie prawa, a on sam traktowany jest jako narzędzie – *organon* do realizacji zamysłów ustawodawcy. Determinacja funkcji języka prawnego

⁷ EOP.

⁸ EAP.

⁹ EST.

kwalifikuje zakres jego użycia. Jest to komunikacja pomiędzy nadawcą komunikatu zakodowanego za pomocą języka prawnego a odbiorcą tegoż komunikatu (por. Fuchs-Khakar 1987). Opierając się na koncepcji języka prawnego stworzonej przez Bronisława Wróblewskiego (1948) i szeroko akceptowanej przez prawników i językoznawców, przyjmuję, iż język prawny i jego produkty, do których należy tekst, służą wyrażaniu prawa, co potwierdzają badacze: *Law is communication, law is language* (Sandrini 2009, 41). W ten sposób prawo, za pomocą języka prawnego, jest wyrażane w formie jednostki językowej (np. tekst), która, w aspekcie zdarzenia komunikacyjnego staje się komunikatem. Dzięki temu możliwa jest realizacja komunikacji pomiędzy *nadawcą prawa* a *recipientem prawa*.

We współczesnym świecie konieczność komunikacji specjalistycznej z użyciem opisanego powyżej narzędzia, jakim jest język, zdaje się być koniecznością *sine qua non*. Wynika to z rosnącego tempa sprzedaży i kupna towarów, usług, czy wymiany informacji. Brak znajomości narzędzia wspierającego te zjawiska może wykluczyć określone podmioty z obrotu międzynarodowego. Stąd też konieczność uzupełnienia luki w wiedzy na temat komunikacji specjalistycznej pomiędzy środowiskami greckojęzycznymi i polskojęzycznymi, szczególnie w obliczu braku tego typu publikacji w zakresie jakiegokolwiek języka specjalistycznego w ujęciu porównawczym.

0.1.3. Translatologia legilingwistyczna

Translatologia, jako dziedzina nauki, ma zdefiniowany obiekt badań oraz aparat metodologiczny pozwalający na badanie tego obiektu (Dębski 2006, 12). Właściwym obiektem badań i opisu dla translatologii jest tłumaczenie, zarówno proces przekładu (translacja), jak i jego produkt (translat) (por. Kielar 1988, Connolly 1998). Tymczasem stosowana metodologia ma na celu znalezienie reguł, wyjaśnienie zjawiska przekładu w oparciu o badanie porównawcze tekstu źródłowego (transland¹⁰) i tekstu docelowego (translat) a nawet wskazanie

¹⁰ Termin polski ukuty za Bańcerowskim i Matulewską (por. Bańcerowski, Matulewska 2012).

dyrektyw translacyjnych (Matulewska 2013, 51-53). Analiza porównawcza obydwu tekstów prowadzi do wypracowania i zdefiniowania relacji ekwiwalencji translatorycznej na wszystkich poziomach tekstu, które istnieją pomiędzy badanymi tekstami.

Z tego względu autorka niniejszego opracowania zdecydowała, że aplikacja wyników badań porównawczych przeprowadzonych na tekstach prawnych, winna być zweryfikowana w obrębie językoznawstwa stosowanego, a dokładnie w obrębie przekładu prawniczego. Ponieważ przekład jest realizowany w obrębie układu translacyjnego (Grucza F. 1981, 11, Bell 1991, 19-20, Šarčević 1997, 3, 55 i in.), nie bez znaczenia jest znajdowanie reguł procesu, jaki zachodzi pomiędzy trzema elementami oraz relacji między nimi: nadawca komunikatu, pośrednik językowy i odbiorca komunikatu (Grucza F. 1985, 33-34, Kielar 1988, 20-24, Kierzkowska 2003, 37, Kierzkowska 2008, 24-27).

We współczesnej translatologii bardzo upowszechniona jest teoria skoposu Vermeera-Reiss (por. Reiss-Vermeer 1984), w której kluczową rolę odgrywa cel, dla którego dokonuje się tłumaczenia i przez to dobiera relewantne środki translatoryczne. W oparciu o nią badacze zaczęli postulować stosowanie metodologii tłumaczenia pragmatycznego, która uwzględniałaby funkcję jaką ma pełnić translat w środowisku docelowym (por. Kierzkowska 2008, Vermeer 2003, Dębski 2006, Hejwowski 2004, Sandrini 2006 i in.). Kierzkowska, w oparciu o tę teorię oraz systematykę procesu przekładu Franciszka Gruczy (układ translacyjny) (por. Grucza F. 1981), zaproponowała pragmatyczny model przekładu, który uwzględnia cechy i relacje, jakie istnieją pomiędzy trzema elementami układu translacyjnego. Metodologia tłumaczenia pragmatycznego ma stosunkowo szerokie zastosowanie w praktyce przekładu prawniczego (Matulewska 2007, 43, Grzybek 2009, Kaczmarek 2011 i in.) ponieważ uwzględnia szerokie spektrum parametrów procesu przekładu, które uwidocznione jest na tarczy dyskursu (Kierzkowska 2008, 75).

Uwzględnienie w praktyce przekładu nie tylko relacji pomiędzy translandem a translatem, ale również właściwości nadawcy translandu i odbiorcy translatu oraz relacji między nimi, jest konieczne w obliczu podanej powyżej charakterystyki języków specjalistycznych. Wskaza-

nie praktycznego zastosowania badań porównawczych tekstów cypryjskich, greckich i polskich może stać się przyczynkiem do dalszych badań porównawczych prowadzonych w parze językowej grecki ↔ polski, czy w zestawieniu z innymi językami, zarówno tymi bardziej i tymi mniej popularnymi, co wydaje się koniecznością w dobie dbałości o zachowanie kultur i ich dorobku cywilizacyjnego.

Przykładem niech będzie polityka plurilingwalna Unii Europejskiej, która wyrażona jest w art. 167 akapit pierwszy Traktatu z Lizbony, który mówi:

Unia przyczynia się do rozkwitu kultur Państw Członkowskich, w poszanowaniu ich różnorodności narodowej i regionalnej, równocześnie podkreślając znaczenie wspólnego dziedzictwa kulturowego (Traktat UE 2007).

0.2. Cel i zakres pracy

Celem pracy jest przeprowadzenie analizy porównawczej wybranych tekstów prawnych cypryjskich, greckich i polskich pod kątem ich struktury redakcyjnej, semantycznej i funkcjonalnej.

Oczekiwane wyniki tego typu badań porównawczych mają za zadanie dostarczenie wiedzy z zakresu języka prawnego (specjalistycznego cypryjskiego, greckiego i polskiego, w którym są sporządzone teksty prawne (akty normatywne), wykorzystywane w określonym procesie komunikacyjnym (dyskurs) (por. Lisisowa 2006). Badanie języka specjalistycznego i jego produktów, które nie są ograniczone do terminologii (leksyka), dostarczają wiedzy o charakterze interdyscyplinarnym: wiedzy językoznawczej, filologicznej, prawniczej, społecznej, historycznej.

Założenia te rokują, że wyniki badań mogą być aplikowane do nauk stosowanych, które w wielu przypadkach mają właśnie interdyscyplinarny charakter. W taką charakterystykę doskonale wpisuje się tłumaczenie prawne, które jest praktykowane zarówno przez filologów, jak i prawników. Jednak dotychczasowe badania (por. Kielar, 1973, 1977, Jopek-Bosiacka 2006, Matulewska 2007, Kaczmarek 2011, Grzybek 2009, Kubacki 2012, Gortych-Michalak 2013 i in.)

wskazują, że do przeprowadzenia właściwego przekładu tekstu prawnego (jeden z obszarów przekładu prawniczego), oczekuje się posiadania zarówno wiedzy filologicznej, jak i prawniczej.

Zakres pracy obejmuje badanie porównawcze w celu wyodrębnienia tekstowych sygnifikatorów cech i funkcji tekstu, jakie są obecne na różnych poziomach struktury tekstu prawnego. Przedmiotem podejmowanych w pracy badań są teksty polskich, greckich i cypryjskich aktów normatywnych, a dokładnie ustaw, jakie obecnie obowiązują w Republice Cypru, Grecji i Polsce.

0.3. Metoda badawcza i materiał badawczy

Niniejsze opracowanie ma charakter interdyscyplinarny, ponieważ dotyczy zagadnień zarówno językoznawczych, jak i teoretyczno-prawnych. Z tego względu konieczne jest zastosowanie eklektycznego aparatu metodologicznego, które pozwoli na poddanie tekstu prawnego analizie z użyciem metodologii prawniczej oraz językoznawczej, a w jej ramach wykorzystywana będzie metodologia badań porównawczych, teoria aktów mowy oraz metodologia pragmatycznego przekładu prawniczego.

Dział językoznawstwa, którego przedmiotem badań jest m.in. język prawny i jego wytwory nazywany jest w niniejszym opracowaniu legilingwistyką (por. Matulewska 2007). Jej istota i stan badań na polu nauk humanistycznych w Polsce, Grecji i na Cyprze stanowi punkt wyjścia do dalszych rozważań na temat tekstów aktów normatywnych. Z tego względu, wiadomości na temat legilingwistyki polskiej, greckiej i cypryjskiej zamieszczono w pierwszym rozdziale niniejszej książki. W tej części opracowania zostaną przywołane badania porównawcze i ich funkcja w badaniach legilingwistycznych, oraz cechy przekładu tekstów prawnych. Ze względu na specyfikę tłumaczenia tekstów prawnych, legilingwistyka porównawcza zostaje powiązana z komparatystyką prawniczą.

W dalszej części pracy, opierając się na pojęciach podstawowych, jakimi są: język prawny, tekst prawny, rozumiany w niniejszej

książce jako tekst aktu normatywnego, zostaną wskazane główne nurty badań nad tekstem prawnym, jakie są obecne w naukach prawnych oraz w badaniach językoznawczych. Zwraca się również uwagę na dystynkcję terminów akt normatywny i tekst aktu normatywnego, który jest przedmiotem niniejszego opracowania. W oparciu o istniejącą metodologię wysuwam własne postulaty badania polskich, greckich i cypryjskich tekstów aktów normatywnych, które zamieszczono w rozdziale drugim. W kolejnym rozdziale, opierając się na myśli Teuna van Dijka: *It should be added that the use of language is not only some specific act, but an integral part of social interaction* (van Dijk 1977b, 167), analizie zostaje poddana komunikacja prawna w Polsce, Grecji i na Cyprze¹¹, a w szczególności rola, jaką odgrywa w tym systemie komunikacyjnym tekst prawny. Wskazuje i charakteryzuje się trzy główne elementy układu komunikacyjnego, jakimi są nadawca, komunikat i odbiorca. Relacje między nimi reguluje tekst prawny, który ma funkcje sprawczą. Przedstawiony sposób prowadzenia badań prowadzony jest na wybranych pod kątem wspólnej funkcji (por. Kötz i in., 1998) aktach normatywnych cypryjskich, greckich i polskich. Nakreślone zostają również oczekiwane wyniki badań.

Tytułowe zagadnienie, jakim jest analiza struktury tekstów prawnych w ujęciu porównawczym, to przedmiot części badawczej książki. W rozdziale czwartym teksty prawne zostały poddane badaniu z perspektywy superstruktury rozumianej jako globalna organizacja tekstu o charakterze redakcyjnym. W rozdziale piątym teksty normatywne są analizowane z perspektywy makrostruktury stanowiącej plan tekstu opierający się na treści i znaczeniu. W tej części pracy przyjmuję za Teunem van Dijkem rozumienie makrostruktury jako linearnej organizacji treści, jak również proponuję własne rozumienie makrostruktury jako sieci jednostek semantycznych stanowiących makrostrukturę nielinearną tekstu. W rozdziale szóstym podstawą analizy porównawczej tekstów normatywnych jest mikrostruktura, którą rozumiem jako strukturę przepisów prawnych. Przepis prawny

¹¹ Cypr w niniejszej książce, jeśli nie zaznaczono inaczej, oznacza Republikę Cypryjską.

to najmniejsza całościowa i logiczna jednostka tekstu prawnego, z której interpretuje się normy prawne. Ich typologia pod względem budowy stanie się kryterium podziału przepisów prawnych i wskazania składników referencyjnych przepisów, jakie werbalizują odpowiednie składniki norm prawnych. Analiza tekstów polskich, greckich i cypryjskich aktów normatywnych, prowadzona na różnych poziomach strukturalnych, wskazuje również elementy łączące dane poziomy tekstu między sobą.

Wnioski, jakie wynikają z analizy porównawczej badanych tekstów odpowiednio w perspektywie superstruktury (rozdział czwarty), makrostruktury (rozdział piąty) i mikrostruktury (rozdział szósty), każdorazowo są podsumowywane w aspekcie translatologicznym. Pod koniec każdego rozdziału badawczego wskazuje się sposób wykorzystania wyników przeprowadzonej analizy porównawczej w teorii i praktyce przekładu. W przeprowadzonym badaniu nakreślam korzyści płynące z analizy porównawczej struktury tekstu prawnego, które w mojej opinii winno poprzedzać proces tłumaczenia. Tego typu proces odgrywa niebagatelną rolę w przekładzie tekstów prawnych pomiędzy tzw. mało popularnymi językami, które nie doczekały się jeszcze specjalistycznych opracowań porównawczych, nawet na poziomie słowników bilingwalnych. Z tego względu nakreślam model pracy poprzedzającej właściwy proces przekładu, który uwzględnia, pomijany jak dotąd w opracowaniach przekładoznawczych, etap mapowania jednostek semantycznych w tekście translandywnym i w translacie.

W rozdziale siódmym, struktura tekstów polskich, greckich i cypryjskich aktów normatywnych zostaje zbadana pod kątem kryteriów tekstowości (por. de Beaugrande, Dressler, 1990), roli, jaką odgrywa w zdarzeniu komunikacji prawnej (por. Bańcerowski 1999) oraz sposobu realizacji ilokucyjnych aktów mowy (por. Austin 1976, Searle 1969, 1999). W strukturze analizowanych tekstów aktów normatywnych wskazane zostaną odpowiednio signifikatory tekstowości, zdarzenia komunikacyjnego, performatywności oraz dyrektywalności.

Wnioski wynikające z przeprowadzonych badań porównawczych zawarto w rozdziale ósmym. W oparciu o nie wskazane są rów-

niez dalsze perspektywy dla legilingwistycznych badań porównawczych grecko-polskich i polsko-greckich. Ponadto nakreślam przestrzenie współpracy w obszarze nauk prawnych i językoznawczych. Uwzględniłam w nich współdziałanie nauk prawnych i nauk językoznawczych i z jednej strony pomocniczy charakter legilingwistyki dla komparatystyki prawnej, a z drugiej strony pomocniczy charakter komparatystyki prawnej dla legilingwistyki. Imperatywem kierunku współpracy staje się cel, czyli *skopos*, jakim jest dostarczenie ekwiwalentnego tłumaczenia tekstu prawnego dla odbiorcy bliskiego. Monografię dopełnia zakończenie, w którym ustosunkowuję się do uzasadnienia wyboru tematu pracy z perspektywy przeprowadzonych badań a także streszczenia napisane w języku polskim, greckim i angielskim.

Materiał badawczy tworzą cypryjskie, greckie i polskie akty normatywne. Tworzą go głównie akty prawne z zakresu prawa cywilnego, rodzinnego, jak i ustawy o językach narodowych, czy z zakresu prawa drogowego, które każdorazowo zostały wskazane w części badawczej pracy. Złożony charakter korpusu wynika z kilku uwarunkowań. Pierwszą okolicznością, jaką należy wziąć pod uwagę analizując polskie, greckie i cypryjskie akty normatywne, jest fakt, iż w systemie prawnym Republiki Cypru, czyli w systemie prawa precedensowego, nie istnieją akty normatywne typu kodeks, co z kolei charakteryzuje tzw. systemy prawa kontynentalnego, do jakich należy system prawny polski i grecki. Istniejące ustawy regulują poszczególne dziedziny prawa, jak np. prawo spadkowe, czy instytucje prawne, np. małżeństwo. Kolejnym czynnikiem, jaki należy wziąć pod uwagę badając polskie i greckie akty normatywne, jest różnica w zakresie przedmiotu regulacji polskiego i greckiego kodeksu cywilnego. Grecki kodeks cywilny, bowiem, obejmuje swoimi przepisami również prawo rodzinne. Takie rozwiązanie legislacyjne nie występuje w polskim kodeksie cywilnym. Tymczasem główne instytucje prawa rodzinnego są regulowane w republice Cypryjskiej szeregiem ustaw (np. o małżeństwie, czy rozwodzie). Wybrana tematyka umożliwiła wskazanie stopnia nieprzystawalności aktów normatywnych każdego z omawianych systemów prawnych. Ponieważ, jednak teksty prawne

analizowane są pod kątem struktury, konieczne w czasie prowadzenia badań jest czerpanie z innych aktów normatywnych, które ilustrują dane zjawisko językowe, czy tekstowe. Akty te należą do dziedziny prawa karnego, prawa drogowego, regulują status języka narodowego lub urzędowego. Ponieważ, zarówno w Polsce, Grecji, jak i Republice Cypru, konstytucja jest ustawą zasadniczą i stanowi główne źródło prawa, w czasie prowadzonych badań istnieje również konieczność wykorzystania materiału pochodzącego właśnie z konstytucji tych państw.

Autorka książki dokonała tłumaczeń wszystkich cytowanych w niniejszej książce tekstów greckich, poza nielicznymi sytuacjami, kiedy podano inne autorstwo tłumaczenia. Przywołany tekst grecki został umieszczony w przypisach. Grecka terminologia, nazwy własne oraz imiona i nazwiska przytaczane w książce zostały zapisane znakami alfabetu łacińskiego z wykorzystaniem zasad transkrypcji odwracalnej Polskiej Normy PN-ISO 843¹².

¹² Przywoływane w książce opracowania z zakresu języka nowogreckiego nie mają jednolitego i usystematyzowanego systemu transkrypcji, czy transliteracji. Pewną propozycję, lecz tylko w zakresie nazw i imion podaje Anna Maciejewska (por. 1998).

Rozdział pierwszy

Legilingwistyka – stan badań

W rozdziale pierwszym zostaje omówiona legilingwistyka będąca specjalizacją naukową na styku nauk prawnych i językoznawstwa. Przedmiotem badań legilingwistycznych jest między innymi język i teksty prawne, które mogą pochodzić z różnych systemów prawnych i językowych. Badania porównawcze o charakterze interlegalnym i interlingwalnym nazwane zostają w tym rozdziale badaniami z obszaru legilingwistyki porównawczej, a ich wyniki mogą być wykorzystane w zakresie teorii i praktyki przekładu prawnego.

1.1. Legilingwistyka – istota, przedmiot i cel badań

Termin *legilingwistyka* (*legilinguistics*) pojawił się w literaturze przedmiotu stosunkowo niedawno (por. Matulewska 2007, Bańczewski, 2009). Jak wskazywałaby etymologia terminu, przedmiotem badań tej gałęzi językoznawstwa byłyby teksty o charakterze normatywnym, mające swoje źródło w rzymskiej *lex, legis* – ustawie (Rozwadowski 1992, 34), czyli teksty sporządzone w języku prawa (ustawy). Jednak opierając się tylko na etymologii (*compositum*) *legilingwistyka* można nie dostrzec polisemiczności terminu, albowiem od czasu pierwszej rzymskiej ustawy *Leges Duodecim Tabularum* (ok. 449 p.n.e.) minęło ponad dwa i pół tysiąca lat i pewne terminy naukowe, choć czerpiące ze źródłosłów łacińskich, uległy zmianie w zakresie znaczenia. Przywoływana autorka terminu (por. Matulewska 2007) uzasadnia, iż w dynamicznie rozwijających się badaniach nad językiem prawnym i prawniczym, zdefiniowanych w oparciu

o podział Wróblewskiego (por. Wróblewski 1948), pewne terminy dewaluują się, stąd wysuwa postulat, iż pojęcie legilingwistyka jest pojęciem węższym aniżeli juryslingwistyka¹³, pochodzące od łacińskiego *ius, iuris*, które uznaje za pojęcie hiperonimiczne (Matulewska 2007, 24). Twierdzenie to zdaje się być potwierdzone przez Pieńkosa (Pieńkos 1999, 18), który twierdzi, że *Juryslingwistyka, czyli lingwistyka prawa, jest syntezą prawa i językoznawstwa (...)*. Szeroki spektrum przedmiotu badań, na które składa się przedmiot badań językoznawstwa i prawa (Mattila 2006, 11), kieruje badaczy ku doprecyzowaniu i wyodrębnieniu nowych działów w obrębie lingwistyki prawa, o co pokusiła się przywoływana już Matulewska. W oparciu o łacińską etymologię dwóch przywoływanych terminów, należy wyjaśnić, iż przedmiotem badań legilingwistyki jest spisana forma prawa, co uzasadnia bazowanie na łacińskim źródłosłowie *lex, legis*.

W ostatnich latach badacze języka prawa¹⁴, zarówno prawnicy (por. Mellinkoff 1963, Tiersma 1999 i in.), jak i językoznawcy (por. Mattila 2006, Galdia 2009 i in.) dostrzegli jego wieloznaczny i złożony charakter. Stąd w literaturze przedmiotu pojawiły się klasyfikacje języka prawa, które stają się podstawą do wyszczególnienia problematyki badań poświęconych istocie, specyfice i roli języka w prawie.

¹³ Termin zaproponowany przez Pieńkosa jest coraz częściej ograniczany do językoznawstwa sądowego (Matulewska 2007, 25). W obcojęzycznych publikacjach analogiczny termin brzmi: *Jurilinguistics* (ang.), czy *Jurilinguistique* (fr.) (por. Gémard, Kasirer 2005) i oparty jest na temacie dopełniacza liczby pojedynczej łacińskiego rzeczownika *ius, iuris*. Tymczasem termin Pieńkosa, wykorzystujący całą formę dopełniacza, a nie tylko temat, zdaje się być analogiczny do innych *composita* zbudowanych na tym samym źródłosłowie, jak *iuris prudentia* (łac. *iuris prudentia*), czy *iurisdictio* (łac. *iurisdictio*).

¹⁴ Termin zaproponowany w oparciu o termin Mellinkoffa (por. 1963) *the language of the law* i zaadoptowany w literaturze polskojęzycznej (Jopek-Bosiacka 2006, 18). Może też być utożsamiany z istniejącym w literaturze polskiej terminem Gizberta-Studnickiego *język prawny sensu largo* (1972, 224), co postuluje Jopek-Bosiacka (2006, 18). Podane w niniejszym podrozdziale typologie języków prawa, jak wskazują w dalszej części opracowania, są terminami nieprzystającymi to typologii zaproponowanej przez Wróblewskiego (por. 1948), stąd uzasadniona konieczność przywołania i wykorzystania innego aparatu terminologicznego, w celu ujednolicenia terminologii wykorzystywanej w niniejszej książce.

Autorem jednej z nich jest Kurzon (por. 1986), który wyróżnia *language of the law* i *legal language*¹⁵. Inną typologię proponuje Mattila (2006, 4-5), który w ramach pojęcia *legal language*, wyróżnia podgatunki dopasowane do właściwej funkcji, stanowiska, czy zawodu prawniczego:

- *Language of legal authors,*
- *Language of legislators (laws and regulations),*
- *Language of judges,*
- *Language of administrators,*
- *Language of advocates.* (Mattila 2006, 4).

Jeszcze inne rozwiązanie proponuje Galdia (2009, 91), który twierdzi, iż typ języka jest powiązany z typem tekstu, dlatego wyróżnia on:

- *Language of statutes (language of legislation),*
- *Language of legal decisions including fact description,*
- *Language of the legal doctrine,*
- *Language used by lawyers in professional discussion and pleadings,*
- *Language used by laypersons in legal context (testimony, comments on legal decisions),*
- *Language used by administrative clerks.* (Galdia 2009, 91).

Przytoczone powyżej najważniejsze klasyfikacje i typologie języka prawa wskazują, iż nie istnieją wyraźne granice pomiędzy danymi podgatunkami, odmianami, czy wariantami języka prawa, o czym pisze też Mattila (2012, 2). W tworzeniu typologii odmian języków prawa, lingwistyce prawa przychodzi z pomocą aparat metodologiczny stosowany w naukach prawnych (Galdia 2009, 34), a w szczególności klasyfikacje dokonane w oparciu o badania teoretyczno-prawne (por. Wróblewski 1948, Ziemiński 1974a, Zieliński 1999). Stąd, legilingwistyka wymaga od językoznawców wiedzy z zakresu nauk prawnych (Galdia 2007, 32, Gizbert-Studnicki 2009, 13) i współpracy prawników i językoznawców (Zieliński 2004, 11-16,

¹⁵ Terminologia podana za Cao (2007, 9). Kurzon (por. 1986) dokonując tego podziału opierał się na teorii aktów mowy Austina i Searle’a, stąd pojawiający się w jego książce termin *legal speech acts*, który odnosi się do aktów normatywnych (*language of the law*). Tymczasem badane przez niego teksty niebędące aktami normatywnymi, jak np. umowy, testamenty zostały ujęte w świetle zdarzenia komunikacyjnego. Pełna typologia została opublikowana w: Kurzon 1997.

Gajda 2004, 29, Jadacka 2006, 154). Dlatego też w niniejszej pracy aparat metodologiczny badań ma charakter eklektyczny, a dokładniej, zasadza się na naukach prawnych i językoznawstwie, co wynika ze współlistnienia szeroko pojętego prawa i języka:

Law always has a linguistic form; there would be no law without language. There would be no way to establish legal validity without language, as justice needs communication. (Grewendorf i in. 2009, 1)

Konieczność prowadzenia badań na styku prawa i językoznawstwa dostrzegana jest nie tylko przez prawników, czy językoznawców zajmujących się badaniem języka rodzimego. Coraz częściej języki prawa są też przedmiotem badań translatologicznych. Z tego względu w rozważaniach na temat typologii języka prawa, należy uwzględnić również badania iterlingwalne i interlegalne, jakie realizowane są na potrzeby teorii i praktyki przekładu języka prawa. Warto też nadmienić, iż językoznawcy i przekładoznawcy w dużej mierze przychylają się do rozróżnienia języka prawnego i języka prawniczego, dokonane go przez prawników. Stąd, w obcojęzycznej literaturze przedmiotu znajdujemy terminy takie jak *legal language*, *language of the law* (por. Kielar 1977, Kurzon 1989, Tiersma 1999, Trosborg 1995 i in.), *the language of legislator* (por. Roszkowski 1999), ale też również terminy bardzo ogólne *language for legal purposes* (por. Cao 2007). W przekładoznawstwie prawnym stosunkowo częstym kryterium podziału języka prawa są teksty, stąd Šarčević (1997, 11) proponuje, aby wyróżnić następujące typy tekstów: *legal texts whose function is primarily prescriptive* i *hybrid texts that are primarily descriptive but also contain prescriptive parts*. Tymczasem Cao (2007, 9-10) proponuje, aby na potrzeby przekładu prawnego wydzielić następujące typy tekstów: (1) *legislative texts*, (2) *judicial texts*, (3) *legal short texts produced by academic lawyers or legal scholars*, (4) *private legal texts*.

Podane klasyfikacje, zarówno dokonane przez teoretyków prawa, językoznawców, jak i przekładoznawców, wskazują, iż przed-

miotem badań języka prawa – *lingua legis* są spisane teksty prawne. Mimo płynnych granic wyznaczających poszczególne podtypy języka prawa, istnieje język aktów normatywnych (język legislacji), który jest przedmiotem podejmowanych w niniejszej książce badań, kwalifikowanych przez Matulewską (por. 2007) jako badania legilingwistyczne, ponieważ przyjmuje, że

Legilinguistics (legilingwistyka) is a branch of linguistics which investigates lingua legis (...) a science about linguistic aspects of legal reality, that is both the process of the creation of lingua legis and the product. (Matulewska 2007, 25).

W ujęciu badaczki *lingua legis* obejmuje wszystkie rodzaje dokumentów prawnych, które nie istnieją bez prawa i muszą być analizowane z perspektywy językoznawczej i prawnej. Zalicza do nich zarówno akty normatywne, jak i inne dokumenty np. umowy, czy testamenty.

W tym kontekście, analiza porównawcza tekstów aktów normatywnych, wpisuje się w nurt badań legilingwistycznych, o których pisze w jednym z najnowszych opracowań Kubacki (2012, 10-11). Akty normatywne są bowiem tekstami prawnymi, sporządzonymi w języku prawa – *lingua legis*.

Zdaję sobie sprawę z ugruntowanej już w polskiej literaturze przedmiotu tradycji podziału na język prawny i język prawniczy, jakiego dokonał Bronisław Wróblewski (por. 1948), z tego też względu, w dalszej kolejności wskazuję główne nurty legilingwistyki polskiej, greckiej i cypryjskiej, spośród których wyróżnię te, które skupiają się na języku tekstów aktów normatywnych¹⁶.

Na potrzeby językoznawczych badań porównawczych w aspekcie przekładoznawczym, istnieje konieczność operowania terminologią, która uwzględnia inne niż teoretycznoprawne potrzeby metodologiczne. Stąd użycie zbiorczego terminu język prawa. W niniejszej pracy przyjmuję bowiem, że: i) przedmiotem badań legilingwistycz-

¹⁶ Język tekstów aktów normatywnych przez analogię do badań ogólnoswiatowych nazywany jest w niniejszej książce językiem prawnym, językiem legislatora lub językiem legislacji, co uwzględnia funkcję prawotwórczą, jaką przypisuje temu terminowi Wróblewski (por. 1948) oraz klasyfikacje Mattili (por. 2006) i Galdii (por. 2009).

nych jest język prawa i jego wytwory, do którego należy język aktów normatywnych, ii) do badań legilingwistycznych wykorzystywana jest metodologia badań z zakresu nauk prawnych i językoznawczych¹⁷, iii) celem badań jest opracowanie schematów tworzenia tekstów prawnych, jego cech, roli i funkcji. Poszerzając badania legilingwistyczne o sferę badań porównawczych, w ramach tzw. legilingwistyki porównawczej, zmierzać będę do opracowania schematów tworzenia i odbierania tekstów prawnych, ich cech, roli i funkcji w różnych rzeczywistościach prawnych: cypryjskiej, greckiej i polskiej.

1.1.1. Badania polskiego języka prawnego

Powyższe uwagi na temat legilingwistyki obrazują w niewielkim stopniu stan badań nad polskim językiem prawnym, którego wytwory – teksty są przedmiotem niniejszego opracowania.

Badania nad polskim językiem prawnym stały się domeną zarówno prawników, jak i językoznawców. Za jedną z ważniejszych pozycji w tym zakresie należy wymienić opracowanie prawnika, B. Wróblewskiego, z roku 1948 pt. *Język prawny i prawniczy*, w którym autor wprowadza podział dychotomiczny języka specjalistycznego obecnego i wykorzystywanego w realiach prawnych pisząc: *Język prawniczy (...) wypowiada się w zasadzie o tym, co jest zawarte w przepisach prawnych. To, co mieszczą przepisy prawne, jest wyrażone w języku prawnym.* (Wróblewski 1948, 140). Zaproponowane wyodrębnienie stało się podstawą do dalszych badań języków występujących w realiach prawnych a *główny nurt badawczy koncentrował się na próbie określenia statusu i właściwości języka prawnego* (Petzel 2006, 153). W późniejszym czasie do grona badaczy języka prawnego, poza teoretykami prawa, dołączyli również lingwiści (por. Kielar 1977, Kielar 1979 i in.), czy badacze języka prawa w ujęciu teoretyczno-lingwistycznym (Gizbert-Studnicki, 1979). Położyli oni fundamenty pod dalsze badania mające charakter interdyscyplinarny,

¹⁷ Pewne terminy pojawiające się w opracowaniach legilingwistycznych pochodzą też z nauk filologicznych, jak np. interpretacja, która w badaniach legilingwistycznych oznacza rozumienie treści aktu normatywnego (Zieliński M. 1998, 1, 18).

o czym mowa w poniższych podrozdziałach. Warto nadmienić, iż mimo upływu kilku dekad od pośmiertnej publikacji Wróblewskiego, zaproponowany przez niego model podziału na język prawny i prawniczy nie traci na swojej aktualności, czego dowodem jest fakt, iż dalsza typologia języka prawnego i języka prawniczego nadal bazuje na nim (Hałas 1995, 33-42). Również Maciej Zieliński rozwijając pierwotny podział Bronisława Wróblewskiego zakłada, że język prawny i prawniczy są głównymi kategoriami języka obecnego i wykorzystywanego w prawie (Zieliński 1999, 50-72). Taka kategoryzacja została przyjęta również na potrzeby badań przekładoznawczych (Jopek-Bosiacka 2006, 19-20, Pieńkos 1993, 104-105), ponieważ uwzględnia ona także dalsze podziały języka prawnego i prawniczego, które obecne są w przytoczonych powyżej¹⁸ opracowaniach obcojęzycznych. Stąd język prawny obejmuje język przepisów prawnych i język norm prawnych, a język prawniczy tworzą: język praktyki prawniczej [orzeczniczej (postępowania sądowych i *quasi*-sądowych) i pozaorzeczniczej] oraz język nauki. Język prawniczy nauki dzieli się z kolei na język popularnonaukowy, literatury naukowej, praktyczno-naukowy powiązany z językiem dydaktyki i wreszcie język nauk historyczno-prawnych. Jako uzupełnienie tej kategoryzacji można uznać wyróżnienie języków okołoprawnych (Zieliński 1999, 71-72)¹⁹.

1.1.1.1. Język prawny – typologia

Wskazane powyżej stanowisko Wróblewskiego zainicjowało szereg badań nad językiem prawnym, które w pierwotnym okresie prowadzone były w obrębie teorii prawa (Opalek i in. 1969, 39-54 i in.). Badacze, koncentrując się na funkcji i roli²⁰ języka i wypowiedzi prawnych, dokonali innego podziałów języka prawnego.

¹⁸ Rozdział 1.1.

¹⁹ Do języków okołoprawnych w tej kategoryzacji należą: język urzędników, język poszczególnych dyscyplin pomocniczych prawa lub prawoznawstwa (np. logika prawnicza, kryminalistyka i in.), język polityków i dziennikarzy wypowiadających się o prawie i sprawach z nim związanych i język obywateli poruszających kwestie prawne (Jopek-Bosiacka, 2006, 20).

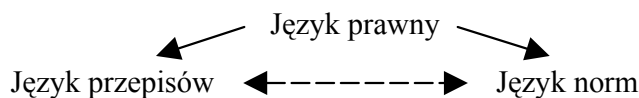
²⁰ Szerzej o funkcji i roli wypowiedzi w Ziemiński 1992, s. 14-15.

Język prawny jest obecnie dzielony na język przepisów prawnych i język norm prawnych (Malinowski, 2006, 19). Za twórcę tego podziału uważa się Sławomirę Wronkowską i Zygmunta Ziemińskiego, którzy w swoich pracach (por. Wronkowska 1971, Wronkowska 1977, Ziemiński 1980) wyróżnili:

- (i) **język przepisów** będący **językiem tekstu prawnego**, za pomocą którego formułuje się normy w postaci przepisów,
- (ii) **język norm** będący językiem formułowania norm w sposób bezpośredni.

Zaznaczyć należy iż języki te są co najmniej językami wzajemnie przekładalnymi (Zieliński, 1972, 8), chociaż wśród badaczy panuje przekonanie o trudności określenia relacji języka norm prawnych do języka prawnego (Nowatorski 1990, 7, Pachnik 2013, 21). Z twierdzenia Zielińskiego wynika, iż stosunek pomiędzy językiem przepisów, a językiem norm, nie ma charakteru hierarchicznego, a raczej wzajemny, równoległy, który można zilustrować następująco:

Rys. 1. Relacja języka prawnego, języka przepisów i języka norm

Język norm prawnych uważany jest za język wyinterpretowany z przepisów prawnych²¹. Relacje pomiędzy przepisem a normą prawną są kluczowe do zrozumienia wspólnej zależności języka norm i języka przepisów prawnych, ponieważ relacja wzajemnej przekładalności między nimi nie odbywa się w drodze algorytmicznych przekształceń (Zieliński 1995, 667). Oddzielenie języka przepisów od języka norm nie jest powszechnie akceptowanym i stosowanym podziałem. Stosunkowo często w literaturze teoretycznoprawnej pojawiają się poglądy mówiące, iż *język prawny to język tekstów praw-*

²¹ W literaturze przedmiotu istnieją różne opinie na temat lingwistycznego statusu języka norm prawnych (Petzel 2006, 157, Piwowarczyk, Słupski 2011, 151 i in.).

nych, w którym są formułowane przepisy prawa (Nowacki 1988, 31) lub, że język prawny potocznie rozumie się jako *język, w którym sformułowane są normy prawne* (Sarkowicz 1995, 54, Sarkowicz, Stelmach 1996, 41).

Ponieważ w niniejszej pracy tekst prawny analizowany jest zarówno pod kątem struktury syntaktycznej i semantycznej, konieczna jest wiedza na temat znaczenia i informacji, jakie można wyinterpretować z tekstu prawnego (Sarkowicz 1995, 55). Stąd, przyjmuję za Wronkowską, że język prawny występuje w dwóch odmianach: i) język przepisów, język surowy, język tekstu prawnego, ii) język norm prawnych, język po przekładzie języka przepisów (Wronkowska i in., 1997, 147).

Język prawny jest również przedmiotem badań lingwistycznych. Najczęściej przyjmowanym przez badaczy założeniem jest to, które pojawia się również w opracowaniach teoretycznoprawnych zajmujących się ujęciem języka prawnego w perspektywie językoznawczej, a mianowicie teza, iż język prawny jest odmianą języka etnicznego i stanowi jego część (Ziemiński 1974b, 16, Gizbert-Studnicki 1986, 42, Zieliński 1972, 7, Zieliński 1999, 50, Hałas 1995, 89, Grochala i in. 2010, 36), jest językiem specjalizacyjnym (Pieńkos 1999, 64-77), rejestrem języka ogólnego (Kielar 1977, 29), odmianą języka potocznego, stylem prawnym (Jadacka 2006, 11) lub stylem normatywnym (Malinowski 2006, 240).

Założenie generyczności języka prawnego, czyli mówiące o języku prawnym jako języku rodzajowym wykorzystywanym w określonej funkcji i konsytuacji, widoczne jest w badaniach języka prawnego w ujęciu językoznawczym. W kontekście rosnącego zainteresowania tym przedmiotem badań, nie sposób wyczerpać katalog terminów, jakimi lingwiści badający język prawa nazywają przedmiot swoich dociekań. W miarę aktualnego przeglądu terminologicznego dokonała Agnieszka Choduń (2007, 31-32). Wynika z niego, iż większość badaczy odwołuje się do dychotomicznego podziału Wróblewskiego.

Rodzajowość języka prawnego jest uzasadniona również z punktu widzenia strukturalizmu, ponieważ język prawny nie może być uznany za język w rozumieniu lingwistycznym (Petzel 2011, 159), co

potwierdzają badania Gizberta-Studnieckiego (1979, 46-90), czy Brodziaka (Brodziak 2004, 61-77), którzy opierają swe koncepcje na strukturalistycznych ujęciach języka ogólnego, jakiego odmianą jest język prawny, jako *langue* i *parol* (por. de Saussure 1991), czy na późniejszych ujęciach generatywistyczno-transformacyjnych (por. Chomsky 1975), w których wyróżnia się *langue* i *competence*.

1.1.1.2. Język prawny – główne nurty badań

Badania językoznawcze nad językiem prawnym początkowo skupiały się na terminologii, ponieważ, *najłatwiej zauważalne różnice między językiem tekstów prawnych a językiem etnicznym dotyczą słownictwa* (Wronkowska i in. 1993, 17). Z tego względu badania nad językiem prawa w ujęciu historycznym miały charakter terminologiczny (por. Lizisowa 1986, Zajda 2001, Szczepankowska 2004, Hałas 1995, Jopek-Bosiacka 2003 i in.). Tendencja w tych badaniach trwa nadal, zarówno na poziomie terminologii prawnej ogólnej (por. Gizbert-Studnicki 1983, Hałas 1995, Malinowski 2006, Peczenik 1969, Ziemiński 1964 i 1972 i in.), jak i na poziomie terminologii właściwej danym dziedzinom prawa (por. Gizbert-Studnicki 1982, Sarkowicz 1985, Wolter 1972, Walczak 2001, Żabiński 1983 i in.). Badania te nawiązują do cytowanej powyżej myśli Wronkowskiej, która wskazuje kryterium słownictwa jako cechę dystynkcji języka prawnego od języka etnicznego, czy ogólnego.

W literaturze poświęconej badaniom języka prawnego widoczny jest też inny nurt, który podkreśla funkcję języka prawnego i na tej podstawie odróżnia go od języka ogólnego. Pojmowanie języka prawnego w kontekście jego funkcji, uwzględnia, wprost przeciwnie do rozumienia terminologicznego, jego sens tekstotwórczy (Grucza S. 2011, 31). Ten kierunek badań reprezentuje m.in. Sambor Grucza, który twierdzi, że

język ogólny i języki specjalistyczne nie są językami funkcjonalnie kompatybilnymi, lecz komplementarnymi, i dlatego trzeba je traktować jako języki w dużej mierze, zwłaszcza funkcjonalnie, odrębne (Grucza S. 2013, 22).

Ujęcie języka prawnego, jako języka wykorzystywanego do realizacji specjalnej funkcji, jaką jest stanowienie prawa (legislacja), zgodne jest z przywoływaną powyżej koncepcją języka przepisów prawnych jako typu języka prawnego. Pogląd ten pojawia się często w kontekście badań nad tekstami prawnymi, co potwierdzałoby tezę S. Gruczy, iż ujmowanie języka prawnego z punktu widzenia funkcji, podkreśla jego sens tekstotwórczy.

Rozważanie na temat tekstu prawnego stanowi odrębne zagadnienie, obecne zarówno w lingwistyce, jak i w naukach prawnych. Badacze uwzględniający typowe dla prawoznawstwa ujęcie tekstu prawnego, skupiają się na kilku najważniejszych zagadnieniach. Jednym z nich jest dyrektywalny charakter i funkcja normatywna (regulacyjna) tekstów prawnych (Ziemiński, Zieliński, 1992, 69-79, Wronkowska, Zieliński 19992, 19, Stawecki, Winczorek, 2002, 138, Sarkowicz 1995, 56) oraz charakter prawotwórczy tekstów prawnych (Malec 2000, 23), które to zagadnienia obecne są również w badaniach języka i tekstów prawnych w różnych obszarach geograficznych i w różnych systemach prawnych (por. Twining i Miers, 1982, Gibbons 1994, 3-10 i in.). Teoretycy prawa podkreślają, iż w odniesieniu do tekstów prawnych istnieje konieczność spełniania wymogu precyzji, komunikatywności oraz adekwatności (Wronkowska, Zieliński 1997, 13-14). Ujęcia teoretyczno-prawne, jak i językoznawcze przyjmują założenie, że język tekstów prawnych ma charakter symboliczny (Lizisowa 2009, 23, Lizisowa 2010, 52, Ziemiński 1974b, 11-16 i in.). W tym świetle tekst prawny rozumiany jest jako makroznak – komunikat (Grucza S. 2008, 166, Bajerowska 2013, 207), który jest osadzony w dyskursie, rozumianym jako komunikacja istniejąca pomiędzy legislatorem a recipientem norm prawnych (Lizisowa 2002, 78, Lizisowa 2013, 24, Chruszczewski 2000, 63). Badacze są zdania, że uwarunkowania społeczne tekstu prawnego wpływają na tekst prawny rozumiany jako gatunek (por. Malinowska 2012, Kita 2002 i in.), który reprezentuje określoną stylistykę (por. Piwowarczyk 2008, Walczyńska 2000 i in.).

Bez względu na sposób pojmowania języka prawnego, czy to jako zasobu leksykalnego, rejestru, odmiany, wariantu, stylu funkcjo-

nalnego, czy wreszcie języka odrębnego pod kątem funkcjonalności, ważnym tematem badań w ostatnich latach jest postulat jasności i zrozumiałości języka prawnego i jego wytworów, nazywany często językiem legislacji (por. Gizbert Studnicki 2009, Zieliński 2007, Pruszyński 2007, Jadacka 2007, Pawelec 2009, Jadacka 2010). Problem rozumienia tekstu prawnego, jest kluczowy w funkcjonowaniu społeczeństwa, ponieważ to ogół społeczeństwa jest adresatem tekstów prawnych – aktów normatywnych. Jednak, jak twierdzą przywołani badacze, nie każdy członek społeczeństwa jest w stanie zrozumieć tekst prawny. Stąd postulowane przeze mnie powyżej jednocześnie wykorzystanie wiedzy prawniczej i językoznawczej do badań nad językiem prawnym staje się konieczną metodą badań legilingwistycznych, których przedmiotem badań jest m.in. tekst prawny²².

1.1.2. Badania greckiego języka prawa

Badania nad greckim językiem prawa nie doczekały się do dnia dzisiejszego tak wielu opracowań, jak np. polski język prawny. Analogiczne zainteresowanie językiem prawnym w Grecji pojawiło się stosunkowo niedawno, bowiem dopiero w drugiej połowie lat 70. dwudziestego wieku (Panaretou 2009, 14). Niech dowodem na to będzie fakt, iż w opracowaniach o charakterze ogólnoświatowym, jak np. *Legal Linguistics* (2006, 65-72) Marcusa Galdii, mimo szerokiego geograficznego spektrum ujęcia problemu, nie wzmiankuje się o badaniach języka prawnego w Grecji.

Główną przyczyną takiego stanu badań jest obciążenie badań legilingwistycznych w Grecji tradycją językową oraz trudną i skomplikowaną historią języka urzędowego w Grecji, o czym w kontekście badań języka prawnego i prawniczego pisze Mattila (2006, 60-64).

Uwzględniając powyższe okoliczności jestem zdania, iż badania nad greckim językiem prawnym wykazują dwie tendencje: i) zagadnienia kształtowania nowogreckiego języka prawnego oraz ii) legilingwistyka grecka, które charakteryzuję poniżej. Taka specyfika badań

²² Rozdział 1.1.

greckiego języka prawnego w Grecji zmusza do wydzielenia dwóch wątków w prezentowanym stanie badań legilingwistyki greckiej.

W kontekście badań porównawczych, jakie prowadzone są w niniejszej książce, podjęcie zagadnień związanych z greckim i cypryjskim językiem prawa, również z punktu widzenia prawa w zakresie polityki językowej, odgrywa kluczową rolę. W zakresie badań nad polskim językiem prawnym dyskusja nad jego statusem i typologią toczy się na gruncie naukowym, tymczasem w Grecji i na Cyprze²³ status i po części typologia języka prawnego i prawniczego są przedmiotem norm prawnych wyrażonych w tekstach aktów normatywnych. Poza tym nurtem, dopiero od niedawna prowadzi się badania nad językiem prawnym mające charakter analogiczny do badań polskich, które koncentrują się na języku prawnym jako języku specjalistycznym.

1.1.2.1. Status greckiego języka prawa

Na wstępie rozważań na temat greckiego języka prawnego zakładam, iż termin grecki język prawny, rozumiany tu jako język specjalistyczny, jest niezależny od systemu językowego będącego językiem urzędowym w Grecji. Oznacza to, iż podstawą takiego wyodrębnienia języka specjalistycznego jest funkcja prawotwórcza, a nie forma języka w jego rozwoju historycznym. Stąd wydzielenie greckiego języka prawnego niezależne od *dimotiki* [δημοτική] i *katharevousa* [καθαρεύουσα]²⁴ (por. Gortych 2007, 2008, 2010).

Grecki język prawny, rozumiany jako język aktów normatywnych (tekstów prawnych) był od początku istnienia nowożytnego państwa greckiego przedmiotem prawa²⁵. Była to kwestia na tyle doniosła, że poszczególne, kolejne akty normatywne, w tym, a może przede

²³ Rozdział 1.1.3.

²⁴ Na temat historii języka greckiego w czasach nowożytnych i współczesnych oraz o znaczeniu i etymologii tych terminów pisali m.in. Atrados (por. 2005), Christidis (por. 1999), Frangkoudaki (por. 2000 i 2001), Horrocks (por. 2010), Kopidakis (por. 1999) i in.

²⁵ Przepisy prawne regulujące formę oficjalnego języka państwa greckiego oraz języka legislacji greckiej znajdowały się w konstytucjach i ustawach z lat 1831-1976 (por. Gortych 2010a).

wszystkim konstytucje, normowały formę języka oficjalnego, który był regulowany aktami normatywnymi jeszcze do roku 1976. Grecki prawodawca we wczesnych konstytucjach (z lat 1844 i 1864) nie uregulował eksplicytnie statusu języka urzędowego (Gianoselis 1975, 129, Mexis 1964, 297-304). Język, w jakim sporządzano akty normatywne²⁶ nie był tylko językiem archaizującym (*katharevousa*), ale można mówić nawet o archaizującym języku specjalistycznym zwanym *nomiki katharevousa* (*νομική καθαρεύουσα*), czyli o *katharevousie prawnej* (Giannopoulos 1982, 31, Evrygenis 1982, 104). Normatywny charakter regulacji językowej znalazł się po raz pierwszy w nowelizacji Konstytucji greckiej z roku 1911, w jej artykule 107, gdzie napisano, że *oficjalnym językiem państwa jest ten, w jakim redagowane są zasadnicze prawa konstytucyjne i teksty legislacyjne; zakazuje się wszelkich ingerencji, które mu szkodzą*²⁷. Ten przepis prawny stał się podstawą do usankcjonowania *katharevousy* jako jedyne go języka urzędowego w Grecji oraz był podstawą prawną karania działań mających na celu szkodzenie temu językowi. Cytowany przepis pogłębił dyglosję, jaka wprowadzie istniała już od wieków na obszarze Grecji, jednak w sytuacji, kiedy Grecy po raz pierwszy stali się obywatelami niezależnego państwa w ujęciu nowożytnym, powyższy przepis usankcjonował tę sytuację językową. W tych okolicznościach, język, zamiast stać się elementem spajającym naród, podzielił go (por. Gortych 2010). Stan ten utrzymywała konstytucja z roku 1924 (Gianoselis

²⁶ *Katharevousa prawna* oznacza język prawa (por. rozdział 1.1.). Na tym etapie rozwoju badań legilingwistycznych języka greckiego nie pojawiają się w sposób ugruntowany terminy analogiczne do terminów obecnych w polskiej legilingwistyce jak np. język prawny, czy język prawniczy. Język wykorzystywany w zakresie ustawodawstwa, władzy wykonawczej, sądowniczej, przez notariuszy, czy obecny w jurysprudencji i naukach pokrewnych prawu jest obecny w nielicznych, rozproszonych publikacjach, które zostaną wymienione z podrozdziału 1.1.2.2. Ponieważ głównym przedmiotem badań niniejszego opracowania jest język prawny, *katharevousa* obecna w praktyce prawniczej (sądownictwo, notariat etc.) stanowi oddzielny obszar badawczy, nieujmowany w niniejszym opracowaniu.

²⁷ *Επίσημος γλώσσα του Κράτους είναι εκείνη εις την οποία συντάσσονται το πολίτευμα και της ελληνικής νομοθεσίας τα κείμενα; πάσα προς παραφθοράν ταύτην επέμβασις απαγορεύονται*. W cytatach podawanych w języku greckim stosowany jest zapis w systemie monotonicznym, zgodnym ze współczesnymi standardami języka urzędowego Grecji i Cypru.

1975, 132, Sgouritsas 1965, 154, Tzifras 1973, 638-639, Tzifras 1976, 194-197, Aggelidis 1964, 308, Aggelidis 1977, 80).

Status języka prawnego stał się w roku 1940 tematem memorandum autorstwa Georgiosa Mpalisa dołączonym do tekstu kodeksu cywilnego²⁸, jaki został opublikowany w greckim dzienniku promulgacyjnym FEK nr 19 z 15 maja 1950 r. Autor memorandum i jednocześnie autor tekstu ówczesnego kodeksu cywilnego pisze, że zdaje sobie sprawę z bogatej greckiej tradycji językowej i jednocześnie z obowiązującego statusu języka legislacji, z tego względu, aby zachować integralność językową obowiązujących aktów normatywnych, kodeks został spisany językiem w miarę możliwości prostym, ale jednocześnie kontynuującym język legislacji (Mpalis 1950, 596), czyli *katharevousę*, tu nazwaną *stylem językowym* (*γλωσσικόν ύφος*).

Przełomowym momentem wydaje się rok 1943, kiedy to związany ze zwolennikami języka demotycznego prawnik Christoforos Christidis podejmuje się przekładu intralingwalnego kodeksu cywilnego z *katharevousy* na *język narodowy Greków* (*εθνικό γλώσσα των Ελλήνων*) (Papantoniou 1984, 7). Fraza ta oznacza system językowy *dimotiki*. Ponieważ głównym zarzutem klasy rządzącej w stosunku do zwolenników *dimotiki* była niewystarczająca możliwość dostarczenia rozwiązań językowych koniecznych do sporządzania tekstów prawnych, Christidis podjął się zapisania tekstu kodeksu cywilnego w języku demotycznym, aby wskazać, że zapewnia on zaplecze językowe wystarczające i zupełne do sporządzania aktów normatywnych (Christidis Ch. 1984, 14). Kodeks ten został wydany w roku 1963, jednak nie był promulgowany.

Tymczasem w powojennej Grecji językiem legislacji nadal była *katharevousa*, którą usankcjonowała nowelizacja konstytucji Grecji z roku 1952, w której, podobnie, jak w nowelizacji z roku 1911, pojawił się zapis o oficjalnym języku greckiej legislacji (Kanakaris 1952, 486, Plaskovits 1952, 888-889, Sgouritsas 1965 168, Svolos i in. 1954, 63-64, Kyriakopoulos 1954, 284-286 i in.), brzmiący niemal tak, jak przepis zawarty w artykule 107 Konstytucji z roku 1911²⁹.

²⁸ Astikos kodikas (Αστικός Κώδικας).

²⁹ W konstytucji z roku 1952 zamiast wyrazu *to politevma* (το πολίτευμα) użyto wyrazu *to syntagma* (το Σύνταγμα) zapisanego z wielkiej litery. Starszy termin – *to politevma*, pochodzący z konstytucji 1911 oznacza zespół praw zasadniczych państwa

Mimo działań Christidisa, który poza kodeksem cywilnym dokonał przekładu również Konstytucji z roku 1952, kodeksu postępowania cywilnego oraz kodeksu karnego z *katharevousy* na *dimotiki*, co miało miejsce w latach sześćdziesiątych dwudziestego wieku, ustawodawca grecki, wraz z dokonaniem przewrotu w roku 1967 (Psyrakis 1983, 87-90), po raz kolejny usankcjonował status greckiego języka prawnego i języka urzędowego, rozciągając jego zasięg również na sferę edukacji: *Oficjalnym językiem państwa i edukacji jest ten, w jakim redagowane są konstytucja i teksty greckiej legislacji*³⁰, co zawarto w artyku 6 Konstytucji z roku 1968 (Varvaretos 1968, 12). Za swego rodzaju postęp w zakresie prawa językowego w Grecji można uznać wykreślenie przepisu zakazującego, który w Konstytucjach 1911 i 1952 pojawiał się w artyku 107 danej konstytucji po średniku, mówiący, iż zakazuje się wszelkich ingerencji, które szkodzą językowi oficjalnemu. Mimo to, sytuacja językowa w Grecji nie uległa polepszeniu. Nadal panowała dyglosja polegająca na współistnieniu języka greckiego naturalnego dla obywateli – *dimotiki* i *katharevousy* – języka urzędowego, mimo, iż zaledwie 15-20% społeczeństwa greckiego było w stanie zrozumieć ten język (Michailidis-Nouaros 1982, 162).

Rok 1975 można uznać za koniec zmagania o usankcjonowanie naturalnie rozwiniętego języka greckiego – pierwotnie *dimotiki*, obecnie *Wspólny Język Nowogrecki* (*Νεοελληνική Κοινή Γλώσσα*)³¹ – jako języka urzędowego. Konstytucja z roku 1975 nie zawierała żadnego zapisu na temat ani języka oficjalnego Grecji, ani na temat języka legislacji greckiej (Giannopoulos 1982, 35). W celu ostatecznego ustalenia statusu języka urzędowego w latach 1976 i 1977 urząd pre-

– prawa konstytucyjne, jednak bez wskazania na ustawę zasadniczą – konstytucję. Tymczasem w konstytucji z roku 1952 przywołuje się już konkretny akt normatywny, nazwę własną pisaną z wielkiej litery – Konstytucję.

³⁰ *Επίσημος γλώσσα του Κράτους και της εκπαίδευσης είναι εκείνη, εις της οποίαν συντάσσονται το Σύνταγμα και τα κείμενα της ελληνικής νομοθεσίας*

³¹ Nazewnictwo języka greckiego nie jest kwestią jednoznaczną (por. przypis 5). Termin „wspólny język nowogrecki” bądź „standardowy język nowogrecki” to termin pojawiający się w opracowaniach filologicznych i oznaczający współczesny język grecki, który bazuje na *dimotiki*, jednak w odmianie literackiej obecne są rozwiązania bazujące na *katharevousie* i języku bizantyńskim oraz starogreckim. Kwestię zrozumienia pojęcia języka wspólnego wyjaśnia Mackridge (1990, 24-25), Holton i in. (2006, XV-XVI).

zydencki wydał okólniki pt. *Uproszczenie języka dokumentów państwowych*³² (Giannopoulos 1982, 35), które stały się podstawą nie tylko do ustabilizowania sytuacji językowej w Grecji, ale również ustabilizowania formy greckiego języka prawnego.

Do podjęcia badań językoznawczych w zakresie szeroko pojętej *filologii prawnej* (νομική φιλολογία) (Evrygenis 1982, 110), badaczy zmusiła konieczność tłumaczenia intralingwalnego tekstów prawnych. Przekład międzyjęzykowy (gr. ενδογλωσσική μετάφραση³³), jaki rozumiem za Jakobsonem (2009, 44), polegał na przetłumaczeniu tekstów prawnych z jednej odmiany języka (*katharevousa*) na inną odmianę języka (*dimotiki*), a w rzeczywistości na wspólny język nowogrecki. Specyfika takiej bilingwalnej rzeczywistości w Grecji polegała na tym, że obydwie współistniejące odmiany języka pochodziły z jednego rdzenia – języka starogreckiego a nie były językami genealogicznie różnymi, jak to ma miejsce np. na Cyprze, w Kanadzie, czy Szwajcarii³⁴. Sytuację taką uznawać należy za dyglosję (ang. diglossia, gr. διγλωσσία) (por. Ferguson 1959). Jak podkreśla wielu badaczy (por. Michailidis-Nouaros 1982, Matthias 1977 i 1978, Mexis 1978, Christidis Ch. 1984, Stavrakis 1995, i in.), dało to największy impuls do badania języka prawnego, który w rzeczywistości greckiej po roku 1975 stawał się już tylko wariantem systemu językowego, jakim jest język etniczny – językiem specjalistycznym (Manesis 1999, 81), a nie odrębnym systemem językowym³⁵.

³² Απλούστευση της γλώσσας δημοσίων εγγράφων.

³³ Terminologia przyjęta za Mperlis (1998, 142).

³⁴ Problemатyczny nadal pozostaje status *katharevousa* i *dimotiki*. Przyjmuję dominującą w literaturze przedmiotu typologię mówiącą, że *katharevousa* i *dimotiki* to odmiany języka z typologicznego punktu widzenia (por. Horrocks 2010, Frangkoudaki 2000 i 2001, Atrados 2005, Liapis 1994), jednak kwestia, czy były one odrębnymi systemami językowymi w ujęciu językoznawstwa strukturalistycznego nie jest ostatecznie przesądzona, tym bardziej, że z biegiem czasu *katharevousa* sięgała do rozwiązań *dimotiki* i odwrotnie, *dimotiki* sięgała po rozwiązania *katharevousy*, stąd mowa o języku mieszanym, a ostatecznie o wspólnym języku nowogreckim. Na potrzeby niniejszego opracowania tłumaczenie z *katharevousa* na *dimotiki* nazywane jest tłumaczeniem intralingwalnym.

³⁵ Ostatnim aktem normatywnym, w którym regulowano system językowy było rozporządzenie prezydenckie 207 z roku 1982 *O rejestracji zapisach uczniów do liceów technicznych oraz szkół zawodowych* (ΠΔ 207/1982 *Περί εγγραφής μαθητών*

Proces przekładu tekstów prawnych z *katharevousy* na *dimotiki* nie został zakończony i nie widać perspektyw, aby dokonano tego w ogóle. Główną przyczyną jest fakt, iż w Grecji obecnie, uchwalane są kolejne, nowsze akty normatywne zapisane od początku w *dimotiki* i być może kiedyś zastąpią one starsze akty normatywne zapisane w *katharevousie*. Z drugiej zaś strony źródłem współczesnego greckiego prawa są nadal akty normatywne zapisane w *katharevousie*, współistniejące z nowszymi aktami normatywnymi.

Doskonałym przykładem takiej sytuacji jest grecki kodeks cywilny. Według przepisów rozporządzenia prezydenckiego PD 456/1984 (FEK A 164), tekst główny tego kodeksu obowiązuje w wersji po przetłumaczeniu na język demotyczny, promulgowanej w formie wskazanego powyżej rozporządzenia, podczas, gdy na mocy tego samego rozporządzenia ustawa uchwalona w trybie pilnym o numerze 2250/1940 *Kodeks cywilny*³⁶ i ustawa uchwalona w trybie pilnym wprowadzająca *Kodeks cywilny*³⁷ uważane są za ustawy, które zaczęły obowiązywać w dniu 23 lutego 1946 roku i nie przestają obowiązywać. Tym samym, greckie akty normatywne w zakresie prawa cywilnego, ustawa typu kodeks oraz ustawa wprowadzająca, są sporządzone w dwóch systemach językowych – w *katharevousie* (ustawa wprowadzająca kodeks cywilny oraz nadal obowiązujący kodeks cywilny z roku 1946) oraz w *dimotiki* (tekst kodeksu cywilnego promulgowany w rozporządzeniu prezydenckim). Należy uwzględnić również fakt, iż rozporządzenie z roku 1984, jako akt wykonawczy, wprowadza do greckiego ustawodawstwa tekst kodeksu cywilnego, ale początek obowiązywania tego aktu normatywnego datuje się na rok 1946. Analogicznych przypadków jest w legislacji greckiej więcej, jednak nie one są przedmiotem prowadzonych tu rozważań.

Powyższa sytuacja ilustruje skomplikowany status współczesnego greckiego języka prawnego. Badania teoretyczne, których przed-

στα Λύκεια της Τεχνικής και Επαγγελματικής Εκπαίδευσης), na mocy którego prowadzono system monotoniczny w edukacji. Należy zauważyć, iż jednocześnie nie zniesiono systemu politonicznego.

³⁶ AN 2250/1940 *Astikos Kodix* (Αστικός Κώδιξ).

³⁷ AN 2783/1941 *Isagogikos Nomos tou Astikou Kodikos* (Εισαγωγικός Νόμος του Αστικού Κώδικος).

miotem jest tekst aktu normatywnego, muszą uwzględniać te kwestie, ponieważ jeśli wyniki takich badań miałyby zostać aplikowane do praktyki np. translatorskiej, winny dostarczyć należytej wiedzy tłumaczom greckich tekstów prawnych.

1.1.2.2. Grecki język prawa – typologia i kierunki badań legilingwistycznych

Jak wspomniano powyżej, proces tłumaczenia tekstów prawnych z *katharevousy* na *dimotiki* zainicjował szersze badania nad greckim językiem prawnym. Prace badawcze, jakie należy zakwalifikować do badań legilingwistycznych, prowadzone były wspólnie przez filologów i prawników (Angelidis 1964, 309), co potwierdza interdyscyplinarny charakter badań legilingwistycznych.

W trakcie procesu przekładu tekstów aktów normatywnych okazało się, że nie polega on tylko na przepisaniu – *metagrafi* / *katagrafi* (μεταγραφή / καταγραφή)³⁸ tekstu, ale na interpretacji i zapisaniu go w nowym systemie językowym, co nazywa się w literaturze przedmiotu terminem *metaglottytacji*³⁹ – *metaglottisi* (μεταγλώττιση) lub *metaforą* – *metafora* (μεταφορά)⁴⁰ (por. Angelidis 1977). W rzeczywistości prace te miały charakter mieszany, a ich celem było zre-

³⁸ Nazewnictwo tego procesu nie jest jednoznaczne. Badacze nazywają go *metagrafi* (μεταγραφή) (por. Evrygenis 1982 i in.) lub *katagrafi* (καταγραφή) (por. Mexis 1978 i in.).

³⁹ Termin ukuty na potrzebę prowadzonych badań. Ze względu na brak opracowań polskojęzycznych o analogicznej tematyce istnieje potrzeba wprowadzenia nowej terminologii, która *de facto* nie istnieje.

⁴⁰ Termin *metafora* (μεταφορά), (oznaczający metaforę, przeniesienie, czy nawet przekład) stosunkowo częściej pojawia się w literaturze przedmiotu i uznawany jest za ostateczny oraz usankcjonowany – pojawił się w II uchwale z dnia 6 marca II Parlamentu Greckiego pt. przekład tekstu konstytucji na język demotyczny (μεταφορά κειμένου του Συντάγματος στη δημοτική γλώσσα) (por. Rotis 1988, Manesis 1988, Stavrakis 1995 i in.). Obok niego pojawia się termin *metaglottytacji* – *metaglottisi* (μεταγλώττιση), który wg Manesisa (por. 1988) jest niepoprawny, a wg Stavrakisa (por. 1995) jest poprawny i przez niego wykorzystywany. Również i on pojawił się w aktach normatywnych np. w rozporządzeniu prezydenckim PD 456/1984 (FEK A 164). Stavrakis (por. 1995) stosuje termin zarówno w odniesieniu do tłumaczenia konstytucji, jak i ustaw, np. kodeksu cywilnego.

dagowanie tekstów prawnych we *wspólnym języku demotycznym* – *κοινή δημοτική* (Mexis 1978, 605).

W greckich opracowaniach legilingwistycznych nie ma też zgodności co do terminu *język prawa*. Pojawia się wiele fraz, jakie mogą oznaczać lub częściowo oznaczać język prawny, rozumiany w ujęciu Bronisława Wróblewskiego. Najistotniejsze terminy, jakie pojawiają się w opracowaniach to:

- (i) ***Język prawa – język sfery prawnej*** (*Νομική γλώσσα – γλώσσα στο νομικό χώρο*) (por. Kriaras 1982). Kriaras używa terminu w znaczeniu języka sfery prawnej w ogóle (legislacja, sadownictwo, praktyka prawnicza, notariat, administracja).
- (ii) ***Język prawa*** (*Νομική γλώσσα*) (por. Stavrakis 1995). Stavrakis uważa, że jest to język specjalistyczny i opiera się na definicji Tsavalosa (por. 1990), która mówi, że jest to język grupy zawodowej obejmujący specyficzne dla tej grupy słownictwo, które stanowi różnicę pomiędzy tym językiem, a innymi językami zawodowymi. Ponadto występują w nim wyrazy pochodzące z języka ogólnego, jednak mają w obrębie tego języka zawodowego inne znaczenie. Ponadto Stavrakis jest zdania, że język prawa jest elementem (*κομμάτι*) języka etnicznego.
- (iii) ***Język konstytucji i ustaw*** (*Γλώσσα του πολιτεύματος και των νόμων*) (por. Angelidis 1977). Aggelidis zauważa różnicę pomiędzy różnymi sferami istnienia i stosowania prawa, stąd podaje termin opisowy, który wyjaśnia cel użycia odmiany języka greckiego, jakim jest sporządzanie tekstów aktów normatywnych – ustaw i konstytucji.
- (iv) ***Język praktyki prawnej w tekstach konstytucji, ustaw, aktów administracyjnych, orzeczeń sądowych itp.*** (*Γλώσσα νομικής πράξης στα κείμενα του Συντάγματος, των νόμων, των διοικητικών πράξεων, των δικαστικών αποφάσεων κλπ.*) (por. Manesis, 1999). Jak wynika z podanego opisu, dla Menesisa nie

istnieje różnica między językiem aktów normatywnych – ustaw a językiem sadownictwa, czy administracji. Podał on termin opisowy, który należałoby zaliczyć do języka prawa.

- (v) ***Jezyk nowogrecki norm prawnych*** (*Νεοελληνική των κανόνων δικαίου*) (por. Rallis 1982). Zaproponowane pojęcie należy rozumieć jako różnicę języka prawnego i języka przepisów prawnych. Jednocześnie termin poświadcza lingwistyczny status greckiego języka norm prawnych.
- (vi) ***Pisany język prawa i jego kategorie: legislacja, orzecznictwo, w ogóle praktyka sądowa, praktyka prawna pozasądowa i filologia prawnicza*** (*Γραφτός νομικός λόγος και η κατηγορίες του: νομοθεσία, νομολογία, δικαστηριακή γενικότερα πράξη, εξωδικαστηριακή νομική πρακτική και νομική φιλολογία*) (por. Evrygenis 1982). Evrygenis rozumie język prawa jako język pisany obecny zarówno w sferach, gdzie wykorzystuje się język prawny i prawniczy oraz jako obszar badań filologicznych, których przedmiotem jest prawo. Zaproponowany termin, choć opisowy, jest pojęciem najszerszym ze wszystkich tu omawianych.
- (vii) ***Jezyk prawa – jezyk ustaw*** (*Νομικός λόγος – η γλώσσα των νόμων*) (por. Panaretou 2009). Panaretou w tytule swego opracowania (por. 2009) wykorzystuje przytoczoną frazę i we wstępie do książki definiuje ją, aby zdeterminować zakres pojęcia. Termin ten jest zgodny z terminem języka prawnego, jakim definiuję język tekstów prawnych, które są analizowane w niniejszej książce.
- (viii) ***Jezyk tekstów prawnych*** (*Γλώσσα των νομικών κειμένων*) (por. Stavrakis 1995). W ujęciu funkcjonalnym również ten termin jest zgodny z przyjętym w niniejszym opracowaniu znaczeniem pojęcie języka prawnego.

Ze względów praktycznych i jednocześnie z chęci zapewnienia greckiego terminu jak najbardziej ekwiwalentnego pod względem funkcjonalnym oraz formalnym, przyjmuję, iż polska fraza *język prawny* ma swój odpowiednik grecki w postaci frazy *nomikos logos* – νομικός λόγος.

Jak wspomniałam, greckie badania legilingwistyczne, być może ze względu na obciążenie języka prawnego i prawniczego dyglosją, nie eksplorują tak wiele obszarów naukowych, jak legilingwistyka, czy nawet juryslingwistyka (rozumiana jako pojęcie hiperonimiczne do legilingwistyki⁴¹) polska. Główne nurty młodych badań nad językiem prawnym, poza wskazaną już powyżej kwestią tłumaczenia tekstów prawnych, skupiają się wokół kilku zagadnień, jakie wskazuję poniżej.

Podobnie jak w legilingwistyce polskiej, tak i w zakresie badań nad greckim językiem prawnym, prowadzone są badania poświęcone terminologii języka prawnego. Najczęściej poruszaną problematyką w zakresie terminologii są neologizmy w języku prawnym. W greckich badaniach legilingwistycznych badane są one pod kątem tworzenia nowej terminologii prawnej we wspólnym języku nowogreckim, która podąża za rozwojem systemu prawnego (por. Evrygenis 1982). Często przedmiotem zainteresowania badaczy są neologizmy prawne i prawnicze powstające wskutek tworzenia form żeńskich nazw zawodów i funkcji (por. Gazis 1985, Tegopoulos-Fytrakis 1988 i in.)⁴². Ważnym opracowaniem z zakresu terminologii jest też praca Stavrakisa (por. 1995), w której dokonano opracowania współczesnej termi-

⁴¹ O ile legilingwistyka, w oparciu o etymologię łacińską, zajmuje się pisemnymi źródłami prawa, o tyle juryslingwistyka, termin ukuty z łacińskiego *ius, iuris*, oznacza prawo w ogóle, które może być spisane (skodyfikowane).

⁴² Kwestia tworzenia form żeńskich nazw zawodów i stanowisk w systemie prawnym danego państwa jest obecnie stosunkowo popularnym tematem opracowań naukowych, które nie są przedmiotem niniejszego opracowania. Pragnę jednak zwrócić uwagę, iż kobieta w Grecji stała się pełnoprawnym obywatelem państwa dopiero w roku 1952 (Bonarek i in. 2005, 641-643), kiedy to przyznano jej bierne prawo wyborcze, a w praktyce oznaczało to coraz szerszy dostęp do różnych zawodów, również prawniczych. Stąd badania terminologiczne poświęcone żeńskim nazwom zawodów, stanowisk i funkcji zostały po części wymuszone przez nową grecką rzeczywistość prawną.

nologii prawnej, prawniczej i sądowniczej. Najnowsze opracowania na temat terminologii oraz statusu greckiego języka prawnego rozważane są w kontekście jego obecności w strukturach Unii Europejskiej (por. Paparizos 2002a).

Badania greckiego języka prawa prowadzone są również na poziomie morfosynaktycznym języka prawnego. Uwagę badaczy skupia głównie czasownik w tekstach prawnych, który bada się w zakresie jego funkcji składniowej, modalności, czy w kontekście teorii aktów mowy (por. Mozer i in. 2009, Paparizos 2002b, Panaretou 2009).

Obecnie prowadzone są również badania nad greckimi aktami normatywnymi w zakresie stylistyki i tekstologii (por. Panaretou 2003). Panaretou charakteryzuje w swoim opracowaniu język greckich aktów normatywnych pod kątem funkcji wypowiedzi oraz funkcji tekstotwórczej. Z kolei badania nad tekstami prawnymi tworzącymi korpusy z użyciem metod statystycznych prowadzą Brousalis i Mikros (por. Brousalis i Mikros 2012). Ostatnimi trendami, jakie zaobserwowałam w greckich badaniach językoznawczych, są postulaty jasności, prostoty i komunikatywności języka prawnego, które wysuwają zarówno filolodzy, jak i prawnicy (Stavrakis 1995, 77-78).

Legilingwistyka grecka jest stosunkowo młodym kierunkiem badań i pozostaje nadal wiele obszarów, które czekają na opracowanie. Jednym z nich jest np. nazewnictwo, status i typologia języka prawnego i prawniczego, które mogłoby nadać właściwy kierunek dalszym badaniom.

1.1.3. Badania cypryjskiego języka prawa

Badania greckiego języka prawa na Cyprze mają charakter wielokrotnie złożony, ponieważ poza kwestiami dotyczącymi statusu greckiego języka urzędowego, postkolonialnego dziedzictwa systemu prawnego, w grę wchodzi jeszcze kwestia plurilingwalnej rzeczywistości językowej państwa.

Językami urzędowymi Republiki Cypru są język grecki i język turecki (Konstytucja Cypru, art. 3 ust. 1). W niniejszym opracowaniu przedmiotem badań będą akty normatywne Republiki Cypru sporządzone w języku greckim.

Za cypryjski⁴³ język prawny uznawać będą język aktów normatywnych uchwalonych w Republice Cypru po roku 1959, kiedy to formalnie Cypr przestał być kolonią Wielkiej Brytanii i stał się niezależnym państwem (Osiewicz 2013, 16-17), co zostało potwierdzone przez Konstytucję Cypru z roku 1960, uznawaną za jedną z najdłuższych i najbardziej skomplikowanych konstytucji na świecie (Kourtellos 2000, 16, Osiewicz 2013, 30). Należy mieć jednak na uwadze, że na Cyprze dużą rolę odgrywają również niepisane źródła prawa, a status aktów normatywnych takich, jak ustawa nie jest tak doniosły, jak w przypadku systemów prawa kontynentalnego, które panuje w Polsce, czy Grecji⁴⁴.

Kwestia dyglosji w języku greckim, rozumianej jako wariacja słaba, gdzie współistniejące odmiany języka pochodzą z tego samego rdzenia, w cypryjskim języku prawnym nie osiągnęła takich rozmiarów, jak to miało miejsce w greckim języku prawnym. Na sytuację tę złożyły się dwa czynniki: i) stosunkowo krótki okres czasu, w jakim redagowano i uchwalano cypryjskie akty normatywne, ii) istnienie brytyjskiego systemu prawnego i aktów prawnych uchwalonych w języku angielskim, które Republika Cypru przejęła po swoim wcześniejszym statusie

⁴³ Na potrzeby badań porównawczych, których przedmiotem są m.in. teksty sporządzone w języku prawnym greckim, ale pochodzące zarówno z Grecji i Cypru, należy wprowadzić ich rozróżnienie, stąd zaproponowany termin. W aspekcie językoznawczym zauważa się różnice na poziomie leksykalnym i morfosyntaktycznym (por. Gortych 2009 i Gortych-Michalak 2013) oraz, jak wskażę w niniejszej książce, również na poziomie struktur tekstowych. Ponadto cypryjski język prawny funkcjonuje w innym systemie i rzeczywistości prawnej, aniżeli język grecki. Szerzej na ten temat w rozdział drugim niniejszej pracy (aut.).

⁴⁴ Pisane źródła prawa cypryjskiego to: konstytucja, akty prawne stanowione i uchwalane przez Izbę Reprezentantów, legislacja pomocnicza i prawodawstwo brytyjskie adoptowane z systemu kolonialnego przez Republikę Cypryjską (Iacovides 1988, 3745). Niepisane źródła prawa to precedensy sądowe, które są zasądzane w oparciu o i) doktrynę *Common Law stare decisis* (sądy niższej instancji muszą stosować się do orzeczeń sądów wyższej instancji), ii) zasadę *ratio decidendi* lub zasadę prawną (*legal principle*) mówiącą o konieczności istnienia wcześniejszego precedensu, na jaki sąd się powołuje, iii) zasadę *obiter dicta*, która mimo, iż nie wiąże sądu podczas wydawania wyroku, może przyczynić się do sformułowania wskazówek dla późniejszych analogicznych rozpraw. W sytuacji, kiedy stopniowo kodyfikowane prawo cypryjskie nie dostarcza odpowiednich rozwiązań legislacyjnych dla danej sprawy, sądy cypryjskie stosują zasady brytyjskiego *Common Law* (Pittas, Koudounari 2000, 80).

kolonii brytyjskiej (zgodnie z artykułem 188 Konstytucji Cypru akty te obowiązywały do momentu zastąpienia ich innymi aktami lub do momentu ich uchylecia). Z tego względu, dyglosja w greckim – cypryjskim języku prawnym istnieje tylko w części dokumentów, które zostały przetłumaczone z języka angielskiego na język grecki.

Jednak należy podkreślić, że cypryjska *katharevousa* prawna⁴⁵ przysparza zarówno prawnikom, jak i lingwistom wiele problemów na gruncie teorii i praktyki prawnej oraz tłumaczeniowej. Vlachopoulos (2008, 106) stwierdza, że:

(...) the legislation of the Republic of Cyprus had been drafted in Britain by non-Cypriots (most probably) ignorant of the culture of the people in Cyprus and having a British reality in mind. It effects on a culture different from that of Britain combined with its remoteness from local customs was deemed to create legal conflict.

Kwestię ujednolicenia cypryjskich aktów normatywnych reguluje ustawa o językach oficjalnych Republiki Cypru z roku 1988 (67/188)⁴⁶. W oparciu o nią w Republice Cypru dokonuje się kilku rodzajów tłumaczeń:

- (i) Tłumaczenie wcześniejszych aktów normatywnych, które zostały sporządzone w *katharevousie* na wspólny język nowogrecki.
- (ii) Tłumaczenie aktów normatywnych sporządzonych w języku angielskim na wspólny język nowogrecki.
- (iii) Tłumaczenie obowiązujących i uchwalanych aktów normatywnych na języki urzędowe Cypru (grecki, turecki).
- (iv) Tłumaczenie aktów normatywnych sporządzonych w językach urzędowych Cypru na język angielski.

Przedmiotem badań niniejszego opracowania są teksty prawne, które podlegają tłumaczeniom wskazanym w punktach (i) i (ii). Ich wspólnym mianownikiem jest język docelowy tłumaczenia – język nowogrecki. One też kształtują cypryjski język prawny, jaki z kolei wpływa na system prawny Cypru i Grecji (por. Vlachopoulos 2007).

⁴⁵ Termin oznaczający język prawny będący odmianą funkcjonalną języka etnicznego *dimotiki*.

⁴⁶ *Ο περί των Επισήμων Γλωσσών της Δημοκρατίας Νόμος του 1988 (67/1988).*

Tłumaczeniem cypryjskich aktów normatywnych i ich harmonizacją z obecnie obowiązującym prawem narodowym i międzynarodowym oraz wspólnotowym na Cyprze zajmuje się Biuro Komisji Legislacyjnej – Grafeio Epitropou Nomothesias (Γραφείο Επιτρόπου Νομοθεσίας)⁴⁷ (GEN), które zostało powołane do życia w roku 1971 przez arcybiskupa Makariosa w oparciu o instytucję *Law Commission* (GEN, 2013). Biuro dokonuje tłumaczeń i harmonizacji m.in. aktów normatywnych zarówno z języka angielskiego na język grecki i odwrotnie oraz z języka greckiego *katharevousa* na wspólny język nowogrecki.

W ramach pracy Biura Komisji Legislacyjnej i praktyki tłumaczeniowej opracowuje się cypryjski język prawny. Należy jednak zwrócić uwagę, że mają one charakter niezwykle praktyczny, a nie teoretyczny. W swoim raporcie z roku pt. 1992 *Biuro Komisji Legislacyjnej*⁴⁸ (por. Grafeio Epitropou Nomothesias 1992) biuro wysuwa kilka postulatów w zakresie kształtu języka nowogreckiego jako cypryjskiego języka prawnego:

- Tłumaczone teksty aktów normatywnych muszą być sprawdzane pod kątem zastosowania terminologii pochodzącej z prawa greckiego oraz jego odpowiedniej terminologii, mając na uwadze właściwe znaczenie w kontekście prawnym.
- Tłumaczone teksty prawne winny być logiczne (z językowego punktu widzenia) oraz zgodne z obowiązującym prawodawstwem (z prawnego punktu widzenia) (Grafeio Epitropou Nomothesias 1992 326-336).

Analogiczna procedura jest aplikowana do procesu przekładu aktów normatywnych z języka angielskiego na język nowogrecki (Grafeio Epitropou Nomothesias 1992 326-336). Opisane postulaty są zgodne z wysuwana przez mnie już wielokrotnie w tej książce tezą mówiącą o konieczności współpracy lingwistów i prawników w za-

⁴⁷ Nazwa obowiązuje od roku 1994, wcześniejsza nazwa tego urzędu to Urząd ds. reformy i ujednolicenia ustawodawstwa cypryjskiego (Υπηρεσία Αναθεώρησης και Ενοποίησης της Κυπριακής Νομοθεσίας) i takowa może pojawiać się też w literaturze przedmiotu (aut.).

⁴⁸ Γραφείο Επιτρόπου Νομοθεσίας 1992.

kresie tworzenia tekstów prawnych, ponieważ taka synergia może przynieść efekt zadowalający pod kątem zgodności aktu normatywnego z istniejącym systemem prawnym oraz językiem prawnym, w jakim sporządzono obowiązujące już akty normatywne.

Największym problemem, jaki napotykają prawnicy i tłumacze, którzy przekładają akty normatywne, jest różnica w zakresie systemu prawnego (Vlachopoulos 2004, 100-101). To właśnie postkolonialne dziedzictwo brytyjskiego systemu prawnego jest największym wyzwaniem dla legislacji cypryjskiej. Z jednej strony obowiązują akty normatywne wzorowane na prawach brytyjskich uchwalonych w dawnych koloniach imperium, jak np. prawo o umowach (*Law of Contract*), pierwotnie zredagowane i obowiązujące w Indiach (Franzeskakis i in. 1978, 392), które zostało zaaplikowane do systemu cypryjskiego. Z drugiej strony podejmuje się kroki mające na celu zbliżenie prawa cypryjskiego do prawa greckiego, jak np. Ustawa o małżeństwie cywilnym z roku 1990 (21/1990)⁴⁹, która była próbą pogodzenia instytucji małżeństwa zawartego na mocy prawa cywilnego oraz prawa kościelnego, zgodnie z zapisami greckiej ustawy 1329/1983. *Uchwalenie tekstu ustawy jako kodeksu: Aplikacja konstytucyjnej zasady równości mężczyzn i kobiet do kodeksu cywilnego, ustawodawstwa handlowego i kodeksu postępowania cywilnego oraz częściowa aktualizacja przepisów kodeksu cywilnego, które dotyczą prawa rodzinnego*⁵⁰ (Demetriou-Panayiotidou 2000, 657).

Z powyższych uwag wynika, że pojęcie język prawny (w ujęciu Wróblewskiego) w Republice Cypru może oznaczać:

- (i) język prawny *katharevousa*, obecny w aktach normatywnych, które nie zostały przetłumaczone jeszcze na język nowogrecki,

⁴⁹ *Ο περί Πολιτικού Γάμου Νόμος του 1990 (21/1990).*

⁵⁰ *Νόμος 1329/1983. Κύρωση ως κώδικα του σχεδίου νόμου: Εφαρμογή της συνταγματικής αρχής της ισότητας ανδρών και γυναικών στον αστικό κώδικα, τον εισαγωγικό του νόμο, την εμπορική νομοθεσία και τον κώδικα πολιτικής δικονομίας, καθώς και μερικός εκσυγχρονισμός των διατάξεων του αστικού κώδικα που αφορούν το οικογενειακό δίκαιο.*

- (ii) język prawny nowogrecki, obecny w aktach normatywnych, które zostały oryginalnie zredagowane w języku nowogreckim oraz w aktach normatywnych będących efektem przekładu z *katharevousy*, z języka angielskiego, z języka tureckiego,
- (iii) język prawny angielski, obecny w aktach normatywnych, które są w trakcie tłumaczenia oraz w aktach normatywnych tłumaczonych na język angielski przez Biuro Komisji Legislacyjnej (*Γραφείο Επιτρόπου Νομοθεσίας*),
- (iv) język prawny turecki, obecny w aktach normatywnych redagowanych w języku tureckim lub tłumaczonych na język turecki.

Na status współistnienia kilku języków etnicznych w systemie prawnym zwrócił uwagę Sandrini (1996, 16). Stwierdził, iż w takich sytuacjach nie istnieje jeden ogólny język prawny i prawniczy w danym systemie prawnym, a system prawny obejmuje wiele narodowych języków prawa, które w mniejszym lub większym stopniu różnią się od siebie. W oparciu o tę tezę i zgodnie z wcześniejszym założeniem, w niniejszej pracy cypryjski język prawny oznacza język prawny *katharevousa* i język prawny nowogrecki. Jest on wspólnym mianownikiem dla dwóch systemów prawnych: greckiego i cypryjskiego i uznaję, że jest to wspólna platforma odniesienia analizowanych tekstów. Poza tym, celem legislatora i służb państwowych Cypru jest ostateczne zunifikowanie, a nawet skodyfikowanie (Vlachopoulos 2008), cypryjskich aktów normatywnych w języku nowogreckim i tureckim. Stąd w niniejszej książce anglojęzyczne cypryjskie akty prawne nie są przedmiotem badań. Tymczasem akty normatywne w języku tureckim, na podstawie przywołanej ustawy o językach oficjalnych Cypru, są tłumaczeniem lub tekstem sporządzonym zgodnie z panującym systemem prawnym. Z tego względu analiza porównawcza cypryjskich greckich i cypryjskich tureckich aktów normatywnych musiałaby dotyczyć również poziomu morfosyntaktycznego, który nie jest przedmiotem niniejszej pracy i jest zagadnieniem jak dotąd nieeksplorowanym kompleksowo przez naukowców.

1.2. Legilingwistyka porównawcza

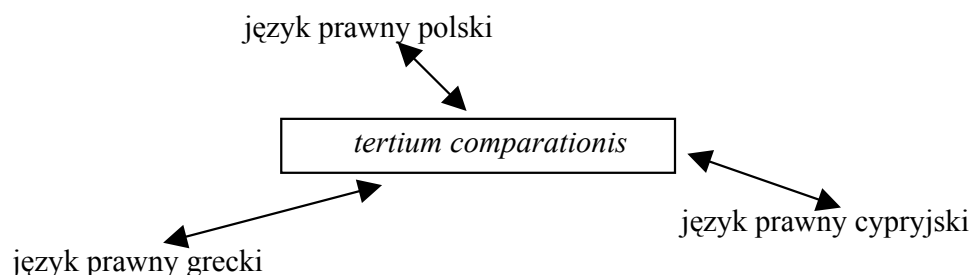
O ile na wstępie niniejszego rozdziału wskazałam podwaliny legilingwistyki, w świetle której scharakteryzowałam status i typologię języka prawnego w Polsce, Grecji i na Cyprze, o tyle w kontekście prowadzonych w niniejszej książce badań, konieczne jest nakreślenie przedmiotu i metodologii badań legilingwistyki porównawczej. Staje się to koniecznością w obliczu stosunkowo krótkiej historii istnienia terminu *legilingwistyka*, który został zaadoptowany przeze mnie na potrzeby niniejszego opracowania. Opierając się na postulowanej już wcześniej syntezie badań lingwistycznych i prawniczych, legilingwistyka porównawcza zostanie opisana w kontekście językoznawstwa i prawa.

1.2.1. Legilingwistyka porównawcza a językoznawstwo

Zgodnie z wcześniej podanymi założeniami, przedmiotem badań legilingwistyki jest *lingua legis*, który to termin oznacza również język prawny. Badania językoznawcze języka prawnego, prowadzone są na różnych płaszczyznach, tj. fonologicznej, morfologicznej, leksykalnej, syntaktycznej, semantycznej i tekstowej (Malinowski 2006, 38). Ponadto badania lingwistyczne do opisu języka prawnego wykorzystują założenia imperatywizmu i realizmu prawniczego (Lizisowa 2013, 22). Tymczasem legilingwistyka porównawcza uwzględnia założenie i sposoby opisu języków prawnych istniejących w wielu systemach języków etnicznych oraz w wielu systemach prawnych. Jestem zdania, iż badania z zakresu legilingwistyki porównawczej winny wykorzystywać metodę porównania dwóch lub więcej elementów w odniesieniu do pewnego uniwersalium, czyli do *tertium comparationis*⁵¹. Kierunek prowadzonych badań opisuje Rysunek 2.

⁵¹ Por. 0.1.1.

Rys. 2. Kierunki badań porównawczych języka prawnego

Korzyścią płynącą z zastosowania porównawczych badań językoznawczych jest wskazanie modeli, które mogą mieć zastosowanie w analizie porównawczej nieskończonego zbioru języków⁵². Odwołując się do podanych powyżej płaszczyzn badania języka, trzecim elementem porównania może być uniwersalium wyznaczone na poziomie fonologicznym, morfologicznym, leksykalnym, syntaktycznym, semantycznym i tekstowym, które uwzględniałyby pragmatykę języka prawnego, a w szczególności funkcję języka i tekstu prawnego. Badania mające charakter mieszany, czyli oparte na ujęciach formalnych i strukturalistycznych, połączonych z ujęciami pragmatycznymi i funkcjonalnymi, zwiększają skuteczność badań tekstów prawnych (Hiltunen 2012, 51).

Legilingwistyka porównawcza jest w tym kontekście dziedziną językoznawstwa, która wykorzystuje metodologię badań językoznawczych porównawczych. Językoznawstwo typologiczne i synchroniczne pozwala na wyznaczenie trzeciego elementu porównania, choć należy zauważyć, iż ujęcie diachroniczne może być również pomocne w obrębie badań języka specjalistycznego (por. Gunnarsson 1987). Takie założenia, zanurzone w rzeczywistości języka specjalistycznego, jako w wariacie języka etnicznego, wydzielonego od języka etnicznego z punktu widzenia funkcji i rejestru (Trosborg 1992, 11), kwalifikują wyznaczenie elementu trzeciego porównania właściwego dla danego języka specjalistycznego. W kontekście badań języka

⁵² Pisząc język mam na myśli zarówno język jako system np. języki etniczne w ujęciu strukturalistycznym oraz jego warianty rodzajowe wydzielone na podstawie funkcji, jaką pełnią, np. języki specjalistyczne.

prawnego takim elementem trzecim mogą być np. adoptowane z teorii aktów mowy: performatywność, czy dyrektywalność, a biorąc po uwagę logikę prawniczą np. normatywność tekstów prawnych.

Pojawiające się na przestrzeni ostatnich kilku dekad badania legilingwistyczne porównawcze opierają się właśnie o zasadę wykorzystania elementu trzeciego w porównaniu i mogą być prowadzone z powodzeniem również w obrębie mniej popularnych języków, jak np. język grecki i polski, dając wyniki o charakterze uniwersalnym w stosunku do innych języków prawnych⁵³ (Mattila 2006, 22). Biorąc pod uwagę zakres badawczy niniejszego opracowania, wśród tego typu badań kluczową rolę odgrywają dwukierunkowe językoznawcze badania porównawcze na poziomie tekstu (por. Hartmann 1980, James 1980, Filipovic 1984, Blum-Kulka 2003) i to one stanowią podstawę metodologiczną tytułowych badań.

1.2.2. Legilingwistyka porównawcza a komparatystyka prawnicza

Mimo ścisłego związku pomiędzy prawem a językiem, który można podsumować słowami, że prawo nie istniałoby bez języka (Danet 1985, 273), legilingwistyka porównawcza pełni funkcje służebną dla nauk prawnych, a w szczególności dla komparatystyki prawniczej. Ta relacja nie jest jednokierunkowa, ponieważ legilingwistyka czerpiąca z komparatystyki prawniczej, będącej dla niej nauką pomocniczą, uznawana jest za właściwy kierunek językoznawczych badań *lingua legis* (Galdia 2003, 4).

Komparatystyka prawnicza, podobnie, jak legilingwistyka porównawcza, stosuje metodę porównania do elementu trzeciego, wspólnego punktu odniesienia. To, jakie *tertia comparationis* bierze pod uwagę komparatystyka prawna, wskazuje w swoim przeglądzie metod Prager (2013, 109-113). Kolejnym podobieństwem pomiędzy językoznawstwem porównawczym, a komparatystyką prawniczą, są okoliczności inicjacji badań oraz zastosowanie wyników badań.

⁵³ Użycie liczby mnogiej oznacza inne języki prawne w ramach języków etnicznych lub w ramach systemów prawnych, np. obecny w pracy j. grecki prawny to język grecki etniczny i język prawny kontynentalnego systemu prawnego, a język prawny cypryjski to język grecki etniczny i język prawny systemu prawa pcedensowego.

W obydwu przypadkach kluczową rolę odgrywa kształcenie (por. Ho 2011) z jednej strony językoznawców, z drugiej strony prawników. Podobieństwo komparatystyki prawniczej do językoznawstwa porównawczego zauważane jest też w naukach prawnych:

Because it is concerned with these differences, comparative law is like comparative linguistics or comparative ethnology. In linguistics, comparative methods have proven to be the best means available for highlighting structural regularities that would otherwise pass unobserved. It would be wrong, however, to expect comparative methods to explain the reasons for these regularities. Comparisons do not serve this purpose. (Sacco 1991, 5).

Legilingwistyka porównawcza może dzielić z komparatystyką prawniczą nie tylko wspólne metody badawcze na poziomie metodologii porównania, ale również może zaoferować rozwiązania lingwistyczne, które w realiach państw plurilingwalnych jakimi są np. Cypr, czy Kanada, mogą stać się przydatnym narzędziem w rękach tamtejszego legislatora. Podane przykłady państw plurilingwalnych są niejako podwójnie interesujące zarówno dla komparatystów prawnych, jak i językoznawczych. W Kanadzie współistnieją dwa systemy prawne: brytyjski system *common law* oraz francuski system *civil law* (Yankova 2009, 234). Z kolei na Cyprze współistnieją brytyjski system *common law* oraz będący punktem odniesienia dla współczesnego cypryjskiego legislatora system *civil law* obecny w Grecji (Demetriou-Panayiotidou 2000, 657). Wyodrębniona w legilingwistyce translologia⁵⁴ jest w mojej opinii dziedziną, która może zapewnić adekwatne metody do skutecznej *imitacji językowej* różnych systemów prawnych w warstwie językowej, co potwierdza Šarčević (1997, 71):

While lawyers cannot expect translators to produce parallel texts which are equal in meaning, they do expect them to produce parallel texts which are equal in legal effect. Thus the translator's main task is to produce a text that will lead to the same legal effects in practice.

Tym samym pierwotny postulat (por. Kötz, Zweigert 1998), mówiący o wspólnej funkcji dwóch instytucji jako *tertium comparationis* funkcjonalnej komparatystyki prawniczej (por. Michaels 2006, Platsas 2008), może być zaspokojony.

⁵⁴ Por. 0.1.3.

1.3. Przekład tekstów prawnych – wybrane aspekty

1.3.1. Przekład prawny a legilingwistyka

Przedmiotem legilingwistyki, zdefiniowanej jako badanie *lingua legis* w określonej rzeczywistości prawnej, może być też przekład tekstów prawnych rozumiany zarówno jako proces oraz produkt działalności tłumaczeniowej. Wiedza legilingwistyczna jest, jak wskażę poniżej, niezbędna do dokonania właściwego przekładu tekstów prawnych, zarówno w fazie zrozumienia, dewerbalizacji oraz reekspresji (Pisarska, Tomaszewicz 1996, 77-105). Z kolei tekst prawny, jako produkt tłumaczenia, jest też przedmiotem badań translatologicznych w ujęciu porównawczym, pełniąc funkcję tekstu paralelnego, w parze z tekstem źródłowym w rozumieniu Neuberta (1996, 101):

parallel texts are texts produced by users of different languages under near-identical communicative conditions. (...) Parallel text files (...) are part and parcel of the material and mental equipment of the competent translator. This equipment is a vast database storing enormous experience. It is the key to an extensive knowledge of how texts are structured in the (text) world of different (communicative) cultures.

Legilingwistka w przekładzie prawnym dostarcza wiedzy na temat tekstu źródłowego oraz tekstu docelowego, a z kolei legilingwistyka porównawcza wskazuje, jak dokonać porównania pomiędzy tekstami źródłowego systemu prawnego i docelowego systemu prawnego. Wykryte podobieństwa i różnice na różnych poziomach języka, porównywane na płaszczyźnie języka prawnego rozumianego z punktu widzenia funkcji społecznej (prawotwórstwo), jako kryterium nadrzędnego w stosunku do języków etnicznych, dostarczają zarówno wiedzy, jak i narzędzi gotowych do bezpośredniego zastosowania w procesie przekładu tekstów prawnych.

1.3.2. Przekład prawny – istota i cel

Warto zauważyć, iż w ostatnich dekadach zainteresowanie przekładem tekstów prawnych wzrasta, a badania w zakresie translatologii legilingwistycznej rozumianej jako nauka o przekładzie tekstów

prawnych i prawniczych nie ogranicza się już tylko do analizy dominujących w obrocie prawnym języków (angielski, francuski, niemiecki, hiszpański, czy chiński). W myśl Mattili (2006, 22), badania w zakresie legilingwistyki w obszarze mniej popularnych języków np. w parze językowej polski–grecki, mogą dostarczyć wyników badań modelowych dla innych par języków specjalistycznych, osadzonych w mniej lub bardziej popularnych językach etnicznych (por. Kaczmarek i in. 2008, Grzybek i in. 2012, Gortych-Michalak 2013b i in.). Taka sytuacja wymuszona jest procesem globalizacji i zacierania granic państwowych w życiu społecznym. Jednocześnie kultywuje się szacunek dla odmienności etnicznych wraz z ich bagażem kulturowym, społecznym i prawnym, w duchu poszanowania praw człowieka. Stąd badania legilingwistyczne nie ograniczają się do największych kultur prawnych świata, ale uwzględniają współistnienie statystycznie mniej popularnych systemów prawnych w różnych wspólnotach etnicznych.

Przekład prawniczy, a w szczególności przekład tekstów prawnych i prawniczych, ma wymiar szczególny. Jak zauważa Maliszewski (2003, 45), tłumacz wykonuje bardzo często tłumaczenie uwierzytelnione i potwierdza zarówno symetrię semantyczną pomiędzy językiem wyjściowym a docelowym, jak również konwencjonalną zgodność tłumaczenia. Z kolei specyfika tłumaczenia tekstów prawnych wiąże się z tworzeniem nowej rzeczywistości prawnej, która może wynikać z kreatywności tłumacza i to wydaje się być największym ryzykiem w przekładzie tekstów prawnych (Koutsivitis 1991, 141), choć Šarčević podkreśla, że kreatywność wcale nie wyklucza, że tekst prawny zostanie przełożony zgodnie z wymogami sztuki⁵⁵ (por. Šarčević 1998).

Do najważniejszych problemów, jakie napotyka w procesie przekładu tłumacz tekstów prawnych wg Cao (por. 1997) należy: i) zróżnicowanie systemu i kultury prawnej oraz ii) specyfika języka prawnego i prawniczego, które istnieją w relacji: tekst źródłowy (transland) → tekst docelowy (translat). Wskazane różnice istnieją w wyniku działania różnych czynników na tekst prawny, a w przy-

⁵⁵ Sztuka w arystotelesowskim ujęciu pojetycznym.

padku prowadzonych w niniejszej książce badań tekstów ustaw, są to czynniki właściwe danej kulturze prawnej, co zaznacza Lisisowa (2004, 115) pisząc, że: *tekstem prawnym jest zapisany akt ustawodawczy, który ma postać przepisów prawnych ustrukturuowanych w formie przyjętej w danej kulturze prawnej*. Tym samym badanie tekstu prawnego wpisuje się w nurt gramatyki funkcjonalnej zaproponowanej przez Halliday'a (por. 1973, 1985). W tym kontekście zarówno przekład tekstów prawnych jako praktyka oraz opracowania teoretyczne w zakresie przekładu prawnego, winny uwzględniać kontekst i konsytuację tekstu prawnego źródłowego oraz jego przekładu.

Kluczowym pytaniem, jakie często stawia się w badaniach translologicznych, jest to, czym ma być i jaką funkcję ma pełnić tekst docelowy (tłumaczenie) w docelowej rzeczywistości kulturowej odbiorcy tłumaczenia, skoro język prawny i tym samym tłumaczony tekst prawny ma określone funkcje. Problem ten podjęli Vermeer i Reiss, twórcy teorii *skoposu* (gr. σκοπός), którzy postulowali, iż w przekładzie istnieje konieczność określania celu. Z tego względu w literaturze przedmiotu mówi się o tłumaczeniu adekwatnym lub relewantnym – odpowiednim dla danej grupy odbiorców (Hejwowski 2004, 43). Postulat ujęcia w metodologii językoznawczej połączenia semantyki i pragmatyki, na potrzeby rozumienia znaczenia tekstu w związku z jego funkcją, postawił już w pierwszej połowie XX wieku Wittgenstein (Wille 2002, 28). Jednak model tłumaczenia pragmatycznego, który uwzględniałby cel przekładu, znaczenie i funkcję tekstu w dyskursie źródłowym i docelowym zaczęto podejmować od lat 70. XX wieku (por. Reiss 1971, 81, Šarčević, 1997, Kierzkowska 2008 i in.).

Uważa się, że teoria *skoposu* Reiss i Vermeera zanegowała tradycyjne podejście do tłumacza jako rekonstruktora znaczenia tekstu wyjściowego w języku docelowym (Larson 1984, 30). Z punktu widzenia teorii *skoposu*, tłumacz tekstów prawnych ma za zadanie wytworzenie nowego tekstu, który byłby adekwatny do poziomu wiedzy i kompetencji rozumienia otoczenia kulturowego jego odbiorcy, z zachowaniem pierwotnej funkcji tekstu. Ponieważ jeden tekst może być przetłumaczony na różne sposoby, w literaturze przedmiotu podkreśla się konieczność doboru odpowiedniej strategii translatorskiej

i dostosowania jednostek językowych do różnych odbiorców (House 1981, 185, Höning, Kussmaul 1982, 23, Šarčević 1997, 18). Adresatem tekstu prawnego, jakim jest akt normatywny (ustawa) może być cała społeczność danego państwa, jednak warto zaznaczyć, iż tekst prawny jest dla prawników, ponieważ to oni dekodyfikują go i w dalszym etapie interpretują z niego normy. Stąd w przypadku tłumaczenia tekstu prawnego ważne jest nie tylko ustalenie kultury odbiorcy, ale również otaczającej go kultury prawnej i systemu prawnego (Sandrini 1996, 25 i 2009, 35).

Hejwowski (2004, 57) jest zdania, że tłumacz musi pojąć intencje autora tłumaczonego tekstu, wyobrazić sobie, jak to zostało zrozumiane przez odbiorców oryginału, a następnie napisać taki tekst w drugim języku, by wywołać wśród znanych mu, bądź przewidywanych, odbiorców interpretację jak najbardziej zbliżoną do interpretacji odbiorców oryginału. Stopień trudności takiego działania wynika z różnic istniejących pomiędzy i) językiem źródłowym a językiem docelowym, ii) kontekstami kulturowymi oraz, w odniesieniu do tłumaczenia tekstów prawnych, iii) systemami prawnymi, w których funkcjonują nadawca komunikatu (translandu) i odbiorca komunikatu (translatu). W odniesieniu do wskazywanej już we wstępie do niniejszej książki długotrwałej historii języka greckiego, niezwykle słuszne są słowa Krystyny Pisarkowej (1999, 349): *im język bardziej rozwinęty, im starszy, tym więcej w nim warstw strukturalnych. Liczne stadia kulturowe, liczne typy zastosowania języka wyciskają swoje piętno na nim.*

Dokonanie trafnego wyboru translatorskiego, który uwzględniłby kontekst i konsytuację tekstu źródłowego oraz tekstu docelowego z uwzględnieniem odbiorcy i jego właściwości, musi opierać się nie tylko na wiedzy językoznawczej, ale również na wiedzy związanej z pragmatyką tłumaczonego tekstu, czyli z naukami prawnymi. Stosunek nauki o przekładzie tekstów prawnych i prawniczych⁵⁶, jaką nazywam translatologią legilingwistyczną do legilingwistyki porównawczej ma charakter związku dwóch równorzędnych elementów, które się uzupełniają i czerpią z siebie nawzajem. Przykładem może być

⁵⁶ Tekstów sporządzonych w lingua legis (por. 1.1.1).

działanie tłumacza tekstów prawnych, który wybiera odpowiednią strategię i dokonuje wyborów translatorskich w oparciu o wiedzę legilingwistyczną, która z kolei zasadza się na synergii nauk prawnych i językoznawczych, jaka jest coraz szerzej postulowana przez badaczy (Luttermann 1999, 50 i in.).

1.3.3. Kompetencje i funkcja tłumacza tekstów prawnych

Interdyscyplinarne i wielopoziomowe działanie tłumacza prawnego (Manganaras 1996, 15), uwzględniające zasady translatologii i nauk prawnych, charakteryzuje się trudnością, jaką dostrzegają również komparatyści prawni (Schroth 1986, 53 i in.), którzy w swoim języku ojczystym opisują inny system prawny oraz w języku obcym udzielają informacji na temat ich własnego systemu prawnego. W rzeczywistości tłumacze zajmują się również komparatystyką prawniczą (de Groot 1999, 11-12). Stąd rolę tłumacza tekstów prawnych można uznać ze specyficzną odmianę roli komparatysty prawniczego.

Tłumacz tekstów prawnych, aby spełnić swoją rolę, winien posiadać określone kompetencje (por. Müller 1989). Badacz przekładu prawnego, Bhatia (1997, 210) jest zdania, że tłumacza tekstów prawnych winny charakteryzować następujące kompetencje, które powinien rozwijać:

- *The ability to understand why legal documents are written the way they are.*
- *The ability to understand how that documents are constructed, interpreted and used.*
- *The ability to read and clarify these legal documents for the benefit of lay audience.*
- *And, most of the all,*
- *To develop increased self-confidence, and sensitivity to the use of legal genres by acquiring genre skills, including those of rhetorical consciousness.*

Stanowisko to popiera Šarčević (1997, 113 i in.), która jest zdania, że tłumacz nie powinien ograniczać się do jedynie pobieżnej znajomości instytucji prawnych, ale powinien ponadto rozumieć wykładnię prawa, umieć analizować teksty prawne i być w stanie

przewidzieć, jak tłumaczenie danego tekstu zostanie zrozumiane i odebrane. Tego typu opinie prowadzą badaczy do nieustannego rozwoju metod badawczych. Jeden z nich, Ramos (2011, 14-15), podkreśla nie tylko potrzebę analizy *skoposu* tekstu źródłowego i docelowego, ale też potrzebę ich makro-kontekstualizacji w oparciu o następujące parametry:

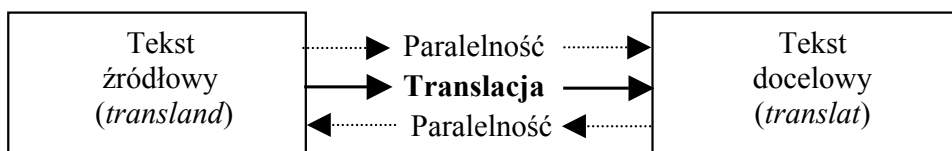
- (i) System prawny (współrzędne lingwistyczne i geograficzne określonej jurysdykcji).
- (ii) Gałąź prawa (współrzędne tematyczne i ustawowe).
- (iii) Typologia tekstu prawnego / prawniczego.

Takie działania może przeprowadzić tłumacz, który posiada wiedzę z zakresu legilingwistyki. Wiedze tego typu Salmi-Tolonen (2008, 35-36) określa jako i) zależną od języka, ii) społeczną/interakcyjną, iii) instytucjonalną. Badaczka jest zdania, że wiedza prawna jest zależna od języka (Searle 1995, 50-66), a język nie może być traktowany rozdzielnie od jego użytkowników i określonej sytuacji komunikacyjnej.

1.3.4. Rola tekstu w przekładzie prawnym

W procesie przekładu, tekst, rozumiany jako komunikat w procesie komunikacji multilingwalnej, obecny jest zarówno na początku, jak i na końcu sekwencji działań tłumaczeniowych a jego obecność można zilustrować w sposób następujący:

Rys. 3. Tekst źródłowy i tekst docelowy jako teksty paralelne na potrzeby przekładoznawstwa

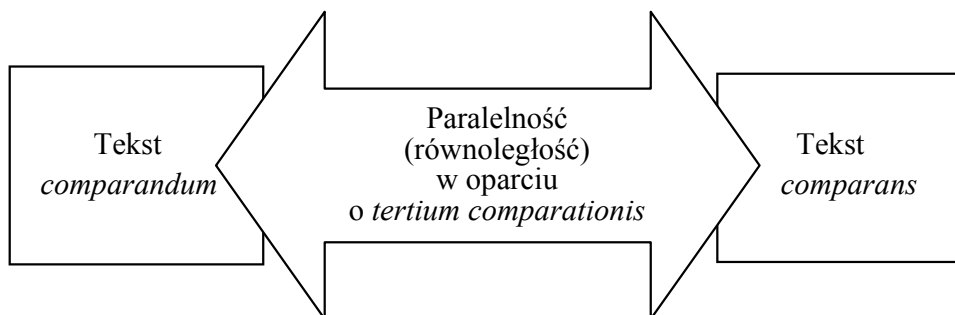

Jak wspomniałam na początku niniejszego podrozdziału, przedmiotem legilingwistyki porównawczej, która może być apliko-

wana do translatoologii legilingwistycznej, jest m.in. porównanie tekstu źródłowego, mającego być przetłumaczonym (translandu), do tekstu docelowego, tłumaczenia (translatu). Takie zestawienie tekstów tworzy parę tekstów paralelnych, którą, obok bilingwalnych lub multilingwalnych źródeł leksykograficznych, można wykorzystać jako źródło wiedzy w zakresie terminów denotujących i konotujących na potrzeby przekładu (por. Matulewska 2010, 57-70), co ilustruje rysunek 3. Praca nad tego typu tekstami paralelnymi, niesie jednak pewne ryzyko, które zasadza się na jakości przekładu. Badaczka zaznacza jednak, że tylko doświadczony tłumacz jest w stanie ocenić jakość i tym samym przydatność rozumianych w powyższym ujęciu tekstów paralelnych (Matulewska 2010, 59).

Tekstami paralelnymi, jakie tworzą drugi typ, są teksty paralelne, których definicję przytacza Kubacki (2013, 138-141). Można go scharakteryzować słowami Delisle’a (1999, 66): *a text that represents the same text type as the source text*. Na potrzeby prowadzonych badań ważną rolę odgrywa funkcja tekstu w porównywanych środowiskach, kulturach i systemach prawnych, stąd definicja tekstów równoległych Spillnera (1981, 241), która mówi o tym, że są to teksty oryginalne, sporządzone w danym języku (a zatem nie tłumaczenia), należące do tego samego gatunku tekstu co tekst wyjściowy – *comparandum*, dotyczą tego samego tematu i spełniają taką samą funkcję. Tę relację można zilustrować w sposób następujący:

Rys. 4. Teksty paralelne niebędące tłumaczeniami

W powyższym rysunku nie podano danego *tertium comparationis*, bowiem w zależności od potrzeb tłumacza, czy innego kompara-

tysty (np. prawniczego), element trzeci porównywania może być wyznaczony z uwzględnieniem celu badania. Najczęstszym celem badań porównawczych, jakich dokonują praktycy przekładu prawnego, są terminy właściwe dla języka prawnego i prawniczego (por. Kielar, 1991, Krzysztoforska-Weisswasser, 1995, Matulewska, 2010, Weigt, 2010 i in.).

W niniejszej książce zbadane zostaną teksty równoległe rozumiane w sposób, jaki ilustruje rysunek 4. Analiza zostanie przeprowadzona w oparciu o *tertia comparationis*, podane w kolejnych rozdziałach. Badania porównawcze, dostarczą narzędzi metodologicznych dla translatoologii, a dla praktyki przekładu gotowych wyników, które można zastosować bezpośrednio w praktyce tłumaczeniowej lub pośrednio, w procesie poznawania i rozumienia tekstu oraz w pracy nad źródłami leksykograficznymi. Zakładam również, że analiza porównawcza modeli tekstów jest metodą przygotowującą do operacji tłumaczenia, jakkolwiek nie oznacza automatycznego zastąpienia jednego tekstu, drugim. Teksty paralelne w języku docelowym są źródłem informacji z dziedziny prawa (por. Gortych-Michalak 2013b), umożliwiają ocenę stopnia ekwiwalencji między terminami, wyeliminowanie polisemii (Gortych-Michalak 2013c, 168), zapewnienie ekwiwalentów funkcjonalnych, a nie tylko odpowiedników językowych (formalnych). Jednak taka metoda powinna być stosowana w połączeniu z innymi: lekturą tekstów prawdopodobnych, słowników, encyklopedii, banków terminów, itp. (por. Lajus 2005).

Właściwe zrozumienie prawnego tekstu źródłowego, jest warunkiem koniecznym do przeprowadzenia procesu poprawnego tłumaczenia (por. Zedler 2010). Badania porównawcze tekstów paralelnych mają za zadanie wyjaśnienie właściwości i funkcji tekstu źródłowego, poprzez wskazanie różnic i podobieństw jego tekstu równoległego, funkcjonującego w środowisku bliższym i bardziej znanym badaczowi, którym może być zarówno legilingwista komparatysta, czy komparatysta prawniczy. Zakładam bowiem, że przybliżenie właściwości tekstu prawnego, jakimi są struktura, treść i funkcja, na tle analogicznych właściwości tekstu prawnego już znanego (najczęściej w środowisku natywnym) badaczowi, jest metodą ułatwiającą działania translacyjne.

1.3.5. Przekład prawny grecko-polski

Przekład tekstów prawnych z języka greckiego na język polski doczekał się dwóch ważnych publikacji:

- i) Przekład Konstytucji Grecji, wydany w roku 2005 (por. Konstytucja Grecji 2005).
- ii) Przekład Konstytucji Republiki Cypryjskiej, wydany w roku 2013 (por. Konstytucja Republiki Cypryjskiej 2013).

Tymczasem polskie teksty prawne w przekładzie na język grecki nie doczekały się publikacji ani na Cyprze, ani w Grecji. Celowo pomijam międzynarodowe umowy bilateralne zawierane przez państwo polskie i greckie, czy cypryjskie, których sporządzanie w kilku wersjach językowych zależne jest od stron umowy i które nie są przedmiotem badań niniejszego opracowania. Niemniej, jestem zdania, że ich analiza porównawcza, przyjmując założenie, że są to teksty równoległe, może dostarczyć ciekawych wyników, mających zastosowanie w pracy tłumacza⁵⁷.

Wymienione powyżej tłumaczenia różnią się między sobą pod względem tekstu źródłowego. Konstytucja Grecji została przetłumaczona na język polski nie bezpośrednio z języka greckiego, ale z języka francuskiego (Konstytucja Grecji 2005, 1). Analizę tekstu tłumaczenia przeprowadziła Ciesielczyk (por. 2009a, 2009b), która stwierdziła, iż tłumaczenie zawiera niejasności i błędy, a za ich przyczynę

⁵⁷ Za przykład niech posłuży dwustronna umowa o unikaniu podwójnego opodatkowania zawarta przez rząd Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej i rząd Republiki Grecji w dniu 20 listopada 1987 roku. Umowa była promulgowana w Polsce w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, Nr 120 w dniu 23 grudnia 1991 roku a w Grecji w dzienniku promulgacyjnym *Dziennik Rządu Republiki Greckiej* (*Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας*), Zeszyt Pierwszy, Nr 37 z dnia 13 marca 1991 roku. W polskim dzienniku promulgacyjnym zamieszczono tekst polski umowy, podczas, gdy w dzienniku greckim zamieszczono tekst grecki i angielski. Teksty różnią się między sobą strukturą, np. kolejnością wymienianych typów podatków (art. 3). Tymczasem tekstem oryginalnym była umowa sporządzona przez obydwie strony w języku angielskim. Teksty można zatem uznać za teksty paralelne między sobą, a nie za wzajemne tłumaczenia (Kierzkowska 2008, 100).

uważa włączenie do procesu przekładu języka pośredniczącego (tzw. *langue pivot*).

Tłumaczenie konstytucji Cypru ukazało się bardzo niedawno (kwiecień 2013) i z tego względu autorka niniejszej książki nie zdołała przeprowadzić analizy tłumaczenia w sposób kompleksowy. W oparciu o informację mówiącą, iż tekst jest tłumaczeniem z języka greckiego na język polski (Konstytucja Republiki Cypryjskiej 2013, 3), można przypuszczać, iż nie będą w nim obecne błędy analogiczne do tych, która zauważono w tłumaczeniu konstytucji Grecji. Jednak pojawiają się sygnały, które wskazują na niezachowanie spójności tekstu aktu normatywnego w tłumaczeniu (por. Gortych 2013d). Autorka niniejszej książki jest zdania, że opracowania w niej zawarte i wyniki przeprowadzonych badań, będą pomocne i zostaną zaaplikowane do procesu przekładu greckich i polskich tekstów prawnych i tym samym pozwolą uniknąć błędów, jakie pojawiły się w wymienionej publikacji.

Rozdział drugi

Metodologia badań tekstu prawnego

W rozdziale drugim omawia się ujęcia tekstu prawnego w badaniach językoznawczych. W oparciu o nie, autorka wskazuje zaproponowaną przez siebie metodę badań porównawczych struktury tekstów aktów normatywnych, jakie zostały przeprowadzone i opisane w niniejszej książce.

2.1. Tekst prawny w badaniach lingwistycznych

W literaturze przedmiotu istnieje wiele koncepcji, w świetle których bada się tekst prawny. W niniejszym opracowaniu tekst prawny, a dokładnie tekst aktu normatywnego, jest głównym przedmiotem badań. Z niego interpretowana jest kompetencja legislatora do stanowienia prawa (na podstawie normy kompetencyjnej) a ponadto tekst prawny jest wynikiem procesu legislacyjnego, który ma charakter sformalizowany a nawet może być regulowany innym aktem normatywnym (Wronkowska, Zieliński, 2004, 14-15). Istnieje on również w relacji do innych tekstów prawnych, z których niektóre (np. techniki ustawodawcze) regulują formę oraz sposoby upowszechniania tekstu prawnego. Tekst prawny normuje również sposób zachowania odbiorców tekstu prawnego. Wszystkie te informacje widoczne są w opisie relacji pomiędzy ustawodawcą a adresatem aktu normatywnego opartym na schemacie zdarzeń komunikacyjnych (por. 3.2).

Przeglądu metodologii badań tekstu prawnego z punktu teorii prawa i językoznawstwa dokonuje Malinowski (por. 2006) oraz Lizi-

sowa (por. 2013a)⁵⁸, jednak niniejsze badanie, choć opiera się na wskazanych przez tych badaczy założeniach⁵⁹, dotyczy problemu językoznawczych badań porównawczych oraz aplikacji ich wyników do językoznawstwa stosowanego.

2.1.1. Tekstologia i dyskurs a tekst prawny

Metodologia analizy tekstu prawnego zasadza się na aparacie badawczym tekstu w ujęciu tekstologicznym. Źródeł badań tekstologicznych należy dopatrywać się już w retoryce (de Beaugrande, Dressler 1990, 33, Dobrzyńska, 1996, 21, Duszak, 1998, 22 i in.), jednak za właściwy okres rozwoju lingwistyki tekstu należy wyznaczyć lata 70. dwudziestego wieku. W rozwoju badań tekstologicznych należałoby wymienić kilka głównych faz⁶⁰, jednak ewolucja badań tekstologicznych nie jest przedmiotem niniejszej książki, dlatego odsyłam czytelnika do bardziej szczegółowych opracowań na temat rozwoju tekstologii, czyli badań nad tekstem, których dokonują m.in. de Beaugrande i Dressler (1990, 33-51), van Dijk (1972, 23-33 i 313-342), Duszak (1998, 13-66), Gajda (2005, 11-16) i inni.

Badania językoznawcze nad tekstem i dyskursem zostały z biegiem czasu zaaplikowane do badań nad tekstem prawnym. Tekst prawny był jednak badany nie tylko z perspektywy językoznawczej, w tym z semantyki, socjolingwistyki, czy komunikacji, ale również

⁵⁸ W podanej publikacji autorka przytaczając ważniejsze koncepcje istniejącego już aparatu metodologicznego wykorzystywanego w naukach prawnych i filologicznych do badania tekstów prawnych, proponuje również swoją koncepcję metodologiczną.

⁵⁹ Z zakresu teorii prawa zastosowano metodę rekonstrukcji, z zakresu badań językoznawczych metodę deskrypcji.

⁶⁰ 1. Faza rozumienia tekstu jako jednostki ponadzdaniowej, w czasie której podejmowano prace gramatyczno-tekstowe. (por. Isenberg 1974). 2. Faza rozumienia tekstu jako jednostki semantycznej, kiedy podejmowano prace na temat semantyki leksykalnej, czy semantyki propozycjonalnej (por. van Dijk 1978) czy wreszcie na temat semantyki zorientowanej tematycznie (np. Daneš 1976 i in.). 3. Faza ujmowania tekstów jako jednostek w komunikacji, z punktu widzenia funkcji, jakie spełniają (por. Daneš 1994 i in.). 4. Faza interpretacji tekstu w ujęciu kognitywistycznym, gdzie przedmiotem zainteresowań są procesy tworzenia i odbioru tekstów (de Beaugrande i Dressler 1990, Kintsch, van Dijk, 1978 i in.).

z perspektywy prawa. Za jedną z ważniejszych prace w tym zakresie należy wymienić prace Goldmana (por. 1993, 1994), które, choć opierały się na metodologii językoznawczej zostały poparte przez antropologów-prawników⁶¹. Szczególne zainteresowanie językiem i tekstem prawnym, mające charakter interdyscyplinarny, można zaobserwować na przełomie lat 60. i 70., kiedy to odnotowuje się szereg badań poświęconych nieprawidłowości i przekształceniom językowym obecnym w języku prawnym w kontekście społecznym (Panaretou 2009, 42). Kluczowym z punktu widzenia niniejszej książki, jest nurt badań, którego przedmiotem jest relacja języka i prawa, obecna w szczególności w tekstach prawnych, ponieważ język uważany jest jako narzędzie tworzenia i stanowienia prawa. W ten kierunek badań wpisuje się jako jedno z najwcześniejszych, opracowanie Melinkoffa (1963), w którym analizie poddana jest struktura pisanych tekstów prawnych. Szczególne zainteresowanie językiem aktów normatywnych widoczne jest od lat 80. dwudziestego wieku w pracach w dużej mierze socjologicznych, które skupiały się na relacjach i interakcjach pomiędzy podmiotami a instytucjami prawnymi (por. Danet 1980a, 1980b, Eades 1993, 1994, 1995, Lind i in. 1978, 1979, O'Barr 1982, Labov i Harris 1994).

Tekst prawny w formie pisemnej jest też przedmiotem badań pod kątem struktury i cech tekstualności, co podejmowali badacze od drugiej połowy lat 80. dwudziestego wieku (por. Maley 1987, 1994, Fakhri 1998). Badacze podkreślają, że z badaniami tekstologicznymi, wiążą się badania nad dyskursem, które osiągnęły już taką skalę, że można mówić o szkołach dyskursu, nawet w ujęciu geograficznym (np. szkoła francuska por. Grzmil-Tylutki 2012). Pojęcie dyskursu, nawet zawężone do dyskursu prawnego, było szeroko promowane w badaniach przez profesora Bhatię (por. 1993), również we współpracy z innymi specjalistami (Bhatia i in. 2001, 2003a, 2003b, 2008 i in.).

⁶¹ Goldman m.in. analizował czasowniki ergatywne w języku Huli (Papua-Nowa Gwinea). Podczas badań okazało się, że wspólnoty komunikatywne nienależące do tzw. zachodnich wspólnot komunikatywnych nie uznają pewnych pojęć prawnych, obecnych w innych kulturach prawnych. Wykorzystują one bowiem do opisu zdarzeń prawnych, np. zdarzenie wypadku, środki gramatyczne, a nie leksykalne.

Z punktu widzenia prowadzonych w niniejszej książce badań interesującą koncepcję dyskursu przedstawia Duszak, która jest zdania, że dyskurs obejmuje całość danego aktu komunikacji, zarówno określoną werbalizację (tekst), jak i czynniki pozajęzykowe, które jej towarzyszą tj. przede wszystkim określoną sytuację użycia (Duszak 1998, 19). Ujęcie dyskursu w aspekcie komunikacji, która modeluje gatunek komunikatu proponuje po części również Wojtak (2011, 71)⁶². Pojawienie się ujęcia komunikacyjnego tekstu w badaniach nad dyskursem wprowadza pojęcie wypowiedzi, które powiązane jest z badaniami Grice'a (por. 1957). Wypowiedzi języka prawnego są z kolei ujmowane w świetle teorii aktów mowy przypisywanej Austinowi i rozwiniętej przez Searle'a, co jest punktem zbieżnym zarówno badań lingwistycznych jak i teoretyczno-prawnych prowadzonych nad tekstami prawnymi (por. Kurzon 1986). Ujęcie tekstu prawnego w świetle teorii aktów mowy jest w stanie naświetlić funkcje nie tylko całości tekstu prawnego – aktu normatywnego, ale również jego poszczególnych elementów strukturalnych⁶³.

2.2. Metodologia badań tekstów aktów normatywnych

W świetle tak wielu wskazanych powyżej aspektów badań tekstu prawnego i mając na uwadze założenia legilingwistyki, w niniejszej książce przyjmuję eklektyczną metodę badawczą, która uwzględnia kilka ujęć. Proponuję, aby badane teksty aktów normatywnych rozumieć jako:

- (i) teksty prawne jako teksty osadzone w rzeczywistości prawnej, która jest rzeczywistością rodzajową a nie ogólną⁶⁴,

⁶² Takie ujęcie dyskursu proponuje również Bartmiński (Bartmiński, Nadbrzegowska-Bartmińska 2009, 31-32) powołując się m.in. na Duszak (por. 1989).

⁶³ Bardziej szczegółowe odniesienie do tej kwestii jest zawarte w rozdziale siódmym, gdzie jednostki struktury aktów normatywnych zakwalifikowano pod kątem ich roli w aspekcie teorii aktów mowy i teorii prawa.

⁶⁴ Rzeczywistość prawna rozumiana jest jako rzeczywistość stwarzana przez prawo, która jest rodzajowym odcinkiem rzeczywistości, w jakiej istnieją zdarzenia

- (ii) teksty prawne jako komunikaty w zdarzeniu komunikacji prawnej, które spełniają wskazane w niniejszym rozdziale zadania i mają określony przez tego typu zdarzenie komunikacyjne status⁶⁵,
- (iii) teksty prawne jako urzeczywistnienie intencji ustawodawcy i jednocześnie społeczeństwa⁶⁶, aby spełnić swoją rolę (stanowienie prawa), muszą mieć właściwą formę i być nadane w określony sposób⁶⁷.

Forma tekstu aktu normatywnego jest z jednej strony regulowana prawem obowiązującym w danym systemie prawnym, z drugiej zaś strony, tekst prawny jest komunikatem realizowanym z użyciem języka rodzajowego, który zasadza się na języku etnicznym. Stąd tekst prawny musi być badany dwutorowo, tj. w ujęciu teoretyczno-prawnym i w ujęciu lingwistycznym. Ponadto rzeczywistość prawna nadaje określoną funkcję⁶⁸ aktowi normatywnemu, który realizuje ją poprzez specyficzne środki językowe w tekście. Na całokształt tekstu aktu normatywnego, ujmowanego w przytoczonych wcześniej badaniach, składa się również struktura tekstu, która jest ramą wypełnianą soso-

prawne przewidziane w przepisach np. kodeksu karnego, a nie rzeczywistość życia społecznego w ogóle. Jest to rzeczywistość abstrakcyjna. Może być powiązana z innymi rzeczywistościami prawnymi poprzez np. obecność w tekście aktu normatywnego (tekstu prawnego) przepisów odsyłających do innych aktów normatywnych, które regulują inny odcinek rzeczywistości. Rzeczywistość prawną kreuje również dany system prawny, który z kolei jednocześnie wynika, jak i wpływa na kształt tekstu prawnego (Wronkowska, Zieliński 2004, 8).

⁶⁵ Status aktu normatywnego jako źródła prawa regulującego zachowanie odbiorcy prawa.

⁶⁶ Odbiorca prawa – społeczeństwo jest też w pewnym sensie nadawcą komunikatu, jeśli weźmiemy pod uwagę fakt reprezentacji społeczeństwa przez organy władzy ustawodawczej. Reprezentacja jest jedną z głównych cech współczesnych ustrojów demokratycznych, gdzie nie ma możliwości bezpośredniego uczestniczenia wszystkich obywateli w sprawowaniu władzy państwowej.

⁶⁷ Nie każdy tekst prawny jest źródłem prawa w danym systemie prawnym, czy państwie. Aby uzyskać taki status musi być sporządzony i ogłoszony w przewidziany w danym systemie prawnym sposób. Odpowiednia struktura tekstu prawnego (tekstu aktu normatywnego) jest jednym z kryteriów, jakie tekst musi spełnić, aby można go było uznać za projekt ustawy, czy ustawę lub inny akt normatywny.

⁶⁸ Funkcja prawodawcza.

wanymi środkami językowymi na poziomie morfo-syntaktycznym. Akt normatywny musi mieć taką konstrukcję, która pozwala na interpretowanie normy prawnej. Struktura aktu normatywnego jest rozpatrywana na kilku poziomach w odwołaniu do abstrakcyjnego prototypu (archetektu), który ma charakter powtarzalny i typowy (Wronkowska, Zieliński 2004, 12). Moim celem jest nie tylko deskrypcja porównawcza polskich, greckich i cypryjskich aktów normatywnych, ale również umożliwienie zastosowania wypracowanego modelu budowy tekstów aktów normatywnych do praktyki translatorskiej.

2.2.1. Założenia wstępne i teza badawcza

W niniejszym opracowaniu zakładam, że akt normatywny, tak, jak język prawny, ma określoną funkcję, wspólną dla wszystkich analizowanych tekstów, którą jest materializacja funkcji prawodawczej legislatora oraz komunikacja legislatora z odbiorcą komunikatu prawnego⁶⁹. Ponadto przyjmuję, że te funkcje są wspólne dla wszystkich analizowanych tekstów aktów normatywnych. Jeśli zatem funkcje są te same, kluczową rolę odgrywa pytanie, w jaki sposób są one realizowane w sferze struktury tekstu. Struktura tekstu aktu normatywnego musi spełniać funkcje pragmatyczne (stanowienia prawa) oraz komunikacyjne, tj. musi być taka, aby można było z niej wyinterpretować normy prawne dla ich odbiorcy, który nie tylko je percepuje, ale również winien je stosować. W tym kontekście niezwykle przydatna jest koncepcja struktury tekstowej zaproponowana przez van Dijk (por. 1980), który jest zdania, że operacje interpretacyjne na tekście, jak np. streszczenie tekstu, winny opierać się na makrostrukturze tekstu. Jeśli przyjmiemy, że nawet najbardziej kompetentny odbiorca komunikatu prawnego, prawnik, musi dokonać interpretacji norm, to w pewnym sensie dokonuje on streszczenia tekstu aktu normatywnego, ponieważ

⁶⁹ Przyjęcie, że tekst prawny jest osadzony w dyskursie jako zdarzeniu komunikacyjnym pozwala na wskazanie zależności pomiędzy formą komunikatu, jaką jest m.in. struktura a odbiorcą komunikatu, tzn. jak wpływa na niego oraz na wskazanie zależności w kierunku od uczestników komunikatu do komunikatu, czyli sposób ich wpływania na komunikat (van Dijk 2001, 10).

„wyciąga” normy prawne będące elementami makrostruktury tekstu. Z tego względu, w badaniach struktury tekstów prawnych, kluczowymi elementami będą: superstruktura (por. van Dijk 1983), makrostruktura (por. van Dijk 1980) oraz mikrostruktura (por. van Dijk 1980, Lizisowa 2013). Z drugiej strony zakładam, że akt normatywny, rozumiany jako makroznak, jest całościową jednostką językową i spełnia wymogi stawiane tekstowi przez de Beaugrande’a i Dresslera (por. 1990): spójność, koherencja, intencjonalność, akceptabilność, sytuacyjność, intertekstowość i informatywność, które wynikają z ujmowania tekstu w świetle dyskursu rozumianego jako tekst i jego kontekst (por. Sinclair i Coulthard 1975, Coulthard 1977, Schifffrin 1994 i in.) co jest zgodne z postulatami schematu zdarzeń komunikacyjnych. Z kolei tekst prawny w komunikacji prawnej i jego struktura mają odpowiednią moc illokucyjną (por. Austin 1976, Searle 1969), która wyrażona różnymi eksponentami (signifikatorami), obecna jest w różnych jednostkach struktury tekstowej.

Stawianą teżą badawczą w niniejszej pracy jest istnienie podobieństw i różnic strukturalnych pomiędzy tekstami polskich, greckich i cyprijskich aktów normatywnych, które realizują określoną wspólną funkcję, jaką jest stanowienie prawa. Zestawienie podobieństw i różnic, będące wynikiem analizy porównawczej, jest podłożem do wskazania odbiorcom komunikatu prawnego w komunikacji multilingwalnej miejsca znajdowania się informacji (mapowanie)⁷⁰ oraz sposobu ich znajdowania i opracowywania (*data mining*)⁷¹. Takie informacje są kluczowe w procesie przekładu prawnego tak na etapie rozumienia tekstu źródłowego⁷² jak i na etapie transferu oraz jego rekonstrukcji.

⁷⁰ Ze względu na proponowane w niniejszej książce ujęcie linearne struktury semantycznej tekstu aktu normatywnego, autorka zapożycza termin *mapowanie*, który wykorzystywany jest w kartografii i oddaje proces lokalizacji informacji w tekście, który można uznać za analogiczny do kartowania.

⁷¹ W niniejszej książce proponuje się również nielinearne ujęcie struktur semantycznych tekstu, których tworzenie odbywa się *in abstracto*, analogicznie do interpretacji. Proces znajdowania informacji, grupowania z punktu widzenia znaczenia, wydzielenia w grupie informacji porządku ich podawania, wreszcie proces ich prezentacji, jest analogiczny do procesu opracowywania danych, jaki w naukach informatycznych nazywany jest *data mining* i wiązany jest z procesem *Knowledge Discovery in Databases* (KDD) (por. Fayyad i in. 1996, Kurgan, Musilek 2006 i in.)

⁷² Termin za Pisarska i Tomaszewicz (1996, 72-73).

2.2.2. Analiza porównawcza tekstów aktów normatywnych

Zadaniem niniejszego opracowania jest przeprowadzenie analizy porównawczej tekstów prawnych cypryjskich, greckich i polskich pod kątem ich struktury syntaktycznej i semantycznej. Wyniki takich badań porównawczych mają za zadanie dostarczenie wiedzy z zakresu narodowych języków prawnych: cypryjskiego, greckiego i polskiego, w którym są sporządzone teksty prawne – teksty aktów normatywnych. Takie teksty są wykorzystywane w określonym zdarzeniu komunikacyjnym, który nazwany jest zdarzeniem komunikacji prawnej. Zdarzenie komunikacji prawnej może mieć miejsce pomiędzy uczestnikami zdarzenia posługującymi się jednym językiem etnicznym (komunikacja monolingwalna) lub posługującymi się różnymi językami etnicznymi (komunikacja plurilingwalna). W komunikacji plurilingwalnej istnieje z kolei konieczność współuczestniczenia w zdarzeniu komunikacyjnym tłumacza, który pośredniczy pomiędzy głównymi uczestnikami tego zdarzenia.

Takie założenia rokuja, że wyniki badań będą aplikowane do nauk stosowanych, które w wielu przypadkach mają właśnie interdyscyplinarny charakter. Do takich nauk należy translatologia legilingwistyczna (Matulewska 2013 53-54), a dotychczasowe badania z zakresu teorii i praktyki przekładu tekstu prawnego⁷³ wskazują, że do przeprowadzenia właściwego przekładu tekstu prawnego (jeden z obszarów przekładu prawniczego), wymaga się posiadania zarówno wiedzy filologicznej, jak i prawniczej.

Badanie porównawcze struktury polskich, greckich i cypryjskich aktów normatywnych jest przeprowadzone w kilku etapach. Pierwszy etap badań obejmuje charakterystykę porównawczą tekstów prawnych w komunikacji prawnej, gdzie wskazuję specyfikę uczestników zdarzenia komunikacyjnego: nadawcę i odbiorcę komunikatu prawnego. Narzędziem niezbędnym w tej fazie badań jest schemat zdarzenia komunikacyjnego uwzględniający cechy i działania uczestników zdarzenia komunikacyjnego oraz pojęcie wspólnot komunikatywnych. Nadawca i odbiorca komunikatu prawnego należą bowiem

⁷³ Por. 1.3.

do określonych wspólnot językowych lub komunikatywnych, podobnie jak odbiorca pośredni, który jest również uczestnikiem zdarzenia komunikacyjnego, a w zdarzeniu komunikacji plurilingwalnej, będąc tłumaczem, odgrywa kluczową rolę.

Nakreślenie właściwości kontekstu tekstu aktu normatywnego, jakim jest zdarzenie komunikacji prawnej, a w szczególności roli tekstu aktu normatywnego w tym zdarzeniu, staje się punktem wyjścia do właściwej analizy porównawczej struktur tekstowych. W części empirycznej niniejszej książki zostaną wyodrębnione i porównane pod kątem obecności i nazewnictwa w analizowanych tekstach aktów normatywnych elementy superstruktury tekstu. Są nimi odpowiednio w części nieartykułowanej aktu normatywnego: tytuł, preambuła, określenie podstawy prawnej, podpis organu promulgującego oraz w części artykułowanej, jednostki systematyzujące tekst aktów normatywnych: księga, tytuł, część, dział/rozdział, oddział, artykuł, ustęp/ paragraf, punkt, litera, tiret. Ponadto analizie poddana zostanie również wizualna forma tekstu aktu normatywnego, ponieważ superstruktura tekstu realizowana jest również w jego formie graficznej. Wnioski, jakie płyną z analizy porównawczej tekstów, staną się podstawą opisu procesu rozumienia tekstu w oparciu o superstrukturę tekstu, na potrzeby przekładu. Taki proces jest elementem poznawania i rozumienia tekstu prawnego, analogicznego do procesu interpretacji prawnej.

W drugiej fazie badań zostaną wyodrębnione elementy makrostruktury tekstów normatywnych w układzie linearnym takie, jak: i) tytuł, ii) przepisy ogólne i szczegółowe (przepisy wyrażające normy merytoryczne), iii) przepisy o zmianie przepisów obowiązujących, iv) przepisy przejściowe i dostosowujące, v) przepisy uchylające, przepisy o wejściu ustawy w życie oraz przepisy o wygaśnięciu mocy obowiązującej ustawy (przepisy końcowe) oraz vi) załączniki (Wronkowska, Zieliński 1997, 28-29, Zieliński 1998, 4). Podczas analizy porównawczej elementy makrostruktury zostaną opisane pod kątem ich umiejscowienia w treści tekstu, opatrzone opisem znaczenia i funkcji oraz zbadane pod kątem dopasowania do elementów superstruktury tekstu. Kolejną fazą analizy makrostruktury jest wskazanie struktur znaczeniowych wbudowanych w elementy superstruktury, na

które składają się jednostki mikrostruktury. W nielinearny sposób wyodrębniam pola znaczeniowe zawierające denotaty i konotaty danej, pojedynczej makrostruktury w porządku „od ogółu do szczegółu”. Tak wyodrębnione pola znaczeniowe stają się podstawowym krokiem w celu zapewnienia ekwiwalentów translatorycznych. Również etap opracowywania tekstu pod kątem makrostruktury wykazuje analogię do procesu interpretacji prawnej.

Ostatnim poziomem badań jednostek tekstowych jest analiza porównawcza mikrostruktury tekstów polskich, greckich i cypryjskich aktów normatywnych. Za jednostkę mikrostruktury tekstu uważam przepis prawny, który w większości przypadków znajduje się w części artykułowanej tekstu aktu normatywnego. W tej fazie analizy porównawczej wskażę, w jaki sposób norma prawna i jej elementy są werbalizowane w przepisie prawnym. Ponadto porównane zostają przepisy niewyrażające norm zachowania, do jakich należy norma prawna, np. przepisy odsyłające. Badania na poziomie mikrostruktury dostarczają wiedzy na temat syntaktycznej organizacji przepisów, właściwej dla tekstu aktu normatywnego danego systemu prawnego. Wskazanie elementów wspólnych, np. signifikatora modalności⁷⁴ w przepisach nakazujących, czy spójki w definicjach legalnych, czy kolejności werbalizacji elementów normy prawnej, tworzy zestawienie ekwiwalentnych środków językowych, jakie można zastosować bezpośrednio w procesie przekładu prawnego. Ten etap badań jest szczególnie związany i podobny do procesu interpretacji prawnej tekstu.

Struktura tekstów aktów normatywnych jest cechą o charakterze typowym i powtarzalnym. Jej specyfika wpływa na kształt tekstu prawnego, który można uznać za gatunek tekstu. O tekstowości decydują też inne kryteria, które zostaną zbadane w kolejnym etapie podejmowanych badań. Superstruktura, makrostruktura i mikrostruktura tekstu prawnego, jako elementy tekstu zostaną wskazane jako signifikatory tekstowości pośredniej i bezpośredniej w oparciu o kryteria de Beaugrande’a i Dresslera (por. 1981). Struktura tekstów aktów normatywnych jest też wypadkową wpływu uczestników zdarzenia komunikacji prawnej na tekst, jak i *vice versa*, jej specyfika wpływa

⁷⁴ Termin za Nowak-Michalska 2012.

na uczestników zdarzenia komunikacyjnego. Z tego też względu zostaną wskazane signifikatory definiujące zdarzenie komunikacyjne i signifikatory zdefiniowane przez zdarzenie komunikacji prawnej, jakimi są struktury tekstowe. Mając na uwadze relacje pomiędzy uczestnikami zdarzenia komunikacji prawnej i funkcję, jaką pełni w nim komunikat, w oparciu o teorię aktów mowy Austina (por. 1976) i Searle'a (por. 1969) wskazane zostaną signifikatory performatywności i dyrektywalności obecne w strukturze analizowanych tekstów.

Ważnym elementem badań jest wybór tekstów paralelnych, które spełniają określone kryterium. Przyjęłam, że jest nim przede wszystkim podobieństwo funkcji w danej, narodowej rzeczywistości prawnej. Analizie zostaną poddane akty normatywne pochodzące z trzech państw: Rzeczpospolita Polska, Republika Grecji i Republika Cypru. Odnalezienie wspólnych cech tekstów normatywnych jest w tym przypadku nieco utrudnione, ponieważ Polska i Grecja należą do państw, w których panuje system prawa stanowionego, podczas gdy na Cyprze stosuje się prawo precedensowe oparte na systemie brytyjskim, które jednak próbuje się skodyfikować. Doskonałym przykładem kodyfikacji prawa *common law* na Cyprze jest obszerna konstytucja będąca bardzo specyficzną na skalę całego świata (Neocleous 2000, 16). W Republice Cypru akt normatywny jest jednym z wielu równorzędnych źródeł prawa i w porównaniu do Polski, czy Grecji, jego miejsce w hierarchii źródeł prawa nie jest tak wysokie i stabilne (Pittas, Koudounari 2000, 80), stąd za kryterium paralelności przyjmuje się typ i tematykę aktu normatywnego oraz funkcję stanowienia lub współstanowienia prawa.

Aktami normatywnymi poddanymi takiej samej analizie porównawczej będą kodeks cywilny polski i grecki, ze szczególnym uwzględnieniem części dotyczącej prawa spadkowego. Ponieważ w cypryjskim systemie prawnym nie istnieją ustawy typu kodeks, na potrzeby badań wybrano dwie główne ustawy regulujące prawo spadkowe na Cyprze, czyli ustawę o testamentach i dziedziczeniu KEF 195 i ustawę o zarządzaniu spadkiem osoby zmarłej KEF 189. W tym wypadku wspólną płaszczyzną analizowanych aktów normatywnych stała się gałąź prawa, a dokładniej prawo cywilne.

Kolejną grupę materiału badawczego tworzą akty normatywne w zakresie prawa rodzinnego, które w Polsce regulowane jest ustawą typu kodeks: Kodeks rodzinny i opiekuńczy, w Grecji księgą czwartą kodeksu cywilnego, a na Cyprze ustawą o stosunkach między rodzicami i dziećmi. Jednak mając na uwadze fakt, iż w badaniach poszukuję analogii i różnic pomiędzy strukturami aktu prawnego, do pewnych badań angażuję akty normatywne, jak np. ustawy polskie, greckie i cypryjskie poświęcone prawu o aktach stanu cywilnego, a w szczególności o małżeństwach cywilnych. Klamra tematyczna pozwala na porównanie aktów prawnych mających formę ustawy lub ustawy typu kodeks, w celu porównania struktur semantycznych tekstów.

Ponieważ w opracowaniu każdorazowo podaję tytuł lub numer⁷⁵ aktu normatywnego i źródło, z jakiego pochodzi (np. dziennik promulgacyjny), szczegółowy katalog aktów prawnych przywoływanych w książce został zamieszczony oddzielnie, w części końcowej książki. Pragnę podkreślić, iż wskazany w niniejszej książce materiał badawczy ma charakter ilustrujący powtarzalność danego, omawianego zagadnienia w odniesieniu do zbioru wszystkich tekstów aktów normatywnych danej gałęzi prawa w tym państwie.

2.3. Aplikacja metod badawczych do przekładu polsko-greckiego i grecko-polskiego tekstów prawnych

Prowadzenie badań porównawczych w perspektywie translatologicznej wytycza cele, jakim mają służyć wyniki badań. W niniejszej książce analiza porównawcza struktury tekstów polskich, greckich i cypryjskich aktów normatywnych, z perspektywy teorii i praktyki przekładu dostarcza dwojakich korzyści. Przyjęcie określonej strategii badań tekstów wskazuje, jakie aspekty badawcze winny być brane pod uwagę, aby móc wskazać elementy struktury ważne w teorii przekładu. Badania porównawcze dostarczają również wyników, które można aplikować bezpośrednio do przekładu. Są nimi na przykład ekwiwalenty translacyjne, widoczne na poziomie zestawienia jednostek

⁷⁵ Analogicznie do sposobu powoływania się w literaturze i dokumentach na daną ustawę lub inny akt normatywny w Grecji i na Cyprze.

tekstowych w odpowiedniej perspektywie (np. w perspektywie superstruktury).

Przyjęta w opracowaniu strategia badań, która naświetla różne poziomy struktury tekstowej, pozwala dostrzec jej rolę w komunikacji prawnej, również w komunikacji prawnej plurilingwalnej. Prymarną korzyścią, jaka płynie z tej wiedzy, jest umiejętność właściwej percepcji tekstu aktu normatywnego, który nie jest zwykłym komunikatem. Tłumacz będący pośrednikiem w komunikacji prawnej musi wiedzieć, z jakiej rangi dokumentem ma do czynienia, jeśli chce stworzyć tłumaczenie ekwiwalentne pod względem funkcji i formy dla odbiorcy bliskiego. Z tego względu musi poznać cechy tekstów tej samej rangi, inaczej tekstów paralelnych, w środowisku źródłowym i w środowisku docelowym. Dlatego też zaproponowana strategia może mieć charakter modelowy dla badań porównawczych struktury innych tekstów prawnych, a nawet prawniczych, również w innych konfiguracjach językowych i kulturowych. Z kolei wiedza i wskazanie sposobu prowadzenia badań należy do zagadnień translatologicznych⁷⁶.

Wyniki przeprowadzonych badań wskazują jednak nie tylko, jak porównywać strukturę różnych tekstów, ale również dostarczają wymiernych wyników. Są nimi ekwiwalenty translacyjne, które w sposób bezpośredni wynikają ze zrealizowanych zestawień różnych jednostek tekstowych. Mogą być nimi na przykład nazwy jednostek redakcji tekstów, które wynikają z porównania superstruktury tekstów, ale również signifikatory nakazu właściwe dla każdego z analizowanych etnicznych języków prawnych, które uwidocznione są w procesie analizy mikrostruktury tekstowej.

Propozycję aplikacji wyników przeprowadzonej analizy tekstów zamieszczono po opisie jej wyników. Są one podane oddzielnie dla każdego poziomu struktury tekstu omawianego w książce. Nie oznacza to jednak, iż należy uważać je za niezależne, gotowe rozwiązania translatorskie. Wręcz przeciwnie, tak, jak elementy struktury tekstu współtworzą tekst w całości, tak i wyniki badań w perspektywie przekładu powinny być widziane kompleksowo, ponieważ są aplikowane jednocześnie w jednym translacie.

⁷⁶ Analogicznie do Matulewska 2013a, 51-53.

Tekst prawny w komunikacji

W rozdziale trzecim tekst prawny i jego właściwości, w tym struktura, widziane są jako komunikat w zdarzeniu komunikacyjnym. Jednak zdarzenie komunikacyjne, w którym komunikatem jest tekst aktu normatywnego, ma swoją specyfikę. Jest ona nakreślona z uwzględnieniem liczby i roli różnych uczestników zdarzenia komunikacyjnego. Ponadto rozważa się tu wariant komunikacji prawnej monolingwalnej oraz wariant komunikacji prawnej plurilingwalnej, a w szczególności rolę tłumacza tekstu prawnego w komunikacji plurilingwalnej.

3.1. Komunikacja prawna

Źródeł opisu komunikacji i zdarzenia komunikacyjnego należy doszukiwać się w teorii sformułowanej przez Claude'a Shannona i Warrena Weavera (por. Shannon, Weaver, 1949). Zaproponowany przez nich schemat komunikacji stał się podstawą do dalszych badań nad zdarzeniem komunikacyjnym, które nie tylko przybrały różne kierunki (Wendland 2012, 137-139 i in.), ale stały się również domeną wielu nauk (Kulczycki 2011, 82), w tym językoznawstwa i nauk prawnych.

Komunikacją prawną nazywam proces, w którym nadawca komunikatu – legislator komunikuje się z odbiorcą komunikatu – recipientem prawa poprzez komunikat prawny – akt normatywny. Zdarzenie komunikacyjne, w jakim bierze udział legislator i odbiorca prawa nazwane jest zdarzeniem komunikacji prawnej. W niniejszym opracowaniu analizie zostaje poddany komunikat prawny obecny w trzech systemach prawnych: polskim, greckim i cypryjskim. Na potrzeby badań, celowo, analizowane teksty aktów normatywnych mają szerokie

spektrum odbiorców, ponieważ takie dziedziny prawa, jak prawo spadkowe, czy rodzinne mogą dotyczyć ogółu obywateli danego państwa, którzy są podmiotem prawa, co wynika z faktu, że akty normatywne ustalają reguły zachowania adresatów normy prawnej o cechach generyczności (Korycki i in. 2006, 30). Rozważania na temat tekstu prawnego, jego celu, zadania, roli i funkcji w mojej opinii nie mogą odbywać się *in abstracto*, ponieważ ich publikacja, regulowana prawem, wywołuje określone skutki prawne dla odbiorców. Uwzględnienie rzeczywistości prawnej w opisie zjawiska komunikacji opartego na podstawach językoznawczej koncepcji schematu komunikacji⁷⁷ pozwala na: 1) dokonanie opisu zdarzenia komunikacyjnego w oparciu o rzeczywisty materiał badawczy, 2) wyciągnięcie z tego opisu wniosków, które mogłyby zostać zaaplikowane do innej rzeczywistości, w której, odbywa się zdarzenie komunikacyjne, analogiczne do badanego. Za takie wnioski uważam np. wskazanie etapów odbioru i rozumienia komunikatu prawnego przez odbiorcę lub odbiorców⁷⁸.

Wskazana powyżej relacja komunikacji prawnej spełnia wymogi stawiane aktowi komunikacji przez komunikologów, ponieważ z perspektywy tej dziedziny nauki akt komunikacji *jest intencjonalnym działaniem podmiotu, który w procesie komunikacji pragnie zrealizować konkretny cel – najczęściej: przekazać komunikat* (Kulczycki 2012, 16). Jednak relacja komunikacyjna pomiędzy legislatorem a adresatem prawa ma swój specyficzny charakter, który wynika z właściwości wszystkich elementów układu komunikacyjnego (por. Kłodawski 2012) i swego rodzaju asymetrię istniejącą pomiędzy nadawcą i odbiorcą (Sarkowicz 1995, 43), polegającą na milczeniu odbiorcy komunikatu (por. Kurzon 1998). Rodzajowość tego układu można rozpatrywać, w nawiązaniu do syntetycznego charakteru badań legilingwistycznych, zarówno z punktu widzenia nauk prawnych, jak i lingwistyki. Z tego względu opisywane poniżej schematy układów komunikacyjnych w systemie prawnym polskim, greckim i cypryjskim staną się podstawą do opracowania metodologii badań porównawczych komunikatu prawnego, jakim jest tekst aktu normatywnego.

⁷⁷ Por. 3.2.

⁷⁸ Por. 3.4.

3.2. Schemat komunikacji prawnej

Rozpatrywany przeze mnie układ komunikacji prawnej zakłada istnienie trzech głównych elementów: i) nadawcę komunikatu, ii) komunikat, iii) odbiorcę komunikatu. Układ ten obecny jest w wielu opracowaniach na temat komunikacji językowej, jednak podstawy systemu komunikacji oparte są na pracach XX-wiecznych badaczy, Bühlera (por. 2004), czy Jakobsona (por. 1960) i rozwinięte zostały przez prace np. Zabrockiego (por. 1968, 1980, Bańcerowski 1999), czy Kuryłowicza, który postulował uwzględnienie naturalnego punktu wyjściowego – sytuacji mówienia – do analizy kategorii gramatycznych (Kuryłowicz 1987, 28). Na tej podstawie wnioskuję, że jeśli zdarzenie komunikacyjne może być uwzględnione w badaniach typologicznych językoznawczych, można je również uwzględnić w badaniach z zakresu językoznawstwa porównawczego, które w tym tu przypadku, zanurzone są w rzeczywistość komunikacyjną. Wskazany schemat ma charakter ogólny, uwzględniający najważniejsze elementy schematu Shanona i Weavera (1949, 7)⁷⁹, dlatego koniecznym jest wskazanie parametrów układu komunikacyjnego: właściwości, celów (zadań) oraz roli (funkcji)⁸⁰ poszczególnych elementów układu. Deskrypcja faktycznego stanu tych parametrów (pragmatyka) na tle trzech sytuacji komunikacyjnych osadzonych w trzech środowiskach etnicznych i prawnych, pozwoli ustalić, czy istnieje pragmatyczny element wspólny zdarzeń komunikacji prawniczej oraz, czy można nakreślić model takich zdarzeń wspólny dla odbiorców z różnych wspólnot komunikatywnych i językowych⁸¹.

⁷⁹ Funkcje elementów tego schematu: *information source* i *transmitter* łączy nadawca w układzie zdarzenia komunikacyjnego zaproponowanym przez Bańcerowskiego (1999, 63-64). Funkcje elementów tego schematu: *receiver* i *destination* łączy odbiorca w układzie zdarzenia komunikacyjnego zaproponowanym przez Bańcerowskiego (1999, 63-64).

⁸⁰ Wskazane terminy będą stosowane w niniejszym opracowaniu zamiennie mając na uwadze, że cel rozumiany jest jako zadanie do wypełnienia, które może być wypełnione lub nie, a funkcja rozumiana jest jako rola zrealizowana (por. Bogucka 2000, 9, Wincenciak 2008, 254, Ziemiński 1987, 15-28, Ziemiński, Zieliński 1992, 14-20).

⁸¹ Za Ludwikiem Zabrockim (1963, 12-16, również Bańcerowski 2001, 36-40) przyjmuję, że wspólnota językowa to grupa, której członkowie posługują się jednym

3.3. Nadawca

Legislator to pojęcie abstrakcyjne, które denotuje szereg instytucji państwowych oraz osób pełniących w państwie określone funkcje, których zadaniem jest stanowienie prawa. Określenie *legislator* (gr. *nomothetis* – νομοθέτης) zastępowane jest też w literaturze przedmiotu terminem *prawodawca* (Wronkowska, Zieliński, 1993, 7) i oznacza podmiot zbiorowy. Wronkowska (1990, 119) proponuje ujęcie faktyczne prawodawcy, w świetle którego jest on instytucjonalnym ciałem kolegialnym, jednak mimo to nie jest on ani podmiotem indywidualnym, ani materialnym. W systemach prawa stanowionego funkcją państwa jest właśnie stanowienie prawa (Redelbach 1996, 59-61) i rozumiane jest jako działalność celowa i zorganizowana (system prawa stanowionego) albo jako proces zachodzący spontanicznie (prawo zwyczajowe)⁸². Jeśli uznany zostaje związek funkcjonalny prawa i państwa (Stawecki, Winczorek, 2002, 41-42 i 48-51), to państwo jawi nam się jako kreator prawa, który tworzy i stosuje prawo na mocy kompetencji prawodawczej oraz zabezpiecza przestrzeganie prawa przez jego adresatów *za pomocą wszystkich dostępnych mu środków* (Koryciński i in. 2006, 23).

W świetle teorii komunikacji, nadawca komunikatu prawnego – prawodawca – występuje w kilku rolach:

- (i) w roli organizatora prac prawodawczych – wtedy, gdy wskazuje podmioty wyposażone w kompetencje prawodawcze, wyznacza struktury organizacyjne, w jakich prawo ma być tworzone, tok prac prawotwórczych,

uniwersalnym środkiem komunikacji, jakim jest język, np. wspólną językową polską tworzą m.in. obywatele Polski, a wspólną językową grecką obejmują m.in. obywatele Grecji i Republiki Cypru należący do społeczności greckiej. Tymczasem wspólnota komunikatywna obejmuje jednostki mające ten sam zamiar komunikacyjny, niezależnie od języka etnicznego, jakim się posługują, np. podatnicy płacący podatki w Polsce (nie muszą być oni obywatelami Polski). Adekwatnie do analizowanych w dalszych podrozdziałach przypadków wskazuje przynależność do wspólnot komunikatywnych w oparciu również o inne klasyfikacje (Bańcerowski 2001, 38-39).

⁸² Przedmiotem badań niniejszej książki są akty normatywne występujące w dwu wymienionych systemach prawnych, stąd nie wprowadza się informacji na temat innych systemów prawnych np. państw islamskich.

- (ii) w roli tego, który tworzy poszczególne akty normatywne, działając – jak należy oczekiwać – zgodnie z przyjętymi i wiążącymi go regułami prawodawczymi. (Wronkowska 2005, 196),
- (iii) w roli nadawcy, który nadaje komunikat prawny (prawo), w formie określonej stosownymi przepisami np. publikacja papierowa, publikacja elektroniczna (por. Kłodawski 2011)⁸³.

Za proces legislacji, czyli stanowienia prawa, uznaję w niniejszym opracowaniu proces ustawodawczy, ponieważ to właśnie ustawa będąca aktem normatywnym, jest przedmiotem analizy. Z tego względu nakreślam specyfikę legislatora w systemie prawnym polskim, greckim i cypryjskim z jednej strony na tle organizacji państwa rozumianej jako podmiot abstrakcyjny, a z drugiej strony na tle podmiotów materialnych tworzących państwo – jego obywateli.

Funkcja ustawodawcza w Rzeczypospolitej Polskiej należy do dwuizbowego parlamentu, który tworzą sejm i senat (art. 95 Konstytucji Polski). Parlamentarzyści obu izb wybierani są w systemie powszechnym i bezpośrednim, czyli bezpośrednio, przez ogół głosujących obywateli. Są oni bezpośrednim reprezentantem suwerena (Rost, 1997, 63). Stanowienie prawa może wynikać z inicjatywy ustawodawczej, którą w Polsce ma senat, prezydent, rada ministrów, posłowie na sejm oraz obywatele, co daje możliwość zainicjowania potrzeby unormowania danego problemu w formie aktu normatywnego nie tylko przez organ władzy ustawodawczej. W takiej sytuacji staje się on redaktorem i wyrazicielem inicjatora ustawodawczego, rozumianego również jako podmiot zbiorowy. Promulgacja aktu normatywnego – ustawy, czyli w ujęciu teorii komunikacji nadanie komunikatu, należy do funkcji prezydenta.

⁸³ Należy zwrócić uwagę na rozróżnienie czynności publikacji i ogłoszenia aktu prawodawczego a stanu obowiązywania aktu prawodawczego, które nie muszą być jednocześnie, np. określenie terminu wejścia aktu normatywnego w życie zawarte w przepisach końcowych.

Obecnie władzę ustawodawczą w Republice Grecji, zgodnie z artykułem 26 Konstytucji Grecji, pełnią: Prezydent Republiki Grecji (gr. *Proedros tis Dimokratias* – *Πρόεδρος της Δημοκρατίας*) oraz jednoizbowy parlament (gr. *Vouli ton Ellinon* – *Βουλή των Ελλήνων*). Należy jednak mieć na uwadze, że przed rokiem 1973 podmiot zbiorowy nazwany legislatores greckim, denotował prezydenta państwa, parlament oraz króla, który sygnował wszystkie publikowane akty normatywne i z których część nadal obowiązuje. U podstaw ustroju państwa greckiego leżą zasady demokracji tworzące formę państwa zwaną republiką. Ogół obywateli państwa wybiera swoich reprezentantów – parlamentarzystów w głosowaniu bezpośrednim, powszechnym i równym (por. Chrysosgonos 2013), którzy: i) tworzą organ władzy ustawodawczej, ii) wybierają jawnie prezydenta, którego urząd jest kolejnym organem władzy ustawodawczej. Legislators grecki jest, zatem z jednej strony symboliczną reprezentacją ogółu obywateli, jak i sformalizowaną instytucją państwową sprawującą władzę ustawodawczą. Również w Grecji istnieje instytucja inicjatywy ustawodawczej (gr. *nomothetiki protovoulia* – *νομοθετική πρωτοβουλία*, którą ma rząd i parlament (artykuły 84-88 i 93-107 *Regulaminu Parlamentu* / gr. *Kanonismos tis Voulis* – *Κανονισμός της Βουλής*). Promulgacja ustaw, podobnie, jak w polskim systemie prawnym, należy do funkcji prezydenta.

W Republice Cypryjskiej, zgodnie z artykułem 61 konstytucji cypryjskiej, władzę ustawodawczą sprawuje jednoizbowy parlament – Izba Reprezentantów (gr. *i Vouli ton Antiprosopon* / *η Βουλή των Αντιπροσώπων* / tr. *Temsilciler Meclisi*). Izba reprezentantów z założenia jest organem kolegialnym, jednak w przypadku Republiki Cypru można mówić też o dwu-społecznościowym (*bi-communal*) charakterze nie tylko legislatora, ale również wszystkich instytucji władzy państwowej (Kourtellos 2000, 18-21). Skład organu władzy ustawodawczej jest regulowany zapisami konstytucji mówiącymi o proporcjonalnym udziale w parlamencie przedstawicieli społeczności greckiej i tureckiej w wielkości 56 miejsc (70%) dla społeczności greckiej i 24 miejsca (30%) dla społeczności tureckiej, a ponadto, w parlamen-

cie cypryjskim swoje miejsce mają też trzech przedstawicieli innych społeczności: ormiańskiej, maronickiej i rzymsko-katolickiej, którzy pełnią funkcję obserwatorów (Osiewicz 2013, 38). Obywatele cypryjscy, bez względu na przynależność do określonej społeczności, wybierają swoich przedstawicieli do parlamentu w wyborach powszechnych. Inicjatywa ustawodawcza może wypływać od innych, aniżeli Izba reprezentantów, organów władzy państwowej, w tym od organów władzy wykonawczej i sądowniczej oraz bezpośrednio od obywateli, co jest charakterystyką tak małego państwa. Ustawy, które należą do wielu źródeł pisanych prawa (Pittas, Koudounari 2000, 80), są promulgowane przez parlament.

Z opisu wszystkich trzech opisanych powyżej narodowych systemów prawnych wynika, że pewien zbiór podmiotów wyodrębniony z ogółu podmiotów będących odbiorcami prawa, ma dodatkową funkcję stanowienia prawa, a w rozważanym szczegółowo przypadku jest to funkcja stanowienia ustaw. Jest to element wspólny dla wszystkich trzech analizowanych zdarzeń komunikacyjnych, który pozwala na wysunięcie ogólnych tez na temat nadawcy komunikatu. Mając na uwadze inicjowanie prac legislacyjnych oraz udział różnych podmiotów w procesie legislacyjnym obejmującym również promulgację, nadawcą komunikatu nie jest zatem tylko organ władzy państwowej pełniący władzę ustawodawczą, ale również inne podmioty, np. prezydent RP (Wronkowska 2002, 20).

W świetle struktury zdarzeń komunikacyjnych, jakie proponuje Bańcerowski, opierając się na teorii Zabrockiego (Bańcerowski 1999, 63-64), legislator jako nadawca komunikatu ma określone cechy i pełni określone funkcje oraz realizuje określone zadania. Można również uznać, że legislator polski, grecki i cypryjski, mają ten sam zamiar komunikacyjny, jakim jest uchwalenie prawa, stąd należą do tej samej wspólnoty komunikatywnej. Jednocześnie legislator grecki i cypryjski należy do jednej wspólnoty językowej – greckiej, a legislator polski do innej wspólnoty językowej – polskiej. Sporządzone przeze mnie opracowanie tabelaryczne ma na celu wskazanie sposobu realizacji założeń teoretycznych w rzeczywistości komunikacji prawnej.

Tab. 1. Nadawca komunikatu i nadawca komunikatu prawnego

Nadawca w zdarzeniu komunikacyjnym	Nadawca w zdarzeniu komunikacji prawnej
Należy do wspólnoty językowej, której członkowie są zdolni do wykonywania aktów komunikacyjnych.	Redaguje akty normatywne (ustawy) w języku etnicznym ⁸⁴ , wspólnym dla niego i odbiorców komunikatu.
Wykonuje akt produkcji (nadawania) komunikatu.	Prowadzi proces legislacyjny począwszy od inicjatywy ustawodawczej aż po ogłoszenie (promulgację) aktu normatywnego – ustawy.
Ma status nadawcy.	Ma kompetencję do stanowienia prawa w formie aktów normatywnych.
Jako uczestnik zdarzenia komunikacyjnego jest w relacjach z innymi uczestnikami tego zdarzenia.	Legislator (podmiot zbiorowy) i adresat normy prawnej są we wspólnej relacji do normy prawnej – są jej adresatami. Legislator rozumiany jako państwo jest w relacji nadrzędnej w stosunku do odbiorcy normy, ponieważ do jego funkcji należy nadzór nad przestrzeganiem prawa wyrażonego w tekstach aktów normatywnych.
Ma pewną swobodę w przypisywaniu pozostałym uczestnikom zdarzenia komunikacyjnego odpowiednich statusów komunikacyjnych.	Legislator poprzez akty normatywne stanowi kto stanowi prawo (udziela kompetencji) oraz determinuje odbiorcę i/lub adresata ⁸⁵ danego aktu normatywnego (np. podatnicy).

3.4. Odbiorca

Język prawny, pojmowany jako suma języka przepisów prawnych i języka norm prawnych, może kwalifikować dualistyczną koncepcję odbiorcy, polegającą na oddzielnym istnieniu adresata przepisu

⁸⁴ Uwzględniam wcześniejsze założenie, które mówi, że ze strukturalistycznego punktu widzenia język aktów normatywnych (język prawny) jest językiem rodzajowym / wariantem języka etnicznego.

⁸⁵ Por. 3.4.

prawnego i adresata normy prawnej komunikatu prawnego (Studnicki 1978, 113). Jednak w świetle teorii komunikacji, w jakim analizuję zdarzenie komunikacji prawnej, ważniejszą rolę odgrywa stawiane w literaturze przedmiotu pytanie o to dla kogo i do kogo (Lalewicz 1976, 67 i in., Studnicki 1978, 113, Sarkowicz 1995, 43-45) kierowany jest akt normatywny oraz pytanie o sposób odbioru aktu normatywnego i udział w nim odbiorcy pośredniego.

3.4.1. Odbiorca bezpośredni

Odbiorcą bezpośrednim nazywam adresata normy prawnej, czyli *każdy twór, któremu w porządku prawnym obejmującym normę N, przypisać można zachowanie z nią zgodne, bądź zachowania z nią niezgodne* (Studnicki 1969, 23). Idealistycznym założeniem legislatora polskiego, greckiego i cypryjskiego jest odbiór komunikatu – aktu normatywnego – przez wszystkich jego adresatów, które przejawia się w stosowaniu w obrocie prawnym maksymy *ignorantia iuris nocet*. Stąd promulgacja aktów normatywnych, z biegiem czasu, zaczyna nabierać charakteru zupełnie nieograniczonego, w formie ogólnie dostępnych wydruków elektronicznych aktów normatywnych⁸⁶. Biorąc pod uwagę potrzeby prowadzonych badań w kontekście zdarzenia komunikacyjnego, scalam dualistyczną koncepcję istnienia adresata przepisu prawnego i adresata normy prawnej i nazywam go odbiorcą bezpośrednim. W kontekście tezy postawionej przez Lalewicza (1976, 57) i powtórzonej przez Kłodawskiego (2012, 218-219), odbiorcą bezpośrednim nazywam podmiot, do którego nadawca kieruje akt

⁸⁶ Greckie akty normatywne począwszy od roku 2013 są dostępne bez ograniczeń w państwowym serwisie internetowym www.et.gr. Cypryjskie promulgowane akty normatywne są częściowo dostępne w formie wydruku elektronicznego w sposób nieograniczony, w państwowym serwisie internetowym: www.cygazette.com. Polskie akty normatywne są od 2011 roku promulgowane w formie wydruku elektronicznego na stronach www.isap.sejm.gov.pl, a elektroniczne wydania polskiego dziennika promulgacyjnego (Dziennika Ustaw) są publikowane na stronie www.dziennikustaw.gov.pl. Na temat dostępności polskich promulgowanych polskich aktów normatywnych: Kłodawski (2011).

normatywny. Odbiorca bezpośredni może być określony przez legislatora – nadawcę *explicite*, czyli bezpośrednio, jawnie w akcie normatywnym lub *implicite*, czyli w sposób dający się wyinterpretować z aktu normatywnego.

Odbiorcą bezpośrednim w polskim, greckim i cypryjskim systemie prawnym jest podmiot prawa, którym może być np. osoba prawna lub osoba fizyczna.

3.4.2. Odbiorca pośredni

Odbiorcą pośrednim nazywam pozostałych odbiorców niebędących odbiorcami bezpośrednimi w ujęciu Studnickiego (1969, 23). Są oni odbiorcami, dla których zostaje nadany komunikat – akt normatywny i mogą odbierać go w razie potrzeby (Kłodawski 2012, 218). Za takiego odbiorcę można uznać interpretatora⁸⁷, który pełni funkcję pośrednika komunikacyjnego pomiędzy nadawcą a odbiorcą w komunikacji prawnej. W obrębie jednego systemu prawnego funkcję interpretatora może pełnić organ władzy państwowej wydający dyrektywy interpretacyjne. W polskim, greckim i cypryjskim systemie prawnym takie dyrektywy wydają najwyższe organy władzy sądowej. Jednak mimo wskazanej w ten sposób wykładni prawa, do całkowitego odbioru komunikatu (zrozumienia go), odbiorca bezpośredni wykorzystuje najczęściej jeszcze jednego odbiorcę pośredniego, jakim może być np. adwokat, radca prawny, nauczyciel (Grzelak 2010, 12).

Jeśli nadawca komunikatu prawnego posługuje się tym samym językiem etnicznym, co odbiorca komunikatu prawnego, wówczas można mówić o **monolingwalnej komunikacji prawnej**. W takiej sytuacji nadawca komunikatu i odbiorca komunikatu, zarówno pośredni, jak i bezpośredni, należą do jednej wspólnoty językowej i jednej wspólnoty komunikatywnej. Jednak, jak wspomniałam powyżej, pełen

⁸⁷ Niekiedy interpretator, na potrzeby badań, utożsamiany jest z odbiorcą (por. Sarkowicz 1995, 44).

odbior komunikatu prawnego może wymagać podmiotów pośredniczących – odbiorców pośrednich, których może być kilku. Pełnią oni jednocześnie funkcję nadawcy pośredniego, ponieważ przekazują komunikat albo odbiorcy ostatecznemu, który rozumiany jest jako odbiorca normy prawnej, albo kolejnemu odbiorcy pośredniemu. Również odbiorcy pośredni pełnią rolę nadawców pośrednich. Jeśli nadają komunikaty we wspólnym dla siebie, odbiorcy ostatecznego i legislatora języku etnicznym, to należą do tej samej wspólnoty językowej. Jednak legislator i interpretator jego komunikatów, np. radca prawny, czy adwokat interpretujący teksty lub przepisy prawne dla osoby niebędącej prawnikiem, należą wraz z legislatorem do jednej wspólnoty komunikatywnej, do wspólnoty prawa.

3.4.3. Odbiorca w schemacie komunikacji prawnej

Odbiorcą komunikatu prawnego w polskim, greckim i cypryjskim systemie prawnym jest zarówno odbiorca normy prawnej, jak odbiorca komunikatu prawnego, który nie musi być odbiorcą normy prawnej. Ma to miejsce w przypadku, kiedy np. akt normatywny jest kierowany przez legislatora do określonego odbiorcy norm prawnych, np. do spadkobiorcy lub nupturienta. Przedstawione założenie dotyczy zdarzenia komunikacyjnego w środowisku monolingwalnym, gdzie nadawca komunikatu prawnego – legislator i odbiorca komunikatu prawnego, zarówno pośredni, jak i bezpośredni, posługują się tym samym językiem etnicznym.

Odnosząc się do struktury zdarzeń komunikacyjnych przywoływanej powyżej (por. Bańczerowski 1999) odbiorca charakteryzuje się danymi właściwościami i podejmuje określone działania w celu realizacji zdarzenia komunikacyjnego, które zostaje spełnione. Analogicznie do powyższych przedstawień nadawcy komunikatu – legislatora – sporządzam opracowanie tabelaryczne, które ma na celu wskazanie sposobu realizacji założeń teoretycznych w rzeczywistości komunikacji prawnej.

Tab. 2. Odbiorca komunikatu i odbiorca komunikatu prawnego

Odbiorca w zdarzeniu komunikacyjnym	Odbiorca w zdarzeniu komunikacji prawnej
Należy do wspólnoty językowej, której członkowie są zdolni do wykonywania aktów komunikacyjnych.	Odbiera komunikaty legislatora będące aktami normatywnymi (ustawy) w języku etnicznym ⁸⁸ , wspólnym dla niego i odbiorców komunikatu.
Wykonuje akt recepcji (odbioru) komunikatu.	Odbiera komunikat legislatora: a) odbiorca bezpośredni (adresat normy) może odbierać komunikat za pośrednictwem odbiorcy pośredniego, b) odbiorca pośredni może odbierać komunikat i może go przekazać odbiorcy bezpośredniemu.
Ma status odbiorcy.	Odbiorca bezpośredni (adresat normy) ma obowiązek odbioru komunikatu prawnego legislatora. Odbiorca pośredni może, nie musi, odebrać komunikat prawny legislatora.
Jako uczestnik zdarzenia komunikacyjnego jest w relacjach z innymi uczestnikami tego zdarzenia.	Odbiorca bezpośredni (adresat normy) jest w relacji odbioru komunikatu z jego nadawcą – legislatorem. Odbiorca pośredni może być w relacji odbioru komunikatu z jego nadawcą. Odbiorca pośredni może być w relacji nadawania komunikatu (pośredniczenia w nadawaniu komunikatu) z odbiorcą bezpośrednim (adresatem normy).

3.5. Komunikat

Komunikat prawny w niniejszym opracowaniu jest rozumiany zarówno jako tekst aktu normatywnego, jak i sam akt normatywny (por. Kłodawski 2011). To rozróżnienie konieczne jest w obliczu istnienia dualistycznego charakteru odbiorcy komunikatu prawnego, bowiem odbiorca bezpośredni, do którego kierowany jest komunikat, w rze-

⁸⁸ Uwzględniam wcześniejsze założenie, które mówi, że ze strukturalistycznego punktu widzenia język aktów normatywnych (język prawny) jest językiem rodzajowym/wariantem języka etnicznego.

czywistości prawnej jest adresatem normy prawnej, których określony zbiór jest interpretowany z aktu normatywnego. Uznaję go w tym świetle za odbiorcę aktu normatywnego. Tymczasem odbiorca pośredni, dla którego kierowany jest komunikat prawny, jest odbiorcą tekstu prawnego i nie musi być odbiorcą normy prawnej. Nazywam go więc odbiorcą tekstu aktu normatywnego. Zgodnie z powyższymi rozważaniami, odbiorca aktu normatywnego i tekstu aktu normatywnego może być, ale nie musi być, tym samym podmiotem.

Elementy zdarzenia komunikacji prawnej są określane przez prawo. Legislator, w szczególności, reguluje prawem formę komunikatu oraz sposób jego nadawania. **Polski legislator** określa sposób nadawania komunikatu prawnego, tu aktu normatywnego (ustawy), który został sformułowany w Rozporządzeniu Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej”. Celem wydania rozporządzenia jest wskazanie sposobu, jak należy konstruować akty prawodawcze (Wronkowska, Zieliński 1997, 7). W rozporządzeniu, w działach I-V mowa jest przede wszystkim o ustawie, która jest przedmiotem niniejszych badań. Legislator nie ogranicza się tylko do regulacji organizacji tekstu aktu normatywnego w ujęciu jego struktury, treści, czy środków językowych (włączając w to poziom morfo-syntaktyczny), ale również reguluje sposób komunikacji między legislatorem a odbiorcą komunikatu prawnego, czemu służy ustawa z dnia 20 lipca 2000 r. *o ogłaszaniu aktów normatywnych i niektórych innych aktów prawnych* oraz ustawa z dnia 4 marca 2011 r. *o zmianie ustawy o ogłaszaniu aktów normatywnych i niektórych innych aktów prawnych oraz niektórych innych ustaw*. Akty te określają, że komunikat prawny – akt normatywny jest publikowany w dzienniku urzędowym – Dzienniku Ustaw, ma formę pisemną i od 1 stycznia 2012 forma ta ma charakter publikacji elektronicznej⁸⁹.

Grecki legislator również reguluje sposób redagowania aktu normatywnego w *Regulaminie Parlamentu Greckiego* (*Kavovισμός της Βουλής των Ελλήνων*), gdzie w artykułach 84-92 określa proces legislacyjny, jaki realizuje parlament w celu sporządzenia i ogłoszenia aktu normatywnego (Petsalnikos 2010, 163-169). Wskazówki na temat

⁸⁹ Forma wydruku elektronicznego w formacie pdf.

redakcji i kodowania aktów normatywnych (technika ustawodawcza) znajdują się w *Podręczniku na temat wskazówek kodowania ustawodawstwa* (*Εγχειρίδιο Οδηγιών για την Κωδικοποίηση της Νομοθεσίας*) (por. Egcheiridio Odigion gia tin Kodikopoiisi tis Nomothesias 2003). Ponadto, w Grecji, sposób promulgowania aktów normatywnych określa ustawa o numerze 3469 *Drukarnia Narodowa, Oficjalna Gazeta Rządu oraz pozostałe przepisy* (*Εθνικό Τυπογραφείο, Εφημερίς της Κυβερνήσεως και λοιπές διατάξεις*), która mówi, że teksty ustaw są wydawane w dzienniku urzędowym pt. *Dziennik Rządu republiki Grecji* (*Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας*), która poza formą papierową, od wrześni 2006 ma również formę elektroniczną⁹⁰.

Do prac związanych ze sporządzaniem aktów normatywnych **legislator cypryjski** wyznaczył specjalny urząd *Biuro Komisji Legislacyjnej* (*Γραφείο Επιτρόπου Νομοθεσίας*), do którego obowiązków w zakresie sporządzania aktów normatywnych⁹¹ należy: opracowanie i aktualizowanie prawodawstwa cypryjskiego, kodyfikacja działów prawodawstwa cypryjskiego, przygotowywanie raportów w zakresie realizacji i zgodności prawodawstwa cypryjskiego z prawami człowieka. Ponadto Biuro zajmuje się przygotowywaniem tłumaczeń tekstów aktów normatywnych na języki oficjalne Republiki Cypru oraz ich przekładem na język angielski. Regulacja kanału upowszechniania została zawarta w artykule 82 konstytucji Cypru, gdzie mowa o promulgacji aktów normatywnych w dzienniku urzędowym pt. *Oficjalna Gazeta Republiki Cypryjskiej* (*Επίσημη Εφημερίδα της Κυπριακής Δημοκρατίας*).

Komunikat prawny, za jaki uważam akt normatywny oraz jego postać tekstową, mają donośne znaczenie w systemie prawnym. Są bowiem źródłem prawa zarówno w systemie prawa stanowionego

⁹⁰ Forma wydruku elektronicznego w formacie pdf.

⁹¹ Biuro Komisji legislacyjnej ma też inne zadania, które są określone w Akcie Prezydenta Republiki Cypru nr 620/2008 z dnia 01.11.2008 (*Πράξη του Προέδρου της Δημοκρατίας Αρ. 620/2008, ημερ. 1.11.2008*), w Akcie Prezydenta Republiki Cypru nr 565/2005 z dnia 12.09.2005 (*Πράξη του Προέδρου της Δημοκρατίας Αρ. 565/2005 ημερ. 12.9.2005*), w Decyzji Rady Ministrów nr 62.282 z dnia 29.06.2005 (*Απόφαση Υπουργικού Συμβουλίου Αρ. 62.282, ημερομηνίας 29/6/2005*), w Decyzji Rady Ministrów nr 638.958 z dnia 25.02.1983 (*Απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου Αρ. 638.958, ημερ. 25.2.1993*).

(Polska, Grecja), jak i w systemie prawa precedensowego (Cypr). Z tego względu nadawca komunikatu prawnego – legislator reguluje nie tylko treść, ale i formę aktu normatywnego, który spełnia określone wymagania, aby móc być interpretowanym i aplikowanym w obrocie prawnym. Stąd, we wskazanych źródłach regulacji w zakresie prawodawstwa, mowa jest o specyficznej strukturze redakcyjnej i treściowej tekstu, o miejscu i formie jego publikacji. Są to wymogi, jakie komunikat prawny musi spełnić, aby mieć status aktu normatywnego. Z kolei status aktu normatywnego sprawia, że pomiędzy nadawcą a odbiorcą komunikatu prawnego, zarówno pośredniego, jak i bezpośredniego, tworzą się relacje, właściwe dla każdego zdarzenia komunikacyjnego. Mają one charakter seryjny, choć materia, jakiej dotyczy akt normatywny jest bardzo zróżnicowana.

Z punktu widzenia teorii komunikacji, komunikat jest elementem schematu zdarzenia komunikacyjnego, bez którego zdarzenie to nie zostanie zrealizowane. Ponieważ nawet jeśli istnieje intencja i zamiar zarówno nadawcy do nadania komunikatu, jak i odbiorcy, do odebrania go, komunikacja nie odbędzie się bez nośnika, narzędzia, który materializuje intencje i zamiary podmiotów w schemacie komunikacyjnym. Taką rolę odgrywa właśnie język w postulatach językoznawców, z których warto przytoczyć koncepcję Chomskiego (por. 1965) powtórzoną przez Duszak (1998, 52 i in.), mówiącą o realizacji, czy też wykonaniu językowym (*linguistic performance*), czyli o materializowaniu języka. Wiener (1961, 81 i in.) stwierdził, że język może oznaczać komunikację oraz kod, za pośrednictwem którego komunikacja dochodzi do skutku, a Taylor uznał, że język *definiuje się jako zbiór dostępnych dla użytkowników języka środków służących symbolizacji myśli i komunikacji tych symbolizacji* (Taylor 2007, 36). Z komunikacyjną funkcją języka zgadzają się również tekstolodzy, którzy są zdania, że komunikacja zachodzi w formie komunikatów tekstowych (Panaretou 2009, 20).

W świetle przywoływanej już wcześniej struktury zdarzeń komunikacyjnych, komunikat, ma określone cechy i funkcje. Postępując analogicznie do zestawień zawartych w podrozdziałach 3.3 i 3.4, sporządzam zestawienie, w którym wskazuję status, właściwości i cechy komunikatu w zdarzeniu komunikacyjnym oraz w zdarzeniu komunikacji prawnej.

Tab. 3. Komunikat i komunikat prawny

Komunikat w zdarzeniu komunikacyjnym	Komunikat w zdarzeniu komunikacji prawnej
Komunikat językowy, przesyłany przez nadawcę do odbiorcy jest skutkiem aktu produkcyjnego.	Komunikat prawny jest skutkiem prac legislacyjnych regulowanych stosowanymi aktami prawnymi (ustawa, rozporządzenie, decyzja, akt etc.)
Komunikat językowy może być przetwarzany przez odbiorcę w procesie recepcyjnym.	Komunikat prawny może być odbierany zarówno przez odbiorców bezpośrednich (adresat normy), jak i pośrednich fakultatywnie, tj. w dowolnym czasie i okolicznościach. Odbiorca pośredni może w ogóle nie odbierać komunikatu, choć jest dla niego dostępny (np. osoba prawna może nie odbierać komunikatów prawnych na temat zawierania aktu małżeńskiego).
Transmisja komunikatu językowego zakłada konieczność kanału komunikacji, tzn. istnienie medium (sygnału) dla kodowania i przekodowywania komunikatu.	Komunikat prawny jest transmitowany określonym przez legislatora kanałem komunikacji.
Istniejące, zazwyczaj, kanały komunikacyjne: (i) artykulacyjno-słuchowy (audytywny), (ii) graficzno-wzrokowy (wizualny).	Kanał komunikacyjny wykorzystywany podczas komunikacji prawnej między nadawcą (legislatorem), a odbiorcą ma zazwyczaj charakter wizualny. Zdarzenie komunikacyjne realizowane poprzez odbiorcę pośredniego może odbywać się różnymi kanałami, tj. wizualnym i audytywnym.
Komunikat językowy spełnia swoją rolę poprzez odnoszenie się do pewnego zdarzenia.	Komunikat prawny – akt normatywny (ustawa) dotyczy hipotetycznych zdarzeń będących przedmiotem regulacji danej dziedziny prawa lub normowania poprzez akt normatywny.
Komunikat językowy spełnia swoją rolę ponieważ jest przez kogoś odbierany.	Komunikat prawny jest odbierany przez odbiorcę bezpośredniego i pośredniego a nawet nadawca komunikatu może egzekwować znajomość i stosowanie norm zawartych w komunikacie – akcie normatywnym (ustawie).

Komunikat w zdarzeniu komunikacyjnym	Komunikat w zdarzeniu komunikacji prawnej
Komunikat językowy jako znak może: (i) oznaczać (desygnować), (ii) znaczyć (sygnifikować).	Komunikat prawny – akt normatywny może: (i) desygnować odbiorców aktu, przedmiot normowania, (ii) sygnifikować np. instytucje, czy zdarzenia prawne w formie definicji legalnej.
Wyrazy komunikatu mogą odnosić się do: (i) nadawcy komunikatu lub (ii) odbiorcy komunikatu lub (iii) omawianego w komunikacie tj. tego, co nie jest ani i) ani ii).	Komunikat prawny może zawierać wyrazy odnoszące się do: (i) nadawcy komunikatu prawnego, który np. podpisuje akt normatywny, (ii) odbiorcy komunikatu prawnego, poprzez wskazanie eksplicytywne odbiorcy normy prawnej, (iii) zdarzenia prawnego.
Komunikat językowy może odnosić się do: (i) zdarzenia komunikacyjnego w ramach którego jest wytwarzany/ odbierany (bezpośrednie zdarzenie i akt komunikacyjny) oraz do (ii) innych zdarzeń komunikacyjnych (pośrednie zdarzenie i akt komunikacyjny)	Komunikat prawny może odnosić się do: (i) zdarzenia, w ramach którego został nadany, np. przepisy uzasadniające wprowadzenie danego aktu normatywnego do obiegu prawnego, (ii) innego zdarzenia, które wpłynęło lub ma związek z realizowanym zdarzeniem komunikacyjnym, np. ustawa o zmianie ustawy.
Komunikat, poprzez swoją odnośność do aktu komunikacyjnego, spełnia również funkcję metakomunikacyjną.	Komunikat prawny spełnia funkcję metakomunikacyjną, ponieważ np. przywołuje inne akty prawne, na które się powołuje.

3.6. Tłumacz w plurilingwalnej komunikacji prawnej

Zdarzenie komunikacji prawnej może być realizowane również w przestrzeni plurilingwalnej, w której nadawca i odbiorca komunikatu prawnego należą do różnych wspólnot językowych. Wówczas takie zdarzenie nazywam zdarzeniem **plurilingwalnej komunikacji prawnej**. Schemat takiego zdarzenia komunikacyjnego sformułował

Franciszek Grucza (Grucza F. 1981, 10-11) i jest to schemat stosunkowo bliski schematowi zaproponowanemu przez Shannona i Weavera (1949, 7), w którym wyróżnia się głównych uczestników zdarzenia komunikacyjnego. Aby cel komunikacyjny w środowisku plurilingwalnym został zrealizowany, pomiędzy nadawcą komunikatu – legislatorem, a odbiorcą komunikatu – odbiorcą aktu normatywnego lub odbiorcą tekstu aktu normatywnego, musi istnieć element pośredniczący w komunikacji plurilingwalnej. Takim medium jest tłumacz, który pełni dwie role: nadawcy pośredniego i odbiorcy pośredniego. Jego zadaniem jest odbiór komunikatu i nadanie komunikatu, a celem jest *utworzenie funkcjonalnie ekwiwalentnego tekstu w j_2 , który umożliwi porozumienie między nadawcą prymarnym i odbiorcą terminalnym* (Kielar 1988, 21)⁹².

Prowadzi to do wniosku, że krąg uczestników zdarzenia plurilingwalnej komunikacji prawnej może się znacząco poszerzać w stosunku do liczby uczestników aktu komunikacyjnego, którzy należą do jednej wspólnoty językowej (komunikacja monolingwalna). W tym kontekście odbiorca ma charakter kolektywny, ponieważ obejmuje odbiorcę ostatecznego i odbiorcę pośredniego (Jäger, Dlalitz 1984, 18, Kielar 1988, 20-22).

W procesie przekładu prawnego ważnym imperatywem, jaki pośredniczący w komunikacji plurilingwalnej tłumacz musi wziąć po uwagę, jest imperatyw odbiorcy. Biorąc po uwagę pragmatyczne aspekty przekładu tekstów prawnych i zgodnie z imperatywem odbiorcy, jaki zaproponowała Kierzkowska (2008, 88-89), istnieją trzy typy odbiorców przekładu prawniczego, którzy w świetle schematu komunikacji prawnej są odbiorcami komunikatu prawnego.

Założenie istnienia trzech różnych typów odbiorców w zdarzeniu plurilingwalnej komunikacji prawnej determinuje wyróżnienie trzech możliwych i przykładowych wariantów takiego zdarzenia, w których udział mogą brać odpowiednio:

⁹² W niniejszej książce j_2 to język odbiorcy bezpośredniego (adresat prawa), nadawca prymarny to legislator, a odbiorca terminalny to odbiorca bezpośredni (adresat prawa).

- przypadek (i): legislator A⁹³ - tłumacz tekstu aktu normatywnego – odbiorca bliski B⁹⁴;
- przypadek (ii) legislator A – tłumacz tekstu aktu normatywnego – prawnik / interpretator – odbiorca daleki B;
- przypadek (iii) legislator A – tłumacz tekstu aktu normatywnego – (redaktor / korektor) – odbiorca samookreślony B.

Przypadek (i) zakłada optymalne rozwiązanie dla osiągnięcia celu komunikacyjnego, jakim jest istnienie translatora – interpretatora (por. Matulewska 2013)⁹⁵. Przy założeniu że tłumacz należy jednocześnie do wspólnoty językowej A i B, tworzy on wraz z legislatorem jedną wspólnotę komunikatywną, jaką jest wspólnota prawna, która posługuje się i zna swój język specjalistyczny, jakim w tym wypadku jest język prawny.

Przypadek (ii) zakłada współudział w zdarzeniu plurilirilingwalnej komunikacji prawnej odpowiedniego interpretatora, którym najczęściej jest prawnik, ponieważ z założenia odbiorca daleki nie zna rzeczywistości tekstu źródłowego, jaką w przypadku tekstu aktu normatywnego, jest system prawny danego kraju i tym samym nie ma wiedzy na temat sposobu percepcowania komunikatu prawnego. Do opisu relacji pomiędzy wskazanymi uczestnikami zdarzenia komunikacyjnego, posłużą po raz kolejny pojęcia wspólnot komunikatywnych. Stąd do wspólnoty komunikatywnej prawnej należy legislator, tłumacz, interpretator/prawnik. Z kolei do wspólnoty językowej A należy legislator i tłumacz, a do wspólnoty językowej B należy tłumacz, prawnik/interpretator, odbiorca.

Ostatni wskazany w oparciu o typologię Kierzkowskiej (2008, 89) przypadek (iii) angażuje jako uczestnika zdarzenia komunikacyjnego redaktora / korektora odbiorcy samookreślonego np. wydawnictwa

⁹³ Symbol A oznacza, iż legislator posługuje się językiem narodowym A i należy do wspólnoty językowej A.

⁹⁴ Symbol B oznacza, iż odbiorca posługuje się językiem narodowym B i należy do wspólnoty językowej B. Typologia i charakterystyka odbiorców za Danutą Kierzkowską (2008, 88-90).

⁹⁵ O kompetencjach tłumacza tekstów prawnych w podrozdziale 1.3.3.

prawniczego. W tym przypadku, przynależność poszczególnych uczestników zdarzenia komunikacyjnego do wspólnot językowych jest analogiczna do przypadku (ii), ponieważ legislator i bilingwalny⁹⁶ tłumacz należą do wspólnoty językowej A, a tłumacz, redaktor/ korektor, odbiorca samookreślony jako odbiorca tekstu aktu normatywnego należą do wspólnoty językowej B. Tymczasem wspólnotę komunikatywną prawną tworzy legislator i tłumacz, którzy znają i korzystają z języka prawnego oraz inną wspólnotę, tu profesjonalną, tworzą tłumacz, korektor i/lub redaktor oraz odbiorca samookreślony, którzy znają i komunikują się z użyciem własnego języka specjalistycznego (branżowego).

W podejmowanych badaniach wspólnotę językowa grecką tworzą dwie różne wspólnoty prawne: grecka i cypryjska, ponieważ w Grecji i republice Cypru obowiązują różne systemy prawne⁹⁷, w których tekst aktu normatywnego odgrywa różne role, jak też ma inną formę w porównaniu z tekstem aktu normatywnego w systemie prawa stanowionego. W niniejszej książce przyjmuję założenie, że odbiorcą ostatecznym w układzie translacyjnym jest tzw. odbiorca bliski (por. Kierzkowska 2008), który ma kompetencje, aby zrozumieć język prawny. Zadanie tłumacza w zdarzeniu komunikacyjnym polega zatem na zrozumieniu tekstu prawnego nadanego w jednym języku etnicznym oraz na stworzeniu tekstu prawnego w drugim języku etnicznym który byłby funkcjonalnie ekwiwalenty. Wspólnym elementem tego działania jest uznanie nadrzędnego charakteru języka prawnego pod względem jego funkcji – wyrażania prawa w formie przepisów, z których interpretuje się normy prawne.

Tłumacz jest niejako medium nie tylko językowym, ale również prawnym. Przenosi on bowiem komunikat prawny sporządzony w języku etnicznym A do rzeczywistości prawnej języka etnicznego B. Dlatego ważnym elementem procesu przekładu prawnego jest ustalenie otaczającej odbiorcę kultury prawnej i systemu prawnego (Sandrini 1996, 25 i 2009, 35), do której należy dostosować tekst przekładu nakierowany na odbiorcę bliskiego. Takie dostosowanie winno odbywać się we wszystkich wymiarach komunikatu, w tym w wymiarze

⁹⁶ O bilingwalności i biculturyzmie tłumacza szerzej w Kielar 1988, 22.

⁹⁷ Grecja – system prawa stanowionego. Cypr – system prawa precedensowego.

struktury tekstu rozumianej, jak w niniejszej książce, jako schemat syntaktyczny tekstu oraz jako schemat semantyczny tekstu. Z tego względu jestem zdania, że znajomość tekstów paralelnych, zdobyta w drodze badań porównawczych jest nieprzecenioną metodą zdobywania wiedzy przez tłumacza, ponieważ pozwala mu na operowanie językiem wspólnoty językowej A i językiem prawnym wspólnoty językowej B poprzez tworzenie tekstów prawnych mających charakterystykę właściwą dla danego systemu prawnego.

3.7. Podsumowanie

Podczas omawiania poszczególnych elementów zdarzenia komunikacyjnego, w oparciu z jednej strony o schemat zdarzeń komunikacyjnych, a z drugiej strony w oparciu o rzeczywistość prawną, jaka ma miejsce w Polsce, Grecji i na Cyprze, wskazałam rodzajowe cechy, status i rolę poszczególnych elementów zdarzenia komunikacji prawnej. Ponieważ za komunikat prawny uważam tekst aktu normatywnego, a dokładnie ustawę, która jest źródłem prawa we wszystkich porównywanych systemach prawnych, nadawcą komunikatu prawnego jest legislator, który w tych państwach jest jednocześnie reprezentantem obywateli danego państwa. Odbiorcą komunikatu prawnego są natomiast obywatele, wszyscy lub ich część, w zależności od materii ustawy.

Zaproponowany schemat zdarzeń komunikacji prawnej uwzględnia nie tylko relacje pomiędzy elementami, ale również wskazuje na możliwość istnienia zdarzeń komunikacji prawnej, o bardziej rozbudowanym charakterze, np. pod względem liczby uczestników. Dzięki temu możliwy staje się opis uczestników zdarzenia komunikacji prawnej z punktu widzenia ich przynależności do wspólnot językowych i komunikatywnych. Z kolei wiedza na ten temat umożliwia wskazanie zadań, jakie stoją przed tłumaczem tekstów prawnych oraz kompetencji, jakie winien posiadać, aby cel komunikacyjny został zrealizowany.

Sporządzony w oparciu o schemat opis zdarzenia komunikacji prawnej wskazuje również na asymetrię pomiędzy nadawcą a odbiorcą komunikatu prawnego oraz na właściwości, relacje i funkcje, jakie

ma tekst aktu normatywnego osadzonego jako komunikat w zdarzeniu komunikacyjnym. Nierówność pomiędzy nadawcą, a odbiorcą komunikatu wynika z systemu prawnego i funkcji, jaką legislator pełni w państwie. Ma on bowiem kompetencję prawną do nadawania komunikatu, ale również do egzekwowania realizacji norm prawnych zawartych w akcie normatywnym. W związku z tym komunikacja pomiędzy legislatorem a odbiorcą normy prawnej ma charakter pisemnego monologu ustawodawcy przy, w większości wypadków, milczącej zgodzie odbiorcy.

Superstruktura tekstów aktów normatywnych

Niniejszy rozdział ma charakter empiryczny i podejmowane są w nim badania porównawcze tekstów aktów normatywnych pod kątem ich superstruktury. Stąd w pierwszej części tego rozdziału wyjaśniam istotę superstruktury, która staje się elementem trzecim porównania tekstów kodeksów i ustaw, jakie zamieszczono w kolejnych podrozdziałach. W tekstach zostają wskazane jednostki syntaktyczne – jednostki redakcyjne tekstu oraz wizualna forma realizacji superstruktury tekstu, jaki został promulgowany. Analiza porównawcza jest zakończona wskazaniem różnic i podobieństw występujących w analizowanym materiale. W ostatniej części rozdziału wskazuję, jak wyniki przeprowadzonych badań mogą być zastosowane w translatologii i praktyce przekładu.

4.1. Superstruktura tekstów – istota

Zgodnie z założeniami metodologicznymi na wstępie badań porównawczych wyznaczam wspólne kryteria badań porównawczych, do jakich będę się odwoływać. W analizowanym przypadku są to:

- (i) Stanowienie prawa w zakresie danego działu prawa, realizowane przez normatywny charakter tekstu prawnego.
- (ii) Forma tekstu aktu normatywnego, która spełnia funkcję, jaką narzuca mu rzeczywistość zdarzenia komunikacyjnego.

- (iii) Struktura tekstu aktu normatywnego, która jest elementem tekstu współtworzącym jego formę jako całość.

W tym świetle superstrukturę tekstu prawnego rozumiem za Teunem van Dijkem, który twierdzi, że:

Superstructures have been defined as conventionalized schemata, which provide the global "form" for the macrostructural "content" of a text. Superstructures consist of hierarchical sequences of categories (van Dijk 1980, 127).

Z twierdzeniem van Dijka zgadza się również badaczka polskiego języka prawnego Teresa Lizisowa, która pisze, iż:

Tekst prawny (...) jest (...) bowiem realizacją określonego schematu ujmowanego jako globalny model tekstu, czyli superstrukturą (Lizisowa 2006, 32) oraz, że *Struktura głęboka stanowi logiczny plan tekstu (makrostrukturę) obejmującą pewien rodzaj zagęszczenia tekstu do jego podstawowego przesłania* (Lizisowa 2006, 34).

W oparciu o twierdzenia przyjęte na potrzeby procesu analizy porównawczej opisanych powyżej tekstów paralelnych, przyjmuję założenie, iż superstruktura tekstu jest schematem formalnym organizującym treść tekstu na skalę globalną. Z kolei treść tekstu jest uporządkowana zgodnie z planem logicznym – makrostrukturą, o czym piszę szerzej w kolejnym rozdziale książki.

Ponieważ legilingwistyka zakłada syntezę nauk prawnych i językoznawstwa, ważna jest znajomość ujęcia struktury tekstów prawnych teorii prawa. W literaturze przedmiotu, w odniesieniu do struktury tekstów, spotykamy opracowania mówiące o sposobie redagowania tekstów aktów normatywnych (por. Wronkowska, Zieliński 2004, Panaretou 2009 i in.)⁹⁸. Struktura tekstu aktu normatywnego może być również podzielona dwustopniowo na: i) elementy makrokompozycji (tzw. duże części) oraz ii) elementy mikrokompozycji (małe, podstawowe jednostki) (Malinowski, 2006, 182). Jednak ten podział ma charakter ogólny i w świetle analizy tekstu aktu normatywnego jako komunikatu w zdarzeniu komunikacji plurilingwalnej jest niewystarczający.

⁹⁸ Por. 3.5.

Ponieważ, jak wspomniano w rozdziale pierwszym, w Republice Cypru obowiązuje inny system prawny, aniżeli system grecki i polski, analiza porównawcza superstruktury zostanie przeprowadzona w kilku krokach:

- (i) Analiza ustawy typu kodeks (akt normatywny polski i grecki – KC i AK) i ustawy (cypryjski akt normatywny KEF 195)⁹⁹.
- (ii) Analiza ustawy typu kodeks (polski akt normatywny KRiO), ustawy (grecki akt normatywny ustawa N 1250/1982 i cypryjski akt normatywny N 21/1990).
- (iii) Analiza ustaw zwykłych (polski akt normatywny Prawo o aktach stanu cywilnego – PASC¹⁰⁰, grecki akt normatywny ustawa N 1250/1982 i cypryjski akt normatywny N 21/1990).

4.2. Superstruktura tekstów – porównanie

4.2.1. Superstruktura ustaw typu kodeks i ustawy

Koniecznym elementem badań porównawczych jest wyznaczenie *tertium comparationis*, którym w analizie porównawczej jednostek superstruktury tekstów aktów normatywnych są każdorazowo zakładane jednostki tekstowe i redakcyjne aktu normatywnego promulgowanego w dzienniku urzędowym. Zakładane jednostki redakcyjne zostały określone przez legislatora w przepisach na temat redakcji

⁹⁹ Ze względu na fakt, iż w cypryjskim systemie prawnym, wzorowanym na systemie brytyjskim, nie istnieją akty normatywne typu kodeks, jakie są znane w systemach prawnych Polski i Grecji, zestawiam ze sobą np. kodeks polski, kodeks grecki i ustawę cypryjską, aby wskazać podobieństwa i różnice pod kątem superstruktury oraz braki we wspólnej platformie odniesienia, jaką są przyjęte jednostki redakcyjne. Dzięki takim zestawieniom odnajduję problematyczne dla tłumaczy cechy i elementy tekstów aktów normatywnych oraz podaję metodologię rozwiązywania tych problemów.

¹⁰⁰ Spis wykorzystywanych skrótów znajduje się na początku niniejszej książki.

aktów normatywnych¹⁰¹. Taka publikacja jest dla mnie prototypem komunikatu prawnego, który w zależności od zdarzenia komunikacyjnego, a dokładnie jego miejsca i uczestników (np. legislatorzy z trzech państw), może ulegać modyfikacjom.

Ponadto, mając na uwadze, że późniejsze zmiany tekstów aktów normatywnych nie wprowadziły zmian na poziomie nazewnictwa jednostek superstruktury tekstu, w badaniach podawane są dane pochodzące z pierwszej publikacji aktu normatywnego w dzienniku urzędowym. Opatrzone dodatkowymi objaśnieniami są informacje pochodzące z późniejszych wydań danych aktów normatywnych.

Analizę porównawczą przeprowadzam w formie tabelarycznej, co wydaje mi się narzędziem adekwatnym do porównania kilku elementów. Zestawienie prezentuje odpowiednio analizę jednostek redakcyjnych tekstu aktu normatywnego, gdzie punktem odniesienia jest polska nomenklatura i klasyfikacja jednostek redakcyjnych, która, jak wynika z analizy, jest najbardziej rozbudowana. Przedstawiona tabela uwzględnia nazewnictwo jednostek superstruktury. W zestawieniu wyjaśniam również strukturę nazw tychże jednostek i wskazuję zależności między nimi, które mają charakter hierarchiczny lub niehierarchiczny.

4.2.1.1. Jednostki superstruktury – zestawienie

W niniejszej części opracowania prezentuję zestawienie jednostek superstruktury obecnych w polskich, greckich i cypryjskich aktach normatywnych. Analogicznie do kolejności ich podawania, który ma charakter osiowy i zgodny z kolejnością występowania części artykułowanych i nieartykułowanych w tekście ustaw, podaję ich nazewnictwo występujące w analizowanych tekstach aktów normatywnych. Jako materiał ilustrujący posłużył tekst polskiego i greckiego kodeksu cywilnego oraz cypryjskiej ustawy o spadkach i prawo spadkowe KEF 195.

¹⁰¹ Por. 3.5.

Tab. 4. Analiza jednostek superstruktury kodeksów i ustawy

Zakładane jednostki superstruktury ¹⁰²	Polski kodeks cywilny	Grecki kodeks cywilny	Cyprijska ustawa o spadkach i prawo spadkowe, KEF 195 ¹⁰³
Nieartykułowana część tekstu aktu normatywnego			
Tytuł aktu	Tytuł	Tytuł / Τίτλος	Tytuł / Τίτλος
Tytuł szczegółowy wyjaśniający			Tytuł wyjaśniający / Συνοπτικός τίτλος
Preambuła		Preambuła / Προοίμιο	
Podstawa prawna			Opcjonalnie podanie podstawy prawnej sporządzenia tekstu w języku greckim ¹⁰⁴ .
Spis treści			Klasyfikacja artykułów/Κατάταξη άρθρων
Artykułowana część tekstu aktu normatywnego			
Księga	Nazwa jednostki, numeracja i tytuł, np. <i>Księga pierwsza. Część ogólna</i> .	Nazwa jednostki, numeracja i tytuł np. <i>Księga pierwsza. Przepisy ogólne</i> ¹⁰⁵ .	
Część			Nazwa jednostki, numeracja i tytuł, np. <i>Część I. Przepisy ogólne</i> ¹⁰⁶ .
Tytuł	Nazwa jednostki, numeracja i tytuł np. <i>Tytuł I. Przepisy Wstępne</i> .		

¹⁰² W tej kolumnie umieszczono wszystkie postulowane w oficjalnych regulacjach elementy redakcji tekstów aktów normatywnych (por. 3.5).

¹⁰³ Ustawy cyprijskie uchwalone podczas panowania brytyjskiego nazywane były w języku greckim *Kefaleo* (Κεφάλαιο). Analogiczne nazewnictwo ang. *Chapter* odnajdujemy w systemie prawnym Stanów Zjednoczonych.

¹⁰⁴ Najczęściej dotyczy tekstów aktów normatywnych uchwalonych w czasie panowania brytyjskiego i zawiera odwołanie do stosownych przepisów konstytucji.

¹⁰⁵ Βιβλίο Πρώτο. Γενικές αρχές.

¹⁰⁶ Μέρος Ι. Γενικές αρχές.

Dział	Nazwa jednostki, numeracja i tytuł, np. <i>Dział I. Osoby fizyczne.</i>		
Rozdział	Nazwa jednostki, numeracja i tytuł, np. <i>Rozdział I. Zdolność prawna i zdolność do czynności prawnych.</i>	Nazwa jednostki, numeracja i tytuł, np. <i>Rozdział drugi. Prawo międzynarodowe prywatne</i> ¹⁰⁷ .	
Oddział			
Artykuł	Skrót nazwy jednostki i numeracja, np. <i>Art. 6.</i>	Jednostka i numeracja: <i>Artykuł 2017</i> ¹⁰⁸ lub jednostka, numeracja i tytuł, np. <i>Artykuł 4. Status obco-krajowców</i> ¹⁰⁹ lub opcjonalnie ostatnia jednostka i nazwa opisowa jednostki: <i>Artykuł końcowy</i> ¹¹⁰ .	Numeracja i tytuł podany na marginesie ¹¹¹ np. <i>Artykuł 2. Interpretacja</i> ¹¹² .
Ustęp / Paragraf	Jednostka oznaczona symbolem § i numeracja.		Numeracja.
Punkt			Litera alfabetu greckiego i nawias okrągły np. <i>(α)</i> .
Litera			Cyfra rzymska – mała litera i dwa okrągłe nawiasy, np. <i>(i)</i> .
Tiret	[fakultatywnie] ¹¹³		

¹⁰⁷ *Κεφάλαιο δεύτερο. Ιδιωτικό διεθνές δίκαιο.*

¹⁰⁸ *Άρθρο 2017.*

¹⁰⁹ *Άρθρο 4. Κατάσταση αλλοδαπών.*

¹¹⁰ *Άρθρον ακροτελεύτειον.*

¹¹¹ W wydaniu w dzienniku promulgacyjnym. W innych wydaniach, np. w elektronicznej bazie cypryjskich aktów prawnych www.cylaw.org artykuł jako jednostka ma najpierw tytuł, a potem numerację.

¹¹² *Άρθρο 2. Ερμηνεία.*

¹¹³ Tiret jest jednostką redakcyjną właściwą dla tekstów polskich aktów normatywnych. Jako najmniejsza jednostka redakcyjna ma stosunkowo najrzadsze zastosowanie w tekstach ustaw. Dla przykładu odsyłam do Ustawy z dnia 16 listopada 2012 r. o redukcji niektórych obciążeń administracyjnych w gospodarce. Art. 2, ust 3, lit a, tiret pierwsze i następne.

Nieartykułowana część tekstu aktu normatywnego			
Podpis	Wymienienie imienia, nazwiska i stanowiska osoby podpisującej i promulgującej akt normatywny.	Miejsce i data. Wymienienie imienia, nazwiska i stanowiska osoby podpisującej i promulgującej akt normatywny.	
Załączniki	[fakultatywnie] ¹¹⁴	[fakultatywnie]	Nazwa jednostki i numeracja słowna lub nazwa, numer i tytuł.

Powyższe zestawienie wskazuje szereg podobieństw, ale i różnic na poziomie superstruktury pomiędzy porównywanymi aktami normatywnymi. Z całą pewnością wynikają one z różnego typu porównywanych aktów normatywnych: kodeks – ustawa. Kryterium porównania miało charakter semantyczno-funkcjonalny i jest to dział prawa, jakim jest prawo spadkowe. Przeprowadzone porównanie wskazuje na podobieństwa istniejące na poziomie superstruktury pomiędzy kodeksem greckim i polskim. W tym miejscu należy odwołać się do rzeczywistości prawnej i wskazać, że kodeksy są aktem normatywnym występującym w systemie prawa stanowionego i nie występują w cypryjskim systemie prawnym, czyli w systemie prawa zwyczajowego.

Przeprowadzona analiza porównawcza wskazuje:

- (i) **Elementy wspólne dla wszystkich aktów normatywnych:** obecność **tytułu** aktu normatywnego, użycie **artykułu** jako jednostki części głównej (artykułowanej) tekstu aktu normatywnego. Ciągła numeracja właściwa dla jednostki danego poziomu np. księgi w KC mają swoją ciągłą numerację, która jest niezależna od numeracji artykułów.
- (ii) **Elementy częściowo wspólne dla kodeksu i ustawy:** występowanie **ustępu/paragrafu** opatrzonego numeracją jako jednostka redakcyjna tekstu.

¹¹⁴ Jednostka superstruktury pojawiająca się niesystematycznie, niemniej istniejąca w tekstach polskich aktów normatywnych, np. Ustawa z dnia 14 grudnia 2012 r. o odpadach.

- (iii) **Elementy wspólne dla kodeksów:** obecność **księgi** jako jednostki redakcyjnej tekstu, obecność **rozdziału** i jego tytułu jako jednostki redakcyjnej tekstu, **podpis** pod aktem normatywnym organu mającego kompetencję do promulgowania aktu normatywnego.
- (iv) **Elementy różne dla kodeksów:** istnienie **preambuły** jako jednostki poza częścią artykułowaną (tekst grecki), istnienie **tytułu, działu i ustępu** jako jednostki redakcyjnej tekstu (tylko tekst polski).
- (v) **Elementy właściwe tylko dla ustawy:** w ustawie obecny jest **tytuł szczegółowy** aktu normatywnego (tekst cypryjski), opcjonalne **podanie uzasadnienia** uchwalenia aktu normatywnego, **załączniki** jako część integralna tekstu aktu normatywnego, poza jego częścią artykułowaną oraz **punkt i podpunkt** jako jednostki redakcyjne tekstu.

4.2.1.2. Jednostki superstruktury – rola w tekście

Prymarną rolą jednostek superstruktury aktu normatywnego jest podział tekstu na jednostki mniejsze i większe w określonym porządku. Wykorzystanie nazw jednostek redakcyjnych np. księga, artykuł wskazuje hierarchiczną przynależność jednostek niższych do wyższych oraz większych do mniejszych. Numeracja ciągła na poziomie danego szeregu jednostek np. ksiąg lub artykułów, ułatwia lokalizację danego fragmentu tekstu, np. przepisu w całym tekście lub w innej jednostce, np. księdze. Z drugiej strony ciągłość numeracji artykułów, w części artykułowanej wszystkich analizowanych tekstów wskazuje, iż tekst aktu normatywnego należy rozpatrywać jako całość, od artykułu pierwszego do ostatniego.

Teksty aktów normatywnych (kodeksów i ustawy) można podzielić na dwie główne części: artykułowaną (A) i nieartykułowaną (N), które występują w układzie: N – A – N. Część artykułowana obejmuje tekst aktu normatywnego podzielonego na jednostki redakcyjne, które zazwyczaj opatrzone są numeracją i gdzie zawarto przepisy prawne. Tymczasem do części nieartykułowanej należą pozostałe

elementy tekstu. W powyższej tabeli uwzględniono fakt, iż część artykułowana jest nierozdzielna i stanowi największą oraz centralną część tekstu. Tymczasem część nieartykułowana jest podzielona na dwie podczęści i stanowi niejako ramę dla części artykułowanej, ponieważ ją poprzedza i kończy.

Część nieartykułowana

Elementy części nieartykułowanej mają kolejność i strukturę właściwą dla wszystkich tekstów aktu normatywnego danego państwa. Część nieartykułowaną tekstu aktu normatywnego tworzą: tytuł, tytuł szczegółowy lub wyjaśniający, które poprzedzają część artykułowaną oraz podpis i załączniki, które występują w tekście po części artykułowanej. Część nieartykułowana nie zawiera przepisów prawnych będących źródłem interpretacji norm prawnych, ale ma znaczenie dystynktywne, tzn. poprzez tytuł wyróżnia tekst danego aktu normatywnego od innych tekstów. W części nieartykułowanej brak jest numeracji, co wskazuje na wyłączenie jej z części numerowanej (artykułowanej tekstu). Jednostką części nieartykułowanej, obecną we wszystkich analizowanych tekstach jest tytuł aktu normatywnego. Ponadto analiza wskazała obecność innych elementów superstruktury tekstu w części nieartykułowanej, jakimi są: preambuła, podstawa prawna, czy spis treści. Jednostki te występują, niekiedy opcjonalnie, w prototypowych superstrukturach tekstów aktów normatywnych w różnych zestawieniach, w zależności od systemu prawnego.

Część artykułowana

W części artykułowanej tekstów aktów normatywnych zamieszczone są przepisy prawne. Zgrupowane są one w artykułach, które mogą zawierać jeden lub więcej przepisów. Określony zbiór artykułów należy do większej jednostki superstruktury tekstu np. części, księgi, tytułu, działu i in. Każda grupa jednostek ma swoją odrębną numerację, np. księga pierwsza, druga itp. Artykuły są numerowane w sposób ciągły od 1. do końca tekstu aktu normatywnego, niezależnie od tego, do jakiej innej jednostki superstruktury należą. Wyjątkiem są teksty greckie, w których opcjonalnie ostatni artykuł (artykuł końcowy) nie ma numeracji i posiada swoją własną nazwę *artykuł końcowy*. Ponadto w tekście greckim w ramach każdej księgi, jednostki takie, jak roz-

dział, mają swoją niezależną numerację, od pierwszego począwszy. Numeracja i nazewnictwo jednostek superstruktury pojawia się w tekście aktu normatywnego po to, aby ułatwić zlokalizowanie danego fragmentu tekstu, czy przepisu prawnego.

Relacje między jednostkami superstruktury

Jednostki superstruktury części nieartykułowanej, poza stałą (prototypową) kolejnością, w jakiej są zamieszczane przez legislatora w tekście, nie są powiązane innymi relacjami. Hierarchia jednostek tekstu polskiego kodeksu cywilnego ma sześć poziomów, ustawa cypryjska ma ich pięć, a grecki kodeksy cywilny ma trzy poziomy.

Tymczasem jednostki superstruktury części artykułowanej charakteryzują się silnymi relacjami hierarchicznymi, tzn. przynależą do innych, większych jednostek. Ich układ ma charakter acykliczny i przypomina graf typu drzewo.

4.2.2. Superstruktura ustawy typu kodeks i ustaw

W tym podrozdziale przedmiotem analizy porównawczej będą: ustawy typu kodeks¹¹⁵: i) polski akt normatywny Ustawa z dnia 25 lutego 1964 Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz ustaw: ii) grecki akt normatywny ustawa N 1250/1982 Ustawa o ustanowieniu małżeństwa cywilnego – *Νόμος 1250/1982. Για την καθιέρωση του πολιτικού γάμου* i iii) cypryjski akt normatywny N 21/1990 Ustawa o małżeństwie cywilnym z roku 1990 – *Ο περί Πολιτικού Γάμου Νόμος του 1990 (21/1990)*.

4.2.2.1. Jednostki superstruktury – zestawienie

Ta część opracowania prezentuje zestawienie jednostek superstruktury obecnych w polskich, greckich i cypryjskich aktach normatywnych. Podobnie, jak w poprzednim podrozdziale posłużę się zestawieniem

¹¹⁵ Jest to ustawa mająca typ kodeksu, jednak kodeks ten w porównaniu z kodeksem cywilnym nie reguluje tak wielu działów prawa. Jednocześnie nie jest też tak obszernym pod względem rozmiaru aktem normatywnym.

tabelarycznym, które zilustruje obecność różnych jednostek superstruktury w analizowanych tekstach. Kolejność podawania jednostek superstruktury ma charakter osiowy i zgodny z kolejnością występowania części artykułowanych i nieartykułowanych tekstów.

Tab. 5. Analiza jednostek superstruktury kodeksu i ustaw

Zakładane jednostki superstruktury	Kodeks rodzinny i opiekuńczy	Ustawa o ustanowieniu małżeństwa cywilnego	Ustawa o małżeństwie cywilnym z roku 1990
Nieartykułowana część tekstu aktu normatywnego			
Tytuł aktu	Tytuł	Tytuł / Τίτλος	Tytuł / Τίτλος
Preambuła		Preambuła / Προοίμιο	Preambuła / Προοίμιο
Podstawa prawna			Opcjonalnie podanie podstawy prawnej sporządzenia i promulgowania aktu normatywnego w odniesieniu do przepisów konstytucji.
Spis treści			Klasyfikacja artykułów / Κατάταξη άρθρων
Artykułowana część tekstu aktu normatywnego			
Księga			
Część			Nazwa jednostki, numeracja i tytuł, np. Część I. Przepisy wstępne ¹¹⁶ .
Tytuł	Nazwa jednostki, numeracja i tytuł np. <i>Tytuł I. Małżeństwo.</i>		
Dział	Nazwa jednostki, numeracja i tytuł, np. <i>Zawarcie małżeństwa.</i>		

¹¹⁶ Μέρος Ι. Εισαγωγικές διατάξεις.

Rozdział	Nazwa jednostki, numeracja i tytuł, np. <i>Rozdział I. Ustawowy ustroj majątkowy.</i>		
Oddział	Nazwa jednostki, numeracja i tytuł.: <i>Oddział 1. Przepisy ogólne.</i>		
Artykuł	Skrót nazwy jednostki i numeracja, np. <i>Art. 6.</i>	Nazwa jednostki i numeracja, np. <i>Artykuł 1</i> ¹¹⁷ .	Nazwa jednostki, numeracja i tytuł podany na marginesie ¹¹⁸ np. <i>Artykuł 2. Interpretacja</i> ¹¹⁹ .
Ustęp / Paragraf	Ustęp oznaczony symbolem § i opatrzonej numeracją.	Oznaczony cyfrą i nawiasem okrągłym, np. 2).	Paragraf oznaczony numeracją. (1)
Punkt	Oznaczony cyfrą i nawiasem okrągłym, np. 2).	Litera alfabetu greckiego i nawias okrągły, np. α).	Litera alfabetu greckiego i nawias okrągły, np. (α).
Litera			Cyfra rzymska – mała litera i dwa okrągłe nawiasy, np. (i).
Tiret			
Nieartykułowana część tekstu aktu normatywnego			
Podpis	Wymienienie imienia, nazwiska i stanowiska osoby podpisującej i promulgującej akt normatywny.	Miejsce i data. Wymienienie imienia, nazwiska i stanowiska osoby podpisującej i promulgującej akt normatywny.	
Załączniki			Nazwa jednostki i numeracja słowna lub nazwa, numer i tytuł.

¹¹⁷ *Άρθρο 1.*¹¹⁸ W wydaniu w dzienniku promulgacyjnym. W innych wydaniach, np. w elektronicznej bazie cypryjskich aktów prawych www.cylaw.org artykuł jako jednostka ma najpierw tytuł, a potem numerację.¹¹⁹ *Άρθρο 2. Ερμηνεία.*

Poddany analizie porównawczej kolejny typ kodeksu, jaki obowiązuje w Polsce, prowadzi do wniosków, że polski ustawodawca wykorzystuje najbogatszy wachlarz jednostek superstruktury, nawet jeśli tekst aktu normatywnego nie jest tak obszerny¹²⁰, jak ma to miejsce w przypadku kodeksu rodzinnego i opiekuńczego.

Analiza porównawcza, jaka została przeprowadzona, wskazuje:

- (i) **Elementy wspólne dla wszystkich aktów normatywnych:** obecność **tytułu aktu normatywnego**, użycie **artykułu, ustępu i punktu** jako jednostek części głównej (artykułowanej) tekstu aktu normatywnego.
- (ii) **Elementy częściowo wspólne dla kodeksu i ustaw:** występowanie *jednostki na poziomie litery* opatrzonego numeracją jako jednostka redakcyjna tekstu oraz **podpisu** pod aktem normatywnym.
- (iii) **Elementy wspólne dla ustaw:** obecność **preambuly** wyróżnionej przed częścią artykułowaną aktu normatywnego, obecność jednostek na poziomie **liter** jako jednostki redakcyjnej tekstu.
- (iv) **Elementy różne dla ustaw:** obecność określenia podstawy **prawnej i spisu treści** wyodrębnionych przed częścią artykułowaną; zróżnicowane wykorzystanie części, punktu, litery jako jednostek redakcyjnych tekstu; istnienie załączników jako części integralnej aktu normatywnego, które są ujęte w spisie treści.
- (v) **Elementy właściwe tylko dla kodeksu:** wykorzystanie najszerzego wachlarza jednostek redakcyjnych części artykułowanej aktu normatywnego, tj. **tytuł, dział, rozdział, oddział, artykuł, ustęp i punkt**.

¹²⁰ Dla porównania KC obejmuje ok. 60.000 wyrazów, podczas gdy KRiO 15.000 wyrazów. Tymczasem AK po włączeniu prawa rodzinnego w roku 1984 liczy ok. 90.000 wyrazów.

4.2.2.2. Jednostki superstruktury – rola w tekście

Głównym zadaniem jednostek superstruktury tekstu aktu normatywnego jest jego podział na jednostki tekstowe. Nazwy jednostek redakcyjnych np. księga, artykuł wskazują hierarchiczną przynależność jednostek niższych do wyższych oraz większych do mniejszych. Ciągła numeracja jednostek tekstowych należących do tego samego poziomu, np. tytuł lub część przyczynia się do łatwiejszego zlokalizowania danego fragmentu tekstu, np. przepisu w całym tekście lub w innej jednostce, np. w rozdziale. Wszystkie artykuły są numerowane w sposób ciągły, co wskazuje, iż artykułowaną część aktu normatywnego należy rozpatrywać jako całość, od pierwszego do ostatniego artykułu.

Analogicznie do wcześniejszej analizy innego zestawienia aktów normatywnych, teksty (kodeksu i ustaw) podzielono na: część artykułowaną (A) i część nieartykułowaną (N), które w tekście pojawiają się w układzie: N – A – N. Część artykułowana jest niepodzielna, natomiast część nieartykułowana jest podzielona na dwie podczęści i stanowi ramę części artykułowanej – poprzedza ją i występuje na koniec tekstu, jako jego zamknięcie¹²¹.

Część nieartykułowana

Jednostki części nieartykułowanej występują w kolejności i formie właściwej dla wszystkich tekstów aktu normatywnego danego państwa. Analogicznie do podanego w poprzednim podrozdziale zestawienia tekstów aktów normatywnych, tak i w omawianym zestawieniu, część nieartykułowaną tekstu aktu normatywnego tworzą: tytuł, tytuł szczegółowy lub wyjaśniający, które poprzedzają część artykułowaną oraz podpis i załączniki, które występują w tekście po części

¹²¹ Powtarzalne miejsce części nieartykułowanej w tekście tworzy ramę niemerytoryczną aktu normatywnego. Rama ta ma funkcję dystynkcyjną poprzez fakt, iż wyróżnia tekst na podstawie tytułu wśród innych tytułów, funkcję komunikatywną – sygnalizuje, że za nią następuje część artykułowana oraz sygnalizuje zakończenie części nieartykułowanej. Taką funkcję można porównać do funkcji tagów w języku znaczników w informatyce, która z kolei ma zastosowanie w przetwarzaniu języka naturalnego (por. Dębowski 2001, Mitkov 2003 i in.). W oparciu o tę wiedzę autorka przypuszcza, że dzięki powiązaniu nauk informatycznych i legilingwistycznych istnieje możliwość tworzenia doskonalszych baz danych tekstów aktów normatywnych i ich eksploracji.

artykułowanej. Należy jednak zwrócić uwagę, iż część nieartykułowana, szczególnie jej podczęść poprzedzająca część artykułowaną, greckich i cypryjskich aktów normatywnych jest znacznie bardziej rozbudowana w porównaniu z tekstem polskiego aktu normatywnego.

Część artykułowana

Część artykułowana tekstów aktów normatywnych zawiera przepisy prawne. Są one rozmieszczone w artykułach, obejmują jeden lub więcej przepisów. Większe jednostki superstruktury tekstu, np. części, księgi, tytuły, działy i in., obejmują zbiór danych artykułów. Omawiane tu teksty aktów normatywnych dostarczają bardzo szerokiego wachlarza jednostek superstruktury, na przykład w tekście polskim znajdują się: tytuł, rozdział, oddział, dział itd., które nie rozdrabniają tekstu na mniejsze jednostki, ale raczej tworzą zbiory przepisów właściwych dla danego działu lub poddziału prawa. W ten sposób ułatwiają proces zbierania informacji w procesie percepcji tekstu.

Relacje między jednostkami superstruktury

Jednostki superstruktury części nieartykułowanej nie są powiązane między sobą żadnymi relacjami. Istnieje jednak prawidłowość w zakresie kolejności podawanych przez legislatora elementów w części nieartykułowanej. Tymczasem jednostki części artykułowanej znajdują się w silnie zhierarchizowanych relacjach. Hierarchia jednostek tekstu polskiej ustawy typu kodeks ma siedem poziomów, ustawa cypryjska ma ich pięć, a grecki kodeksy cywilny ma trzy poziomy. Ich układ ma powtarzający się charakter acykliczny i przypomina graf typu drzewo.

4.2.3. Superstruktura ustaw

Analogicznie do dwóch powyższych analiz, badanie porównawcze ustaw będzie miało formę tabelaryczną. Badaniu zostaną poddane następujące teksty aktów normatywnych: i) polski akt normatywny Prawo o aktach stanu cywilnego – PASC, ii) grecki akt normatywny Ustawa o ustanowieniu małżeństwa cywilnego – *Νόμος 1250/1982. Για την καθιέρωση του πολιτικού γάμου* i iii) cypryjski akt normatywny Ustawa o małżeństwie cywilnym z roku 1990 (21/1990) – *Ο περί Πολιτικού Γάμου Νόμος του 1990 (21/1990)*.

4.2.3.1. Jednostki superstruktury – zestawienie

W tej części przedstawiono zestawienie jednostek superstruktury ustaw polskich, greckich i cypryjskich. Analogicznie do wcześniejszych analiz, posłużę się zestawieniem tabelarycznym, które prezentuje obecność różnych jednostek superstruktury w analizowanych tekstach. Kolejność podawania jednostek superstruktury ma charakter osiowy i zgodny z kolejnością ich występowania części artykułowanych i nieartykułowanych tekstów.

Tab. 6. Analiza jednostek superstruktury ustaw

Zakładane elementy superstruktury	Prawo o aktach stanu cywilnego	Ustawa o ustanowieniu małżeństwa cywilnego	Ustawa o małżeństwie cywilnym z roku 1990
Nieartykułowana część tekstu aktu normatywnego			
Tytuł aktu	Tytuł	Tytuł / Τίτλος	Tytuł / Τίτλος
Preambuła		Preambuła / Προοίμιο	Preambuła / Προοίμιο
Podstawa prawna			Opcjonalnie podanie podstawy prawnej sporządzenia i promulgowania aktu normatywnego w odniesieniu do przepisów konstytucji.
Spis treści			Klasyfikacja artykułów / Κατάταξη άρθρων
Artykułowana część tekstu aktu normatywnego			
Księga			
Część			Nazwa jednostki, numeracja i tytuł, np. <i>Część I. Przepisy wstępne</i> ¹²² .
Tytuł			

¹²² Μέρος Ι. Εισαγωγικές διατάξεις.

Dział			
Rozdział	Nazwa jednostki, numeracja i tytuł, np. <i>Rozdział 1. Przepisy ogólne</i>		
Oddział			
Artykuł	Nazwa jednostki w skrócie i numeracja np. <i>Art. 5, Art. 6a.</i>	Nazwa jednostki i numeracja, np. <i>Artykuł 1</i> ¹²³ .	Nazwa jednostki, numeracja i tytuł podany na marginesie ¹²⁴ np. <i>Artykuł 3. Zawarcie małżeństwa</i> ¹²⁵ .
Ustęp / Paragraf	Jednostka oznaczona cyfrą np. 2.	Jednostka oznaczona cyfrą i nawiasem okrągłym, np. 2)	Paragraf oznaczony numeracją i dwoma nawiasami okrągłymi. (1)
Punkt	Jednostka oznaczona cyfrą i nawiasem okrągłym, np. 2)	Jednostka oznaczona literą alfabetu greckiego i nawiasem okrągłym np. α).	Jednostka oznaczona literą alfabetu greckiego i nawiasem okrągłym np.(α).
Litera	Jednostka oznaczona literą alfabetu łacińskiego i nawiasem okrągłym np. c)		
Tiret			
Nieartykułowana część tekstu aktu normatywnego			
Podpis	Wymienienie imienia, nazwiska i stanowiska osoby podpisującej i promulgującej akt normatywny.	Miejsce i data. Wymienienie imienia, nazwiska i stanowiska osoby podpisującej i promulgującej akt normatywny.	
Załączniki			Nazwa jednostki i numeracja słowna lub nazwa, numer i tytuł.

¹²³ *Άρθρο 1.*¹²⁴ W wydaniu w dzienniku promulgacyjnym. W innych wydaniach, np. w elektronicznej bazie cypryjskich aktów prawych www.cylaw.org artykuł jako jednostka ma najpierw tytuł, a potem numerację.¹²⁵ *Άρθρο 3. Σύναψη γάμου.*

Przeprowadzona analiza porównawcza wskazuje:

- (i) **Elementy wspólne dla wszystkich aktów normatywnych:** obecność **tytułu aktu normatywnego**, użycie **artykułu, ustępu i punktu** jako jednostek części głównej (artykułowanej) tekstu aktu normatywnego.
- (ii) **Elementy częściowo wspólne dla ustaw:** a) ustawa polska i grecka: obecność **podpisu** pod aktem normatywnym, b) grecka i cypryjska: obecność **preambuli** w części nieartykułowanej tekstu aktu normatywnego.
- (iii) **Elementy specyficzne tylko dla danego systemu prawnego** – wszystkie elementy z wyłączeniem elementów wspólnych lub częściowo wspólnych.

4.2.3.2. Jednostki superstruktury – rola w tekście

Podobnie do wcześniej rozważanych zestawień superstruktury tekstów aktów normatywnych, tak i w omawianym przypadku zadaniem jednostek superstruktury tekstu aktu normatywnego jest jego podział na jednostki tekstowe. Również i w tym przypadku nazwy jednostek redakcyjnych np. rozdział, część wskazują hierarchiczną przynależność jednostek niższych do wyższych oraz mniejszych do większych, a ich ciągła numeracja w obrębie jednego poziomu ułatwia lokalizację przepisów w tekście. Artykuły są numerowane w sposób ciągły, co potwierdza, że artykułowaną część aktu normatywnego należy rozpatrywać jako całość, od pierwszego do ostatniego artykułu.

Analizowane teksty ustaw podzielono na: część artykułowaną (A) i część nieartykułowaną (N), które w tekście pojawiają się w układzie: N – A – N. Część artykułowana jest niepodzielna, natomiast część nieartykułowana jest podzielona na dwie podczęści stanowiące ramę części nieartykułowanej – poprzedza ją i występuje na koniec tekstu, jako jego zamknięcie¹²⁶.

¹²⁶ Również w tym przypadku powtarzalne miejsce części nieartykułowanej w tekście tworzy ramę niemerytoryczną aktu normatywnego.

Część nieartykułowana

Jednostki superstruktury tekstu w części nieartykułowanej pojawiają się w kolejności i formie specyficznej tekstów aktu normatywnego danego państwa. W omawianym zestawieniu część nieartykułowaną tekstu aktu normatywnego tworzą: tytuł, tytuł szczegółowy lub wyjaśniający, które poprzedzają część artykułowaną oraz podpis i załączniki, które występują w tekście po części artykułowanej. Również w omawianym przypadku część nieartykułowana, szczególnie jej podczęść poprzedzająca część artykułowaną, greckich i cypryjskich aktów normatywnych jest znacznie bardziej rozbudowana w porównaniu z tekstem polskiego aktu normatywnego.

Część artykułowana

Przepisy prawne tworzące część artykułowaną tekstu są rozmieszczone w artykułach, które zawierają jeden lub więcej przepisów. Większe jednostki superstruktury tekstu np. części, księgi, tytuły, działy i in. obejmują zbiór danych artykułów. Analizowane teksty ustaw posiadają stosunkowo rozbudowaną skalę jednostek superstruktury i tak w tekście polskim znajdują się: tytuł, rozdział, oddział, dział itd., które tworzą zbiory przepisów właściwych dla danego działu lub poddziału prawa. Taka struktura umożliwia wskazanie dokładnego miejsca danego przepisu prawnego w odniesieniu do całego zbioru przepisów regulujących np. zdarzenie prawne, który to zbiór ma formę rozdziału.

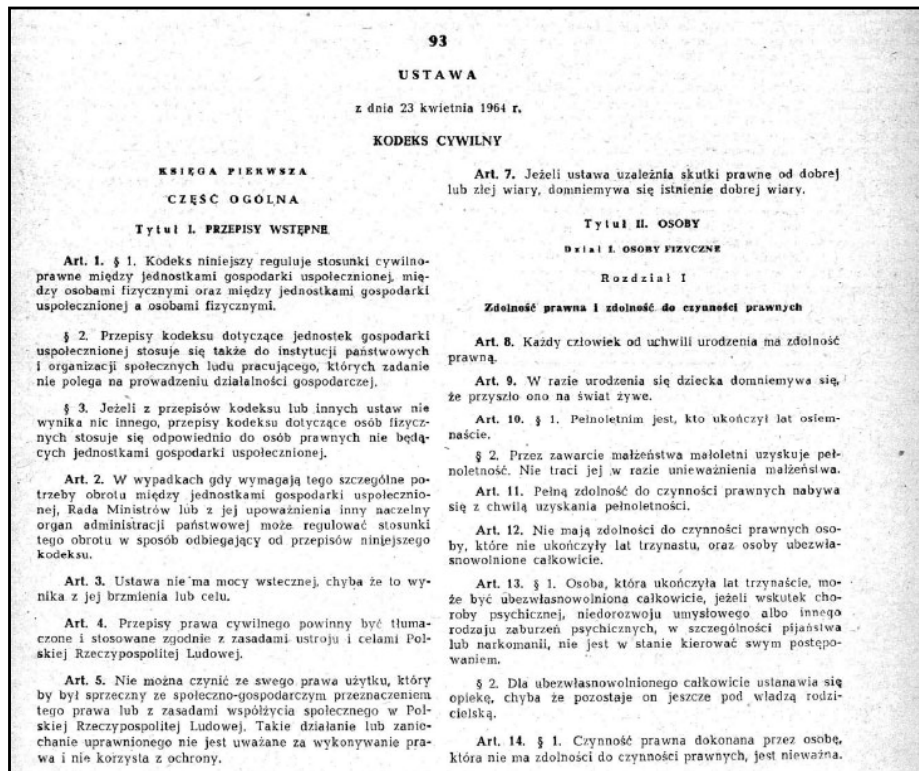
Relacje między jednostkami superstruktury

Mimo, iż jednostki superstruktury występujące w części nieartykułowanej nie są powiązane wzajemnymi relacjami, to występują one w kolejności podawanych przez legislatora elementów w części nieartykułowanej. Tymczasem jednostki części artykułowanej znajdują się w silnie zhierarchizowanych relacjach. Hierarchia jednostek tekstu polskiego, greckiego i cypryjskiego jest podobna, ponieważ mieści się w przedziale od pięciu do trzech poziomów, których układ ma powtarzający się charakter acykliczny i przypomina graf typu drzewo.

4.2.4. Porównanie elementów wizualnych superstruktury

Ponieważ, jak wspomniałam wcześniej, komunikat prawny nadawany przez legislatora ma charakter wizualny, jestem zdania, że wzięcie pod uwagę całości znaku graficznego może odgrywać ważną rolę w procesie recepcji komunikatu prawnego, ponieważ sam prawodawca wskazuje sposób i miejsce transmisji komunikatu prawnego. Z tego względu poniższe ilustracje obrazują elementy superstruktury w tekście, w rozumieniu redakcyjnej organizacji tekstu.

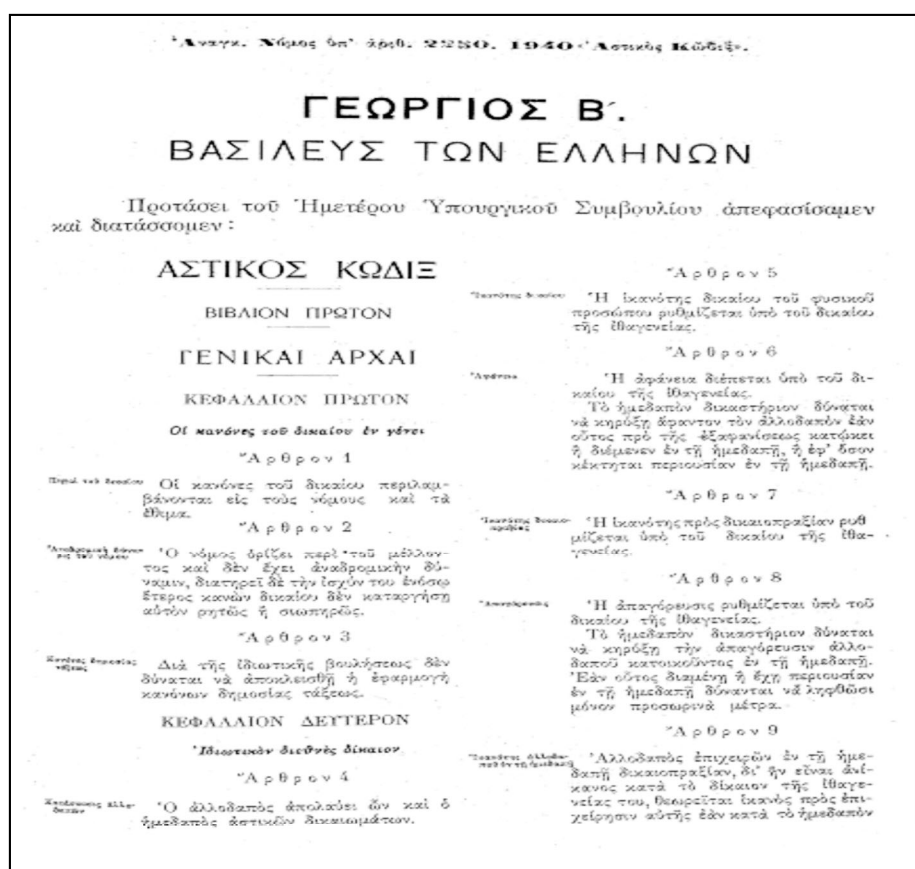
Rys. 5. Redakcja polskiego aktu normatywnego w dzienniku urzędowym

Powyższa ilustracja wskazuje, że jednostki superstruktury są wydzielone z tekstu ustawy również w ujęciu wizualnym. Przykładem jest inna wielkość i pogrubienie czcionki tytułu aktu normatywnego, poza część artykułowaną. Ponadto najwyżej postawione w hierarchii jed-

nostki superstruktury są zapisane wielkimi literami, np. księga, część. Inne jednostki redakcyjne wyrażone są różniącymi się między sobą czcionkami pod względem wielkości i pogrubienia oraz wielkimi literami (dotyczy jednostek większych niż artykuł). Jednostki superstruktury większe aniżeli artykuł są ponadto wydzielane z tekstu poprzez większe interlinie, aniżeli interlinie w tekście zawartym w mniejszych jednostkach. Artykułu i ustępy są dodatkowo delimitowane z całości tekstu poprzez zastosowanie wcięcia w pierwszej linii tekstu. Wszystkie te właściwości mają na celu delimitację określonych elementów struktury tekstowej i przez to dają odbiorcy tekstu możliwość łatwiejszego odnalezienia interesującej go informacji w ogromie tekstu.

Rys. 6. Redakcja greckiego aktu normatywnego w dzienniku urzędowym

Ilustracja wskazuje, że podobnie jak w przypadku tekstu polskiego, tak i w tekście greckim jednostki superstruktury są wydzielone z tekstu ustawy również w sposób wizualny. Wskazuje na to wielkość i pogrubienie czcionki preambuły oraz tytułu aktu normatywnego, które, jako część nieartykułowana, oddzielone są od części artykułowanej interlinią większą, aniżeli w pozostałej części tekstu rozmieszczonego poza częścią artykułowaną. Pozostałe jednostki redakcyjne mają różniące się między sobą czcionki (wielkość, pogrubienie, kursywa), większa liczba jednostek redakcyjnych tej samej kategorii np. artykuł ma numerację ciągłą wyrażoną liczbą arabską. Obszerniejsze jednostki organizacji tekstu np. księga mogą mieć numerację wyrażoną słownie oraz wydzielone są symbolem graficznym (w kształcie liniowym). Również część nieartykułowana kończąca (podpis) jest oddzielona od części artykułowanej interlinią większą aniżeli w pozostałej części tekstu rozmieszczonego poza częścią artykułowaną¹²⁷. Wszystkie te właściwości mają na celu delimitację określonych elementów struktury tekstowej i przez to dają odbiorcy tekstu możliwość łatwiejszego odnalezienia interesującej go informacji w ogromie tekstu. Warto zauważyć, że grecki ustawodawca na marginesie wskazał streszczenie treści danej jednostki tekstowej, jednak obecnie nie stosuje się już tego zabiegu.

Również cypryjski legislator wyróżnia graficznie jednostki tekstu aktu normatywnego zarówno te artykułowane, jak i nieartykułowane. Odnajduję tu zabiegi edytorskie analogiczne do opisywanych w odniesieniu do dwóch powyższych aktów normatywnych. Są nimi: różne pod względem wielkości interlinie pomiędzy częścią artykułowaną i nieartykułowaną oraz jednostkami redakcyjnymi. Ponadto zastosowano w tekście czcionki o zróżnicowanej wielkości czcionek i stylu, np. pogrubienie. Legislador cypryjski wskazuje na marginesie, jak niegdyś legislator grecki, tytuł i streszczenie treści danej jednostki tekstowej. Taki zabieg edytorski jest powszechnie stosowany przez legislatora cypryjskiego również w dniu dzisiejszym. Część nieartykułowana kończąca, która w prawodawstwie greckim obejmuje za-

¹²⁷ Ilustracja nie zawiera tego fragmentu. Znajduje się on w wydaniu papierowym dziennika promulgującego FEK A 151/1946.

Rys. 7. Redakcja cypryjskiego aktu normatywnego w dzienniku urzędowym

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΠΡΩΤΟ ΤΗΣ ΕΠΙΣΗΜΗΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ Αρ. 3742 της 25ης ΙΟΥΛΙΟΥ 2003 ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΜΕΡΟΣ Ι Ο Στρατιωτικός Ποινικός Κώδικας και Δικονομία (Τροποποιητικός) Νόμος του 2003, εκδίδεται με δημοσίευση στην Επίσημη Εφημερίδα της Κυπριακής Δημοκρατίας σύμφωνα με το Άρθρο 52 του Συντάγματος. Αριθμός 103(Ι) του 2003 ΝΟΜΟΣ ΠΟΥ ΤΡΟΠΟΠΟΙΕΙ ΤΟ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟ ΠΟΙΝΙΚΟ ΚΩΔΙΚΑ ΚΑΙ ΔΙΚΟΝΟΜΙΑ Η Βουλή των Αντιπροσώπων ψηφίζει ως ακολούθως:	
1. Ο παρών Νόμος θα αναφέρεται ως ο Στρατιωτικός Ποινικός Κώδικας και Δικονομία (Τροποποιητικός) Νόμος του 2003 και θα διαβάζεται μαζί με το Στρατιωτικό Ποινικό Κώδικα και Δικονομία Νόμο του 1964 μέχρι 2002 (που στο εξής θα αναφέρονται ως "ο βασικός νόμος") και ο βασικός νόμος και ο παρών Νόμος θα αναφέρονται μαζί ως ο Στρατιωτικός Ποινικός Κώδικας και Δικονομία Νόμος του 1964 μέχρι 2003.	Συνολτικός τίτλος: 40 του 1964 70 του 1964 77 του 1965 28 του 1967 63 του 1979 158 του 1985 238 του 1990 5 του 1992 49(Ι) του 1993 91(Ι) του 1995 39(Ι) του 2002.
2. Το εδάφιο (1) του άρθρου 6 του βασικού νόμου τροποποιείται με την προσθήκη στο τέλος του της πιο κάτω νέας παραγράφου: «(ε) χρηματική ποινή.».	Τροποποίηση του άρθρου 6 του βασικού νόμου.
3. Ο βασικός νόμος τροποποιείται με την προσθήκη, μετά το άρθρο 10 αυτού, του ακόλουθου νέου άρθρου: 10Α. Αν κάποιος ποινικό αδίκημα τιμωρείται με την ποινή της χρηματικής ποινής, ή οποιοδήποτε άλλου χρόνου, το Δικαστήριο που εκδικάζει την υπόθεση δύναται να επιβάλει ποινή φυλάκισης λιγότερου χρόνου ή, αντί τέτοιας ποινής, χρηματική ποινή που δεν υπερβαίνει τις τρεις χιλιάδες λίρες:	Τροποποίηση του βασικού νόμου με την προσθήκη νέου άρθρου.

zwyczaj załączniki do ustawy, nie jest wydzielona na oddzielnych stronach, po tekście aktu normatywnego, ale tworzy z niego jeden ciąg. Tytuły załączników są wyróżnione z pozostałej części tekstu załącznika w formie różnego rozmiaru i stylu czcionki (np. pogrubienie).

4.3. Podsumowanie analizy porównawczej

Przeprowadzona analiza porównawcza tekstów polskich, greckich i cypryjskich aktów normatywnych wskazuje na stosowanie przez legislatora – nadawcy komunikatu prawnego stosunkowo zbliżonych

rozwiązań w zakresie superstruktury tekstów aktów normatywnych, co wynika z tej samej funkcji tekstów, jaką jest stanowienie prawa. Kluczową rolę w badaniach odgrywa brak całkowicie paralelnych tekstów, zarówno pod względem struktury (kodeks – ustawa), jak i w zakresie funkcjonalnym (np. prawo rodzinne jest przedmiotem regulacji aktów normatywnych, które są różne dla każdego z omawianych systemów prawnych), co jest wynikiem systemu prawnego panującego w danym państwie. Uwidacznia się to w braku ustaw typu kodeks w cypryjskim systemie prawnym.

Zarówno legislator polski, grecki i cypryjski stosuje bardziej i mniej obszerne jednostki podziału tekstu o charakterze hierarchicznym. Najbogatszy wachlarz jednostek stosuje legislator polski, następnie cypryjski. Wbrew oczekiwaniom wynikającym z typu ustawy, jaką jest kodeks, w porównaniu kodeksów i ustawy¹²⁸ legislator grecki wykorzystuje stosunkowo najmniej rozbudowaną hierarchię jednostek superstruktury, jednak w innych greckich ustawach typu kodeks hierarchia ta może być bardziej rozbudowana¹²⁹. Wielkość aktów normatywnych nie wpływa na liczbę stopni w hierarchii jednostek tekstowych, czego dowodzi legislator cypryjski, który w ustawie liczącej ok. 6.000 wyrazów (Ustawa o małżeństwie cywilnym z roku 1990) zastosował czterostopniową hierarchię jednostek tekstowych.

Analiza superstruktury tekstów uwidacznia brak preambuły w polskich aktach normatywnych. O roli preambuły w świetle funkcji tekstu w komunikacji prawnej piszę szerzej w szóstym rozdziale książki. Niemniej na poziomie superstruktury tekstu jest to różnica, która ma charakter analogiczny do braku podpisu organu promulgującego akt normatywny, widoczna w cypryjskich aktach normatywnych.

Na poziomie wizualizacji jednostek tekstowych, w publikacjach dzienników urzędowych, sposoby transmisji komunikatu przez legislatora są bardzo zbliżone. Wszystkie opisane powyżej, mają na celu delimitację i separację poszczególnych jednostek tekstowych. Mimo tak dużej zbieżności zastosowanych rozwiązań redakcyjnych, legisla-

¹²⁸ Por. 3.2.1.

¹²⁹ Np. grecki Kodeks postępowania cywilnego. FEK 657/1971 (A' 19/25.10.1971/1.11.1971). *Κώδικας πολιτικής δικονομίας*. ΦΕΚ 657/1971 (Α' 19/25.10.1971/1.11.1971).

tor cypryjski wprowadza zupełnie inny system edycji aktów normatywnych. Integralnym elementem publikacji cypryjskich aktów normatywnych, które nie są obecne w innych analizowanych tekstach, jest obecność spisu treści, streszczeń i uzasadnienia dla publikacji danego aktu normatywnego.

4.4. Superstruktura tekstu i translatologia

4.4.1. Analiza porównawcza superstruktury w badaniach translatologicznych

Analiza porównawcza paralelnych tekstów prawnych, rozpatrywanych w warunkach komunikacji plurilingwalnej, jest również przedmiotem translatologii legilingwistycznej. Tymczasem w tym miejscu moim zamiarem jest wskazanie, w jaki sposób, w oparciu o dokonaną analizę, i) można zbadać superstrukturę obcojęzycznych tekstów paralelnych z punktu widzenia translatologii, oraz ii) wskazać jakie wnioski z tego badania są przydatne w procesie translacji.

Tekst aktu normatywnego osadzony jest w danej rzeczywistości prawnej, która wpływa na jego formę. Stąd też superstruktura tekstu, widziana jako schemat organizacji tekstu, jest elementem budowy tego tekstu. Przeprowadzona analiza porównawcza wskazuje podobieństwa i różnice w zakresie superstruktury tekstów aktów normatywnych osadzonych w trzech systemach prawnych: polskim, greckim i cypryjskim, jednak ich wspólnym kryterium jest funkcja stanowienia prawa. Dobór tekstów, mających tę samą lub analogiczną funkcję, rozpoczyna prowadzenie badań porównawczych tekstów, których wyniki dostarczają wiedzy translatologicznej. Stąd, pierwszym etapem badań winno być zdobycie wiedzy na temat tego, jakie teksty w danym systemie prawnym pełnią tę samą lub analogiczną funkcję. Zgodnie z wcześniejszymi postulatami konieczna jest do tego wiedza z zakresu nauk prawnych i wiedza na temat danego etnicznego systemu prawnego. W przeprowadzonych badaniach ustalono, iż akt normatywny, jakim jest ustawa, zarówno w Polsce, Grecji i na Cyprze

jest źródłem prawa oraz w hierarchii aktów normatywnych jest drugim, po konstytucji, aktem prawnym w każdym z tych krajów.

Kolejnym etapem badań jest opis superstruktury tekstów aktów normatywnych z uwzględnieniem części artykułowanej i nieartykułowanej. Taki podział ułatwia zrozumienie znaczenia i funkcji analizowanego tekstu, ponieważ wydzielenie części artykułowanej jest kluczowe z punktu widzenia stosowania prawa wyrażonego w tekście aktu normatywnego. We wszystkich analizowanych tekstach źródłem interpretacji norm prawnych jest część artykułowana, co potwierdza porównanie superstruktury tekstów polskich, greckich i cypryjskich. Stąd wniosek, iż część artykułowana tekstu odgrywa kluczową rolę w komunikacji prawnej, gdzie odbiorca ostateczny jest adresatem normy prawnej wynikającej z danego aktu normatywnego.

Paralelność analizowanych tekstów widoczna jest w istnieniu hierarchicznego układu jednostek organizacji tekstów polskich, greckich i cypryjskich aktów normatywnych, co potwierdza porównanie części artykułowanej tekstów polskich, greckich i cypryjskich aktów normatywnych. Wskazuje ono zróżnicowanie jednostek testowych pod względem wielkości, nazewnictwa i/lub numeracji. Przedstawione ujęcie tabelaryczne zostało sporządzone niejako „od środka”, a dokładnie od poziomu artykułu, który w literaturze przedmiotu uznawany jest za podstawową jednostkę organizacji części artykułowanej tekstu aktu normatywnego. Potwierdzają to też statystyki, które wskazują, iż w tekstach najliczniejszą jednostką są właśnie artykuły. Wyznaczenie jednego wspólnego poziomu podziału tekstu na jednostki jest kluczowe dla odnalezienia innych jednostek organizacji tekstu.

Wyznaczenie wspólnego punktu wyjścia, czyli artykułu, stało się podstawą do wyznaczania innych jednostek tekstowych na różnych poziomach. Wspólnym kryterium był stopień w hierarchii jednostek, a dokładnie odpowiedź na pytanie czy istnieją jednostki mniejsze, które wchodziły w skład danej jednostki oraz ile stopni takich jednostek istnieje. Na analogiczne pytania należy odpowiedzieć wyznaczając jednostki większe i wyżej postawione w hierarchii, aniżeli artykuł. W ten sposób stwierdzam, iż na poziomie polskiej jednostki zwanej

punktem w tekście greckim i cypryjskim pojawia się kolejna litera alfabetu greckiego, a z kolei w ustępach nie pojawia się żaden symbol, czy nazwa jednostki redakcyjnej, co ma miejsce w tekstach niektórych polskich aktów normatywnych.

Uzupełnieniem porównania superstruktury tekstu aktu normatywnego jest analiza elementów wizualnych komunikatu prawnego (translandu), która potwierdza ogólną intencję wszystkich legislatorów do stworzenia tekstu czytelnego, który umożliwia stosunkowo szybkie znalezienie poszukiwanej informacji. Określenie miejsca znajdowania się przepisu, tzn. nazw i numeracji wszystkich wykorzystywanych w tekście jednostek, w których mieści się dany artykuł, jest analogiczne do podania adresu pocztowego. Stąd specyficzna, właściwa tekstom prawnym, graficzna organizacja tekstu, w której poszczególne jednostki są od siebie oddzielone oraz zhierarchizowane, co wizualizuje odpowiednia wielkość, czy grubość czcionki.

Wyniki opisanych powyżej badań stają się podstawą do wyznaczenia właściwych ekwiwalentów translacyjnych w zakresie nazewnictwa jednostek superstruktury tekstu. Mając na uwadze przyjęty imperatyw odbiorcy bliskiego, w oparciu o przeprowadzoną analizę porównawczą wyznaczam ekwiwalenty translacyjne w zakresie nazewnictwa jednostek redakcji tekstu.

4.4.2. Aplikacja wyników badań w praktyce przekładu

Znajomość organizacji tekstu aktu normatywnego tekstów paralelnych jest niezwykle przydatna podczas mapowania informacji w tekście. Wskazanie umieszczenia właściwej jednostki redakcyjnej w tekście aktu jest kluczowe podczas gromadzenia informacji na dany temat (Gerzymisch-Arbogast 2001, 229-231)¹³⁰. Określenie odpowiedniej jednostki organizacyjnej jest jak wskazanie adresu, gdzie informacja się znajduje. Umiejętność odnajdywania właściwych jednostek tekstowych odgrywa kluczową rolę w fazie rozumienia tekstu, przed dalszymi procesami translacyjnymi. Mając na uwadze przyjęty imperatyw odbiorcy bliskiego tłumaczenia, należy liczyć się z faktem, iż

¹³⁰ Szerzej o tym procesie w rozdziale piątym.

może zaistnieć konieczność tłumaczenia większego fragmentu tekstu aniżeli tekst wyznaczony.

Taka sytuacja może nastąpić podczas tłumaczenia tekst greckiego kodeksu cywilnego na język polski. Brak wiedzy w zakresie superstruktury tekstu, może przysparzać trudności w zrozumieniu, co z kolei przekłada się na niewłaściwe tłumaczenie. Jako przykład niech posłuży następujący fragment:

Rozdział jedenasty. Zastaw
*[Κεφαλαίο ενδέκατο. Υποθήκη]*¹³¹.

Trudności we właściwym zrozumieniu słowa *kefalaio* [κεφαλαίο] mogą rzutować na niewłaściwą lokalizację przepisu prawnego w tekście kodeksu, ponieważ w tekście całego greckiego kodeksu cywilnego pojawia się aż pięć rozdziałów jedenastych – każdy dla jednej z pięciu ksiąg kodeksu¹³². Niewiedza na temat wewnętrznej numeracji ksiąg może spowodować niewłaściwe odesłanie do przepisu, co jest błędem stosunkowo łatwym do popełnienia, w szczególności, że wszystkie artykuły greckiego kodeksu, bez względu na przynależność do rozdziału, czy księgi mają numerację ciągłą, od 1 do 2035. Analogicznie wygląda sytuacja, kiedy tekst polskiego kodeksu cywilnego jest tłumaczony na język grecki. Również tu niewiedza na temat jednostek superstruktury tekstu może sprawić, że odbiorca tłumaczenia odniesie się do działu innej księgi.

Inna trudność wynika również z wieloznaczności słowa *kefaleo* [κεφαλαίο]¹³³ nie tylko w języku ogólnym, ale i prawnym, co jest szczególnie widoczne w tekstach części cypryjskich aktów normatywnych, na przykład we fragmencie:

Ustawa 195. Ustawa o spadkach i prawo spadkowe.
*[Κεφαλαίο 195, Ο περί διαθηκών και διαδοχής νόμος]*¹³⁴.

¹³¹ AK, Księga trzecia.

¹³² Analogicznie do działów w KC.

¹³³ Termin jest wysoce wieloznaczny, ponieważ oznacza też m.in. *kapitał*, co w bliskim połączeniu z instytucją prawa rzeczowego może spowodować, że w pośpiechu, tłumacz może połączyć instytucję zastawu z kapitałem tworząc frazę np. *zastaw na kapitale*.

¹³⁴ KEF 195.

W tym tekście nieznaną jest cypryjskiego systemu prawnego może prowadzić do przetłumaczenia terminu *kefaleo* [κεφαλαίο] jako *rozdział*¹³⁵. Tymczasem chcąc dostarczyć tłumaczenie dla odbiorcy ostatecznego, którym jest prawnik działający w systemie prawa stanowiącego byłoby błędem, napisanie w tytule aktu normatywnego *Rozdział 195*, ponieważ taki odbiorca może oczekiwać pozostałych rozdziałów ewentualnego aktu normatywnego. Tymczasem podany termin cypryjski funkcjonuje jak termin *chapter* we fragmentarycznie skodyfikowanym ustawodawstwie amerykańskim, jako jednostka systematyzowania tamtejszych aktów normatywnych. Podanie w tytule ustawy terminu *rozdział* dla odbiorcy, który nie jest specjalistą w zakresie systemu prawa precedensowego, nie spełnia swojej funkcji, ponieważ nie informuje odbiorcy o typie tekstu prawnego. Tym samym lokalizacja informacji w tekście aktu normatywnego nie powiedzie się, jeśli nazwa aktu normatywnego (ustawa) byłaby zmieniona na nazwę jednostki organizacji tekstu (rozdział). Polski odbiorca bliski mógłby bowiem wnioskować, że jest to rozdział np. ustawy i w związku z tym oczekiwać informacji na temat pozostałych rozdziałów tego aktu.

Problematyczne może być również przetłumaczenie występujących w tekstach aktów normatywnych nazw jednostek redakcyjnych, zarówno w przekładzie z języka polskiego na język grecki i *vice versa*.

W tekście polskiego aktu normatywnego znajduje się następujący przepis:

§ 3. Osoby głuche lub nieme nie mogą sporządzić testamentu w sposób przewidziany w **artykule niniejszym**¹³⁶.

¹³⁵ Kodyfikacja prawa cypryjskiego nie uwzględnia podziału na rozdziały, jak ma to miejsce np. w systemie prawa amerykańskiego (np. *United States Code*, czy *Louisiana Civil Code*). Centra legislacji, (por. Internetowy Portal Republiki Cypru – Διαδικτυακή Πύλη της Κυπριακής Δημοκρατίας, elektroniczna baza źródeł prawa w Republice Cypryjskiej www.cylaw.org) dzieli ustawy według kryterium tematyki lub według roku uchwalenia danego aktu normatywnego.

¹³⁶ KC, artykuł 951.

Występująca w tym przepisie fraza w *artykule niniejszym* może być przetłumaczona na język grecki z wykorzystaniem paralelnej frazy pochodzącej z tekstu greckiego aktu normatywnego:

Artykuł 1621 – Prowadzenie spraw

*Środki tymczasowe podejmowane przez opiekuna w wyjątkowych okolicznościach w celu zabezpieczenia interesów nieletniego podlegają regulacjom zawartym w **niniejszym artykule**.*

[*Άρθρο 1621 – Διεξαγωγή δικών*

Μέτρα που λαμβάνονται προσωρινά από τον επίτροπο για την εξασφάλιση των συμφερόντων του ανηλίκου σε επείγουσες περιπτώσεις εξαιρούνται από τις ρυθμίσεις του παρόντος άρθρου.]¹³⁷

lub cypryjskiego aktu normatywnego:

Uznanie za zmarłego w określonych okolicznościach

*Art. 14. 1) Osoba, która zaginęła lub jej losy są nieznane, na mocy przepisów **niniejszego artykułu** może być uznana za zmarłą poprzez wydanie orzeczenia sądowego*¹³⁸.

[*Κήρυξη θανάτου σε ορισμένες περιπτώσεις*

*14.-(1) Πρόσωπο το οποίο εξαφανίστηκε ή είναι αγνοούμενο δύναται τηρουμένων των διατάξεων του **άρθρου αυτού**, να κηρυχτεί νεκρό με διάταγμα Δικαστηρίου.*]

Jednak kluczowym pytaniem, jakie może zadać odbiorca tłumaczenia przykładowego polskiego przepisu prawnego, to pytanie: *w jaki sposób sporządza się testament w świetle niniejszego artykułu?* lub: *jakie są pozostałe przepisy niniejszego artykułu?* Wówczas znajomość schematu organizacji tekstu jest wysoce pożądana, ponieważ odsyła do jednostki o szczebel wyżej w hierarchii jednostek polskiego tekstu aktu normatywnego, czyli do artykułu. Jego odnalezienie z kolei ułatwia wizualna organizacja tekstu. Brak znajomości hierarchii jednostek redakcyjnych mógłby spowodować długotrwałe odnajdywanie oczekiwanej jednostki – artykułu lub omyłkowe wskazanie innej jednostki tekstu.

¹³⁷ AK, księga czwarta.

¹³⁸ Propozycja tłumaczenia uwzględnia imperatyw odbiorcy bliskiego, jakim jest np. sędzia polski, dlatego w tekście dodano nazwę jednostki redakcji tekstu: *art.*, podczas, gdy w tekście źródłowym, nie ma tej frazy, jest tylko numeracja, co widać w cytowanym tekście źródłowym.

Podany powyżej fragment bez znajomości jednostek superstruktury tekstu może nastroczać różnych problemów. Kolejnym z nich jest interpretacja symbolu §, który najczęściej tu rozumiany jest jako paragraf, ponieważ pochodzi z ustawy typu kodeks, podczas, gdy w innych ustawach stosuje się w jego miejsce ustęp. Brak wiedzy na temat hierarchicznego układu jednostek organizacji tekstu sprawia, iż fraza w artykule niniejszym może również przysporzyć trudności w zrozumieniu tekstu i podczas wskazywania dokładnego miejsca interesującej odbiorcę tekstu informacji.

Analogiczna sytuacja może mieć miejsce podczas przekładu tekstu greckiego kodeksu cywilnego, gdzie znajduje się następujący przepis:

Artykuł 1621 – Prowadzenie spraw

*Przepisy **powyższego paragrafu** mają zastosowanie również w zakresie wycofania pozwu, jaki został złożony.*

[Άρθρο 1621 – Διεξαγωγή δικών

*Οι διατάξεις της προηγούμενης παραγράφου εφαρμόζονται και για την παραίτηση από αγωγή που έχει ασκηθεί.]*¹³⁹

W zaproponowanym tłumaczeniu uwzględniono imperatyw polskiego odbiorcy bliskiego tłumaczenia, którym mógłby być sędzia. Dlatego też grecką frazę *της προηγούμενης παραγράφου* przetłumaczono jako *powyższego paragrafu*, choć przeprowadzona w niniejszym rozdziale analiza porównawcza superstruktury wskazuje, że w greckim kodeksie cywilnym z którego pochodzi cytowany tekst, nie wykorzystuje się jednostki redakcji tekstu, jaką jest paragraf. Mimo to, fraza określająca w rzeczywistości i dosłowne *poprzedni akapit*¹⁴⁰ odnosi się do jakiejś jednostki tekstowej. W wydaniach promulgacyjnych¹⁴¹ jednostka ta nie jest numerowana, ma formę wydzielonego interlinią oddzielnego zdania. Zatem zaproponowany zabieg uwzględnił jednostkę redakcyjną paralelnego tekstu polskiego, jakim jest kodeks cywilny, która jest jednostką mniejszą od artykułu – paragraf. Zaproponowanie takiego ekwiwalentu wynika ze znajomości superstruktury tekstów prawnych polskich i greckich.

¹³⁹ AK, księga czwarta.

¹⁴⁰ Tłumaczenie dosłowne frazy greckiej.

¹⁴¹ Ten artykuł został oddany do tekstu kodeksu cywilnego na mocy artykułu 12 ustawy 2447/1996 z dnia 30.12.1996 (FEK A 278).

Opisane powyżej kwestie, wynikające z praktyki przekładu, prowadzą do wniosku, iż istnieje konieczność sporządzenia zestawienia ekwiwalentnych nazw jednostek redakcyjnych tekstów. Analiza porównawcza schematu organizacyjnego tekstu (superstruktury) wskazała brak wielu równorzędnych poziomów w zakresie organizacji tekstu. Jednak interpretacja treści analizowanych aktów normatywnych sugeruje, iż pozornie najprostsza organizacja tekstu greckiego kodeksu cywilnego nie jest w rzeczywistości taka prosta, ponieważ jak wynika z powyższych przekładów, istnieją jednostki redakcyjne niewydzielone w tekście, ale w nim przywołane, jak np. grecki paragraf. Problematyczne wydaje się zakwalifikowanie jej do szeregu innych, systematycznie wydzielonych jednostek organizacji tekstu (jednostki redakcyjne), skoro nie jest nazwana ani numerowana. Analogicznie kształtuje się problem kwalifikacji nazwy jednostki tekstu *edafio* [εδάφιο], którą należałoby przetłumaczyć jako punkt, ponieważ, jak wynika z treści jest to jednostka mniejsza aniżeli ustęp/paragraf. Sytuację tę ilustruje następujący fragment:

Artykuł 1483

Prawo matki do wnioskowania o uznanie ojcostwa dziecka wygasa po upływie pięciu lat od urodzenia dziecka. Prawo dziecka do wnioskowania o uznanie ojcostwa wygasa po upływie jednego roku po osiągnięciu przez dziecko pełnoletniości a prawo ojca lub jego rodziców wygasa po dwóch latach, po ty, jak matka nie uznała ojcostwa.

*Jeśli matka pozostawała w związku małżeńskim w czasie, kiedy dziecko zostało poczęte, termin wskazany w **tiret pierwszym** powyższego paragrafu rozpoczyna bieg po uprawomocnieniu orzeczenia, które dopuszcza wnioskowanie o uznanie ojcostwa.*

[Άρθρο 1483

Το δικαίωμα της μητέρας να ζητήσει την αναγνώριση της πατρότητας του τέκνου της αποσβήνεται όταν περάσουν πέντε χρόνια από τον τοκετό. Το δικαίωμα του τέκνου αποσβήνεται, ένα έτος μετά την ενηλικίωσή του, και το δικαίωμα του πατέρα ή των γονέων του δύο έτη αφότου αρνήθηκε τη συναίνεσή της η μητέρα.

*Αν η μητέρα ήταν έγκυμη κατά το κρίσιμο διάστημα της σύλληψης του τέκνου, η προθεσμία **του πρώτου εδαφίου** της προηγούμενης παραγράφου αρχίζει αφότου γίνει αμετάκλητη η απόφαση που δέχεται την προσβολή της πατρότητας.]¹⁴²*

¹⁴² AK, księga czwarta.

W tłumaczeniu zaproponowano termin *tiret*, ponieważ fragment tekstu, który jest przywoływany w kolejnym fragmencie, nie jest wydzielony interlinią, symbolem, numerem ani jakimkolwiek znakiem delimitacji tekstu. Powoduje to, iż wykorzystanie polskiego nazewnictwa w odniesieniu tylko i wyłącznie do hierarchii jednostek polskiego tekstu aktu normatywnego nie jest właściwą metodą zapewnienia ekwiwalentu translatorskiego. Zastosowanie terminu *punkt* nie jest zgodne z formą tekstu, w którym przywoływany fragment (zdanie) nie jest w żaden sposób wypunktowane, wręcz przeciwnie, współtworzy z kolejnym zdaniem graficzną całość. Z kolei skrajna delimitacja tekstu i samodzielne wprowadzanie punktów, czy liter w przekładzie greckiego kodeksu cywilnego na język polski, sprawia, że tłumacz stawia się w roli legislatora greckiego, co nie należy do jego kompetencji. Jestem zdania, że możliwym rozwiązaniem jest też zastosowanie terminu *zdanie* w miejsce greckiego *edafio* [εδάφιο], które pojawia się w tekstach nowelizacji polskich ustaw. Podobnie też *edafio* [εδάφιο] pojawia się w tekstach nowelizacji greckich ustaw.

Studium treści greckich aktów normatywnych wskazuje, że frazy, jakie współtworzy grecki rzeczownik *paragrafos* [παράγραφος] oraz *edafio* [εδάφιο] pojawiają się tylko w konieczności odwoływania się do danego przepisu, a nie w superstrukturze tekstu, jak ma to miejsce w cytowanych powyżej i kolejnych przykładach:

(...) w *tiret pierwszym powyższego artykułu* (...)
 [(...) του πρώτου εδαφίου του προηγούμενου άρθρου (...)]¹⁴³
 Do *paragrafu 1. artykułu 16* tej samej ustawy dodaje się następujące *tiret drugie*
 [Στην *παρ. 1* του άρθρ. 16 του ίδιου νόμου προστίθεται το ακόλουθο *δεύτερο εδάφιο* (...)]¹⁴⁴
 (...) zgodnie z *tiret drugie powyższego artykułu* (...)
 [(...σύμφωνα) με τη *δεύτερη παράγραφο* του προηγούμενου άρθρου (...)]¹⁴⁵

W cypryjskim języku prawnym, choć z punktu widzenia języka etnicznego jest on językiem greckim, nazewnictwo jednostek redak-

¹⁴³ AK, księga czwarta, art. 1574.

¹⁴⁴ N 1250, art. 4, ust. 2. Podany fragment zawiera skrót *παρ. 1* wyrazu *paragrafos* – *παράγραφος*.

¹⁴⁵ AK, księga czwarta, art. 1506.

cyjnych jest inne, aniżeli w greckim języku prawnym. Jest to zagadnienie, z jakim spotykamy się w praktyce przekładu. Zapewnienie właściwego ekwiwalentu translacyjnego winno odbywać się w oparciu o przeprowadzone wcześniej badania porównawcze budowy tekstów prawnych, czego przykładem jest poniższy przykład pochodzący z ustawy cypryjskiej KEF 195:

(iv) *W przypadkach przewidzianych w **ustępie** (5), w dniu, w jakim miało miejsce zdarzenie.*

[(iv) *στις περιπτώσεις που προβλέπονται στο **εδάφιο** (5), κατά την ημερομηνία κατά την οποία έγινε το συμβάν.*]¹⁴⁶

Analiza porównawcza superstruktury tekstu pozwala stwierdzić, że wymieniona jednostka tekstu cypryjskiego aktu normatywnego, jaką jest *edafio* [εδάφιο], w układzie hierarchicznym jest jednostką o szczebel niższą od artykułu, ale jednocześnie jest jednostką, która w układzie hierarchicznym stoi wyżej od jednostek będących pod względem hierarchii odpowiednikami polskiego *punktu* i *liter*y. Z tego też względu opieranie się na ekwiwalentach pochodzących z tłumaczenia greckiego tekstu prawnego na język polski, dostarczyłoby nieefektywnego ekwiwalentu *tiret* / *zdanie*.

Również w zakresie innych jednostek redakcyjnych pojawia się problem podczas przekładu tekstu cypryjskiego na język polski, co ilustruje poniższy przykład:

Swoboda zapisywania spadku w określonych okolicznościach

*Art. 42 b) Na potrzeby **niniejszego punktu** termin „obcokrajowiec” oznacza osobę niebędącą obywatelem Republiki Cypryjskiej, ale nie oznacza obcokrajowca, który urodził się na Cyprze w czasie, kiedy jego rodzice mieli swoje stałe miejsce zamieszkania zlokalizowane na Cyprze lub którego ojciec urodził się na Cyprze w czasie, kiedy jego rodzice mieli swoje stałe miejsce zamieszkania zlokalizowane na Cyprze, jak i nie oznacza obcokrajowca będącą małżonką jakiegokolwiek obywatela Republiki Cypryjskiej, z którym nie jest rozwiedziona na mocy orzeczenia wydanego przez właściwy sąd.*

[*Απόλυτη ελευθερία διάθεσης σε ορισμένες περιπτώσεις*

42 (β) *Για τους σκοπούς **της παραγράφου αυτής** “αλλοδαπός” σημαίνει μη πολίτη της Δημοκρατίας αλλά δεν περιλαμβάνει αλλοδαπό ο οποίος γεννήθηκε στην Κύπρο κατά το χρόνο κατά τον οποίο οι γονείς του είχαν τη*

¹⁴⁶ KEF 195, art. 15, ust. 6, pkt. (a).

συνήθη διαμονή τους στην Κύπρο ή του οποίου ο πατέρας γεννήθηκε στην Κύπρο κατά το χρόνο κατά τον οποίο οι γονείς του είχαν τη συνήθη διαμονή τους στην Κύπρο ούτε την αλλοδαπή σύζυγο οποιουδήποτε πολίτη της Δημοκρατίας που δεν είναι χωρισμένη από το σύζυγο της, δυνάμει απόφασης αρμόδιου Δικαστηρίου.]¹⁴⁷

Zarówno w analizowanym tekście greckim, jak i w tekście cypryjskim występuje termin: *paragrafos* [παράγραφος], który w przekładzie tekstu greckiego kodeksu cywilnego na język polski został zastąpiony wyrazem *paragraf*¹⁴⁸. Tymczasem w przekładzie tekstu ustawy cypryjskiej zaproponowałam ekwiwalent *punkt*, który uwzględnia fakt, że literą alfabetu greckiego otoczoną okrągłymi nawiasami legislator cypryjski numeruje jednostki mniejsze niż odpowiednik polskiego ustępu.

Powyższe przykłady wskazują, iż ważną informacją na temat tekstu, jaki ma być przetłumaczony, jest nie tylko język, w jakim został on spisany, np. język grecki, ale również informacja na temat systemu prawnego, w jakim funkcjonują¹⁴⁹. Determinuje to bowiem superstrukturę tekstu danego aktu normatywnego a przez to rodzi konieczność zapewnienia właściwego dla superstruktury tekstu ekwiwalentu w zakresie nazewnictwa jednostek redakcji tekstu. Z tego też względu uważam, iż grecki język prawny i cypryjski język prawny winny być rozpatrywane jako warianty oraz, iż fachowe źródła wiedzy dla tłumaczy np. słowniki winny uwzględniać różnice, jakie istnieją między tymi wariantami. Z pomocą przychodzą badania porównawcze, które mogą dostarczyć właściwych rozwiązań na polu praktyki przekładu. Poza tym w wielu przypadkach tłumacz tekstów prawnych wykorzystuje zasady interpretacji literalnej. Wówczas wybiera znaczenie terminu i jego ekwiwalent, stosując reguły znaczeniowe i konstrukcyjne języka (Stawecki, Winczorek 2002 164). Poniższe zestawienie ekwiwalentów translacyjnych zostało sporządzono w oparciu o badania porównawcze polskich, greckich i cypryjskich tekstów aktów normatywnych.

¹⁴⁷ KEF 195, art. 42.

¹⁴⁸ Odpowiednik tego terminu w superstrukturze tekstu ustawy to *ustęp*.

¹⁴⁹ Analogiczne sytuacje można odnaleźć w przekładzie tekstów niemieckich i austriackich.

Tab. 7. Ekwiwalenty translacyjne nazw jednostek redakcji tekstów aktów normatywnych¹⁵⁰

Polska jednostka tekstowa	Grecka jednostka tekstowa	Cypryjska jednostka tekstowa
Księga	Vivlio – Βιβλίο	Vivlio – Βιβλίο
Część	Meros – Μέρος	Meros – Μέρος
Tytuł	{Titlos – Τίτλος}	{Titlos – Τίτλος}
Dział	Tmima – Τμήμα	Tmima – Τμήμα
Oddział	{Ypotmima – Υπότμημα}	{Ypotmima – Υπότμημα}
Rozdział	Kefalaio – Κεφαλαίο	Kefaleo – Κεφαλαίο
Artykuł	Arthro – Άρθρο	Arthro – Άρθρο
Paragraf	Paragrafos – Παράγραφος	Edafio – Εδάφιο
Ustęp	Paragrafos – Παράγραφος	Edafio – Εδάφιο
Punkt	{Stoicheio – Στοιχείο}	Paragrafos – Παράγραφος
Litera	{Simeio – Σημείο}	{Simeio – Σημείο}
Tiret	Edafio – Εδάφιο	Periptosi – Περίπτωση
Zdanie	{Edafio / Periodos – Εδάφιο / Περίοδος}	Periptosi – Περίπτωση

Zestawienie obejmuje również ekwiwalenty, które wstępują w tekstach prawnych w Grecji, jednak zostały uchwalone przez organy ustawodawcze Unii Europejskiej. Ponieważ jednak istnieją i funkcjonują w systemie greckim i cypryjskim, jestem zdania, że można uznać je za dodatkowe źródło, z którego można czerpać odpowiednie terminy ekwiwalentne. Spełniają one bowiem wspólne kryterium funkcjonalne postawione tekstom uchwalonym przez legislatora polskiego, greckiego i cypryjskiego, jakim jest stanowienie prawa.

¹⁵⁰ W nawiasach klamrowych podano terminy, które pojawiają się w greckojęzycznych tekstach unijnych aktów normatywnych. Zostały one potraktowane jako teksty paralelne na potrzeby translologii.

Makrostruktura tekstów aktów normatywnych

W niniejszym rozdziale analizie porównawczej zostanie poddana makrostruktura tekstów polskich, greckich i cypryjskich aktów normatywnych z perspektywy ich makrostruktury. Makrostruktura, jako struktura semantyczna tekstu jest rozpatrywana w perspektywie linearnej oraz nielinearnej. Zarówno pierwsze, jak i drugie ujęcie znajduje swoje miejsce w teorii i praktyce przekładu, co również zostaje wskazane w niniejszym rozdziale.

5.1. Makrostruktura tekstów – istota

Makrostruktura tekstu jest terminem chronologicznie starszym niż pojęcie superstruktury. Pojęcie to zostało wprowadzone przez van Dijk, na którego koncepcji struktury tekstu (por. van Dijk 1972), tu jako komunikatu prawnego, opieram analizę porównawczą. W swoim opracowaniu bliższa jestem ujęciu językoznawczemu makrostruktury, którą van Dijk zaproponował na początku lat 70. (van Dijk 1977, 7). Superstrukra i makrostruktura są pojęciami połączonymi i kompleksowa analiza tekstu na poziomie globalnym (makro i super) winna moim zdaniem uwzględniać obydwie elementy struktury, stąd uwzględniam ich zależność w kolejnym podrozdziale.

Pojęcie makrostruktury tekstu pojawiło się już w latach 60. dwudziestego wieku i było wykorzystane na potrzeby badań specyficznych struktur dyskursu, jakimi są np. narracje (por. Bierwisch 1965). Makrostruktura może być ujmowana jako makroznaczenie, które *is the unifying property of the respective meanings of a sequence*

of propositions of a discourse (van Dijk 1977, 7-8). Zgodnie z przyjętym w niniejszej książce założeniem dyskurs zasadza się na komunikacji, zatem pojęcie makrostruktury jako jednostki semantycznej (treść tekstu) może być wykorzystane w niniejszej analizie. Makrostruktury są też narzędziem służącym opisowi, są *global levels of descriptions* (van Dijk 1977, 7), jak również narzędziem rozumienia i procesowania tekstu – komunikatu np. w formie streszczenia:

Macro-structures are further required in order to make explicit the semantic relations between a discourse and its (possible) summaries. Thus, it is assumed that a summary is a verbal expression of a macro-structure of the discourse it summarizes (van Dijk, 1977, 101).

Powyższe ujęcie makrostruktury tekstowej wywołuje odczucie, że interpretacja znaczenia tekstu na poziomie makrostruktury ma charakter linearny. W pewnych typach opracowania tekstu, np. na potrzeby przywoływanego już streszczenia, wykorzystanie makrostruktury rzeczywiście może owocować linearnym ciągiem makrostruktur (jednostek znaczeniowych tekstu). Taka koncepcja stanie się podstawą do przeprowadzenia analizy porównawczej tekstów polskich, greckich i cypryjskich aktów normatywnych. Jednak proponuję jeszcze jedno podejście, które będzie bazowało na wskazanych przez van Dijka i Kintscha (1978) makrozasadach (*macrorules*), selekcji, generalizacji i konstrukcji w celu uzyskania abstrakcyjnej reprezentacji tekstu (Lacroix 1999, 222). Takie rozwiązanie może być szczególnie użyteczne w procesie recepcji komunikatu prawnego, w celu wskazania np. pola znaczeniowego określonych pojęć występujących w tekście, czy norm prawnych (w przypadku tekstów aktów normatywnych). W zaproponowanym rozwiązaniu makrostrukturę należy rozumieć jako całościową strukturę semantyczną bazującą na jednostkach mniejszych – mikrostrukturach semantycznych (van Dijk 1980, 13). Rozwiązanie to można uznać za analogiczne do tzw. drzewa szczegółów Hoey'a (Hoey 2003, 52-71).

Zakładam, że wskazana powyżej dualistyczna koncepcja makrostruktury, stanie się takim *tertium comparationis*, które pozwoli na skonfrontowanie struktury tekstów aktów normatywnych po to, aby wskazać zarówno koncepcję przekazania treści prawodawcy polskiego, greckiego i cypryjskiego w porządku linearnym, jak i wskazać

metody recepcji tekstu z punktu widzenia jego specyfiki, a mianowicie bycia werbalnym narzędziem wyrażania norm prawnych, co jest szczególnie cenne w aparacie metodologicznym analizy tekstu prawników i legilingwistów. Uwzględnienie specyfiki tekstów prawnych w rzeczywistości zdarzenia komunikacji prawnej prowadzi do włączenia w analizę makrostruktury funkcji poszczególnych elementów struktury tekstów aktów normatywnych, dlatego w analizie makrostruktury o charakterze linearnym opieram się na zaleceniach techniki prawodawczej, które zostały przywołane w rozdziale trzecim.

Ponieważ zakładam synergię superstruktury i makrostruktury tekstu¹⁵¹, przeprowadzona w niniejszym rozdziale analiza porównawcza tekstów polskich, greckich i cypryjskich aktów normatywnych będzie przebiegała analogicznie pod względem typologii tekstów do analizy zawartej w rozdziale czwartym. Z drugiej strony materiał badawczy został wzbogacony w celu wyłonienia jak największej liczby informacji w zakresie treści analizowanych tekstów.

- (i) Analiza ustawy typu kodeks (I) (akt normatywny: polski i grecki – KC i AK) i ustawy (akt normatywny: cypryjski KEF 195 i KEF 198).
- (ii) Analiza ustawy typu kodeks (II) (polski akt normatywny KRiO i grecki akt normatywny: kodeks cywilny) i ustawy (cypryjski akt normatywny ustawa 216/1990).
- (iii) Analiza ustaw zwykłych (polski akt normatywny Prawo o aktach stanu cywilnego – PASC, grecki akt normatywny ustawa N1250/1982 i cypryjski akt normatywny ustawa o numerze 21/1990).

5.2. Makrostruktura a superstruktura tekstu

Uznając, że tekst aktu prawnego jest makroznakiem, jednym scalonym komunikatem, należy wziąć pod uwagę relacje między superstruktura a makrostruktura tekstu. Superstruktura, jak wspomniano

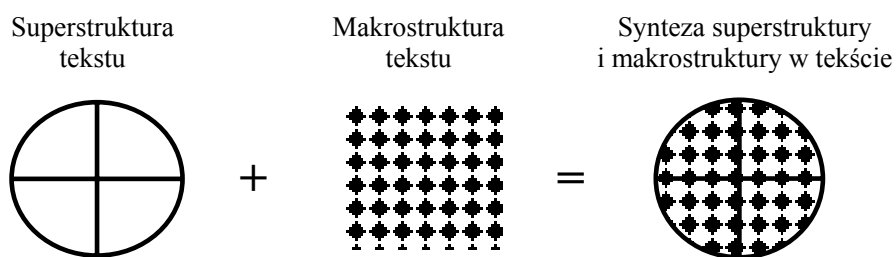
¹⁵¹ Szerzej na ten temat w rozdziale siódmym.

w poprzednim rozdziale, ma charakter organizacyjny i schematyczny (van Dijk 1980, V). To w ramach superstruktury organizowane są „treści” – jednostki makrostruktury, które z kolei organizują lokalne mikrostruktury tekstowe. O ile superstruktura może być utożsamiana ze schematem redakcyjnym tekstu aktu normatywnego, o tyle makrostruktura stanowi jego treść, wypełnienie.

Analizując jednostki superstrukturalne tekstu zwróciłam uwagę na ich hierarchiczny charakter. Analizując makrostrukturę, rozumianą jako strukturę tekstu w ujęciu semantycznym, zakładam, że poszczególne treści (jednostki makrostruktury) są wobec siebie równoważne. Jeśli mówimy o układzie hierarchicznym jednostek znaczeniowych tekstu, to jest on widoczny pomiędzy jednostkami makrostruktury i jednostkami mikrostruktury w ujęciu semantycznym.

Jednostki superstrukturalne można uznać za równoważne w odniesieniu do jednostek makrostrukturalnych tekstu. Pierwsze dotyczą planu redakcyjnego tekstu aktu normatywnego, drugie oznaczają jednostki treściowe tego tekstu. To, czy dana jednostka superstruktury tekstu, np. preambuła, czy artykuł mogą „zmieścić” daną jednostkę makrostruktury, czy też nie są one przystawalne, wskaże analiza porównawcza tekstów. W tym celu badanie zostanie przeprowadzone w analogicznych do wcześniej podanych, zestawieniach tekstów aktów normatywnych. Zależność między superstrukturą a makrostrukturą tekstu aktu normatywnego, na której zasada się analiza, można zilustrować w sposób następujący:

Rys. 8. Relacja superstruktura – makrostruktura

Rysunek uwzględnia założenia, jakie przyjąłem w niniejszej analizie, a mianowicie: i) superstruktura jest schematem organizującym tekst, ii) makrostruktura tekstu stanowi globalną organizację treści tekstu, iii) makrostruktura jako znaczenie tekstu na poziomie globalnym jest zbiorem jednostek makrostrukturalnych. Synteza superstruktury i makrostruktury tworzy całość tekstu w ujęciu strukturalnym na poziomie globalnym.

5.3. Makrostruktura w ujęciu linearnym

W niniejszym opracowaniu makrostruktura tekstu w ujęciu linearnym stanowi ciąg jednostek znaczeniowych, jakie zawiera tekst aktu normatywnego. Ciąg osiowy tych jednostek podyktowany jest zasadami legislacji. Kompilacja jednostek znaczeniowych strukturalnych i jednostek znaczeniowych realizujących funkcję komunikatywną regulowaną przez legislatora wydaje się być punktem odniesienia, który uwzględnia konieczność odwołania się do rzeczywistości prawnej. Stąd terminologia zakładanych jednostek strukturalnych bazuje na terminologii legislacyjnej.

5.3.1. Makrostruktura kodeksów (I) i ustawy

Mimo wskazanych w ramach analizy porównawczej superstruktury różnic w zakresie typu aktu normatywnego, tj. różnic istniejących pomiędzy kodeksem a ustawą, przeprowadzona analiza porównawcza może być źródłem wiedzy na temat kolejności jednostek znaczeniowych wprowadzanych do aktu normatywnego przez odpowiednich legislatorów. Dzięki temu można dostrzec podobieństwa i różnice zależne od systemów prawnych będących kontekstem zdarzenia komunikacji prawnej.

Tab. 8. Analiza makrostruktury kodeksów (I) i ustawy

Zakładane elementy makrostruktury tekstów	Polski kodeks cywilny	Grecki kodeks cywilny	Cypryjskie ustawy: KEF 195 i KEF 189 ¹⁵²
Tytuł aktu normatywnego informujący o dziale prawa, jakiego akt dotyczy	<i>USTAWA z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny</i>	<i>Ustawa uchwalona w trybie pilnym o numerze 2250/1940 „Kodeks cywilny”¹⁵³</i>	<i>Ustawa o spadkach i prawo spadkowe (Ustawa 195)¹⁵⁴. Ustawa o zarządzaniu spadkiem osób zmarłych (Ustawa 189)¹⁵⁵.</i>
Wypowiedź legislatora stanowiąca prawo (wypowiedź performatywna)	[Preambuła] ¹⁵⁶	<i>My, Prezydent Republiki Grecji obwieszczamy i wydajemy poniższą ustaw, która została uchwalona przez parlament¹⁵⁷.</i>	<i>Izba reprezentantów uchwała, co następuje.¹⁵⁸</i>
Przepisy ogólne mające zastosowanie do całego aktu normatywnego ¹⁵⁹ .	Przepisy zawarte w art. 1-7: <i>Tytuł I. Przepisy wstępne.</i>	Przepisy zawarte w artykułach 1-3: <i>Księga Pierwsza Zasady ogólne, Rozdział Pierwszy Ogólne normy prawne¹⁶⁰.</i>	KEF 195: Przepisy ogólne zawarte w art. 1-20, <i>Część I Przepisy wstępne¹⁶¹.</i>

¹⁵² W przypadku zgodności pod względem makrostruktury obydwu aktów normatywnych podaję rozwiązanie z ustawy o spadkach i dziedziczeniu KEF 195. Zarówno ustawa KEF 195, jak i ustawa 189 stanowią materiał ilustrujący, który jest analogicznie realizowany w innych cypryjskich aktach normatywnych.

¹⁵³ *Αναγκαστικός Νόμος υπ. Αριθμ. 2230. 1940 «Αστικός κώδιξ».*

¹⁵⁴ *Κεφάλαιο 195. Ο περί Διαθηκών και Διαδοχής Νόμος.*

¹⁵⁵ *Ο περί Διαχείρισης Κληρονομιών Αποθανόντων Νόμος.*

¹⁵⁶ Preambuła występuje bardzo sporadycznie w tekstach polskich aktów normatywnych. Należą do nich Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej i Ustawa z dnia 7 października 1999 r. o języku polskim oraz teksty unijnych aktów normatywnych.

¹⁵⁷ *Ο Πρόεδρος της Ελληνικής Δημοκρατίας. Κυρούμεν και εκδίδομεν τον κατωτέρω υπό της Βουλής ψηφισθέντα νόμον.*

¹⁵⁸ *Η Βουλή των Αντιπροσώπων ψηφίζει ως ακολούθως:.*

¹⁵⁹ Przepisy wskazujące tematykę i dział oraz zasady prawa mające zastosowanie w niniejszym akcie normatywnym.

¹⁶⁰ *Οι κανόνες του δικαίου γενικά.*

¹⁶¹ *Μέρος Ι. Γενικές διατάξεις.*

Przepisy o charakterze ogólnym właściwym dla każdego działu prawa lub szczególnej gałęzi prawa / instytucji prawnej ¹⁶² omawianej w danej jednostce tekstu ¹⁶³ .	Np. <i>Księga czwarta. Spadki. Tytuł I. Przepisy ogólne</i> (art. 922-930).	Np. <i>Księga piąta. Prawo spadkowe. Rozdział pierwszy. Ogólne zasady dziedziczenia i spadki</i> (Artykuły 1710-1715) ¹⁶⁴ .	Opcjonalnie. W FEF 195 brak. KEF 189: np. <i>Część VI, Zarząd. Przepisy Ogólne</i> ¹⁶⁵ .
Przepisy szczególne – zbiór przepisów na dany temat (dział prawa/instytucja prawna).	Przepisy szczególne na dany temat (dotyczące danej instytucji prawnej) np. <i>Księga czwarta. Spadki. Tytuł II. Dziedziczenie ustawowe</i> (art. 931-940).	Przepisy szczególne na dany temat (dotyczące danej instytucji prawnej) np. <i>Księga piąta. Prawo spadkowe. Rozdział drugi. Sporządzanie, odwołanie i ogłoszenie testamentów</i> (art. 1716-1812) ¹⁶⁶ .	Przepisy szczególne na dany temat (dotyczące danej instytucji prawnej) np. KEF 195. <i>Część II. Spadki</i> (art. 21-43) ¹⁶⁷ .
Przepisy o zmianie przepisów obowiązujących (meta-przepisy).	Przepisy poza tekstem kodeksu cywilnego ¹⁶⁸ .	Przepisy poza tekstem kodeksu cywilnego ¹⁶⁹ .	Przepisy poza ustawą ¹⁷⁰ .

¹⁶² Dotyczy cypryjskich aktów normatywnych, które są poświęcone w całości danej instytucji prawnej lub działowi prawa. Cypryjska legislacja charakteryzuje się brakiem kodeksów.

¹⁶³ Wynika to z tytułu danej jednostki redakcyjnej tekstu np. KCD dział I, Osoby fizyczne.

¹⁶⁴ *Βιβλίο πέμπτο. Κληρονομικό δίκαιο. Η κληρονομική διαδοχή γενικά.*

¹⁶⁵ *Μέρος IV Διαχείριση. Γενικές διατάξεις.*

¹⁶⁶ *Βιβλίο πέμπτο. Κληρονομικό δίκαιο. Κεφαλαίο δεύτερο. Σύνταξη, ανάκληση και δημοσίευση διαθηκών.*

¹⁶⁷ *Μέρος IV. Διαθήκες.*

¹⁶⁸ Zmiany w polskim Kodeksie Cywilnym są wprowadzane na mocy innych ustaw. Ostatnie akty normatywne zmieniające Kodeks cywilny to Ustawy z roku 2011: Ustawa z dnia 16 września 2011 r. o timeshare i Ustawa z dnia 18 marca 2011 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw.

¹⁶⁹ Zmiany w AK wprowadza odrębna ustawa, która towarzyszy AK w wydaniach promulgacyjnych i innych: Ustawa wprowadzająca - *Εισαγωγικός Νόμος*.

¹⁷⁰ Zmiany w przepisach ustawy wprowadza osobna ustawa o zmianie ustawy, np. ostatnia ustawa o zmianie ustawy KEF 195 została uchwalona jako ustawa nr 100/1989 w 1989 roku.

Przepisy przejściowe i dostosowujące dla aktu normatywnego.	Jak wyżej.	Jak wyżej.	Jak wyżej.
Przepisy uchylające, przepisy o wejściu ustawy w życie oraz przepisy o wygaśnięciu mocy obowiązującej ustawy (przepisy końcowe).	Jak wyżej.	Jak wyżej.	Opcjonalnie. KEF 195: <i>Załącznik pierwszy. Uwagi Urzędu ds. Reformy i Ujednolicenia Ustawodawstwa Cypryjskiego</i> ¹⁷¹ .
Załączniki			Opcjonalnie. KEF 195: np. <i>Załącznik drugi. (artykuł 48 (2)) Tabela stopni pokrewieństwa</i> ¹⁷² .

Powyższe zestawienie wskazuje, że podstawowe jednostki makrostruktury tekstowej są obecne we wszystkich aktach normatywnych, a mianowicie:

- (i) tytuł aktu normatywnego określający tematykę – dział/institucję prawną, np. prawo cywilne, prawo spadkowe.
- (ii) przepisy ogólne dla całego aktu normatywnego, zamieszczone na początku tekstu aktu normatywnego, w tym definicje legalne, które określają znaczenie danego terminu w całym akcie normatywnym,
- (iii) przepisy ogólne dla danej jednostki tematycznej np. działu/ instytucji prawa¹⁷³,

¹⁷¹ Παράρτημα πρώτο. Παρατηρήσεις Υπηρεσίας Αναθεωρήσεως και Ενοποιήσεως της Κυπριακής Νομοθεσίας.

¹⁷² Παράρτημα δεύτερο. Πίνακας Βαθμών Συγγένειας.

¹⁷³ W cypryjskim ustawodawstwie opcjonalne, jednak należy mieć na uwadze, że ustawa ma zawężoną tematykę i z tego względu przepisy ogólne ustawy mogą stanowić przepisy ogólne danego działu prawa.

- (iv) przepisy szczegółowe składające się na daną jednostkę makrostruktury semantycznej pogrupowane są w jednostkach superstrukturalnych tekstu¹⁷⁴.

Ponadto cypryjski legislator, w porównaniu z greckim i polskim, opcjonalnie zawiera dodatkowe jednostki struktury semantycznej w załącznikach, np. przepisy uchylające, czy formularze lub zestawienia tabelaryczne.

Obserwacje te prowadzą do wniosku, że makrostruktura tekstu nie musi pokrywać się z superstrukturą na poziomie jednostek, tj. dana jednostka makrostruktury może obejmować kilka jednostek superstruktury, nawet na najwyższym poziomie, czego dowodzą cypryjskie akty normatywne. Przekraczanie jednostek superstruktury przez jednostki makrostruktury nie jest właściwością tylko polskiego aktu normatywnego.

5.3.2. Makrostruktura kodeksów (II) i ustawy

Analogicznie do powyżej przeprowadzonych analiz porównawczych, zestawiam ze sobą bliskie, z punktu widzenia tematyki, teksty aktów normatywnych. Tematyką tą jest dział prawa rodzinnego. Muszę zaznaczyć, że problemy prawa rodzinnego regulowane są w zarówno w ustawodawstwie polskim, greckim i cypryjskim przepisami zawartymi w wielu aktach normatywnych, również w konstytucji. Jednocześnie wzięłam pod uwagę fakt, iż prawo rodzinne w greckim systemie prawnym regulowane jest głównie przepisami zawartymi w księdze czwartej kodeksu cywilnego, zatem elementy analizy zawartej w poprzednim podrozdziale mogą pokrywać się. Zestawienie tabelaryczne wskazuje linearny układ jednostek makrostruktury tekstowej, realizowany w wybranych aktach normatywnych.

¹⁷⁴ O tym, czy jednostki superstruktury tekstu „mieszczą” jednostki makrostruktury tekstu w podrozdziale 5.5.

Tab. 9. Analiza makrostruktury kodeksów (II) i ustawy

Zakładane elementy makrostruktury tekstów	Kodeks rodzinny i opiekuńczy	Grecki kodeks cywilny	Cyprijska ustawa o stosunkach między rodzicami a dziećmi ¹⁷⁵
Tytuł aktu normatywnego informujący o dziale prawa, jakiego akt dotyczy.	<i>USTAWA z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy.</i>	<i>Ustawa uchwalona w trybie pilnym o numerze 2250/1940 „Kodeks cywilny”.</i>	<i>Ustawa o stosunkach między rodzicami i dziećmi z roku 1990 (216/1990)¹⁷⁶.</i>
Wypowiedź legislatora stanowiąca prawo (wypowiedź performatywna)		<i>My, Prezydent Republiki Grecji obwieszczamy i wydajmy poniższą ustawę, która została uchwalona przez parlament¹⁷⁷.</i>	<i>Izba reprezentantów uchwala, co następuje¹⁷⁸.</i>
Przepisy ogólne mające zastosowanie do całego aktu normatywnego.		Przepisy zawarte w artykułach 1-3: <i>Księga Pierwsza Zasady ogólne, Rozdział Pierwszy Ogólne normy prawne¹⁷⁹</i>	Przepisy ogólne zawarte w artykułach 1-2: <i>1. Tytuł wyjaśniający. 2. Interpretacja¹⁸⁰.</i>

¹⁷⁵ Ustawa ta została uchwalona po ostatecznym ustanowieniu suwerenności Republiki Cypru. Wolna jest więc od wpływów prawa brytyjskiego, co widoczne jest zarówno w organizacji redakcyjnej tekstu, jak i w słownictwie – nazwa ustawy nie zawiera już słowa *Κεφαλαίο*, ale *Νόμος*, analogicznie do ustawodawstwa greckiego.

¹⁷⁶ *Ο περί Σχέσεων Γονέων και Τέκνων Νόμος του 1990 (216/1990).*

¹⁷⁷ *Προοίμιο: Ο Πρόεδρος της Ελληνικής Δημοκρατίας. Κυρούμεν και εκδίδομεν τον κατωτέρω υπό της Βουλής ψηφισθέντα νόμον.*

¹⁷⁸ *Η Βουλή των Αντιπροσώπων ψηφίζει ως ακολούθως:.*

¹⁷⁹ *Οι κανόνες του δικαίου γενικά.*

¹⁸⁰ *1. Συνοπτικός τίτλος. 2. Ερμηνεία.*

Przepisy szczegółowe – zbiór przepisów na dany temat (dział prawa/institucja prawna).	Przepisy szczegółowe na dany temat (dotyczące danej instytucji prawnej) np. <i>Tytuł II. Pokrewieństwo</i> , o którym mowa w działach: <i>I. Rodzice i dzieci</i> <i>II. Przysposobienie</i> <i>III. Obowiązek alimentacyjny</i> . (art. 62-144).	Przepisy szczegółowe na dany temat (dotyczące danej instytucji prawnej) np. <i>Rozdział pierwszy. Narzeczeństwo</i> ¹⁸¹ . (art. 1346-1349).	Przepisy szczegółowe na dany temat (dotyczące danej instytucji prawnej) np. <i>Część I Stosunki rodziców z dziećmi</i> ¹⁸² .
Przepisy o zmianie przepisów obowiązujących (meta-przepisy)	Przepisy poza tekstem ustawy typu kodeks.	Przepisy poza tekstem kodeksu cywilnego.	Przepisy poza tekstem ustawy.
Przepisy przejściowe i dostosowujące dla aktu normatywnego	Jak wyżej.	Jak wyżej.	Jak wyżej.
Przepisy uchylające, przepisy o wejściu ustawy w życie oraz przepisy o wygaśnięciu mocy obowiązującej ustawy (przepisy końcowe)	Jak wyżej.	Jak wyżej.	Jak wyżej.
Załączniki			Opcjonalnie ¹⁸³ .

Powyższe zestawienie prowadzi do wniosku, że bez względu na typ aktu normatywnego (kodeks / ustawa) tematyka – dział prawa może wpływać na strukturę semantyczną tekstu. Ma to zastosowanie w tekstach polskich, greckich i cypryjskich. Uwidacznia się to w porównaniu analizowanych tekstów między sobą, z tabeli 8 i 9. W tekstach aktów normatywnych wskazanych w tabeli 9, brak przepi-

¹⁸¹ *Κεφαλαίο πρώτο. Μνηστεία.*

¹⁸² *Μερος Ι. Σχέσεις γονέων και τεκνών.*

¹⁸³ W oparciu również o KEF 195.

sów ogólnych odnoszących się do danego pojęcia instytucji lub działu prawnego. W porównaniu z tekstami zawartymi w tabeli 8 – takiej rubryki w ogóle nie ma. Wszyscy legislatorzy zbudowali zbiór przepisów prawnych w postaci danego aktu normatywnego, w oparciu o ciąg instytucji prawnych, nie łącząc ich wspólną klamrą przepisów ogólnych, właściwych tym instytucjom. Poza tym, w tekstach greckich i cypryjskich, jak w przypadku tekstów z tabeli 8, jednostka makrostruktury może, tak jak w powyżej przedstawionej analizie, wykraczać poza jednostki superstrukturalne.

5.3.3. Makrostruktura ustaw

Ostatnim zestawieniem mającym na celu porównanie aktów normatywnych jest zestawienie ustaw zwykłych polskich, greckich i cypryjskich. Wspólnym kryterium wyboru tekstów jest tematyka, a dokładnie instytucja małżeństwa w prawie cywilnym. Kontynuując przyjętą metodę porównania, sporządziłam zestawienie tabelaryczne, które na równoległych poziomach wskazuje cechy wspólne i różne analizowanych aktów normatywnych.

Tab. 10. Analiza makrostruktury ustaw

Zakładane elementy makrostruktury tekstów	Prawo o aktach stanu cywilnego	Ustawa o ustanowieniu małżeństwa cywilnego	Ustawa o małżeństwie cywilnym z roku 1990
Tytuł	<i>USTAWA z dnia 29 września 1986 r. Prawo o aktach stanu cywilnego.</i>	<i>Ustawa numer 1250 o ustanowieniu małżeństwa cywilnego</i> ¹⁸⁴ .	<i>Ustawa o małżeństwie cywilnym z roku 1990 (21/1990)</i> ¹⁸⁵ .

¹⁸⁴ *Νόμος Υπ' αριθ. 1250. Για την καθιέρωση του πολιτικού γάμου.*

¹⁸⁵ *Ο περί Πολιτικού Γάμου Νόμος του 1990 (21/1990).*

Wypowiedź legislatora stanowiąca prawo (wypowiedź performatywna).		<i>My, Prezydent Republiki Grecji obwieszczamy i wydajmy poniższą ustawę, która została uchwalona przez parlament</i> ¹⁸⁶ .	<i>Izba reprezentantów uchwała, co następuje:</i> ¹⁸⁷
Przepisy ogólne mające zastosowanie do całego aktu normatywnego ¹⁸⁸ .	Przepisy ogólne zawarte w artykułach 1-9 w: <i>Rozdział I. Przepisy ogólne.</i>		Przepisy ogólne zawarte w artykułach 1-2: <i>1. Tytuł wyjaśniający. 2. Interpretacja</i> ¹⁸⁹ .
Przepisy szczegółowe - zbiór przepisów na dany temat (dział prawa/institucja prawna).	Przepisy szczegółowe na dany temat (dotyczące danej instytucji prawnej) np. <i>Rozdział 6. Małżeństwo i akt małżeństwa</i> ¹⁹⁰ .	Przepisy szczegółowe na dany temat (dotyczące danej instytucji prawnej) np. w artykule 7, w ustępach 1-5 znajdują się przepisy na temat małżeństwa ¹⁹¹ .	Przepisy szczegółowe na dany temat (dotyczące danej instytucji prawnej) np. przepisy dotyczące potwierdzenia zawarcia małżeństwa znajdują się w artykułach: odpowiednio: <i>4. Uznanie zawarcia małżeństwa. 5. Rejestracja i uznanie małżeństwa. 6. Wydanie aktu zawarcia małżeństwa Przez Urząd Stanu Cywilnego, 7. Unieważnienie uznania małżeństwa</i> ¹⁹² .

¹⁸⁶ *Ο Πρόεδρος της Ελληνικής Δημοκρατίας. Κυρούμεν και εκδίδομεν τον κατωτέρω υπό της Βουλής ψηφισθέντα νόμον.*

¹⁸⁷ *Η Βουλή των Αντιπροσώπων ψηφίζει ως ακολούθως.*

¹⁸⁸ Przepisy wskazujące tematykę i dział oraz zasady prawa mające zastosowanie w niniejszym akcie normatywnym.

¹⁸⁹ *1. Συνοπτικός τίτλος. 2. Ερμηνεία.*

¹⁹⁰ O akcie małżeństwa mowa również np. w: *Rozdział 3. Zasady sporządzania aktów stanu cywilnego i prowadzenia ksiąg stanu cywilnego* oraz w: *Rozdział 4. Unieważnienie, sprostowanie, ustalanie treści, odtworzenia i uzupełnienie aktu stanu cywilnego.*

¹⁹¹ Artykuł ten nie nosi tytułu.

¹⁹² *4. Γνωστοποίηση γάμου. 5. Καταχώρηση και δημοσίευση της γνωστοποίησης. 6. Έκδοση πιστοποιητικού από το Λειτουργό Τέλεσης Γάμου. 7. Ακυρότητα γνωστοποίησης.*

Przepisy o zmianie przepisów obowiązujących (meta-przepisy)	Rozdział 11. <i>Zmiany w przepisach obowiązujących</i> (...)	Artykuły 1-6 zmieniają lub skreślają odpowiednie przepisy innych aktów normatywnych ¹⁹³ AK, GrKPC, N 344/1976	Część IX – Pozostałe przepisy. art. 41 ¹⁹⁴ .
Przepisy przejściowe i dostosowujące dla aktu normatywnego	Rozdział 11. (...) <i>przepisy przejściowe</i> (...)	Poza ustawą ¹⁹⁵ .	Część IX – Pozostałe przepisy. art. 40 ¹⁹⁶ .
Przepisy uchylające, przepisy o wejściu ustawy w życie oraz przepisy o wygaśnięciu mocy obowiązującej ustawy (przepisy końcowe)	Rozdział 11. (...) <i>przepisy końcowe</i> (...).	Artykuł 8: <i>przepisy o wejściu w życie ustawy</i> .	Część IX. Pozostałe przepisy. art. 40.
Załączniki			Opcjonalnie ¹⁹⁷ .

Analiza porównawcza tekstów aktów normatywnych typu ustawa potwierdza wcześniejszą obserwację „niemieszczenia” przez jednostki superstruktury, nawet te największe, np. księga, jednostek makrostruktury tekstu, rozumianych jako jednostki globalnej struktury semantycznej. Ustawy, jako akt normatywny poświęcony danej instytucji prawnej (Cypr) lub działowi prawa, nie zawierają również jednostki znaczeniowej w postaci przepisów ogólnych właściwych dla danej instytucji prawnej lub działu prawnego, które w kodeksie regulowane są przepisami jednej księgi, czy tytułu. Istnieje natomiast jednostka mikrostruktury, mająca znaczenie ogólne i jest umieszczona na początku aktu normatywnego. Dotyczy ona wszystkich przepisów danego aktu normatywnego.

¹⁹³ AK, GrKPC, Ustawa nr 233/1976 o aktach stanu cywilnego (*Nóμος 344/1976 περί ληξιαρχικών πράξεων*).

¹⁹⁴ *Ποίκιλες διατάξεις*.

¹⁹⁵ Zmiany w tekście tej ustawy zostały wprowadzone na mocy rozporządzeń prezydenckich np. ΠΔ 503/1985 (PD 503/1985) lub ustawy np. N 344/1976 promulgowanej trzy miesiące później.

¹⁹⁶ *Μέρος IX. Ποίκιλες διατάξεις*.

¹⁹⁷ W oparciu również o KEF 195, KEF 189 i inne akty normatywne.

Zestawienie różnego typu aktów normatywnych, zawarte w poprzednich podrozdziałach, wskazuje na podobieństwo rozwiązań w zakresie organizacji redakcyjnej i znaczeniowej tekstów prawnych. Jest ono niezależne od systemu prawnego. Legislatorzy trzech państw, z jakich pochodzą zestawiane teksty aktów normatywnych, w początkowych jednostkach superstrukturalnych i makrostrukturalnych aktu normatywnego zamieszczają informacje ogólne na tematy poruszane w danym akcie normatywnym. W ujęciu linearnym można uznać ten schemat za relację „od ogółu do szczegółu” i uzasadnione jest wprowadzeniem pewnych pojęć podstawowych zanim zostaną one wbudowane do innych jednostek semantycznych i redakcyjnych. Oczywiście w przypadkach szczegółowych, takich jak porównanie kodeksu, którego zadaniem jest konsolidacja danej dziedziny prawa (Bator 2008, 201-202), różnice między nim a ustawą wynikają z wielości poruszanych w nim jednostek makrostruktury znaczeniowej. Kolejną ważną różnicą jest istnienie licznych i bardzo zróżnicowanych załączników w cypryjskich aktach normatywnych. Legislator Republiki Cypru dostarcza w ten sposób materiałów, które pomagają zrealizować czynności prawne, o jakich mowa w danej ustawie.

Analiza porównawcza tekstów prawnych z perspektywy makrostruktury w ujęciu linearnym dostarcza informacji, które mogą być powiązane z danymi wynikającymi z analizy porównawczej superstruktury tekstów, jakie przedstawiłam powyżej. Jakkolwiek, jestem zdania, że nielinearne ujęcie makrostruktury przedstawia pole badawcze z innego punktu widzenia i może uzupełnić dotychczasowe obserwacje.

5.4. Makrostruktura w ujęciu linearnym a translatoologia

5.4.1. Analiza porównawcza superstruktury w badaniach translatologicznych

Badanie treści tekstu w ujęciu liniowym przypomina nieco opis narracji (Lizisowa 2008, 387), który nie zaspokaja w pełni potrzeb translatoologii, ponieważ uwzględnia tylko jeden typ relacji – relacje liniowe

między jednostkami semantycznymi tekstu na poziomie globalnym. Niemniej analiza porównawcza tekstów paralelnych pod kątem organizacji treści tekstu, w znaczący sposób wzbogaca wiedzę o nich.

Właściwa analiza pozwala na wyłonienie kolejności podawanych przez legislatora informacji w tekście aktu normatywnego. Prowadzi to do wskazania zasady, iż zawsze przepisy o charakterze ogólnym, które mają zastosowanie do całego aktu normatywnego, są zamieszczone na początku aktu normatywnego.

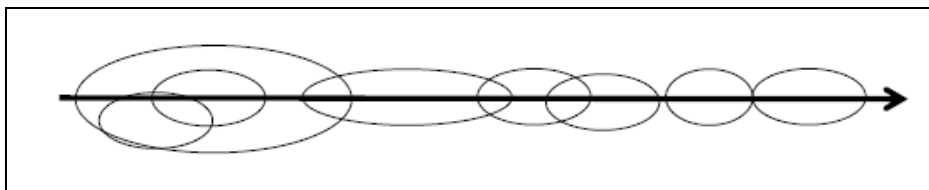
W definiowaniu kolejności podawanych informacji kluczowe jest wzięcie pod uwagę tytułów poszczególnych jednostek, np. ksiąg, działów, artykułów i in., które w połączeniu z wiedzą na temat organizacji redakcyjnej tekstu (superstruktura) pozwalają na sporządzenie planu strukturalno-semantycznego tekstu na poziomie globalnym. Uwzględnienie w takim planie jednostek redakcyjnych tekstu jest o tyle ważne, iż nie wszystkie jednostki makrostruktury, tj. jednostki semantyczne „mieszczą się” w wyznaczonych dla nich jednostkach superstruktury, np. w greckim kodeksie cywilnym dziedziczenie ustawowe i dziedziczenie testamentowe nie są zamknięte w jednostkach superstruktury, które zgodnie z tytułem jednostki, są im poświęcone, czyli np. w rozdziałach. I tak przepisy o spadku znajdują się w wielu rozdziałach np. w drugim i trzecim księgi piątej: *Rozdział drugi. Sporządzanie, odwołanie i upublicznianie spadków. Rozdział trzeci. Treść spadków*¹⁹⁸, czy przepisy regulujące pojęcie małoletniego oraz jego statusu i relacji w rodzinie zawarte jest w co najmniej dwóch rozdziałach, odpowiednio w czternastym: *Kuratela nad nieletnim*¹⁹⁹ i piętnastym: *Przysposobienie nieletniego*²⁰⁰. Opisane zależności pomiędzy jednostkami makrostruktury w ujęciu lineranym ilustruje rysunek 9.

¹⁹⁸ *Κεφαλαίο δεύτερο. Σύνταξη, ανάκληση και δημοσίευση διαθηκών. Κεφαλαίο τρίτο. Κεφαλαίο τρίτο. Περιεχόμενο της διαθήκης.*

¹⁹⁹ *Επιτροπεία ανηλίκου.*

²⁰⁰ *Αναδοχή ανηλίκου.*

Rys. 9. Makrostruktura tekstu w ujęciu linearnym

Znajomość kolejności podawanych przez legislatora jednostek semantycznych tekstu umożliwia poznanie tekstu w taki sposób, aby móc sporządzić jego streszczenie. Taki proces można uznać za swoisty przekład intralingwalny i heterofunkcyjny, ponieważ streszczenie ma tylko funkcję informatywną, a nie stanowienia prawa. Niemniej praktyka translatorska wskazuje, iż również takiego typu przekładu może oczekiwać założony odbiorca bliski.

5.4.2. Aplikacja wyników badań w praktyce przekładu

Znajomość struktur syntaktycznych i semantycznych tekstu na poziomie globalnym, jest przydatna w fazie poznawania tekstu, który ma być przetłumaczony. Nawet, jeśli odbiorca przekładu oczekuje tłumaczenia tylko fragmentu tekstu danego aktu normatywnego, konieczna jest umiejętność mapowania tego fragmentu w całym tekście. Brak wiedzy na ten temat może prowadzić do błędów, których przyczyną jest nieznanie tekstów paralelnych.

Przykładem, który ilustruje taki przypadek jest przekład polskiego kodeksu rodzinnego i opiekuńczego na język grecki. Nieznajomość tekstu paralelnego, który mógłby być źródłem ekwiwalentów translacyjnych sprawia, że tłumacz może poszukiwać greckiej ustawy lub kodeksu regulującego prawo rodzinne w zakresie analogicznym do polskiego kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. Tymczasem taki akt normatywny nie istnieje. Istnieją natomiast przepisy greckiego kodeksu cywilnego, zawarte w jego piątej księdze pt. *Prawo rodzinne* [*Οικογενειακό δίκαιο*], które powinno być źródłem ekwiwalentów.

Przekład tekstów greckich i cypryjskich aktów normatywnych regulujących prawo rodzinne na język polski również winien opierać się na znajomości struktury syntaktycznej i semantycznej. Wiedza na temat treści danego aktu normatywnego pozwala w szybszy sposób odnaleźć źródła ekwiwalentów translacyjnych lub ich brak. Za przykład niech posłuży instytucja narzeczeństwa, jaka pojawia się w greckim kodeksie cywilnym, jako pierwsza instytucja z zakresu prawa rodzinnego. W tekście tym czytamy:

Artykuł 1346 – Definicja

Umowa o zawarcie małżeństwa w przyszłości (narzeczeństwo) nie rodzi obowiązku zawarcia małżeństwa.

Obietnica sankcji karnej w przypadku niezawarcia małżeństwa jest nieważna.

[Άρθρο 1346 – Έννοια

Η σύμβαση για μελλοντικό γάμο (μνηστεία) δεν γεννά αγωγή για εξαναγκασμό του.

Η υπόσχεση ποινής για την περίπτωση που θα μатаιωθεί ο γάμος είναι άκυρη.]

Znajomość linearnego układu makrostruktury tekstu dostarcza tłumaczowi informacji, iż jest to instytucja z zakresu prawa rodzinnego. Poszukiwanie polskich ekwiwalentów winno odbywać się zatem w paralelnych tekstach legislatora polskiego²⁰¹. Ponieważ jednak polski kodeks rodzinny i opiekuńczy nie przewiduje instytucji narzeczeństwa w sposób analogiczny do legislatora greckiego, w omawianym przypadku tłumacz może bazować na polskiej ustawie o związkach partnerskich lub jej projekcie, która uwzględnia istnienie związków niebędących małżeństwem.

Wiedza zdobyta w wyniku badań porównawczych może być wykorzystana podczas zapewniania właściwych terminologicznych ekwiwalentów translacyjnych. Poszukuje się ich bowiem na podstawie nie tylko tytułów jednostek strukturalnych, ale wewnątrz jednostek makrostruktury, np. informacje na temat treści i elementów testamentu, w greckim kodeksie cywilnym znajdują się w rozdziale trzecim

²⁰¹ Prawo rodzinne jest potężnym działem prawa i nie jest regulowane tylko jednym kodeksem, czy ustawą, np. obowiązki członków rodziny i państwa wobec rodziny są przedmiotem regulacji greckiej konstytucji.

księgi piątej pt. *Treść testamentu* [Περιεχόμενο της διαθήκης], jednak informacje na temat sposobu sporządzania testamentu, czy na temat osób mogących sporządzać testament znajdują się w rozdziale drugim księgi piątej pt. *Sporządzanie, odwoływanie i ogłaszanie testamentu* [Σύνταξη, ανάκληση και δημοσίευση διαθηκών].

Badania porównawcze wskazały na pewną prawidłowość w organizacji treści wszystkich tekstów aktów normatywnych. Zasada ta dotyczy pierwszeństwa, pod względem kolejności, przepisów ogólnych przed szczegółowymi. Taka wiedza sprawia, że tłumacz jest w stanie szybciej odnaleźć znaczenie danego terminu w całym akcie normatywnym. Doskonałym materiałem ilustrującym są teksty cypryjskich aktów normatywnych, w których zazwyczaj w artykule 2. zamieszcza się wszystkie definicje legalne terminów pojawiających się w tekście, które poprzedza fraza *w niniejszej ustawie* [Στον παρόντα Νόμο]. Wynika z tego, iż umiejętność mapowania i odnajdowania poszukiwanych informacji w tekstach aktów normatywnych jest główną korzyścią płynącą z analizy porównawczej makrostruktury liniowej tekstów, którą należy rozpatrywać w połączeniu z superstrukturą tekstu.

5.5. Makrostruktura w ujęciu nielinearnym

Jak wspomniałam na wstępie niniejszego rozdziału makrostrukturę można rozumieć w ujęciu nielinearnym. Wyodrębnienie makrostruktur semantycznych można oprzeć na wskazanych przez van Dijka i Kintscha (1978) makrozasadach (*macrorules*) selekcji, generalizacji i konstrukcji w celu uzyskania abstrakcyjnej reprezentacji tekstu (por. też van Dijk 1980). Wyodrębnianie jednostek makrostruktury semantycznych w sposób nielinearny pojawia się również w opracowaniach innych badaczy (por. Bhatia 1994). Właściwe zrozumienie kluczowych instytucji prawnych, o jakich mowa w tekście ustawy, jest ważne z punktu widzenia interpretacji przepisów prawnych zawartych w danym akcie normatywnym. Ten etap staje się podstawą do dalszego przetwarzania komunikatu prawnego przez różnych odbiorców w tym prawników, którzy dokonują interpretacji przepisów prawnych i formułują na ich podstawie normę prawną (por. de Maat i in. 2009).

W zaproponowanym rozwiązaniu wskażę pole znaczeniowe danej jednostki semantycznej, którą stanowi wybrana instytucja prawna. W ujęciu linearnym może być ona zamknięta w jednej jednostce superstruktury, ale nie musi, co wskażę w analizie. Podobnie sprawa wygląda, jeśli pole znaczeniowe będzie ujęte w perspektywie superstruktury – tu również pole znaczeniowe (jednostka makrostruktury semantycznej) może, ale i nie musi wykraczać poza jednostki superstruktury tekstu. W opisywanym rozwiązaniu makrostrukturę należy rozumieć jako całościową strukturę semantyczną bazującą na jednostkach mniejszych – jednostkach mikrostruktury semantycznej (van Dijk 1980, 13). Ujęcie nielinarne przypomina, przywoływane już wcześniej, tzw. drzewo szczegółów Hoey'a (Hoey 2003, 52-71). W niniejszej analizie makrostruktura semantyczna będzie zbiorem jednostek semantycznych, które zawierają informacje na temat danej instytucji. Dzięki zastosowaniu makrozasad selekcji, generalizacji i konstrukcji składają się one na pole znaczeniowe danej jednostki makrostruktury semantycznej, jaką jest np. instytucja prawna.

Zakładam, że jednostka makrostruktury to jednostka semantyczna, rozumiana jako zbiór jednostek językowych, które denotują lub konotują znaczenie tej jednostki. Za jednostkę makrostruktury przyjmuję określoną instytucję prawną. Zakładany przeze mnie nieliniarny charakter relacji pomiędzy jednostkami semantycznymi tekstu na poziomie makro i mikro jest podstawą do stwierdzenia, iż tworzą one charakter sieci. Tekst widziany jako sieć informacji jest wykorzystywany w procesie zarówno przygotowania tekstu, jak i jego poznawania oraz percepcji. Takie podejście w aspekcie translatologicznym zaprezentował Heidrun Gerzymisch-Arbogast (2001, 230-231). Można przyjąć, że ten proces jest analogiczny do mapowania tekstu (*text mapping*), jakie wykorzystuje się w informatyce (por. Engebretsen 2001)²⁰² i jest elementem procesu zwanego *Knowledge Discovery and Data Mining*, czyli wyszukiwania danych i ich opracowywania w celu prezentacji wiedzy (por. Kirgan i Musilek 2006).

²⁰² Engebretsen wykorzystuje zaproponowane przez van Dijk'a rozumienie struktury tekstu na poziomie globalnym (superstruktura i makrostruktura) do opracowania modeli hipertekstów.

Materiałem ilustrującym proces mapowania, ekscerpcji i opracowywania danych z tekstu jest zbiór przepisów dotyczących osoby pełnoletniej w polskim kodeksie cywilnym:

Art. 10.

§ 1. **Pełnoletnim** jest, kto ukończył lat osiemnaście.

Art. 16.

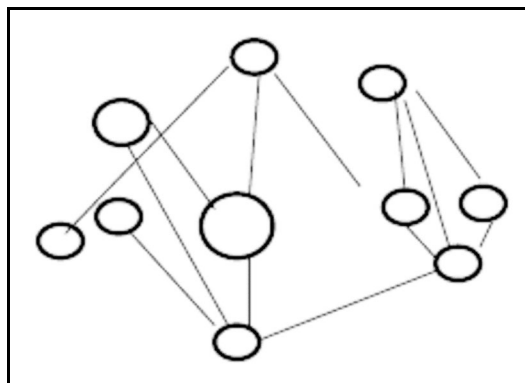
§ 1. Osoba **pełnoletnia** może być ubezwłasnowolniona częściowo z powodu choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego albo innego rodzaju zaburzeń psychicznych, w szczególności pijaństwa lub narkomanii, jeżeli stan tej osoby nie uzasadnia ubezwłasnowolnienia całkowitego, lecz potrzebna jest pomoc do prowadzenia jej spraw.

Art. 688.

§ 1. Za zapłatę czynszu i innych należnych opłat odpowiadają solidarnie z najemcą stale zamieszkujące z nim osoby **pełnoletnie**.

Aby zgromadzić wskazane powyżej informacje – przepisy dotyczące *pełnoletniego*, konieczne jest zlokalizowanie informacji (mapowanie) w tekście. Proces ten wskazał, że pojęcie pełnoletniego nie dotyczy tylko jednej księgi prawa cywilnego, czy działu lub kategorii, ale całego działu prawa, jaką reguluje kodeks cywilny. Stąd relacje pomiędzy przepisami nie mają układu liniowego, czy hierarchicznego, ale charakter sieciowy. Zgromadzone przepisy tworzą pole znaczeniowe, które stanowi jednostkę makrostruktury tekstu. Z kolei cały tekst aktu normatywnego składa się z takich jednostek. Zależności tego typu ilustruje poniższy rysunek.

Rys 10. Makrostruktura tekstu w ujęciu nielinearnym

Wskazana powyżej specyfika makrostruktury w ujęciu nielinearnym w tekstach polskiego, greckiego i cypryjskiego aktu normatywnego dowodzi, że: i) jednostka makrostruktury tekstu w ujęciu linearnym nie jest równa ani przystająca jednostce makrostruktury w ujęciu nielinearnym, ii) jednostka makrostruktury tekstu w ujęciu linearnym jest źródłem informacji innych aniżeli podaje je jednostka makrostruktury w ujęciu nielinearnym. Ta obserwacja prowadzi do stwierdzenia, że analizując tekst aktu normatywnego na poziomie makrostruktury należy uwzględnić zarówno ujęcie linearne i nielinearne.

Jednostka makrostruktury obejmuje mniejsze jednostki semantyczne (jednostki mikrostruktury semantycznej) w ramach relacji intratekstowych między nimi, czyli wewnątrz jednego omawianego tekstu aktu normatywnego. Kodeks cywilny jest jednym z bazowych aktów prawnych i stanowi źródło norm prawnych prawa cywilnego materialnego. Ewentualne poszukiwanie dalszych jednostek semantycznych denotujących lub konotujących jednostkę makrostrukturalną – określoną instytucję prawną, wykonawcy testamentu w oparciu o inne tekstowe źródła prawa materialnego cywilnego, będą miały charakter intertekstowy. Kwestia pola znaczeniowego stworzonego z informacji ekscerpowanych z różnych tekstów ma charakter inintertekstualny i nie jest poruszana w niniejszym opracowaniu, ponieważ celem, jaki sobie postawiłam jest wskazanie modelu struktury semantycznej i syntaktycznej tekstu, który jest podstawą porównania tekstów paralelnych, stąd schemat semantyczny rozpatrywany jest na poziomie intratekstowym.

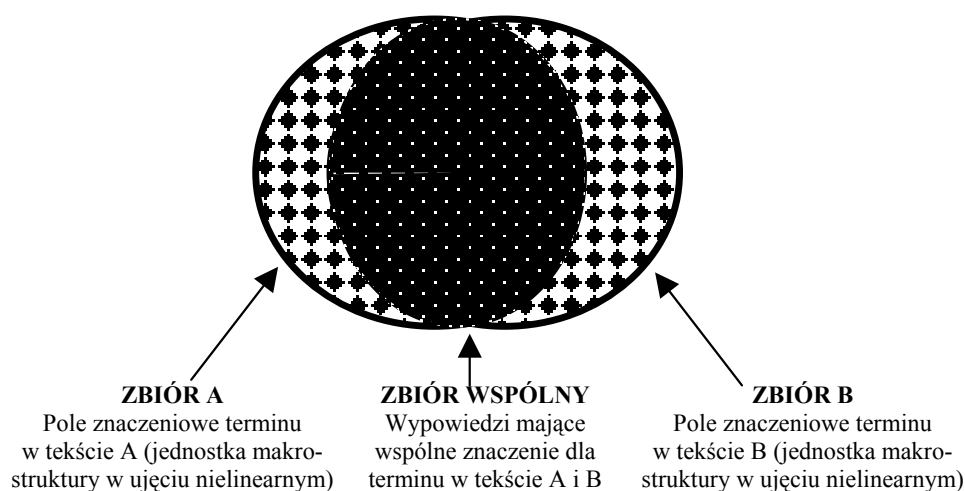
5.5.1. Analiza porównawcza makrostruktury w ujęciu nielinearnym w badaniach translatologicznych

Zaproponowany powyżej model może mieć zastosowanie bezpośrednio podczas procesu przekładu w fazie zapewniania ekwiwalentów tłumaczeniowych. Zestawienie jednostek makrostruktury aktu normatywnego, dostarcza w sposób bezpośredni właściwe ekwiwalenty, które mogą być zastosowane *ad hoc* w procesie tłumaczenia.

Wskazanie jednostek makrostruktury w ujęciu linearnym prowadzi do stworzenia swego rodzaju mapy dokumentu, w której można

poszukiwać pól znaczeniowych (jednostek makrostruktury w ujęciu nielinearnym). Wyłonienie pola znaczeniowego wzbogacone wiedzą płynącą ze znajomości mikrostruktur tekstowych daje możliwość zestawienia zbiorów wypowiedzi denotujących i konotujących dane wyrażenie, np. dany termin prawny. Ich zestawienie może mieć formę iloczynu zbiorów tych wypowiedzi, gdzie zbiór A to zbiór wypowiedzi o danym terminie prawnym w tekście A (w języku A), a zbiór B to zbiór wypowiedzi o paralelnym terminie prawnym w tekście B (w języku B)²⁰³.

Rys. 11. Iloczyn pól znaczeniowych

Powyższy rysunek jest uproszczoną wizualizacją procesu porównania pól znaczeniowych i wyłonienia z nich części wspólnej. Stosując kompensację tłumacz jest w stanie zapewnić właściwy ekwiwalent tłumaczeniowy zarówno w tłumaczeniu z języka A na język B, jak i w tłumaczeniu z języka B na język A. Nadmienię, że znajomość budowy mikrostruktur tekstu aktu normatywnego (w ujęciu semantycznym i strukturalnym, np. przepisy prawne wyrażające definicje legalne) jest warunkiem koniecznym do wyłonienia pól znaczeniowych na poziomie tekstowym A i B.

²⁰³ Jednak może być ona przydatna podczas badań translatologicznych na poziomie intertekstualnym (por. Biel 2013, Matulewska 2013b i in.).

5.5.2. Aplikacja wyników badań w praktyce przekładu

Znajomość organizacji jednostek makrostruktury w tekście, między którymi relacje mają charakter sieciowy, a nie tylko linearny (seryjny), wynika z analizy treści danego tekstu. Treść tekstu, z kolei, można poznać wykorzystując wiedzę na temat superstruktury i makrostruktury linearnej tekstu, które są ze sobą skorelowane i tworzą strukturę tekstu w całości, na poziomie globalnym. Aplikacja wiedzy z zakresu superstruktury i makrostruktury linearnej tekstu jest konieczna podczas tłumaczenia heterofunkcyjnego²⁰⁴, kiedy na przykład odbiorca oczekuje streszczenia całego tekstu aktu normatywnego, aby móc scharakteryzować właściwy kontekst dla jakiegoś określonego fragmentu.

Na potrzeby wskazania możliwej aplikacji wyników badań makrostruktury tekstów, zaprezentowany materiał pochodzący z tekstów polskich, greckich i cypryjskich, z każdego odrębnie, był:

- i) mapowany, co oznacza, że jednostki semantyczne tekstu podające informacje na dany temat zostaną znalezione i zlokalizowane w całym tekście,
- ii) wyodrębniony z tzw. szumu informacyjnego (Shannon, Weaver 1949, 7), który stanowią inne informacje zawarte w tekście,
- iii) zgromadzony w określonym, zaproponowanym przeze mnie porządku i w ten sposób zostanie przygotowany do porównania, w celu wyłonienia elementów wspólnych lub podobnych.

W zaprezentowanej poniżej analizie wskażę takie jednostki makrostruktury aktów normatywnych polskich, greckich i cypryjskich, które są zawarte w jednej określonej jednostce superstruktury tekstu. Tym samym wskazuję niejako „adres” danej informacji w tekście aktu

²⁰⁴ Tłumaczenie heterofunkcyjne polega na dostarczeniu w wyniku przekładu tekstu, który ma funkcję inną w środowisku źródłowym i w środowisku docelowym. W omawianym przykładzie, gdzie tłumaczeniu podlega tekst aktu normatywnego, tekst źródłowy ma funkcję preskryptywną, podczas, gdy jego streszczenie dla odbiorcy będącego członkiem innej wspólnoty językowej jest tekstem mającym funkcję informatywną.

normatywnego. Podane jednostki makrostruktury zostały wyinterpretowane z tekstów zgodnie z zasadami wykładni literalnej.

Analiza tekstu polskiego aktu normatywnego

Pierwszym analizowanym tekstem jest tekst polskiego kodeksu cywilnego, a jednostką makrostruktury, jest pole znaczeniowe instytucji prawnej *wykonawcy testamentowego*.

Tab. 11. Makrostruktura w ujęciu nielinearnym. Przykład tekstu polskiego

Jednostka makrostruktury: wykonawca testamentu	
USTAWA z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy.	Informacja denotująca / konotująca jednostkę semantyczną.
Rozdz. III. Dział IV, art. 986, § 2.	Wykonawca testamentu to ten, kto ma pełną zdolność do czynności prawnych.
Rozdz. III. Dz. IV, art. 986, § 1. Rozdz. III. Dz. IV, art. 986 ¹ . Rozdz. III. Dz. IV, art. 987. Rozdz. III. Dz. IV, art. 988, § 2. Rozdz. III. Dz. IV, art. 988, § 2. Rozdz. III. Dz. IV, art. 990. Rozdz. III. Dz. IV, art. 991. Rozdział III, Dz. III, art. 985.	Wykonawca testamentu może: i) być powołany w testamencie przez spadkodawcę ²⁰⁵ . ii) być powołany w testamencie przez spadkodawcę do sprawowania zarządu spadkiem, jego zorganizowaną częścią lub oznaczonym składnikiem. iii) nie przyjąć obowiązku bycia wykonawcą testamentu w sposób określony przez prawo. iv) pozywać i być pozywany w sprawach wynikających z zarządu spadkiem, jego zorganizowaną częścią lub oznaczonym składnikiem, v) pozywać w sprawach o prawa należące do spadku i być pozwany w sprawach o długi spadkowe, vi) być zwolniony z ważnych powodów przez sąd, vii) być powołany przez spadkodawcę do sprawowania zarządu przedmiotem zapisu windykacyjnego, do chwili objęcia we władanie tego przedmiotu przez osobę, na której rzecz uczyniono zapis windykacyjny. viii) może żądać wykonania polecenia, chyba że polecenie ma wyłącznie na celu korzyść obciążonego poleceniem.

²⁰⁵ Informacje wyinterpretowane przez autorkę opracowania z przepisów prawnych w odniesieniu do danej instytucji prawnej.

Rozdz. III. Dz. IV, art. 988, § 1.	Wykonawca testamentu powinien: i) zarządzać majątkiem spadkowym,
Rozdz. III. Dz. IV, art. 988, § 1.	ii) spłacić długi spadkowe, w szczególności wykonać zapisy zwykłe i polecenia,
Rozdz. III. Dz. IV, art. 988, § 1.	iii) wydać spadkobiercom majątek spadkowy zgodnie z wolą spadkodawcy i z ustawą,
Rozdz. III. Dz. IV, art. 988, § 1.	iv) wydać spadkobiercom majątek spadkowy (...), a w każdym razie niezwłocznie po dokonaniu działu spadku,
Rozdz. III. Dz. IV, art. 988, § 3.	v) wydać osobie, na której rzecz został uczyniony zapis windykacyjny, przedmiot tego zapisu.
Rozdz. III. Dz. IV, art. 989, § 1.	Do wykonawcy testamentu w roszczeniach wzajemnych między nim a spadkobiercą, które wynikają ze sprawowania zarządu spadkiem, jego zorganizowaną częścią lub oznaczonym składnikiem, stosuje się odpowiednio przepisy o zleceniu za wynagrodzeniem.
Rozdz. III. Dz. IV, art. 989, § 2.	Wynagrodzenie wykonawcy testamentu należy do długów spadkowych.

Na jednostkę makrostruktury semantycznej, za jaką przyjąłam instytucję wykonawcy testamentu, składa się szereg mniejszych jednostek semantycznych, które denotują lub konotują pojęcie wykonawcy testamentu. Wszystkie mniejsze jednostki semantyczne zawarte są w jednej jednostce superstruktury tekstu, a dokładnie w rozdziale III *Polecenie* Kodeksu cywilnego, jednak należy podkreślić, że instytucji wykonawcy testamentu poświęcony jest cały oddzielny dział IV zatytułowany *Wykonawca testamentu*. Mimo to, jeden z denotatów, z którego wynika fakultatywne uprawnienie wykonawcy testamentu, został zawarty poza tym działem, a dokładnie w artykule 985. Biorąc pod uwagę analizę makrostruktury w ujęciu linearnym, jestem zdania, że jednostki makrostruktury zarówno w ujęciu linearnym, jak i nielinearnym prowadzą do stworzenia analogicznego zbioru jednostek semantycznych (mniejszych niż makrostrukturalne). Z jednej strony wybór informacji w oparciu o kryterium danej jednostki semantycznej, np. instytucji prawnej tworzy dokładne pole semantyczne danej jednostki makrostruktury, z drugiej strony wiedza, jaką dostarcza analiza makrostruktury tekstu w ujęciu linearnym, dostarcza komplementarnej wiadomości o tym, iż zbiór denotatów i konotatów to zbiór przepisów szczegółowych.

Analiza tekstu greckiego aktu normatywnego

Analogicznie do analizy, jaka została zamieszczona w poprzednim podrozdziale, badam makrostrukturę greckiego tekstu aktu normatywnego w ujęciu nielinearnym. Podstawą tworzenia zbioru informacji, jakie składają się na daną jednostkę makrostruktury semantycznej, są te jednostki tekstowe, które zawierają informacje na temat wybranej jednostki makrostruktury. W analizie nie stosuję kryterium funkcji jednostki makrostruktury semantycznej tekstu z punktu widzenia legislatora jako twórcy komunikatu prawnego (por. 3.3). Wskazuję również lokalizację informacji w tekście aktu normatywnego. Dzięki temu, w dalszej kolejności, mogę sprawdzić, czy jednostka makrostruktury w ujęciu nielinearnym pokrywa się z jednostką makrostruktury w ujęciu linearnym. Analizowanym tekstem jest tekst greckiego kodeksu cywilnego, a jednostka makrostruktury to instytucja prawna *wykonawcy testamentu* [εκτελεστής της διαθήκης].

Tab. 12. Makrostruktura w ujęciu nielinearnym. Przykład tekstu greckiego

Jednostka makrostruktury: wykonawca testamentu [εκτελεστής της διαθήκης]	
Ustawa uchwalona w trybie pilnym o numerze 2250/1940 „Kodeks cywilny” ²⁰⁶ .	Informacja denotująca / konotująca składająca się na jednostkę semantyczną.
Rozdz. 2, art. 1726.	Wykonawca testamentu nie może: i) brać udziału w sporządzaniu testamentu, jeśli jest w nim wyznaczony na jego wykonawcę, ii) brać udziału w sporządzaniu testamentu, jeśli został przez kogoś wyróżniony lub został wyznaczony na wykonawcę w testamencie ²⁰⁷ .

²⁰⁶ Αναγκαστικός Νόμος υπ. Αριθμ. 2230. 1940 «Αστικός κώδιξ».

²⁰⁷ Εκτελεστής της διαθήκης δεν μπορεί:

i) να συμπράξει για τη σύνταξη διαθήκης αν διορίζεται με αυτήν εκτελεστής,
ii) να συμπράξει για τη σύνταξη διαθήκης αν βρίσκεται προς κάποιο τιμώμενο ή διοριζόμενο ως εκτελεστή στη διαθήκη.

	Wykonawca testamentu może:
Rozdz. 5, art. 1845.	i) zarządzić przymusowy podział spadku,
Rozdz. 16, art. 1964.	ii) wnioskować od osoby, która posiada niezgodne z oryginałem poświadczenie dziedziczenia, aby je dostarczył do sądu właściwego dla postępowania spadkowego,
Rozdz. 19, art. 2017.	iii) być wyznaczonym przez spadkodawcę na wykonawcę testamentu,
Rozdz. 19, art. 2017.	iv) być wyznaczony w testamencie przez spadkodawcę do wyznaczenia współwykonawców testamentu lub osoby, na które przenosi swoje uprawnienia wykonawcy testamentu,
Rozdz. 19, art. 2022.	v) być zmieniony przez spadkodawcę w formie oświadczenia spadkodawcy,
Rozdz. 19, art. 2027.	vi) wnioskować o wyznaczenie dla niego przez sąd właściwy dla postępowania spadkowego wynagrodzenia proporcjonalnego do spadku, jeśli spadkodawca nie postanowił inaczej,
Rozdz. 19, art. 2030.	vii) w dowolnej chwili zrezygnować z uprawnienia składając w tym zakresie oświadczenie w kancelarii sądu właściwego dla postępowania spadkowego i po sporządzeniu odpowiedniego sprawozdania,
Rozdz. 19, art. 2031.	viii) decyzją sądu może zakończyć bycie wykonawcą testamentu z ważnych powodów a w szczególności ze względu na poważne naruszenie swoich obowiązków lub ze względu na niezdolność do zarządzania majątkiem, jeśli wcześniej wiedział, że jest to niemożliwe lub bardzo trudne ²⁰⁸ .

²⁰⁸ Εκτελεστής της διαθήκης μπορεί:

- i) να διοικεί τη νόμιμη μήρα,
- ii) να απαιτήσει από εκείνον που κατέχει ανακριβές κληρονομητήριο, να το παραδώσει στο δικαστήριο της κληρονομιάς.
- iii) να οριστεί στη διαθήκη από το διαθέτη,
- iv) να οριστεί στη διαθήκη από το διαθέτη να ορίσει συνεκτελεστές ή διαδόχους του,
- v) να αλλαχτεί από το διαθέτη με ρητή δήλωσή του,
- vi) να ζητήσει να του ορίσει το δικαστήριο της κληρονομιάς ανάλογη αμοιβή, εφόσον ο διαθέτης δεν διέταξε διαφορετικά.
- vii) να παραιτηθεί οποτεδήποτε, με δήλωση στο γραμματέα του δικαστηρίου της κληρονομιάς, ο οποίος συντάσσει σχετική έκθεση.
- viii) να παυθεί από το δικαστήριο για σπουδαίους λόγους και ιδίως για βαριά παράβαση των καθηκόντων του ή ανικανότητα για διαχείριση, αφού προηγουμένως τον ακούσει, αν αυτό δεν είναι αδύνατο ή ιδιαίτερα δύσκολο.

Rozdz. 18. art. 2014.	Wykonawca testamentu ma prawo: i) wymagać egzekwowania sposobu wykonania testamentu, ii) zarządzenia każdej czynności, na którą zezwolił spadkodawca lub która jest konieczna do wykonania zapisów testamentu, iii) zarządzania spadkiem w całości lub w jego części, iv) zarządzania czynnościami ma mocy pozwolenia sądu po wydaniu pozwolenia przez sąd właściwy dla postępowania spadkowego, v) brać udział w postępowaniu sądowym ²⁰⁹ .
Rozdz. 19. art. 2020.	
Rozdz. 19. art. 2020.	
Rozdz. 19. art. 2021.	
Rozdz. 19. art. 2026.	
Rozdz. 19. art. 2023.	Wykonawca testamentu jest zobowiązany: i) do uzasadnienia zarządzania spadkiem ²¹⁰ ,
Rozdz. 19. art. 2023.	Wykonawca jest odpowiedzialny: i) wobec spadkobiorcy na zasadach polecenia, za każdą szkodę na spadku wynikającą z jego winy, ii) solidarnie, za wspólną winę większej liczby wykonawców testamentu ²¹¹ .
Rozdz. 19. art. 2023.	
Rozdz. 2. art. 1726.	Testament na rzecz wykonawcy jest unieważniony, jeśli osoba, która w pierwszym paragrafie artykułu 1726 jest wyłączona z udziału w sporządzaniu testamentu, sporządziła go ²¹² .
Rozdz. 19. art. 2018.	Wyznaczanie wykonawcy testamentu jest nieważne , jeśli osoba, która akceptuje wyznaczenie jest niezdolna do czynności prawnych lub ma ograniczoną zdolność do czynności prawnych ²¹³ .

²⁰⁹ Ο εκτελεστής της διαθήκης έχει δικαίωμα να:

i) απαιτήσει την εκτέλεση του τρόπου,
ii) επιχειρήσει κάθε πράξη την οποία ρητά επέτρεψε ο διαθέτης ή είναι απαραίτητη για την εκτέλεση των διατάξεών του,
iii) διαχειρίζεται την κληρονομία είτε ολόκληρη είτε κατά ένα μέρος της,
iv) επιχειρεί τις πράξεις με άδεια του δικαστηρίου ύστερα από άδεια του δικαστηρίου της κληρονομίας,

v) να παρέμβει στη δίκη,

²¹⁰ Ο εκτελεστής έχει υποχρέωση:

i) να λογοδοτήσει, σε περίπτωση διαχείρισης.

²¹¹ Ο εκτελεστής ευθύνεται:

i) απέναντι στον κληρονόμο κατά τους κανόνες της εντολής για κάθε ζημία της κληρονομίας από πταίσμα του,

ii) για κοινό πταίσμα περισσότερων εκτελεστών εις ολόκληρον.

²¹² Η διαθήκη υπέρ του εκτελεστή ακυρώνεται αν το πρόσωπο που αποκλείεται στη πρώτη παράγραφο του άρθρου 1726 συνέπραξε για τη σύνταξη της διαθήκης.

²¹³ Ο διορισμός εκτελεστή είναι άκυρος, αν αυτός τότε που αποδέχεται το λειτούργημα είναι ανίκανος ή έχει περιορισμένη ικανότητα για δικαιοπραξία.

Rozdz. 19. art. 2029.	Wykonawca jest wyznaczony, aby wykonać zapisy testamentowe ²¹⁴ .
Rozdz. 19. art. 2019. Rozdz. 19. art. 2028. Rozdz. 19. art. 2029.	Funkcja wykonawcy testamentu: i) rozpoczyna się po akceptacji przez wykonawcę tej funkcji, ii) kończy się, jeśli spadkobiorca dostarczy gwarancji wystarczające w opinii sądu, mówiącej, że zrealizuje zapisy testamentowe, do których wykonania został wyznaczony wykonawca testamentu, iii) kończy się wraz ze śmiercią lub wraz z zaistnieniem pełnej lub częściowej niezdolności do czynności prawnych ²¹⁵ .
Rozdz. 19. art. 2020.	Zadaniem wykonawcy testamentu jest realizacja zapisów testamentowych ²¹⁶ .
Rozdz. 19. art. 2024. Rozdz. 19. art. 2024. Rozdz. 19. art. 2024.	Wielu wykonawców testamentowych: i) działają wszyscy razem, ii) jeśli jednego z nich brakuje, pozostali działają samodzielnie, iii) w stosunku do każdego z nich samodzielnie mogą być zastosowane środki zapobiegawcze ²¹⁷ .
Rozdz. 19. art. 2025.	Wykonawca testamentu realizuje roszczenie wynikające ze spadku, o ile ma prawo zarządzania spadkiem lub związanymi z nimi roszczeniami ²¹⁸ .

²¹⁴ Ο εκτελεστής ορίζεται να εκτελέσει τις διατάξεις της διαθήκης.

²¹⁵ Λειτουργήμα του εκτελεστή:

i) αρχίζει από την αποδοχή του.

ii) παύει αν ο κληρονόμος παρέχει επαρκή εγγύηση, κατά την κρίση του δικαστηρίου, ότι θα εκτελέσει τις διατάξεις της διαθήκης, για τις οποίες ορίστηκε ο εκτελεστής,

iii) παύει με το θάνατο ή την επερχόμενη πλήρη ή περιορισμένη ανικανότητά του για δικαιοπραξία.

²¹⁶ Έργο του εκτελεστή είναι η εκτέλεση των διατάξεων της διαθήκης.

²¹⁷ Περισσότεροι εκτελεστές:

i) ενεργούν όλοι μαζί,

ii) αν λείπει ένας απ' αυτούς, ενεργούν οι άλλοι μόνοι,

iii) ο καθένας απ' αυτούς μπορεί να παίρνει και μόνος του συντηρητικά μέτρα.

²¹⁸ Ο εκτελεστής της διαθήκης ασκεί τις αξιώσεις της κληρονομίας και ενάγεται για τις αξιώσεις κατά της κληρονομίας εφόσον έχει τη διαχείριση της κληρονομίας ή των σχετικών αξιώσεων.

Analiza pola znaczeniowego dla *wykonawcy testamentu* zbudowanego w oparciu o informacje zawarte w tekście polskiego oraz greckiego aktu normatywnego, wskazuje, że zakres jednostki makrostruktury semantycznej, jaką jest instytucja wykonawcy testamentu, w tekście greckiego aktu normatywnego jest szerszy. Przykładem tego jest fakt, że grecki ustawodawca rozwiązuje również kwestię współistnienia wielu wykonawców testamentu i określa ich odpowiedzialność. Ponadto informacje na temat wykonawcy testamentu są w tekście greckim bardziej rozproszone aniżeli w polskim, gdzie poza działem poświęconym instytucji wykonawcy testamentu, tylko jeden przepis na ten temat znajdował się poza działem. W tekście greckim mikro-jednostki semantyczne składające się na jednostkę makrostrukuralną wykonawcy testamentu znajdują się w pięciu rozdziałach, z czego tylko jeden, dziewiętnasty, zatytułowany jest *Wykonawca testamentu* – *Εκτελεστής της διαθήκης* i kumuluje informacje na ten temat.

Analiza tekstu cypryjskiego aktu normatywnego

Działając podobnie do przeprowadzonych dwóch powyższych analiz, również w wypadku cypryjskiego aktu normatywnego badam jego makrostrukturę w ujęciu nielinearnym. Zbiór informacji, jakie składają się na daną jednostkę makrostruktury, tworzą takie jednostki tekstowe, które zawierają informacje na temat wybranej makro-jednostki semantycznej. Analogicznie do poprzednich badań, nie stosuję kryterium funkcji jednostki makrostruktury tekstu z punktu widzenia legislatora jako twórcy komunikatu prawnego (por. 3.3), jednak wskazuję lokalizację informacji w tekście aktu normatywnego. W ten sposób sprawdzam, czy jednostka makrostruktury w ujęciu nielinearnym ma pokrycie w jednostce makrostruktury w ujęciu linearnym. Analizowanym tekstem cypryjskim jest ustawa o spadkach i dziedziczeniu, KEF 195, a instytucja prawna to *wykonawca testamentu* [*εκτελεστής της διαθήκης*].

Tab. 13. Makrostruktura w ujęciu nielinearnym.
Przykład tekstu cypryjskiego

Jednostka makrostruktury: wykonawca testamentu [εκτελεστής της διαθήκης]	
Ustawa 195. Ustawa o spadkach i prawo spadkowe (KEF 195) ²¹⁹ .	Informacja denotująca / konotująca jednostkę semantyczną.
Część 1. art. 2.	„ wykonawca ” oznacza osobę, na którą nałożono obowiązek wykonania ostatniej woli osoby zmarłej poprzez wyznaczenie jej przez spadkodawcę ²²⁰ .
Część 2. art. 27.	Żadna osoba, ze względu na fakt, że jest wykonawcą testamentu, nie może być uznana za niezdolną do bycia świadkiem w celu poświadczenia wykonania testamentu lub w celu poświadczenia ważności lub nieważności tego testamentu ²²¹ .
Część 1. art. 2. Część 1. art. 2. Część 1. art. 2.	Wykonawca testamentu może: i) być wyznaczony w testamencie, ii) odmówić uznania go wykonawcą testamentu, iii) być niezdolny do sprawowania funkcji wykonawcy testamentu ²²² .

Z powyższej analizy wynika, że zakres jednostki makrostruktury semantycznej, jaką jest instytucja wykonawcy testamentu w tekście cypryjskiego aktu normatywnego, jest bardzo wąski. Dowodzi tego fakt, że wszystkie informacje na temat wykonawcy testamentu, jakie zawarte są w artykule 2, to informacje wyinterpretowane z definicji legalnych zawartych w początkowej części aktu normatywnego. Za-

²¹⁹ Κεφάλαιο 195. Ο περί Διαθηκών και Διαδοχής Νόμος, (ΚΕΦ 195).

²²⁰ “εκτελεστής” σημαίνει πρόσωπο στο οποίο ανατέθηκε η εκτέλεση της τελευταίας διαθήκης προσώπου που απέθανε, με το διορισμό από το διαθέτη.

²²¹ Κανένα πρόσωπο δεν καθίσταται, λόγω του ότι είναι εκτελεστής διαθήκης, μη ικανό να γίνει δεκτό ως μάρτυρας για απόδειξη της εκτέλεσης της διαθήκης αυτής ή για απόδειξη του έγκυρου ή άκυρου αυτής.

²²² Εκτελεστής της διαθήκης μπορεί:

i) να μην οριστεί στη διαθήκη,
ii) να αρνηθεί επικύρωση διαθήκης,
iii) να κατέσσει ανίκανος να ασκεί το λειτούργημα.

tem tylko jedna informacja na siedem pochodzi z przepisów szczegółowych ustawy. Jednostka makrostrukturalna w ujęciu linearnym i jednostka makrostrukturalna w ujęciu nielinearnym nie są przystające w tekście cypryjskiego aktu normatywnego.

Powyższe przykłady stanowią tylko przykładowe aplikacje wyników badań porównawczych struktury tekstów prawnych. Można je stosować bezpośrednio w procesie przekładu, ale również, jak wskazuję poniżej, podczas procesu kształcenia tłumacza tekstów prawnych i wzbogacania jego warsztatu. Warto zaznaczyć, że znajomość superstruktury i makrostruktury paralelnych tekstów normatywnych pozwala na szybkie wyłonienie pól znaczeniowych, jakie następnie można poddać procesowi zestawieniu, co wskazano powyżej.

Informacje, jakie zostały zgromadzone w polu znaczeniowym analizowanych terminów, zostały zgrupowanie i podane w określonej kolejności, tworząc układ sekwencyjny: definicja, zakazy, uprawnienia, nakazy, inne informacje. Porównanie informacji ekscerpowanych odpowiednio z tekstu polskiego, greckiego i cypryjskiego wskazuje, że nie wszystkie grupy (klastry) informacji są obecne w każdym polu znaczeniowym.

W praktyce przekładu zadaniem tłumacza jest zapewnienie terminu ekwiwalentnego dla danego terminu, który ma określone pole znaczeniowe (jednostkę makrostruktury). Zaproponowany model stworzenia i porównania pól znaczeniowych ułatwia wybór właściwego terminu ekwiwalentnego w tłumaczeniu. Metoda ta należy do interpretacji tekstu w ramach wykładni literalnej. W dalszym działaniu translacyjnym, prowadzącym do zapewnienia ekwiwalentu można podjąć dwa wybory: i) zaproponować termin będący tłumaczeniem holistycznym, ii) zaproponować termin powodujący stratę w tłumaczeniu. Pierwsze rozwiązanie powstaje w wyniku tzw. analizy holistycznej (Tomaszkiewicz 2004, 41), która jest analogiczna do stosowanej w interpretacji prawnej wykładni rozszerzającej. Drugi wybór powstaje w oparciu o zasady wykładni zawężającej (Stawecki, Winczorek, 2002, 165)²²³. Swego rodzaju wyrównaniu pól znaczeniowych

²²³ Szerzej na temat podobieństw i różnic między wykładnią prawa a metodologią przekładu w Kaczmarek, Matulewska 2007.

służą zabiegi takie, jak użycie kalki lub zapożyczenia z dodatkowym wyjaśnieniem, zastosowanie ekwiwalentu opisowego o charakterze ponadkulturowym lub typowym dla kultury i języka docelowego, dodatkowe uwagi i objaśnienia tłumacza, czy wreszcie zaproponowanie terminu związanego z kulturą i językiem źródłowym (Kierzkowska 2005, 93-95 i in.).

Mimo wielu różnic wynikających z porównania pola znaczeniowego danego terminu ustawowego, jakie wyłoniłam w oparciu o analizowane teksty aktów normatywnych, dla polskiego terminu *wykonawca testamentu* zaproponowałam grecki i cypryjski ekwiwalent *ektelestis tis diathikis* – *εκτελεστής της διαθήκης*, jak i odwrotnie dla greckiego i cypryjskiego terminu *ektelestis tis diathikis* – *εκτελεστής της διαθήκης*, polskim ekwiwalentem translacyjnym jest termin *wykonawca testamentowy*. Propozycja terminu wynika z wykładni literalnej i rozszerzającej, jaką zastosowałam podczas zapewniania ekwiwalentu.

5.6. Makrostruktura w ujęciu linearnym i nielinearnym – podsumowanie

Przedstawione ujęcie makrostruktury tekstu w ujęciu linearnym i nielinearnym wskazuje, że ten sam tekst może być widziany jako linearny (seryjny) i nielinearny (sieciowy) układ tekstowych jednostek znaczeniowych. Pola znaczeniowe następujące sekwencyjnie w linii mogą być zgodne i „mieścić” się w jednostkach superstruktury tekstu, ale też nie muszą, czego przykładem może być pole znaczeniowe terminu prawnego *pełnoletni* w polskim kodeksie cywilnym lub termin *ustawa* [gr. *nomos* – *νόμος*] w greckim kodeksie cywilnym, czy w cypryjskiej ustawie o spadkach i prawie spadkowym. Terminy te są zdefiniowane w przepisach ogólnych aktów normatywnych, jednak ich pole znaczeniowe mogą tworzyć inne, mniejsze jednostki znaczeniowe (mikrojednostki semantyczne), które nie są skoncentrowane w jednej jednostce redakcyjnej tekstu, np. dział, czy rozdział.

Schemat linearny jako narzędzie nie jest wyczerpujący do opisu relacji między tekstowymi jednostkami semantycznymi, które mogą

mieć elementy wspólne z wieloma innymi jednostkami makrostruktury tekstu. Stąd, w oparciu o badania z zakresu nauk informatycznych, proponowałam schemat nieliniarny, który ma kształt sieci. Przyjmując takie założenie, relacje, jakie zachodzą pomiędzy jednostkami makrostruktury i mikrostruktury w ujęciu semantycznym, można opisać dokładniej.

Wskazane metody analizy tekstów paralelnych mogą być, jak wskazałam, zaadoptowane na potrzeby translatologii, skutkiem czego zostaje wypracowany model pracy z tekstem, w celu jak najdokładniejszego porównania jego struktury semantycznej. Taki model dostarcza wiedzy na temat pól znaczeniowych np. określonych terminów, dzięki czemu tłumacz jest w stanie zapewnić jak najtrafniejszy sposób zapewnienia terminu ekwiwalentnego (np. wyrazu, syntagmy etc.).

Mikrostruktura tekstów aktów normatywnych

W niniejszym rozdziale analizie zostaje poddana mikrostruktura tekstów polskich greckich i cypryjskich aktów normatywnych, w ujęciu syntaktycznym i semantycznym. Głównym materiałem badawczym jest artykułowana część tekstu aktu normatywnego, jednak podaję też uwagi dotyczące części nieartykułowanej. Wskazuję również rolę badań porównawczych w translatoologii oraz sposób aplikacji ich wyników w praktyce przekładu.

6.1. Mikrostruktura tekstów – istota

Mikrostruktura tekstów aktów normatywnych to najmniejsza jednostka tekstowa z punktu widzenia podejmowanej analizy struktury tekstów aktów normatywnych. Widziana może być w dwojaki sposób, a mianowicie jako najmniejsza jednostka semantyczna tekstu, czyli najmniejsza jednostka tekstowa niosąca informację (por. van Dijk 1980) oraz jako najmniejsza jednostka syntaktyczna (por. Liziowa 2013b). Dlatego też rozpatrywanie mikrostruktury będzie miało przebieg dwutorowy, czyli i) wskazanie typu informacji, jaki jednostka mikrostruktury przekazuje, ii) budowa jednostki mikrostruktury tekstowej.

W odniesieniu do wcześniejszych założeń, za jednostkę mikrostruktury w ujęciu semantycznym należy uznać wypowiedź. W kontekście prowadzonych badań, jest to wypowiedź legislatora, która wyrażona jest językiem przepisów prawnych w tekście prawnym. Zakładając współzależność języka norm prawnych i języka przepisów

prawnych, przyjmuję, że przepis prawny jest zwerybalizowaną formą wyrażania wypowiedzi, jednak nie jest to stosunek 1 : 1, co oznacza, że przepis prawny nie może być utożsamiany z normą prawną. Norma prawna, bowiem, może być wyinterpretowana z jednego lub z wielu przepisów prawnych. Z kolei jeden przepis prawny może być jednostką tekstową, z której można wyinterpretować wiele norm prawnych. Szereg modeli interpretacyjnych przedstawił Zieliński (por. 1972 i 1998), które przebiegają w kilku fazach. W literaturze przedmiotu pojawia się też koncepcja mówiąca, że relacja między przepisem prawnym a normą prawną jest taka, jak relacja między znaczeniem a formą (Chauvin i in. 2009, 83, Śmiałowski i in. 1961 i in.), jednak ograniczanie pojęcia normy tylko do znaczenia przepisu, nie jest właściwym sposobem postrzegania normy prawnej, szczególnie w świetle przyjętego założenia języka prawnego.

Tymczasem z punktu widzenia syntaktyki tekstu prawnego najmniejszą jednostką tekstową jest przepis prawny, a ponieważ rozpatruje się go w powiązaniu z normą prawną, również przepis może być niejednolity, tak jak rozczłonkowana jest norma. Teoretycy prawa, mimo wielu istniejących opracowań w zakresie przepisu prawnego, nie wypracowali jednoznacznej koncepcji przepisu prawnego (Nowacki 1988, 9-29). Spośród wielu definicji przepisu prawnego na uwagę zasługuje definicja Ziemińskiego (1960, 5), który pisze, że *Przez przepis prawny rozumie się na ogół wypowiedź zdaniokształtną wydrukowaną w dzienniku publikacyjnym, najmniejszy fragment tekstu ustawy*. Definicja ta uwzględnia kluczowe z komunikacyjnego punktu widzenia elementy, takie jak sposób transmisji komunikatu prawnego a także stosunek różnych z punktu widzenia wielkości i hierarchii jednostek tekstu prawnego między sobą. W moim odczuciu równie przydatną a jednocześnie wskazującą sposób wyodrębnienia przepisu prawnego w komunikacie graficzno-wizualnym, jakim jest tekst aktu normatywnego, jest definicja Zielińskiego (1972, 24), który napisał, że:

Przepis prawny to wypowiedź zdaniokształtna tekstu zasadniczego jakiegokolwiek aktu prawnego, brana od kropki do kropki i to niezależnie od ilości orzeczeń w niej występujących oraz niezależnie od tego, czy zawiera ona wyraźnie wyodrębnione elementy, czy nie.

Takie ujęcie przepisu pozwala rozumieć go jako jednostkę zawierającą wiele elementów, co, jak wskażę poniżej, jest stosowanym środkiem do produkcji komunikatu prawnego przez legislatora.

Wskazany dualizm rozumienia jednostek mikrostrukturalnych w tekście aktu normatywnego znajduje też odzwierciedlenie w poglądzie Wronkowskiej (1997, 148), która jest zdania, że wypowiedzi języka prawnego mają charakter wypowiedzi dyrektywalnych, a nie opisowych. Wypowiedzi dyrektywne są wypowiedziami wskazującymi sposób postępowania w określonych okolicznościach i mogą być skierowane do odbiorcy bezpośredniego (język norm prawnych) lub do odbiorcy pośredniego (język przepisów prawnych). W niniejszym opracowaniu odbiorca bezpośredni i pośredni komunikatu odgrywają równoważne role, ponieważ w zdarzeniu komunikacji prawnej uwzględniam komunikację między legislatorem a recypientem normy prawnej (odbiorca bezpośredni), jak i zdarzenie komunikacji prawnej w środowisku multilingwalnym, gdzie tłumacz pełni funkcje odbiorcy pośredniego tekstu aktu normatywnego.

Ważnym aspektem rozpatrywania przepisów i norm prawnych jest wskazanie relacji między tekstem aktu normatywnego a normą i przepisem prawnym. Pomocna staje się tu definicja tekstu prawnego, jaką zaproponował Zieliński (1972, 24), jaka została przyjęta w literaturze przedmiotu (Sarkowicz 1995, 30). W niniejszej pracy opieram się na definicji tekstu aktualnego, którym jest zbiór przepisów, jakie do momentu ogłoszenia tekstu prawnego, zostały ogłoszone i nie są uchylone. Jak pisze Zieliński (1972, 25), taki tekst stanowi podstawę do rozpoznania norm aktualnie obowiązujących. To rozumienie tekstu prawnego po raz kolejny podkreśla współistnienie normy prawnej i przepisu prawnego.

6.2. Mikrostruktura, makrostruktura i superstruktura tekstu aktu normatywnego

Pojęcie mikrostruktury tekstu pojawiło się już w poprzednim podrozdziale i rozumiane było jako jednostka struktury semantycznej aktu normatywnego, która jest mniejsza niż jednostka makrostruktury,

a jednocześnie jest jej częścią składową. Oznacza to, że niesie w sobie wartość semantyczną, jaka składa się na daną jednostkę makrostruktury tekstu. Makrostruktura tekstu rozumiana jako szereg jednostek znaczeniowych, zbudowana jest z szeregu wypowiedzi, przy czym jest to zarówno linearny (seryjny), jak i nielinearny (sieciowy) zbiór wypowiedzi dotyczących tego samego tematu, np. danej instytucji prawnej. Jednostki makrostruktury w tekście aktu normatywnego pełnią też określone funkcje, np. są zbiorem przepisów ogólnych, czy szczegółowych, które stanowią sposób wyrażania norm prawnych legislatora.

W świetle rozpatrywania struktury tekstu aktu normatywnego, z punktu widzenia superstruktury i jej jednostek, idealistycznym rozwiązaniem byłaby sytuacja, kiedy przepis prawny, jako zwerbalizowana wypowiedź normy prawnej, „mieści” się w danej jednostce superstruktury. Jak wskazuje poniższa analiza, najmniejsze jednostki superstrukturalne tekstu aktu prawnego mogą jednak składać się z wielu wypowiedzi zdaniokształtnych, czy podpunktów (Nowacki 1988, 22-23). Taka specyfika tekstu aktu normatywnego nie pozwala na rozumienie przepisu prawnego jako treści całkowicie „wypełniającej” najmniejsze jednostki schematyczne (superstrukturalne) aktu normatywnego. Jakkolwiek, w opracowaniach poświęconych przepisowi i tekstowi prawnemu pojawiają się głosy utożsamiające przepis prawny z najmniejszą jednostką redakcyjną tekstu aktu normatywnego (Szer 1967, 75). Z poczynionych obserwacji wynika, że zarówno legislator polski, grecki, jak i cypryjski, zmierzają do idealistycznego celu zamieszczania jednego przepisu prawnego w jednej jednostce redakcyjnej tekstu aktu normatywnego, czego przykładem może być polski kodeks cywilny (Malinowski 2006, 196).

6.3. Jednostki mikrostruktury tekstu prawnego

Jak wspomniałam powyżej, jednostkę mikrostruktury tekstu aktu normatywnego rozumiem dwojako, tj. na poziomie znaczeniowo-interperacyjnym jest to norma prawa, a na poziomie syntaktycznym

jest to przepis prawny. Dwoistość rozumowania umożliwia włączenie do badań również przepisów prawnych, które nie wyrażają normy prawnej merytorycznej (np. definicje legalne), a jednocześnie są elementami tekstu prawnego rozumianego jako złożony makroznak. Z tego względu. analiza, jaką podejmuję w niniejszym rozdziale, uwzględnia w pierwszej fazie normę prawną jako najmniejszą jednostkę struktury tekstu (jednostkę mikrostruktury) wyrażoną w przepisie prawnym. Zarówno norma, jak i przepis zostaną zbadane pod kątem struktury, w oparciu o dwa najpopularniejsze modele budowy normy prawnej i ich odzwierciedlenia w przepisie prawnym obecnym w polskim, greckim i cypryjskim akcie normatywnym. W kolejnej fazie analizy badam strukturę przepisów, które nie wyrażają normy prawnej, ale jednak niosą wartość semantyczną. Na szczególną uwagę zasługują definicje legalne, które na poziomie odbioru tekstu aktu normatywnego, jako komunikatu prawnego, odgrywają kluczową rolę. To one bowiem wskazują, jak dany termin jest rozumiany w tekście legislatora. Można powiedzieć, że stanowią swego rodzaju legendę do mapy, jaką jest tekst aktu normatywnego, ponieważ mają zastosowanie dla całego tekstu – mapy i można je rozważać jako formę werbalizacji normy kategorycznej, czy obowiązującej zawsze i wszędzie, wprost przeciwnie do normy hipotetycznej.

6.3.1. Norma prawna w przepisie

Pojęcie normy prawnej w niniejszym opracowaniu oparte jest na ujęciu Zielińskiego (2002, 16), który mówi, że norma prawna jest normą postępowania ustanowioną (lub uznaną) przez kompetentne organy władzy publicznej, z którym to ujęciem zgadza się również Wróńska (2005b, 18). Biorąc po uwagę przedmiot badań zawartych w niniejszej książce, jakim jest tekst aktu normatywnego, należy uwzględnić również ujęcie normy prawnej jako wyrażenia, które jednoznacznie nakazuje lub zakazuje danemu podmiotowi określonego zachowania w określonych okolicznościach (Zieliński 2002, 16). Znakomita część badaczy języka prawa skłania się ku temu, aby uznać

normę prawną za wyrażenie, które można sprowadzić do wzorcowego schematu *X w sytuacji Y powinien/może/nie może Z* lub do schematu *jeśli Y to X powinien/może/nie może Z* (Wronkowska, Ziemiński 1997, 25, Chauvin i in. 2009, 46-47, Zieliński 2002, 16-17)²²⁴. W rzeczywistości zdarzenia komunikacji prawnej normy rzadko przybierają formę takiego wzorcowego schematu. Prawo powinno jednakowo traktować odbiorców prawa, dlatego też normy mają charakter generalny i abstrakcyjny, wskazują wzorzec zachowania, a nie np. jedno określone zachowanie (Wronkowska 2005b, 18). Wypowiedź stanowiąca normę prawną nie jest zdaniem w sensie logicznym, dlatego nie stosuje się do niej pojęć prawdy i fałszu. Wynika to z faktu, że norma postępowania nie opisuje żadnego stanu rzeczy, nie jest wypowiedzią spełniającą funkcję opisową. Jest normą przekazywaną w formie wypowiedzi dyrektywalnych.

Elementy struktury normy, które zawsze są w niej obecne to: element nakazu, zakazu lub dozwolenia oraz wskazanie zachowania się, które jest nakazywane, zakazywane lub dozwolane (Nowak-Michalska 2012, 44) i tworzą dyspozycję. Natomiast norma prawna powinna zawierać trzy elementy²²⁵, jakie stanowią warunek konieczny do zrealizowania normy:

- (i) adresat normy, który w prowadzonych rozważaniach jest obiorcą bezpośrednim komunikatu prawnego, ponieważ to jemu norma wskazuje określony sposób postępowania (nakazuje, zakazuje, dozwala).
- (ii) wzór zachowania (postępowania) i
- (iii) określenie okoliczności, w jakich recypient normy (odbiorca bezpośredni) ma zastosować się do wyznaczonego wzoru postępowania.

²²⁴ W literaturze przedmiotu podaje się też, obok normy hipotetycznej inne typy norm, np. norma kategoryczna, którą można sprowadzić do wyrażenia *X to Y* lub *X powinien/może/nie może Y* (Załuski 2003, 146). Brak okoliczności *Z* oznacza, że norma jest realizowana bez względu na okoliczności i nie musi zostać spełniony żaden warunek, aby została zrealizowana.

²²⁵ W przepisie nie wszystkie elementy normy są zwerbalizowane lub nie są zwerbalizowane eksplicitnie.

W innym ujęciu normę prawną tworzą dwa podstawowe elementy:

- i) hipoteza, która określa adresata normy, jak i okoliczności, w których podjęcie danej czynności jest nakazane, zakazane lub dozwolone.
- ii) dyspozycja wskazująca treść tego nakazu, zakazu lub dozwolenia²²⁶.

Pojęciem związanym z budową normy prawnej jest sankcja. Wyraża ona rodzaj konsekwencji wywołanych nieprzestrzeganiem norm prawnych. Pojęcie sankcji regulującej rodzaj konsekwencji grożącej za nieprzestrzeganie normy, jest kwalifikowane w sposób zróżnicowany w literaturze przedmiotu. Według Chauvin (Chauvin i in. 2009, 55) sankcja może być uważana za trzecią, podstawową część normy prawnej lub za odrębną normę. Pierwsze z tych twierdzeń nazywane jest trójelementową koncepcją normy prawnej, a drugie dotyczy koncepcji norm sprzężonych. W świetle koncepcji norm sprzężonych wyróżnia się dwa rodzaje norm prawnych: i) normę sankcjonowaną, składającą się z hipotezy (określenie adresata normy i warunki, w jakich adresatowi coś się nakazuje lub zakazuje) i dyspozycji (treść zachowania) oraz ii) normę sankcjonującą, która określa skutki, jakie nastąpią w sytuacji, kiedy norma sankcjonowania nie będzie przestrzegana. W świetle schematu zdarzenia komunikacyjnego norma sankcjonowana skierowana jest zarówno do odbiorcy bezpośredniego (recypient normy prawnej), jak do odbiorcy pośredniego (ogół odbiorców, którzy nie są odbiorcami bezpośrednimi) z zastrzeżeniem, że sankcja będzie dotkliwa dla odbiorcy bezpośredniego, jeśli ten, swoim zachowaniem, nie zrealizuje normy zachowania wyrażonej w dyspozycji.

²²⁶ Na potrzeby badań porównawczych w aspekcie translatologicznym to ujęcie wydaje się być zbyt skomplikowane, jeśli przyjmiemy za kryterium percepcję komunikatu prawnego w sposób umożliwiający przetłumaczenie go. Przyjmuję zatem, iż ujęcie normy, które zakłada istnienie jej trzech elementów, koreluje ze wzorcowymi wyrażeniami, do których można sprowadzić normę, np. *X w sytuacji Y powinien/może/nie może Z*.

Koncepcja normy trójelementowej zakłada, że norma prawna jest pełna, kiedy zawiera trzy elementy: hipotezę, dyspozycję i sankcję²²⁷. Analizowane akty normatywne, głównie w zakresie prawa cywilnego i rodzinnego wskazują jednak, że takie ujęcie wykluczałoby szereg przepisów prawnych w nich zawartych, ponieważ w oparciu o nie, nie można wyinterpretować tzw. pełnej normy prawnej. Kolejnym argumentem przemawiającym za tym, aby uznać, że sankcja nie stanowi elementu *sine qua non* dla normy prawnej jest fakt, że jedynie zagrożenie sankcją wywołuje przestrzeganie normy, co *wypacza psychologiczny i społeczny sens prawa* (Chauvin i in. 2009, 57). W literaturze przedmiotu istnieje szereg podziałów norm prawnych, których kryteria są różnicowane²²⁸. Rozważania na ten temat nie są jednak przedmiotem niniejszej pracy, dlatego też skupiam się na elementach strukturalnych normy, które są wyrażane w przepisach prawnych. Uznając normę prawną za jednostkę mikrostruktury tekstu w warstwie semantycznej, która wyrażona jest w języku przepisów prawnych, należy w analizie tekstu aktu prawnego wziąć pod uwagę również normę kompetencyjną, która upoważnia (udziela kompetencji) do realizacji określonej czynności konwencjonalnej.

Ponieważ badania prowadzone w niniejszej książce mają aspekt translatologiczny, a materiałem badawczym jest tekst prawny mający swoją specyficzną formę, za kluczowe kryterium typologii normy uznaję połączenie elementów semantycznych i strukturalnych, które odnajduję w trójelementowym modelu normy prawnej, w którym sankcja nie jest warunkiem koniecznym do realizacji normy. Za tym wyborem przemawia fakt, iż prawo cywilne jest takim działem prawa, w którym sankcje nie odgrywają tak wielkiego znaczenia, jak np. w prawie karnym, dlatego większość przepisów wyraża normy sankcjonowane. Niemniej, jak wskazuję w badaniach, również w aktach normatywnych z zakresu prawa cywilnego zdarzają się przepisy wy-

²²⁷ W przypadku takiego ujęcia wszystkie normy prawne, które wyznaczają adresatom właściwy sposób postępowania, ale za ich nieprzestrzeganie nie są przewidziane sankcje – tzw. *leges imperfectae* nie miałyby statusu prawa (Nowacki, Tobor 1994: 67). Na temat *leges imperfectae* również Vodanovic Hahlicka 2001, 9-10.

²²⁸ W literaturze przedmiotu istnieją różne podziały norm prawnych ze względu np. na rodzaj sankcji, czy inne kryteria (Albaladejo 2002, 28-34, Vodanovic 2001, 24-29 i in., Korycki i in. 2006, 296, Chauvin i in. 2009, 86-87, Wolter i in. 1998, 83).

rażające normę sankcjonowaną i sankcjonującą. Przyjęcie modelu dwuelementowego normy sprawia, iż dokonując przekształceń znaczeniowych odbiorca tekstu aktu normatywnego jest w stanie wyinterpretować z tekstu abstrakcyjne wyrażenie mające schemat *jeśli Y to X powinien/może/nie może Z* lub *X powinien/może/nie może Y*, które z kolei jest frazą łatwiejszą do zrozumienia i stanowi pierwszą fazę procesu translacji. Dlatego też analizowane przepisy zostały podzielone wg. typu normy, jaką wyrażają:

- (i) Przepisy wyrażające normę merytoryczną nakazującą / zakazującą / przyzwalającą na określone zachowanie (Zieliński 1998, 2),
- (ii) Przepisy wyrażające normę kompetencyjną, czyli nakazującą / zakazującą / przyzwalającą na określone zachowanie jako reakcje na czyjeś zachowanie (Zieliński 1998, 2).

Wymienione normy mogą należeć do norm hipotetycznych, w których wskazuje się okoliczności dyspozycji lub normy kategoryczne (Załuński 2003, 146), w których kluczową rolę odgrywa dyspozycja. Uwzględnienie w analizie norm kompetencyjnych jest ważne z punktu widzenia translologii. Nazwy podmiotów reagujących na czyjeś zachowanie np. prokuratura, czy sąd, odgrywają kluczową rolę w rzeczywistości prawnej, z jaką spotyka się tłumacz w praktyce.

Przepisy prawne, które wyrażają normy prawne, choć ich definicja została zawężona do wypowiedzi zdaniokształtnej zakończonej kropką, mogą składać się z wielu elementów, które np. wymieniane są po dwukropku, średniku w punktach itp. Dlatego w analizie porównawczej przepisów prawnych obecnych w tekstach polskich, greckich i cypryjskich aktów normatywnych, zostaną również wskazane przepisy proste i złożone, które wyrażają odpowiednie formy. Taka analiza przepisu prawnego jest z kolei realizacją wysuniętego postulatu mówiącego, że przepis prawny jest również mikrostrukturą syntaktyczną.

6.3.1.1. Normy merytoryczne w przepisach

Z normatywnego charakteru tekstów ustaw, które są przedmiotem badań, wnioskuję, że głównym celem komunikatu prawnego jest nor-

mowanie określonych zachowań w danych okolicznościach. Niewykonanie regulowanego zachowania może skutkować zastosowaniem sankcji. Pojęcie norma regulująca zachowanie oznacza normę nakazującą, zakazującą i pozwalającą. To kryterium podziału zostało uwzględnione dla potrzeb teorii i praktyki przekładu, ponieważ wyrażanie nakazu, zakazu i przyzwolenia jest jedną z podstawowych funkcji tekstów prawnych w aspekcie komunikacji plurilingwalnej (por. Gortych, Matulewska 2009, Grzybek i in. 2012, Kaczmarek i in. 2006, Nowak-Michalska 2012). Podczas analizy wskazuję również strukturę przepisów pod kątem ich złożoności, dlatego wskazuję również przepisy proste i złożone.

Ze względu na przedmiot niniejszej pracy, jakim jest analiza porównawcza struktury aktów normatywnych, wskazuję tylko jedną możliwą normę prawną, jaka może być wyinterpretowana z danego przepisu. Celem badania jest bowiem interpretacja, a nie wykładnia prawa (Zieliński 1998, 1) oraz wskazanie elementów podobnych i różnych budowy tekstów prawnych i ich roli w całości zdarzenia komunikacji prawnej. Wyinterpretowanie normy i sprowadzenie jej do wzorcowego schematu pozwoli na przyporządkowanie kluczowym elementom normy ich werbalnej formy, jaką mają w danym przepisie prawnym. Z tego względu analizowane przepisy są analizowane pod kątem dopasowania do schematów:

- (i) *jeśli Y to X powinien/może/nie może Z lub*
- (ii) *X powinien/może/nie może Z.*

W końcowym etapie porównuję elementy normy: hipoteza, dyspozycja i/lub sankcja wyrażone w przepisach polskich, greckich i cypryjskich.

Przepisy wyrażające normę nakazującą

Wspólnym kryterium zestawienia przepisów jest funkcja normowania zachowania, a dokładnie nakazywanie zachowania. W zestawieniu nie uwzględnia się kryterium wspólnej lub podobnej treści przepisu, ale wspólną funkcję normatywną.

Tab. 14. Norma nakazująca w przepisie

a) Przepis polski

Przepis prawny	KC Art. 182 § 3. Jeżeli rój osiadł w cudzym ulu zajęтым, staje się on własnością tego, czyją własnością był rój, który się w ulu znajdował ²²⁹ .	
Element normy	Hipoteza	Dyspozycja
Referencyjny element przepisu prawnego	jeżeli rój osiadł w cudzym ulu zajęтым	[rój] staje się on własnością tego, czyją własnością był rój, który się w ulu znajdował
Schemat	Jeżeli Y [= rój osiadł w cudzym ulu zajęтым] to X [= właściciel roju, który się w ulu znajdował] nakaz [= staje się] Z [= właściciel roju, który osiadł w cudzym ulu zajęтым]	

b) Przepis grecki

Przepis prawny	AK Art. 160. Jeżeli ustawa lub strony postanawiają, że akt czynności prawnej ma formę pisemną, wydający dokument musi złożyć na nim odręczny podpis ²³⁰ .	
Element normy	Hipoteza	Dyspozycja
Referencyjny element przepisu prawnego	Jeżeli ustawa lub [jeżeli] strony postanawiają, że akt czynności prawnej ma formę pisemną	wydający dokument musi złożyć na nim odręczny podpis
Schemat	Jeżeli Y [= ustawa lub strony postanawiają, że akt czynności prawnej ma formę pisemną] to X [= właściciel roju który się w ulu znajdował] nakaz [= musi] Z [= złożyć na nim odręczny podpis]	

²²⁹ Przepis prosty. Wyrażona norma hipotetyczna.

²³⁰ Αν ο νόμος ή τα μέρη όρισαν για τη δικαιοπραξία έγγραφο τύπο, το έγγραφο πρέπει να έχει την ιδίόχειρη υπογραφή του εκδότη. Przepis złożony. Wyrażona norma hipotetyczna.

c) Przepis cypryjski

Przepis prawny	N 216/1990. Art. 24. Jeżeli rodzice nie są zgodni w zakresie sprawowania władzy rodzicielskiej, a interes dziecka tego wymaga, sąd ją orzeka, po złożeniu wniosku przez któregośkolwiek rodzica ²³¹ .	
Element normy	Hipoteza	Dyspozycja
Referencyjny element przepisu prawnego	Jeżeli rodzice nie są zgodni w zakresie sprawowania władzy rodzicielskiej a [jeżeli] interes dziecka tego wymaga	Sąd orzeka [władzę rodzicielską] po złożeniu wniosku przez któregośkolwiek rodzica.
Schemat	Jeżeli Y [= rodzice nie są zgodni w zakresie sprawowania władzy rodzicielskiej, a interes dziecka tego wymaga] to X [sąd] nakaz [= orzeka] Z [= władzę rodzicielską po złożeniu wniosku przez któregośkolwiek rodzica]	

Zestawienie przepisów, w których wyrażona jest norma nakazująca, wskazuje, że istnieje szereg elementów wspólnych przepisów polskich greckich i cypryjskich:

- (i) przepisy wyrażające normę nakazującą (przepisy nakazujące) mogą być przepisami prostymi lub złożonymi²³²,
- (ii) część przepisu wyrażająca hipotezę ma formę zdania podrzędnego,
- (iii) część przepisu wyrażająca dyspozycję ma formę zdania nadrzędnego,
- (iv) nakaz wyrażany jest różnymi signifikatorami, np. czasownik niemodalny w trybie oznajmującym (przepis polski), czasownik modalny w trybie oznajmującym, (przepis grecki i cypryjski)²³³.

²³¹ Αν οι γονείς διαφωνούν κατά την άσκηση της γονικής μέριμνας και το συμφέρον του τέκνου επιβάλλει να ληφθεί απόφαση, αποφασίζει το Δικαστήριο, έπειτα από αίτηση οποιουδήποτε από τους γονείς. Przepis złożony. Wyrażona norma hipotetyczna.

²³² Np. w hipotezie istnieją dwa warunki: warunek A lub warunek B, jak w przepisie greckim.

²³³ Wskazane signifikatory mają charakter ilustrujący. Szersze ich zestawienie dla języka polskiego i greckiego w Gortych, Matulewska 2009.

Przepisy wyrażające normę zakazującą

Wspólnym kryterium zestawienia przepisów jest funkcja normowania zachowania, a dokładnie zakazywanie określonego zachowania. W zestawieniu nie uwzględnia się kryterium wspólnej lub podobnej treści przepisu, ale wspólną funkcję normatywną.

Tab. 15. Norma zakazująca w przepisie

a) Przepis polski

Przepis prawny	KC Art. 43 § 2. Firma nie może wprowadzać w błąd, w szczególności co do osoby przedsiębiorcy, przedmiotu działalności przedsiębiorcy, miejsca działalności, źródeł zaopatrzenia ²³⁴ .	
Element normy	Hipoteza	Dyspozycja
Referencyjny element przepisu prawnego		Firma nie może wprowadzać w błąd, w szczególności co do osoby przedsiębiorcy, przedmiotu działalności przedsiębiorcy, miejsca działalności, źródeł zaopatrzenia
Schemat	Jeżeli Y [= 0, czyli zawsze i wszędzie] to X [= firma] zakaz [= nie] Z [= wprowadzać w błąd + warianty szczególne: błąd co do osoby przedsiębiorcy ...]	

b) Przepis grecki

Przepis prawny	AK Art. 466. Roszczenie nie może być przelane, jeżeli wierzyciel i dłużnik uznali je za niezbywalne ²³⁵ .	
Element normy	Hipoteza	Dyspozycja
Referencyjny element przepisu prawnego	Jeżeli wierzyciel i [jeżeli] dłużnik uznali je za niezbywalne	Roszczenie nie może być przelane
Schemat	Jeżeli Y [= jeżeli wierzyciel i dłużnik uznali roszczenie za niezbywalne] to X [= roszczenie → ten, kto ma prawo roszczenia] zakaz [= nie może] Z [= być przelane]	

²³⁴ Przepis złożony. Wyrażona norma kategoryczna.

²³⁵ Δεν μπορεί να εκχωρηθεί απαίτηση, αν δανειστής και οφειλέτης συμφώνησαν το ανεκχώρητο. Przepis prosty. Wyrażona norma hipotetyczna.

c) Przepis cypryjski

Przepis prawny	KEF 195. Art. 22. Testament sporządzony przez osobę, która nie jest przy zdrowych zmysłach lub nie ukończyła osiemnastego roku życia, jest nieważny ²³⁶ .	
Element normy	Hipoteza	Dyspozycja
Referencyjny element przepisu prawnego	[jeżeli] testament sporządzony przez osobę, która nie jest przy zdrowych zmysłach lub nie ukończyła osiemnastego roku życia	Testament jest nieważny.
Schemat	Jeżeli Y [= Testament sporządzony przez osobę, która nie jest przy zdrowych zmysłach lub nie ukończyła osiemnastego roku życia] to X [= 0 (z mocy prawa)] zakaz [= jest nieważny] Z [= testament (nieważny)]	

Zestawienie przepisów, w których wyrażona jest norma nakazująca wskazuje, że istnieje szereg elementów wspólnych przepisów polskich greckich i cypryjskich:

- (i) przepisy wyrażające normę zakazującą (przepisy zakazujące) mogą być przepisami prostymi lub złożonymi²³⁷,
- (ii) część przepisu wyrażająca hipotezę ma formę zdania podrzędnego,
- (iii) część przepisu wyrażająca dyspozycję ma formę zdania nadrzędnego,
- (iv) normę wyinterpretowaną z przepisu mogą tworzyć w kolejności: hipoteza i dyspozycja (przepis polski i cypryjski), dyspozycja i hipoteza (przepis grecki),
- (v) zakaz wyrażany jest różnymi signifikatorami, np. zaprzeczony czasownik niemodalny w trybie oznajmują-

²³⁶ Καμία διαθήκη που καταρτίστηκε από πρόσωπο που δεν έχει σώες τις φρένες ή που δεν συμπλήρωσε το δέκατο όγδοο έτος της ηλικίας του δεν είναι έγκυρη. Przepis złożony. Wyrażona norma hipotetyczna. Przepis wyrażający sankcję nieważności.

²³⁷ Np. w hipotezie istnieją dwa warunki: warunek A lub warunek B, jak w przepisie cypryjskim.

cym (przepis polski, przepis cypryjski), zaprzeczony czasownik modalny (przepis grecki)²³⁸.

Przepisy wyrażające normę przyzwalającą

Wspólnym kryterium zestawienia przepisów jest funkcja normowania zachowania, a dokładnie przyzwalanie zachowania. W zestawieniu nie uwzględnia się kryterium wspólnej lub podobnej treści przepisu, ale wspólną funkcję normatywną.

Tab. 16. Norma przyzwalająca w przepisie

a) Przepis polski

Przepis prawny	KC Art. 549. Jeżeli kupujący zastrzegł sobie oznaczenie kształtu, wymiaru lub innych właściwości rzeczy albo terminu i miejsca wydania, a dopuszcza się zwłoki z dokonaniem oznaczenia, sprzedawca może: 1) wykonać uprawnienia, które przysługują wierzycielowi w razie zwłoki dłużnika ze spełnieniem świadczenia wzajemnego, albo 2) dokonać sam oznaczenia i podać je do wiadomości kupującego wyznaczając mu odpowiedni termin do odmiennego oznaczenia; po bezskutecznym upływie wyznaczonego terminu oznaczenie dokonane przez sprzedawcę staje się dla kupującego wiążące ²³⁹ .	
Element normy	Hipoteza	Dyspozycja
Referencyjny element przepisu prawnego	Jeżeli kupujący zastrzegł sobie oznaczenie kształtu, wymiaru lub innych właściwości rzeczy albo terminu i miejsca wydania, a dopuszcza się zwłoki z dokonaniem oznaczenia	sprzedawca może: 1) wykonać uprawnienia, które przysługują wierzycielowi w razie zwłoki dłużnika ze spełnieniem świadczenia wzajemnego, albo 2) dokonać sam oznaczenia i podać je do wiadomości kupującego wyznaczając mu odpowiedni termin do odmiennego oznaczenia.

²³⁸ Wskazane signifikatory mają charakter ilustrujący. Szersze ich zestawienie dla języka polskiego i greckiego w Gortych, Matulewska 2009.

²³⁹ Przepis złożony. Wyrażona norma hipotetyczna. Wyrażona norma sankcjonowana i sankcjonująca, gdzie sankcja to: *po bezskutecznym upływie wyznaczonego terminu oznaczenie dokonane przez sprzedawcę staje się dla kupującego wiążące*.

Schemat	Jeżeli Y [= kupujący (który zastrzegł sobie oznaczenie kształtu, wymiaru lub innych właściwości rzeczy albo terminu i miejsca wydania) dopuszcza się zwłoki z dokonaniem oznaczenia] to X [= sprzedający] dozwolenie [= może] Z [= wykonać uprawnienia, (które przysługują wierzycielowi w razie zwłoki dłużnika ze spełnieniem świadczenia wzajemnego) albo dokonać sam oznaczenia i podać je do wiadomości kupującego (wyznaczając mu odpowiedni termin do odmiennego oznaczenia)]
---------	--

b) Przepis grecki

Przepis prawny	AK Art. 678. Po upływie okresu trwania umowy pracownik może wnioskować o wydanie przez pracodawcę świadectwa pracy, w którym mowa o rodzaju i okresie pracy ²⁴⁰ .	
Element normy	Hipoteza	Dyspozycja
Referencyjny element przepisu prawnego	po upływie okresu trwania umowy	pracownik może wnioskować o wydanie przez pracodawcę świadectwa pracy, w którym mowa o rodzaju i okresie pracy
Schemat	Jeżeli Y [= upłynął okres trwania umowy] to X [= pracownik] dozwolenie [= może] Z [= wnioskować o wydanie przez pracodawcę świadectwa pracy, w którym mowa o rodzaju i okresie pracy]	

c) Przepis cypryjski

Przepis prawny	KEF 195. Art. 4. Powołanie do spadku może odbywać się albo na podstawie testamentu albo na podstawie ustawy albo na podstawie testamentu i ustawy ²⁴¹ .	
Element normy	Hipoteza	Dyspozycja
Referencyjny element przepisu prawnego		Powołanie do spadku może odbywać się albo na podstawie testamentu albo na podstawie ustawy albo na podstawie testamentu i ustawy.

²⁴⁰ Κατά τη λήξη της σύμβασης ο εργαζόμενος μπορεί να απαιτήσει από τον εργοδότη πιστοποιητικό για το είδος και τη διάρκεια της εργασίας του. Przepis prosty. Wyrażona norma hipotetyczna.

²⁴¹ Διαδοχή σε κληρονομιά δύναται να γίνει είτε βάσει διαθήκης είτε βάσει του νόμου, είτε τόσο βάσει διαθήκης όσο και βάσει του νόμου. Przepis złożony. Wyrażona norma kategoryczna.

Schemat	Jeżeli Y [= 0 (zawsze i wszędzie)] to X [= powołanie do spadku → powołani do spadku] dozwolenie [= może] Z [= odbywać się albo na podstawie testamentu albo na podsta- wie ustawy albo na podstawie testamentu i ustawy]
---------	--

Zestawienie przepisów, w których wyrażona jest norma nakazująca wskazuje, że istnieje szereg elementów wspólnych przepisów polskich greckich i cypryjskich:

- (i) przepisy wyrażające normę przyzwalającą (przepisy przyzwalające) mogą być przepisami prostymi lub złożonymi²⁴²,
- (ii) część przepisu wyrażająca hipotezę może mieć formę zdania podrzędnego warunkowego lub formę zdania,
- (iii) część przepisu wyrażającego dyspozycję ma formę zdania nadrzędnego,
- (iv) wyrażenia dyspozycji i hipotezy mogą mieć formę zdań pojedynczych, które tworzą zdanie współrzędnie złożone (przepis grecki),
- (v) przyzwolenie wyrażane jest różnymi signifikatorami, np. czasownikiem modalnym (wszystkie przepisy)²⁴³.

6.3.1.2. Normy kompetencyjne w przepisach

Norma kompetencyjna może być uważana za inną kategorię normy prawnej, aniżeli ta, która reguluje zachowania i akty psychofizyczne. Tego zdania jest Hart (por. 1998), który nazywa ją *authorizing norm* / *constructive norm* / *secondary rule*. Wyróżnienie jej na tle innych norm postępowania jest uzasadnione, ponieważ jak twierdzi Ziembliński (1987b, 58):

The core of the problem of norms of competence is a conventional character of an act of a person authorized to actualize, or to establish the duty of the addressees of such norm (...).

²⁴² Dyspozycja może być wyrażona przez alternatywę, jak w przepisie polskim i cypryjskim.

²⁴³ Wskazane signifikatory mają charakter ilustrujący. Szersze ich zestawienie dla języka polskiego i greckiego w: Gortych, Matulewska 2009.

O ile zakresem takiej normy jest zachowanie, to rzeczywiście największym problemem dotyczącym normy kompetencyjnej jest określenie adresata obowiązku, co potwierdzają słowa:

Norma kompetencyjna wyznacza sytuacje prawne dwóch podmiotów: uzyskującego kompetencje oraz adresata normy kompetencyjnej (Dąbrowska-Kardas, 2012, 30).

Adresat normy kompetencyjnej, odbiorca bezpośredni komunikatu prawnego, nie jest zatem podmiotem, któremu przyznano kompetencję – odbiorcą pośrednim komunikatu prawnego, ale podmiotem, jaki podlega tej kompetencji²⁴⁴.

W tym kontekście analiza struktury przepisu, który wyraża normę kompetencyjną, jaką przedstawiam poniżej zawierać będzie wskazanie dwóch odbiorców przepisu wyrażającego normę kompetencyjną: adresata normy kompetencyjnej oraz podmiotu, któremu przyznano kompetencję. Z czego jeden z nich wyrażony jest werbalnie w przepisie prawnym. Ponieważ w tej części pracy kluczową rolę odgrywa adresat normy oraz jego kompetencja w danych okolicznościach, za przykłady posłużą przepisy prawne, z jakich interpretuje się normę prawną dwuelementową. Elementy normy prawnej, jakie nie znajdują swej realizacji w danym przepisie prawnym, zostały zawarte w nawiasach kwadratowych.

Tab. 17. Norma kompetencyjna w przepisie

a) Przepis polski

Przepis prawny	PASC art. 8. pkt. 4. Wojewoda jest organem odwoławczym od orzeczeń administracyjnych wydanych na podstawie ustawy ²⁴⁵ .	
Element normy	Hipoteza	Dyspozycja
Referencyjny element przepisu prawnego		Wojewoda jest organem odwoławczym od orzeczeń administracyjnych wydanych na podstawie ustawy.
Adresat normy kompetencyjnej	wojewoda	
Podmiot podlegający kompetencji	[podmiot odwołujący się od orzeczeń administracyjnych wydanych na podstawie ustawy]	

²⁴⁴ Jest to podmiot mający obowiązek zachować się w określony sposób. Takie zachowanie stanowi reakcję na czynność podmiotu, któremu przyznano kompetencję.

²⁴⁵ Przepis pojedynczy. Wyrażona norma kategoryczna.

b) Przepis grecki

Przepis prawny	AK Art. 81. Statut jednostki organizacyjnej jest potwierdzany przez prezesa sądu i składany w archiwum sądu ²⁴⁶ .	
Element normy	Hipoteza	Dyspozycja
Referencyjny element przepisu prawnego		Statut jednostki jest potwierdzany przez prezesa sądu i składany w archiwum sądu.
Adresat normy kompetencyjnej	sąd	
Podmiot podlegający kompetencji	jednostka organizacyjna	

c) Przepis cypryjski

Przepis prawny	N 216/1990 Art. 12. Rodzice, bez orzeczenia wydanego przez sąd, nie mogą w imieniu dziecka wykonać czynności, których zabrania opiekun małoletniego dziecka ²⁴⁷ .	
Element normy	Hipoteza	Dyspozycja
Referencyjny element przepisu prawnego	bez orzeczenia wydanego przez sąd	Rodzice nie mogą w imieniu dziecka wykonać czynności, których zabrania opiekun małoletniego dziecka
Adresat normy kompetencyjnej	sąd	
Podmiot podlegający kompetencji	rodzice	

Powyższa analiza przepisów prawnych z punktu widzenia normy kompetencyjnej wskazuje, że legislator nie zawsze werbalizuje wszystkich adresatów tej normy. Przepis prawny, z którego interpretowana jest norma kompetencyjna, może zawierać element referencyjny adresata normy kompetencyjnej lub element referencyjny podmiotu podlegającego kompetencji. Jednak każdorazowo w tego

²⁴⁶ Το καταστατικό βεβαιώνεται από τον πρόεδρο του δικαστηρίου και κατατίθεται στο αρχείο του. Przepis pojedynczy. Wyrażona norma kategoryczna.

²⁴⁷ Οι γονείς δεν μπορούν χωρίς την άδεια του Δικαστηρίου να διενεργήσουν στο όνομα του τέκνου, τις πράξεις που απαγορεύονται και στον επίτροπο του ανηλίκου Przepis pojedynczy. Wyrażona norma kategoryczna.

typu przepisie obecny jest element referencyjny kompetencji zawarty w dyspozycji. Brak wszystkich elementów referencyjnych składników, zauważony również w poprzednim podrozdziale, wynika z: i) obecności pozostałych składników normy w postaci ich elementów referencyjnych w innych przepisach²⁴⁸, ii) kluczowego charakteru elementu normy, jaką jest dyspozycja, która może być normą kategoryczną i generalną, to jest obowiązującą „wszystkich i we wszystkich okolicznościach”

Analiza struktury przepisów, z których interpretowana jest norma kompetencyjna, ma duże znaczenia w kontekście zdarzenia komunikacji prawnej. Podmioty zaangażowane w takie zdarzenie to: nadawca komunikatu – legislator, odbiorca pośredni – adresat normy, odbiorca bezpośredni – podmiot podlegający kompetencji. Status podmiotów zdarzenia komunikacyjnego determinuje ich zadania w akcie komunikacji prawnej, które wynikają również z asymetrycznego charakteru zdarzenia komunikacyjnego, jak i siły illokucji komunikatu.

6.4. Norma i przepis prawny, a translologia

Przeprowadzona analiza porównawcza wskazuje, iż do właściwego zrozumienia tekstu aktu normatywnego, konieczna jest znajomość pojęcia normy i przepisu prawnego oraz ich skomplikowanych zależności. Zadaniem tłumacza jest operacja na tekście, czyli na przepisach prawnych, a nie na języku norm, jednak ich interpretacja z przepisów jest kluczowa w fazie rozumienia tekstu, która poprzedza operację transferu i rekonstrukcji (Nida 1975, 79-80, Pisarska, Tomaszewicz 1998, 77-105). Przepis prawny jest elementem współtworzącym tekst, zatem jego właściwe przetłumaczenie rzutuje na całość tekstu. Ponadto, zgodnie z modelem makrostruktury w ujęciu nieliniowym, przepis jako źródło interpretacji, współtworzy makrostrukturę tekstu, czyli jego budowę semantyczną. Z kolei w perspektywie syntaktycznej znajomość budowy przepisu, tego, czy jest złożony, czy prosty

²⁴⁸ W wyniku rozcłunkowania semantycznego lub syntaktycznego normy.

oraz sposobów łączenia jego elementów przez np. spójniki, jest możliwa do uzyskania w procesie analizy porównawczej tekstów paralelnych. Prowadzi ona wówczas do znalezienia ekscerpcji i zestawienia ekwiwalentów translacyjnych.

6.4.1. Analiza porównawcza przepisu w badaniach translatologicznych

Celem badań porównawczych mikrostruktury tekstów polskich, greckich i cypryjskich aktów normatywnych jest wskazanie sposobu interpretacji i zrozumienia przepisu prawnego. W książce przyjęto wybrane kryteria porównania, *tertia comparationis*, do których należą: sposób werbalizacji normy merytorycznej i sposób werbalizacji normy kompetencyjnej. Każdorazowo uwzględniono również inną typologię norm prawnych, dlatego wskazano czy norma jest normą hipotetyczną, czy kategorię. Ponadto, mając na uwadze kryterium struktury syntaktycznej wskazano, czy analizowany przepis prawny jest przepisem prostym, czy złożonym.

Przyjęcie normy merytorycznej jako punktu odniesienia w porównaniu przepisów pozwala na wskazanie signifikatora modalności deontycznej, jaki jest obecny w zdaniach deontycznych, które stanowią przepis. To z kolei podczas aplikacji wyników dostarcza zestawu ekwiwalentnych środków wyrażania nakazu, zakazu i przyzwolenia, jakie stosuje legislator w każdym z omawianych systemów prawnych. Ponadto wyinterpretowanie normy merytorycznej pozwala na dostarczenie właściwej informacji do zbioru informacji danej kategorii, np. instytucji prawnej, czy terminu prawnego. Budując taką jednostkę makrostruktury testu w ujęciu nieliniarnym znajomość zakresu czynności, które w danych okolicznościach są nakazane, zabronione lub dozwolone pozwala na właściwe przyporządkowanie informacji do danej kategorii w polu znaczeniowym, co wskazano w poprzednim rozdziale²⁴⁹. W aspekcie translatologicznym należy uznać ten proces za model poznawania, znajdowania, ekscerpcji i kategoryzacji infor-

²⁴⁹ Por. rozdz. 5.5.

macji wewnątrz pola znaczeniowego, które może być porównane z analogicznie stworzonym polem znaczeniowym z paralelnego tekstu obcego, w celu zapewnienia właściwego ekwiwalentu translacyjnego.

Norma kompetencyjna jako kryterium analizy struktury semantycznej przepisu prawnego sprawia, że wyinterpretowane literalnie informacje, przekształcając, można przyporządkować do adresatów normy kompetencyjnej. Jednak tylko wiedza na temat funkcji normy kompetencyjnej, a dokładnie fakt, iż przyznaje ona kompetencje jakiemuś adresatowi oraz determinuje nakaz, zakaz lub przyzwolenie na wykonanie jakiejś czynności innego adresata, sprawia, iż podczas analizy porównawczej można wyłonić zakres kompetencji adresata normy kompetencyjnej oraz adresata dyspozycji, czyli podmiotu podlegającego kompetencji. Taki sposób interpretacji przepisów prawnych pozwala na zbudowanie właściwego pola znaczeniowego – jednostki makrostruktury i w dalszym procesie na porównanie tych pól w celu zapewnienia właściwego ekwiwalentu translacyjnego.

Analiza porównawcza przepisów, która uwzględnia podział norm na hipotetyczne i kategoryczne, dostarcza wiedzy na temat kolejności i sposobu werbalizacji jednostek przepisów, które, z kolei, werbalizują elementy normy: hipotezę i dyspozycję. Porównanie, jaką kolejność mają elementy przepisów werbalizujące określone elementy normy prawnej lub, czy ta kolejność jest stała albo zmienna, zarówno w tekście *comparans* jak i w tekście *comaparandum*, pozwala na wypracowanie dyrektyw translatologicznych²⁵⁰. Na przykład: jeżeli legislator grecki stosuje kolejność werbalizacji elementów normy dyspozycja – hipoteza i hipoteza – dyspozycja, to tłumacząc tekst polskiego aktu normatywnego, w którym kolejność werbalizacji elementów normy jest następująca: dyspozycja – hipoteza, to w przekładzie kolejność tych elementów normy może zostać zachowana w stosunku do tekstu źródłowego, jak również tłumacząc tekst polskiego aktu normatywnego, w którym kolejność werbalizacji elementów normy jest następująca: hipoteza – dyspozycja, to w przekładzie ko-

²⁵⁰ Próbę sformułowania dyrektyw podjęli Bańcerowski i Matulewska (por. 2012) oraz Matulewska (por. 2013).

leżność tych elementów normy może zostać zachowana w stosunku do tekstu źródłowego.

Kryterium złożoności przepisu przyjęte w porównaniu budowy przepisu prawnego wskazuje, w jaki sposób części przepisu prawnego werbalizujące elementy normy prawnej mogą być rozczłonkowane. Jest to szczególnie widoczne w zakresie formułowania okoliczności X, kiedy wystarczy spełnienie jednego z alternatywnych warunków, aby czynność X, wyrażona w dyspozycji, była nakazana, zabroniona lub dozwolona. Podobnie, jeśli werbalizacja dyspozycji zawiera alternatywę lub koniunkcję, wówczas znajomość sposobu połączenia części przepisu werbalizujących czynność Z pomaga w procesie rozpoznawania czy czynność/stan Z składa się np. z dwóch składowych czynności/stanów Z_1 i Z_2 , albo, czy nakaz lub zakaz lub dozwolenie dotyczy czynności Z_1 albo czynności Z_2 (jednej z nich). Porównanie tekstów paralelnych w oparciu o opisane kryterium pozwala na stworzenie zestawienia np. spójników translacyjnych funkcjonalnie ekwiwalentnych.

6.4.2. Aplikacja wyników badań w praktyce przekładu

Mając na uwadze sposób wykorzystania analizy porównawczej tekstów polskich, greckich i cypryjskich aktów normatywnych, można wyłonić informacje mające zastosowanie bezpośrednio w procesie tłumaczenia. Odwołując się do analizy porównawczej, w oparciu o budowę normy kompetencyjnej, istnieje możliwość sporządzenia zestawienia signifikatorów modalności deontycznej, które są funkcjonalnie ekwiwalentne. Ponieważ zaprezentowany w niniejszym rozdziale materiał badawczy ma charakter ilustracyjny, zestawienie środków językowych wyrażających nakaz, zakaz i dozwolenie dla języka prawnego polskiego, greckiego i cypryjskiego zostało sporządzone w oparciu również o inne przywoływane w książce akty normatywne.

Tab.18. Przykłady ekwiwalentnych środków językowych wyrażania zakazu, nakazu i pozwolenia w przepisach polskich, greckich i cypryjskich

Środki językowe wyrażające nakaz		
Polski język prawny	Grecki język prawny	Cypryjski język prawny
Czasownik niemodalny w trybie oznajmującym czasu przyszłego lub teraźniejszego, np. <i>podlega, wykonywa się, będzie ustalony</i> i in.	Czasownik niemodalny w trybie oznajmującym czasu przyszłego lub teraźniejszego strony czynnej, np. <i>jest regulowane</i> [ρυθμίζεται], <i>zostanie zarejestrowany</i> [θα εγγραφεί], <i>obowiązuje</i> [ισχύει] i in.	Czasownik niemodalny w trybie oznajmującym czasu przyszłego lub teraźniejszego strony czynnej, np. <i>stanowi</i> [αποτελούσιν], <i>zwany jest</i> [καλείται], <i>będzie akceptowany</i> [θα διεδέχeto] i in.
Syntagmy, np. <i>jest wymagane, jest obowiązany, mieć obowiązek</i> i in.	Syntagmy, np. <i>jest wymagane</i> [υποχρεούται], <i>jest obowiązany</i> [είναι υποχρεωμένος], <i>mieć obowiązek</i> [έχει υποχρέωση] i in.	Syntagmy, np. <i>jest wymagane</i> [υποχρεούται], <i>jest obowiązany</i> [δέον είναι], <i>należy</i> [είναι δεκτό] i in.
Czasownik modalny, np. <i>musieć, należy, powinien</i> .	Czasownik modalny, np. <i>musieć</i> [πρέπει], <i>należy</i> [υποχρεούται], <i>powinien</i> [οφειλεί] w formie osobowej.	Czasownik modalny, np. <i>musieć</i> [πρέπει], <i>należy</i> [υποχρεούται], <i>powinien</i> [οφειλεί] w formie osobowej
Środki językowe wyrażające zakaz		
Zaprzeczony partykułą <i>nie</i> czasownik niemodalny w trybie oznajmującym czasu teraźniejszego, np. <i>nie podlega, nie stosuje się, nie zostanie, nie będzie ustalony</i> i in.	Zaprzeczony czasownik niemodalny partykułą <i>nie/δεν</i> w trybie oznajmującym czasu przyszłego lub teraźniejszego, np. <i>nie ma</i> [δεν έχει], <i>nie stosuje się</i> [δεν εφαρμόζεται], <i>nie obowiązuje</i> [δεν ισχύει] i in.	Czasownik niemodalny w trybie oznajmującym czasu przyszłego lub teraźniejszego, np. <i>nie stanowi</i> [δεν τελεί], <i>nie uważa się</i> [δεν θεωρείται], <i>nie jest</i> [δεν είναι] i in.
Czasownik oznaczający zakaz w formie osobowej, np. <i>zabrania się, zakazuje się</i> .	Czasownik oznaczający zakaz w formie osobowej, np. <i>zabrania się</i> [απαγορεύεται].	Czasownik oznaczający zakaz w formie osobowej, np. <i>zabrania się</i> [απαγορεύεται].
Zaprzeczony partykułą <i>nie</i> czasownik modalny, np. <i>nie wolno, nie może</i> i in.	Zaprzeczony partykułą <i>nie/δεν</i> czasownik modalny, np. <i>nie wolno</i> [δεν μπορεί], <i>nie może</i> [δεν επιτρέπεται] i in.	Zaprzeczony partykułą <i>nie/δεν</i> czasownik modalny, np. <i>nie wolno</i> [δεν δύναται], <i>nie może</i> [δεν επιτρέπεται] i in.

Środki językowe wyrażające dozwoleństwo		
Czasownik modalny w formie osobowej i nie osobowej, np. <i>może, ma prawo, zezwala się, dopuszcza się</i> i in.	Czasownik modalny w formie osobowej i nie osobowej, np. <i>zezwała się</i> [επιτρέπεται], <i>może</i> [μπορεί], <i>ma prawo</i> [δικαιούται] i in.	Czasownik modalny w formie osobowej i nie osobowej, np. <i>zezwała się</i> [επιτρέπεται], <i>może</i> [δύναται], <i>ma prawo</i> [δικαιούται] i in.
Syntagmy, np. <i>wolno jest, jest uprawniony</i> i in.	Syntagmy: <i>ma prawo</i> [έχει δικαίωμα] i in.	Syntagmy: <i>ma prawo</i> [έχει δικαίωμα] i in.

Zawarte w zestawieniu ekwiwalenty zostały pogrupowane zgodnie z funkcją, jaką pełnią, tj. wyrażanie nakazu, zakazu i dozwoleństwa. Dzięki wyborowi kryterium funkcji, istnieje możliwość ich wymiennej aplikacji w tłumaczeniu. Jednak ostateczny wybór ekwiwalentu translacyjnego podyktowany może być również innymi czynnikami, które wynikają z badań tekstu i języka na poziomie morfosyntaktycznym, semantycznym, stylistycznym a nawet statystycznym, jak, np. częstotliwość stosowania form peryfrastycznych, stylistyka tekstów prawnych, rejestr języka prawnego i in. Te i inne cechy tekstu źródłowego oraz docelowego winny być wzięte pod uwagę podczas doboru właściwej strategii translatorskiej²⁵¹.

Przyjęcie w badaniach porównawczych przepisów prawnych, pochodzących z tekstów polskich, greckich i cypryjskich aktów normatywnych kryterium wyrażania normy kompetencyjnej sprawia, iż z materiału badawczego ekscerpuje się wiadomości tego samego typu. W odniesieniu do normy kompetencyjnej, charakterystycznymi częściami przepisów, które wyrażają tę normę, są części przepisu prawnego, w których werbalizuje się adresatów normy. Zestawienie i porównanie fragmentów tekstów polskich, greckich i cypryjskich aktów normatywnych wyrażających adresata normy dostarcza wiedzy na temat sposobu werbalizacji odbiorców normy kompetencyjnej.

Najczęstszym sposobem określenia odbiorcy normy kompetencyjnej, jaki stosują legislatorzy z Polski, Grecji i Cypru jest dokładne wskazanie nazwy podmiotu z wykorzystaniem desygnatu lub denotatu podmiotu:

²⁵¹ O doborze strategii tłumaczenia, wyborze rodzaju ekwiwalencji z uwzględnieniem imperatywu odbiorcy bliskiego pisze szerzej Kierzkowska (2008, 94-98).

- w tekstach polskich np. wojewoda, Skarb Państwa, Urząd stanu cywilnego i in.,
- w tekstach greckich np. sąd grecki [elliniko dikastirio – ελληνικό δικαστήριο], prokurator [eisangeleas – εισαγγελέας], właściwy urząd [armodia archi – αρμόδια αρχή] i in.,
- w tekstach cypryjskich np. sąd rejonowy [eparchiako dikastirio – επαρχιακό δικαστήριο], Prokurator Generalny [Genikos Eisangeleas tis Dimokratias – Γενικός Εισαγγελέας της Δημοκρατίας], sąd właściwy [armodio dikastirio – αρμόδιο δικαστήριο] i in.

Podmiot podlegający kompetencji, podobnie jak adresat norm merytorycznych jest określany przez desygnację lub denotację²⁵²:

- w tekstach polskich np. kupujący, właściciel, firma, ten, czyją własnością był rój, który się w ulu znajdował i in.
- w tekstach greckich np. rodzic [goneas – γονέας], pracownik [ergazomenos – εργαζόμενος], strony [meri – μέρη] i in.,
- w tekstach cypryjskich np. opiekun niepełnoletniego [epitropos anilikou – επίτροπο του ανηλίκου], osoba, która nie jest przy zdrowych zmysłach [prosopo pou den echei soes frenes – πρόσωπο που δεν έχει σώες τις φρένες], rodzice [goneis – γονείς] i in.

Badania porównawcze przepisów polskich, greckich i cypryjskich aktów normatywnych z punktu widzenia rozmieszczenia części przepisu wyrażających elementy normy: hipotezę i dyspozycję, wskazują, iż w polskich, greckich i cypryjskich tekstach prawnych kolejność części przepisu, które werbalizują te elementy, może być różna, tj. podawane są one w kolejności hipoteza – dyspozycja lub dyspozycja – hipoteza, np.:

- tekst polski:

KC art. 7: hipoteza:

Jeżeli ustawa uzależnia skutki prawne od dobrej lub złej wiary,

dyspozycja:

domniemywa się istnienie dobrej wiary;

²⁵² W formie wyrazów lub syntagm.

KC art. 13 § 1: dyspozycja:

Osoba, która ukończyła lat trzynaście, może być ubezwłasnowolniona całkowicie

hipoteza:

jeżeli wskutek choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego albo innego rodzaju zaburzeń psychicznych, w szczególności pijaństwa lub narkomanii, nie jest w stanie kierować swym postępowaniem,

– tekst grecki:

AK art. 8: hipoteza:

Jeśli obcokrajowiec tylko przebywa lub ma swój majątek w Grecji²⁵³, dyspozycja:

mogą być wobec niego zastosowane tylko środki zabezpieczające²⁵⁴;

AK art. 6: dyspozycja:

Sąd grecki może uznać obcokrajowca za osobę zaginioną²⁵⁵,

hipoteza:

jeśli przed jego zaginięciem zamieszkiwał lub przebywał w Grecji lub jeśli ma swój majątek w Grecji²⁵⁶;

– tekst cypryjski:

KEF 195, art 47, ust 2: hipoteza:

Jeśli nie istnieją spadkobiorcy o jakich mowa w przepisach ustępu 1 oraz w klauzuli o części spadku dla żyjącego małżonka lub żyjącej małżonki²⁵⁷,

dyspozycja:

wówczas, zgodnie z prawem, część spadku niemająca spadkobiorcy przechodzi na własność Skarbu Państwa²⁵⁸;

N 21/1990, art. 8, ust 3: dyspozycja:

Urządник stanu cywilnego udzielający ślubu nie wydaje zaświadczenia o zgłoszeniu zamiaru zawarcia związku małżeńskiego²⁵⁹;

hipoteza:

jeśli nie zostały spełnione warunki konieczne do zawarcia małżeństwa, o jakich mowa w niniejszej ustawie²⁶⁰.

²⁵³ Αν ο αλλοδαπός απλώς διαμένει ή έχει περιουσία στην Ελλάδα (...).

²⁵⁴ (...) μπορούν να ληφθούν μόνο ασφαλιστικά μέτρα.

²⁵⁵ Ελληνικό δικαστήριο μπορεί να κηρύξει άφαντο αλλοδαπό (...).

²⁵⁶ (...) αν πριν από την εξαφάνισή του κατοικούσε ή διέμενε στην Ελλάδα ή εφόσον έχει περιουσία στην Ελλάδα.

²⁵⁷ Αν δεν υπάρχουν κληρονόμοι σύμφωνα με τις διατάξεις του εδαφίου (1) και με την επιφύλαξη της μερίδας του τυχόν επιζώντος ή επιζούσης συζύγου (...)

²⁵⁸ (...) το βάσει του νόμου μη διαθέσιμο μέρος της κληρονομιάς και το αδιάθετο μέρος της κληρονομιάς, καθίστανται ιδιοκτησία της Δημοκρατίας.

²⁵⁹ Ο Λειτουργός Τέλεσης Γάμου δεν εκδίδει πιστοποιητικό ειδοποίησης (...)

²⁶⁰ (...) εάν δε συντρέχουν οι προϋποθέσεις τέλεσης γάμου που καθορίζονται στον παρόντα Νόμο.

W świetle powyższych wyników analizy porównawczej struktury przepisów polskich, greckich i cypryjskich aktów normatywnych pod kątem obecności i kolejności części przepisów, które wyrażają dyspozycję i hipotezę normy prawnej, można realizować dyrektywę translologiczną²⁶¹ wysuniętą w oparciu o przeprowadzone badania porównawcze, czyli przetłumaczyć przepisy bez zmieniania kolejności części przepisu, jakie odpowiednio werbalizują dyspozycję lub hipotezę normy w tekście źródłowym.

Postulowane w prowadzeniu badań porównawczych przepisów uwzględnienie kryterium złożoności przepisów, może dostarczyć zestawień spójników łączących np. części przepisu wyrażające czynności tworzące dyspozycję, czy części przepisu wyrażające warunki tworzące hipotezę. Mogą być one połączone spójnikami koniunkcji, czy alternatywy. Poniższe przykłady ilustrują sposób tworzenia zestawień ekwiwalentnych funkcyjnie spójników²⁶²:

- tekst polski: KC art. 13, § 1.

Osoba, która ukończyła lat trzynaście, może być ubezwłasnowolniona całkowicie, jeżeli wskutek choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego albo innego rodzaju zaburzeń psychicznych, w szczególności pijaństwa lub narkomanii, nie jest w stanie kierować swym postępowaniem.

Spójnik alternatywy *albo* w hipotezie.

- tekst grecki: AK Art. 160.

Jeżeli ustawa lub strony postanawiają, że akt czynności prawnej ma formę pisemną, wydający dokument musi złożyć na nim odrębny podpis²⁶³.

Spójnik alternatywy *lub / ή* w hipotezie.

²⁶¹ Por. 6.4.1.: (...) jeżeli legislator grecki stosuje kolejność werbalizacji elementów normy dyspozycja – hipoteza i hipoteza – dyspozycja, to tłumacząc tekst polskiego aktu normatywnego, w którym kolejność werbalizacji elementów normy jest następująca: dyspozycja – hipoteza, w przekładzie kolejność tych elementów normy może zostać zachowana. Jak również tłumacząc tekst polskiego aktu normatywnego, w którym kolejność werbalizacji elementów normy jest następująca: hipoteza – dyspozycja to w przekładzie kolejność tych elementów normy może zostać zachowana (w porównaniu z tekstem źródłowym).

²⁶² W analizowanych poniżej tekstach hipoteza oznacza część przepisu wyrażającą hipotezę normy prawnej a dyspozycja oznacza część przepisu wyrażającą dyspozycję normy prawnej.

²⁶³ Αν ο νόμος ή τα μέρη όρισαν για τη δικαιοπραξία έγγραφο τύπο, το έγγραφο πρέπει να έχει την ιδióχειρη υπογραφή του εκδότη. Przepis złożony. Wyrażona norma hipotetyczna.

- tekst cypryjski: KEF 195. Art. 4
*Powołanie do spadku może odbywać się albo na podstawie testamentu albo na podstawie ustawy albo na podstawie testamentu i ustawy*²⁶⁴.
Spójnik alternatywy *albo* – *albo* / *είτε* – *είτε* w dyspozycji.

Wskazane powyżej spójniki alternatywy stanowią ekwiwalenty funkcjonalne i mogą być wykorzystane bezpośrednio w tłumaczeniu tekstu prawnego z języka greckiego na polski lub z języka polskiego na grecki.

6.5. Definicja legalna jako przepis prawny

W świetle powyższych rozważań przepis prawny ma za zadanie, przede wszystkim, wyrażenie normy prawnej. Istnieją jednak przepisy, które nie pełnią takiej funkcji, jak np. definicje legalne, czy przepisy odsyłające, które wskazują miejsce danego postanowienia w innym akcie normatywnym, przepisy uchylające, o wejściu w życie, czy o wygaśnięciu mocy aktu prawodawczego (Redelbach 1996, 112-113). Również te przepisy są uwzględnione w niniejszej analizie porównawczej, ponieważ, jak wskazuję w kolejnym rozdziale odgrywają one swoją rolę w komunikacie prawnym, który jest złożonym makroznakiem.

Przepis prawny jest rozumiany jako jednostka redakcyjna tekstu aktu normatywnego zawierająca elementy, z których odtwarza się reguły postępowania (Gromski 1999, 220), a te z kolei są wskazywane normą. Definicja legalna, w tym świetle, jest przepisem, z którego można wyinterpretować zakres znaczeniowy i funkcyjny w systemie prawa, tak podmiotów zdarzenia komunikacji prawnej (np. organy mające kompetencję lub adresaci norm prawnych), jak i komunikatu oraz jego elementów (np. zdefiniowane okoliczności realizacji normy prawnej). Przepis zawierający definicję legalną ma charakter pomocniczy, ponieważ określa sens słów i zwrotów użytych w tekście aktu normatywnego (Wronkowska 1997, 153). Interpretacja definicji legal-

²⁶⁴ Διαδοχή σε κληρονομιά δύναται να γίνει είτε βάσει διαθήκης είτε βάσει του νόμου, είτε τόσο βάσει διαθήκης όσο και βάσει του νόμου. Przepis złożony. Wyrażona norma kategoryczna.

nych nie prowadzi do wyinterpretowania normy zachowana (normy merytorycznej). Definicja stanowi bowiem przepis dotyczący innych przepisów. Z tego względu przepisy, w których zawarta jest definicja legalna można uznać za metaprzepisy (przepisy II stopnia).

Analizując jednostki mikrostruktury tekstowej należy zwrócić uwagę na ich relacje z superstrukturą oraz z makrostrukturą. Definicja, podobnie, jak inne przepisy prawne, umieszczona jest w jednostce superstruktury tekstowej, którą stanowi jednostka redakcyjna schematu tekstu aktu normatywnego. Jak wskazują poniższe przykłady, zarówno legislator polski, grecki oraz cypryjski przeznaczają dla definicji prawnej całą jednostkę superstrukturalną lub tylko jej część. Stanowi to rozwiązanie analogiczne do przepisów, z których interpretowane są normy. Z punktu widzenia makrostruktury, jako globalnego planu makrostruktur semantycznych w tekście aktu normatywnego, definicja legalna stanowi najmniejszą mikrostrukturę, która wchodzi w obręb makrostruktury i przez to współtworzy jednostkę makrostruktury (por. rozdz. 5.4).

W literaturze przedmiotu odnaleźć można szereg klasyfikacji definicji legalnych, które wymienione są między innymi w pracach Malca (por. 2000), czy Niewiadomskiego (por. 2007). W niniejszym opracowaniu korzystam z klasyfikacji stworzonej na podstawie opracowania Zielińskiego (por. 2002), Patryasa (por. 1997) oraz Wronkowskiej i Zielińskiego (por. 1993).

6.5.1. Definicja legalna – struktura

W świetle powyższych opracowań definicja powinna precyzować i objaśniać użyte w tekście pojęcia (ograniczać lub likwidować wieloznaczność wynikającą z różnicy w znaczeniu w języku prawnym i języku potocznym, ograniczać nieostrość pojęć, nadawać określone znaczenie w akcie normatywnym pojęciu istniejącemu w języku potocznym, nadawać znaczenie prawne neologizmom i zapożyczeniom, jeśli konieczne jest ich użycie) oraz wskazywać podmioty, przedmioty, akty i instytucje prawne²⁶⁵. Takie ujęcie jest analogiczne do defini-

²⁶⁵ W oparciu o przepisy zawarte w §146 – §154 Zasad techniki prawodawczej.

cji słownikowej w języku ogólnym, która, aby realizować podobne postulaty musi spełniać dwa warunki:

1) definiowane znaczenie należy określać za pomocą znaczeń prostszych (...), 2) określające znaczenia (BC) powinny być konieczne i wystarczające dla określenia danego znaczenia (A) (Apresjan 1974, 127-128).

Z podejmowanych przeze mnie badań wynika, że zarówno polski, grecki i cypryjski legislator zamieszcza w tekstach aktów normatywnych definicje, które odpowiadają cytowanym postulatom.

Mając na uwadze dualistyczne rozumienie mikrostruktury tekstu aktu normatywnego, tzn. jako jednostkę mikrostruktury semantycznej i syntaktycznej, analiza porównawcza przepisów zawierających definicję legalną, jest przeprowadzona w kilku etapach, które wskazują, w jaki sposób legislator polski, grecki i cypryjski realizuje założenia dotyczące funkcji i struktury przepisu zawierającego definicję legalną. Etapy te zgodne są z kolejnością typów definicji, jakie są wskazane w kolejnym podrozdziale. Analiza jest przeprowadzona w aspekcie translologicznym tj. wskazana metoda badań ma na celu wyłonienie takich ekwiwalentnych elementów przepisu prawnego zawierającego definicję prawną, które w dalszej kolejności można aplikować do praktyki przekładu.

W najpowszechniejszych ujęciach definicja legalna składa się z trzech głównych elementów, które mają swoją określoną funkcję.

Zgodnie z literaturą przedmiotu (por. Patryas 1994 i 1997, Ziemiński 1974) elementami tymi są:

- (i) *definiendum* – wyrażenie definiowane, zwrot definiowany,
- (ii) *coniunctio* / spójka definicyjna²⁶⁶ – zwrot łączący definiens z definiendum,
- (iii) *definiens* – wyrażenie definiujące, zwrot definiujący.

Ważnym zagadnieniem związanym z definicją jest umiejętność ich mapowania w tekście aktu normatywnego, bowiem wpływa to na ich zasięg stosowania. Jeśli, tak, jak ma to miejsce bardzo często w ustawach cypryjskich, definicja jest zamieszczona na początku aktu normatywnego i zazwyczaj poprzedzona jest ona frazą mówiącą, iż

²⁶⁶ Najczęściej wyraz lub syntagma.

znaczenie danego terminu obowiązuje w całej ustawie. Zdarzają się jednak sytuacje, kiedy definicja legalna jest podana w dalszej części aktu normatywnego i jej stosowanie może ograniczać się do danej jednostki aktu, np. do rozdziału. Również to kryterium jest uwzględnione podczas klasyfikacji i analizy polskich, greckich i cypryjskich definicji legalnych.

6.5.2. Definicja legalna – typologia

Jeśli definicja legalna posiada powyższe trzy elementy, jest definicją równościową. Ze wskazanych powyżej trzech elementów przynajmniej dwa muszą istnieć, aby definicja spełniała swoje funkcje, a mianowicie musi istnieć: *definiens* i *definiendum*. Warto zaznaczyć również, że kolejność *definiendum* – (spójka definicyjna) – *definiens* może być w tekście normatywnym odwrócona. Ponieważ zarówno *definiens*, jak i *definiendum* w definicji równościowej są elementami różnymi i zmiennymi dla każdego przepisu, w którym zawarto definicję legalną, jedynym elementem, jaki pozostaje niezmienny, jest spójka definicyjna²⁶⁷.

Definicje równościowe różnią się między sobą i w aktach normatywnych odnajdujemy:

- (i) **definicje klasyczne**, w których *definiens* zawiera wyrażenia składające się z rodzaju (*genus*) i różnicy gatunkowej (*differentia specifica*) (Malinowski 2006, 166), co oznacza, że *definiens* z użyciem większej liczby słów/wyrażeń określa znaczenie *definiendum*,
- (ii) **definicje klasyczne ograniczone**, które określają znaczenie wyrazu/wyrażenia w danym akcie normatywnym, w jakim występują.
- (iii) **definicje nieklasyczne**:
 - a) definicje nieklasyczne **niepełne**,
 - b) definicje nieklasyczne **pełne**,
 - c) definicje nieklasyczne **częstkowe**,
 - d) definicje nieklasyczne **agregatowe**.

²⁶⁷ Szerzej na temat definicji legalnych w polskich, greckich i cypryjskich aktach normatywnych w Gortych-Michalak 2010.

Obok definicji równościowych istnieją **definicje nierównościowe**. Dzielą się one na:

- (i) definicje nierównościowe **ikonograficzne**,
- (ii) definicje nierównościowe **warunkowe**.

Powyższy podział stanie się kryterium przeprowadzenia analizy porównawczej przepisów prawnych zawierających różne definicje legalne w aspekcie translologicznym.

6.6. Definicja legalna a translologia

Definicja legalna odgrywa kluczową rolę w interpretacji tekstu aktu normatywnego, zarówno w pracy prawnika, jak i w pracy tłumacza. Umożliwia bowiem nie tylko poprawne zrozumienie terminu, ale też wydzielenie pola znaczeniowego właściwego dla danej gałęzi, czy działu prawa. Przepis prawny, który zawiera termin prawny i jego znaczenie jest źródłem informacji fundamentalnych dla rozbudowy pola znaczeniowego w sposób, jaki zaproponowano w rozdziale piątym niniejszej książki.

6.6.1. Analiza porównawcza definicji legalnej w badaniach translologicznych

Celem badań porównawczych przepisów wyrażających translologię jest zestawienie porównawcze: i) elementów definicji zwerbalizowanych w przepisie (*definiens*, *definiendum*, spójka), ii) elementów definicji ograniczającej jej zasięg lub warunkujących jej obowiązywanie, iii) struktury redakcyjnej przepisu prawnego zawierającego definicję. Takie zestawienie prowadzi do wyłonienia ekwiwalentów translacyjnych różnych elementów definicji oraz do wskazania sposobu budowy przepisu prawnego zawierającego definicję legalną, w celu weryfikacji, czy rozwiązania redakcyjne, stosowane przez różnych legislatorów, są podobne, czy różne. Podobieństwa w budowie takich przepisów mogą prowadzić do zastosowania przez tłumacza w praktyce przekładu

rozwiązań w oparciu o strategię ekwiwalencji formalno-tekstowej z zachowaniem funkcji tekstu źródłowego.

W polskich, greckich i cypryjskich aktach normatywnych pojawiają się wszystkie wymieniane przeze mnie typy definicji legalnych. Stąd poniższe zestawienia tabelaryczne mają charakter ilustracyjny.

Tab. 19. Definicje równościowe klasyczne

a) Definicja równościowa klasyczna w przepisie polskim

Przepis:	KC Art. § 2. Jako chwilę domniemanej śmierci zaginionego oznacza się chwilę, która według okoliczności jest najbardziej prawdopodobna, a w braku wszelkich danych – pierwszy dzień terminu, z którego upływem uznanie za zmarłego stało się możliwe.		
Element definicji	Definiendum	Spójka	Definiens
Element referencyjny przepisu	chwila domniemanej śmierci	oznacza	chwila, która według okoliczności jest najbardziej prawdopodobna, a w braku wszelkich danych – pierwszy dzień terminu, z którego upływem uznanie za zmarłego stało się możliwe.

b) Definicja równościowa klasyczna w przepisie greckim

Przepis:	AK Art. 287. Definicja zobowiązania. Zobowiązanie jest stosunkiem, w którym jedna osoba jest obowiązana do świadczenia wobec innej osoby ²⁶⁸ .		
Element definicji	Definiendum	Spójka	Definiens
Element referencyjny przepisu	zobowiązanie	jest	stosunkiem, w którym jedna osoba jest obowiązana do świadczenia wobec innej osoby

²⁶⁸ Έννοια της ενοχής. Ενοχή είναι η σχέση με την οποία ένα πρόσωπο έχει υποχρέωση προς ένα άλλο σε παροχή.

c) Definicja równościowa klasyczna w przepisie cypryjskim

Przepis:	KEF 195. Art. 8 ust. 8. W przypadku dziecka nie pochodzącego z małżeństwa lub dziecka, które urodziło się po śmierci swojego ojca, miejscem zamieszkania (domicyl) dziecka jest miejsce zamieszkania (domicyl) jego matki w czasie, kiedy dziecko się urodziło ²⁶⁹ .		
Element definicji	Definiendum	Spójka	Definiens
Element referencyjny przepisu	miejsce zamieszkania (domicyl) dziecka	jest	miejsce zamieszkania (domicyl) jego matki w czasie, kiedy dziecko się urodziło

W kolejnym zestawieniu zawierającym definicje równościowe klasyczne ograniczone, w treści przepisu wyróżniono element przepisu, który niesie informacje o ograniczonym zakresie definiowanego terminu w danej jednostce superstruktury i makrostruktury tekstu. Jednostką może być cały tekst, np. ustawa lub kodeks. Wówczas taka definicja wskazuje zakres pojęciowy terminu w danym dziale lub gałęzi prawa, np. prawo cywilne, prawo rodzinne i in.

Tab. 20. Definicje równościowe klasyczne ograniczone

a) Definicja równościowa klasyczna ograniczona w przepisie polskim

Przepis:	KC Art. 45. Rzeczami w rozumieniu niniejszego kodeksu są tylko przedmioty materialne.		
Element definicji	Definiendum	Spójka	Definiens
Element referencyjny przepisu	rzeczy	są	tylko przedmioty materialne.

b) Definicja równościowa klasyczna ograniczona w przepisie greckim

Przepis:	AK Art. 947. Rzeczami w rozumieniu niniejszej ustawy są tylko przedmioty materialne ²⁷⁰ .		
Element definicji	Definiendum	Spójka	Definiens
Element referencyjny przepisu	rzeczy	są	tylko przedmioty materialne.

²⁶⁹ Σε περίπτωση εξώγαμου τέκνου ή τέκνου που γεννήθηκε μετά το θάνατο του πατέρα του, η κατοικία (domicile) της καταγωγής του τέκνου, είναι η κατοικία (domicile) της μητέρας του κατά το χρόνο της γέννησης του τέκνου.

²⁷⁰ Πράγματα, **κατά την έννοια του νόμου**, είναι μόνο ενσώματα αντικείμενα.

c) Definicja równościowa klasyczna ograniczona w przepisie cypryjskim

Przepis:	KEF 195. Art. 2, Ust. 2. W niniejszej ustawie – „beztestamentowa część spadku” – oznacza całość lub część, w zależności od przypadku, dysponowalnej części spadku, co do której w testamencie nie zawarto zapisu ²⁷¹ .		
Element definicji	Definiendum	Spójka	Definiens
Element referencyjny przepisu	beztestamentowa część spadku	oznacza	całość lub część, w zależności od przypadku, dysponowalnej części spadku, co do której w testamencie nie zawarto zapisu

Zestawienie definicji równościowych klasycznych, z uwzględnieniem definicji ograniczonej potwierdza wcześniejsze stwierdzenie, iż we wszystkich analizowanych tekstach prawnych wykorzystuje się szeroki wachlarz możliwości wyrażania definicji legalnej. Teksty cypryjskich aktów normatywnych odbiegają w zakresie wyrażania definicji równościowej klasycznej ograniczonej od tekstów polskich i greckich. Tego typu definicje skumulowane są zazwyczaj w jednym (najczęściej drugim) artykule ustawy i zawierają szereg definicji sporządzonych w formie słowniczka. W kontekście superstruktury i makrostruktury analizowanych tekstów stwierdzam, iż specyfika cypryjskich aktów normatywnych, których tematyka jest bardzo wąska w stosunku do rozwiązań kodeksowych, wymusza koncentrację definicji ograniczonych w jednym miejscu. Natomiast definicje, jakie pojawiają się w pozostałych częściach tekstu, są definicjami równościowymi klasycznymi (nie ograniczonymi).

W ramach definicji równościowych wyróżnia się **definicje nieklasyczne** stanowiące wyliczenie szeregu znaczeń hiponimicznych w stosunku do *definiendum*, z którego to szeregu wnioskuje się znaczenie definiowanego wyrazu/wyrażenia. Do definicji nieklasycznych zaliczamy **definicje nieklasyczne niepełne**, czyli takie, w których szereg podawanych znaczeń nie dookreśla ostatecznie znaczenia defi-

²⁷¹ **Στο Νόμο αυτό** – "αδιάθετο μέρος της κληρονομιάς" σημαίνει ολόκληρο ή μέρος, ανάλογα με την περίπτωση, του διαθέσιμου μέρους της κληρονομιάς που δεν διατέθηκε με διαθήκη.

niowanego wyrazu lub syntagmy. Cechą charakterystyczną takiej definicji jest występowanie słów i fraz, które określają tylko częściowe znaczenia lub wskazują możliwość istnienia innego znaczenia.

Tab. 21. Definicje równościowe nieklasyczne niepełne

a) Definicja równościowa nieklasyczna niepełna w przepisie polskim

Przepis:	KC Art. 613 § 4. Przez producenta rolnego rozumie się również grupę producentów rolnych lub ich związek		
Element definicji	Definiendum	Spójka	Definiens (częściowe)
Element referencyjny przepisu	producent rolny	rozumie się	grupa producentów rolnych lub ich związek

b) Definicja równościowa nieklasyczna niepełna w przepisie greckim

Przepis:	AK Art. 961 – Pożytkami są również dochody z rzeczy lub prawo wynikające z jakiegoś stosunku prawnego (pożytki cywilne) ²⁷² .		
Element definicji	Definiendum	Spójka	Definiens (częściowe)
Element referencyjny przepisu	pożytki	są również	dochody z rzeczy lub prawo wynikające z jakiegoś stosunku prawnego

c) Definicja równościowa nieklasyczna niepełna w przepisie cypryjskim

Przepis:	KEF 23/1990. Art. 14 – Sądy rodzinne: (a) W orzekaniu w procesie rozwodowym stosuje się przepisy zawarte w punkcie 2 (B) artykułu 111 Konstytucji: Rozumie się ponadto , że ciągła separacja małżonków przez okres co najmniej czterech lat stanowi trwały rozpad związku małżeńskiego i przez to może być orzeczony rozwód, jeśli przyczyna rozpadu dotyczy osoby powoda ²⁷³ .		
Element definicji	Definiendum	Spójka	Definiens
Element referencyjny przepisu	trwały rozpad związku małżeńskiego	stanowi	ciągła separacja małżonków przez okres co najmniej czterech lat

²⁷² Καρποί είναι επίσης και οι πρόσοδοι που παρέχει το πράγμα ή το δικαίωμα με βάση κάποια έννομη σχέση (πολιτικοί καρποί).

²⁷³ Τα Οικογενειακά Δικαστήρια:

(α) Κατά την εκδίκαση αγωγών διαζυγίου, θα εφαρμόζουν το δίκαιο το οποίο καθορίζεται στην παράγραφο 2(B) του Άρθρου 111 του Συντάγματος: Νοείται **περαιτέρω** ότι η συνεχής διάσταση των συζύγων για τέσσερα τουλάχιστο χρόνια συνιστά ισχυρό κλονισμό της έγγαμης σχέσης και το διαζύγιο δύναται να εκδοθεί έστω και αν ο λόγος του ισχυρού κλονισμού αφορά το πρόσωπο του ενάγοντα.

Obok definicji nieklasycznej niepełnej istnieje **definicja nieklasyczna pełna**, która w stosunku do definicji nieklasycznej niepełnej, całkowicie wyczerpuje i określa *definiendum*. Jest to struktura złożona, jeżeli weźmiemy pod uwagę, że *definiens* składa się z szeregu wyrazów lub syntagm. Jak wspomniałam powyżej, w omawianych tekstach aktów normatywnych pojawiają się również definicje nieklasyczne niepełne i pełne, czego przykłady znajdują się w poniższych zestawieniach. W zestawieniu wyróżniono jednostki semantyczne kwalifikujące daną definicję jako niepełną.

Tab. 22. Definicje równościowe nieklasyczne pełne

a) Definicja równościowa nieklasyczna pełna w przepisie polskim

Przepis:	KC Art. 244. § 1. Ograniczonymi prawami rzeczowymi są: użytkowanie, służebność, zastaw, spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu oraz hipoteka.		
Element definicji	Definiendum	Spójka	Definiens
Element referencyjny przepisu	ograniczone prawa rzeczowe	są	użytkowanie, służebność, zastaw, spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu oraz hipoteka

b) Definicja równościowa nieklasyczna pełna w przepisie greckim

Przepis:	AK Art. 973. Prawami, które dają władzę bezpośrednią i bezwzględną do rzeczy (prawami rzeczowymi) są własność, użytkowanie, zastaw i hipoteka ²⁷⁴ .		
Element definicji	Definiendum	Spójka	Definiens
Element referencyjny przepisu	Prawa, które dają władzę bezpośrednią i bezwzględną do rzeczy (prawa rzeczowe)	są	własność, użytkowanie, zastaw i hipoteka

²⁷⁴ Εμπράγματα δικαιώματα. Δικαιώματα που παρέχουν εξουσία άμεση και εναντίον όλων πάνω στο πράγμα (εμπράγματα δικαιώματα) είναι η κυριότητα, οι δουλείες, το ενέχυρο και η υποθήκη.

c) Definicja równościowa nieklasyczna pełna w przepisie cypryjskim

Przepis:	KEF 195, Art. 2. „organizacja wyznaniowa” obejmuje związek wyznaniowy lub instytucję wyznaniową dowolnej religii, jak również dowolną kurię, kościół, kaplicę, klasztor, meczet, chanakę, miejsce kultu lub synagogę ²⁷⁵ .		
Element definicji	Definiendum	Spójka	Definiens
Element referencyjny przepisu	organizacja wyznaniowa	obejmuje	związek wyznaniowy lub instytucję wyznaniową dowolnej religii, jak również dowolną kurię, kościół, kaplicę, klasztor, meczet, chanakę, miejsce kultu lub synagogę.

Powyższy materiał ilustrujący wskazuje, że elementy wymieniane w definicji równościowej nieklasycznej niepełnej, we wszystkich analizowanych tekstach aktów normatywnych zawierają element znaczeniowy, który zawęża informację, jaka wynika z definicji i wpływa na dany akt normatywny. W odniesieniu do obydwu rodzajów definicji równościowej nieklasycznej, należy zauważyć, że wszyscy ustawodawcy stosują zróżnicowany sposób wymieniania elementów *definiens*, które mogą występować jako ciąg znaczeń oddzielonych przecinkami, lub są one wypunktowane.

Wśród definicji **nieklasycznych** wyróżnia się również **definicję cząstkową**, w której prawodawca nie wskazuje na pewien zakres, ale na pewne elementy, co na pewno mieści się w zakresie pojęcia definicji legalnej. Elementy struktury definicyjnej, które zawężają stosowanie definicji, mają najczęściej charakter relacji intratekstowej, tzn. stanowią odwołanie do innych przepisów istniejących w tekście danego aktu normatywnego. Analogicznie do powyższych zestawień, również i w tym wypadku wskazują elementy definicji oraz elementy referencyjne przepisu, wyróżniając zawężenie, które stanowi o tym, że definicja ma charakter cząstkowy.

²⁷⁵ “Θρησκευτικός οργανισμός” περιλαμβάνει θρησκευτική οργάνωση ή θρησκευτικό ίδρυμα οποιουδήποτε δόγματος καθώς και οποιοδήποτε θρόνο, εκκλησία, παρεκκλήσι, μονή, τέμενος, τεκκέ, τόπο λατρείας ή συναγωγή.

Tab. 23. Definicje nieklasyczne cząstkowe

a) Definicja nieklasyczna cząstkowa w przepisie polskim

Przepis:	KC Art. 846. §2. Rzeczą wniesioną w rozumieniu przepisów tytułu niniejszego jest rzecz, która w czasie korzystania przez gościa z usług hotelu lub podobnego zakładu znajduje się w tym hotelu lub podobnym zakładzie albo znajduje się poza nim, a została powierzona utrzymującemu zarobkowo hotel lub podobny zakład lub osobie u niego zatrudnionej albo umieszczona w miejscu przez nich wskazanym lub na ten cel przeznaczonym.		
Element definicji	Definiendum	Spójka	Definiens
Element referencyjny przepisu	rzecz wniesiona	jest	rzecz, która w czasie korzystania przez gościa z usług hotelu lub podobnego zakładu znajduje się w tym hotelu lub podobnym zakładzie albo znajduje się poza nim, a została powierzona utrzymującemu zarobkowo hotel lub podobny zakład lub osobie u niego zatrudnionej albo umieszczona w miejscu przez nich wskazanym lub na ten cel przeznaczonym.

b) Definicja nieklasyczna cząstkowa w przepisie greckim

Przepis:	AK Art. 954. Częściami składowymi nieruchomości w rozumieniu powyższego artykułu są 1. rzeczy, jakie zostały trwale związane z gruntem, w szczególności budynki, 2. urządzenia nieruchomości o ile zostały trwale związane z gruntem, 3. woda podziemna i źródło, 4. zasiane nasiona i posadzone rośliny ²⁷⁶ .		
Element definicji	Definiendum	Spójka	Definiens
Element referencyjny przepisu	części składowe nieruchomości	są	1. rzeczy, jakie zostały trwale związane z gruntem, w szczególności budynki, 2. urządzenia nieruchomości o ile zostały trwale związane z gruntem, 3. woda podziemna i źródło, 4. zasiane nasiona i posadzone rośliny.

²⁷⁶ Στατικά του ακινήτου με την έννοια του προηγούμενου άρθρου είναι και 1. τα πράγματα που έχουν συνδεθεί σταθερά με το έδαφος, ιδίως οικοδομήματα· 2. τα προϊόντα του ακινήτου εφόσον συνεχονται με το έδαφος· 3. το νερό κάτω από το έδαφος και η πηγή· 4. οι σπόροι μόλις σπαρθούν και τα φυτά μόλις φυτευτούν.

c) Definicja nieklasyczna cząstkowa w przepisie cypryjskim

Przepis:	KEF 195. Art. 43. ust. 2. Na potrzeby niniejszego artykułu „Prawo angielskie” oznacza: a) artykuł 11 ustawy o spadkach z roku 1837 (the Wills Act, 1837) (7 Will. 4 i 1 Vict. c.26) i b) ustawę o spadkach (żołnierze i marynarze) z roku 1918 (the Wills Soldiers and Sailors) Act, 1918 (7 i 8 Geo. 5, c.58) ²⁷⁷ .		
Element definicji	Definiendum	Spójka	Definiens
Element referencyjny przepisu	Prawo angielskie	oznacza	a) artykuł 11 ustawy o spadkach z roku 1837 (the Wills Act, 1837) (7 Will. 4 i 1 Vict. c.26) i b) ustawę o spadkach (żołnierze i marynarze) z roku 1918 (the Wills Soldiers and Sailors) Act, 1918 (7 i 8 Geo. 5, c.58)

Jak wynika z powyższego materiału, definicją nieklasyczną cząstkową może być definicja nieklasyczna pełna, ponieważ w ramach *definiens* możliwe jest również wymienianie pojęć. Zaprezentowane rozwiązania legislacyjne występują zarówno w tekstach polskich, greckich, jak i cypryjskich aktów normatywnych.

Ostatnim typem definicji nieklasycznej jest **definicja agregatowa**, którą tworzą inne definicje składające się na jedno zdanie definicyjne. W szeregu, jakie tworzą definicję agregatową, definicje „składowe” są wydzielone w podpunkty. Ze względu na wielkość tego typu przepisów podaję je w formie nietabelarycznej:

a) Definicja agregatowa w przepisie polskim:

KC Art. 551. *Przedsiębiorstwo jest zorganizowanym zespołem składników niematerialnych i materialnych przeznaczonym do prowadzenia działalności gospodarczej.*

Obejmuje ono w szczególności:

1) oznaczenie indywidualizujące przedsiębiorstwo lub jego wyodrębnione części (nazwa przedsiębiorstwa);

²⁷⁷ Για τους σκοπούς του άρθρου αυτού, „Αγγλικό Δίκαιο” σημαίνει –

(α) το άρθρο 11 του περί Διαθηκών Νόμου του 1837 (the Wills Act, 1837) (7 Will.4 και 1 Vict. c.26) και

(β) τον περί Διαθηκών (Στρατιώτες και Ναύτες) Νόμο του 1918 (the Wills Soldiers and Sailors) Act, 1918 (7 και 8 Geo. 5, c.58).

- 2) własność nieruchomości lub ruchomości, w tym urządzeń, materiałów, towarów i wyrobów, oraz inne prawa rzeczowe do nieruchomości lub ruchomości;
- 3) prawa wynikające z umów najmu i dzierżawy nieruchomości lub ruchomości oraz prawa do korzystania z nieruchomości lub ruchomości wynikające z innych stosunków prawnych;
- 4) wierzytelności, prawa z papierów wartościowych i środki pieniężne;
- 5) koncesje, licencje i zezwolenia;
- 6) patenty i inne prawa własności przemysłowej;
- 7) majątkowe prawa autorskie i majątkowe prawa pokrewne;
- 8) tajemnice przedsiębiorstwa;
- 9) księgi i dokumenty związane z prowadzeniem działalności gospodarczej.

b) Definicja agregatowa w przepisie greckim:

AK Art. 129

Ograniczoną zdolność do czynności prawnych mają :

1. małoletni, którzy ukończyli dziesięć lat,
2. osoby częściowo ubezwłasnowolnione pod nadzorem sądowym,
3. osoby będące pod subsydiarnym nadzorem sądowym²⁷⁸.

c) Definicja agregatowa w przepisie cypryjskim:

KEF 195, Art. 2 „majątek nieruchomy” obejmuje:

- a) grunt,
- b) budynki i inne konstrukcje lub urządzenia trwale związane z dowolnym gruntem lub dowolnym budynkiem lub inną konstrukcją albo budowlą,
- c) drzewa, winorośle i każda inna rzecz, która jest uprawiana lub hodowana na dowolnym gruncie lub dowolne użytki z nich przed podziałem,
- d) źródła, studnie, woda i prawa z wód zarówno związane z dowolnym gruntem, jak i niezależnie od gruntu,
- e) uprawnienia, wolności, służebności i dowolne inne prawa oraz korzyści, jakie należą lub uważa się, że należą do dowolnego gruntu lub dowolnego budynku lub innej konstrukcji albo budynku,
- f) niepodzielny udział w dowolnej własności, o jakiej mowa powyżej²⁷⁹.

²⁷⁸ Περιορισμένη ικανότητα για δικαιοπραξία έχουν: 1. οι ανήλικοι που συμπλήρωσαν το δέκατο έτος· 2. όποιοι βρίσκονται σε μερική στερητική δικαστική συμπαράσταση· 3. όποιοι βρίσκονται σε επικουρική δικαστική συμπαράσταση.

²⁷⁹ “ακίνητη περιουσία” περιλαμβάνει –

(α) γη

(β) οικοδομές και άλλα κατασκευάσματα, οικοδομήματα ή προσαρτήματα στερεά

Definicja agregatowa jest stosunkowo rzadko zawarta w przepisie prawnym, w stosunku do innych definicji. Wynika to z faktu, że legislator ma za zadanie wyeliminowanie wieloznaczności za pomocą definicji legalnych innego typu, a z drugiej strony, definicja agregatowa zawiera szereg definicji „mniejszych”, zatem stanowi zbiór pojęć wyjaśnianych definicją. Ponadto, definicja agregatowa może mieć też zakres ograniczony, np. do danej jednostki superstruktury i makrostruktury tekstu.

Ostatnim ważnym z punktu widzenia mikrostruktury semantycznej przepisem jest przepis, w którym wyrażona jest definicja legalna **nierównościowa**. Jej *definiendum* nie jest równe *definiens*. W tej kategorii definicji wyróżniamy dwa typy:

- (i) **Definicje ikonograficzne**, czyli takie, w których definiendum jest symbolem, rysunkiem, ryciną etc., natomiast definiens za pomocą wyrazów określa znaczenie definiendum. Tego typu definicje znajdują się najczęściej w załącznikach do aktów normatywnych, w których legislator zamieszcza zazwyczaj całą listę definicji ikonograficznych (np. Ustawa z dnia 20 czerwca 1997 r. Prawo o ruchu drogowym, grecka ustawa Kodeks ruchu drogowego [Κώδικας Οδικής Κυκλοφορίας]) lub pojedyncze definicje ikonograficzne (np. Ustawa o bezpieczeństwie w ruchu drogowym z roku 1986 – Ο περί Οδικής Ασφάλειας Νόμος του 1986).

συνδεδεμένα με οποιαδήποτε γη ή με οποιαδήποτε οικοδομή ή με άλλο κατασκεύασμα ή οικοδόμημα

(γ) δένδρα, αμπέλια και κάθε άλλο πράγμα που φυτεύεται ή φυτρώνει σε οποιαδήποτε γη και οποιουδήποτε καρπούς αυτών πριν από τον αποχωρισμό

(δ) πηγές, φρέατα, ύδωρ και δικαιώματα επί υδάτων είτε αυτά κατέχονται μαζί με οποιαδήποτε γη είτε ανεξάρτητα από αυτή

(ε) προνόμια, ελευθερίες, δουλείες και οποιαδήποτε άλλα δικαιώματα και πλεονεκτήματα που ανήκουν ή που θεωρούνται ότι ανήκουν σε οποιαδήποτε γη ή οποιαδήποτε οικοδομή ή άλλο κατασκεύασμα ή οικοδόμημα

(στ) εξ αδιαίρετου ιδανική μερίδα επί οποιασδήποτε ιδιοκτησίας που αναφέρεται πιο πάνω.

- (ii) **Definicje warunkowe** są definicjami, w których legislator zawiera warunek obowiązywania definicji. Poniższe zestawienia wskazują elementy definicji oraz wyróżniony w treści przepisu warunek.

Tab. 24. Definicje warunkowe

a) Definicja warunkowa w przepisie polskim

Przepis:	KC Art. 53. § 1. Pożytkami naturalnymi rzeczy są jej plody i inne odłączone od niej części składowe, o ile według zasad prawidłowej gospodarki stanowią normalny dochód z rzeczy.		
Element definicji	Definiendum	Spójka	Definiens
Element referencyjny przepisu	pożytki naturalne rzeczy	są	jej plody i inne odłączone od niej części składowe

b) Definicja warunkowa w przepisie greckim

Przepis:	AK Art. 39. Domniemywa się, że śmierć osoby jest stwierdzona, kiedy nie odnaleziono jej ciała, jeśli osoba zniknęła w okolicznościach, które wskazują, że jego śmierć jest pewna ²⁸⁰ .		
Element definicji	Definiendum	Spójka	Definiens
Element referencyjny przepisu	stwierdzona śmierć osoby	domniemywa się	kiedy nie odnaleziono ciała osoby

c) Definicja warunkowa w przepisie cypryjskim

Przepis:	KEF 189. Art. 2. „wartość” w odniesieniu do majątku oznacza kwotę, jaka zostałaby zaproponowana za kupno majątku, jeśli byłby on sprzedawany na wolnym rynku przez dowolnego sprzedawcę dowolnemu kupującemu ²⁸¹ .		
Element definicji	Definiendum	Spójka	Definiens
Element referencyjny przepisu	wartość	oznacza	kwota, jaka zostałaby zaproponowana za kupno majątku

²⁸⁰ Θεωρείται ότι έχει αποδειχθεί ο θάνατος προσώπου που το σώμα του δεν βρέθηκε, **αν εξαφανίστηκε υπό συνθήκες που κάνουν το θάνατό του βέβαιο.**

²⁸¹ “αξία” σε συνάρτηση με περιουσία σημαίνει το ποσό το οποίο θα αναμενόταν να αποφέρει η περιουσία **αν επωλείτο στην ελεύθερη αγορά από εκούσιο πωλητή σε εκούσιο αγοραστή.**

Materiał ilustracyjny wskazuje, że definicja warunkowa może być uznana za definicję równościową, która może mieć zastosowanie w interpretacji prawnej, jeśli warunek jej obowiązywania (realizacja danej sytuacji/stanu/czynności) zostanie spełniony. W świetle zdarzenia komunikacyjnego odbiór komunikatu, jaki niesie tego typu definicja może mieć charakter fakultatywny, a staje się obligatoryjny dla odbiorcy bezpośredniego komunikatu prawnego, kiedy warunek zostanie zrealizowany.

Jak wskazano powyżej przepisy zawierające definicję legalną nie stanowią, wbrew pozorom, prostej jednostki tekstowej. Umiejętność ich zrozumienia uzależniona jest od wiedzy na temat struktury definicji i jej zasięgu.

W zaproponowanym dwutorowym ujęciu mikrostruktury tekstu prawnego, przepis prawny jest jednostką semantyczną mikrostruktury tekstu, która buduje jednostkę semantyczną na poziomie makrostruktury tekstu, jak również jest jednostką mikrostruktury syntaktycznej tekstu. Taki przepis może w całości wypełnić jednostkę redakcyjną tekstu, np. artykuł, ale może też „mieścić się” w wielu jednostkach superstrukturalnych tekstu. Z tego względu podejmuję analizę porównawczą przepisów prawnych wyrażających definicję legalną z typowo strukturalnego punktu widzenia. Kryterium takiego ujęcia jest budowa przepisu prawnego, który wyraża definicję legalną.

Z punktu widzenia redakcji tekstu w jednostce redakcyjnej, różniamy następujące dwa główne rodzaje definicji.

- (i) **Definicje w słowniczku** zamieszczane przez legislatora na początku aktu normatywnego. Mają one za zadanie określenie znaczenia danego słowa/wyrażenia w danym akcie normatywnym. Definicja legalna w słowniczku jest formułowana przez kilka przepisów prawnych.

Definicja legalna w formie słowniczka w tekście polskim

Definicja legalna w formie słowniczka nie jest zabiegiem legislacyjnym wykorzystywanym przez legislatora polskiego w zakresie aktów normatywnych prawa cywilnego, czy rodzinnego. Z tego względu za przykład posłużą mi przepisy Ustawy z dnia 10 września 1999 r. Kodeks karny skarbowy:

Art. 22.

§ 1. Karami za przestępstwa skarbowe są:

- 1) kara grzywny w stawkach dziennych;
- 2) kara ograniczenia wolności;
- 3) kara pozbawienia wolności.

§ 2. Środkami karnymi są:

- 1) dobrowolne poddanie się odpowiedzialności;
- 2) przepadek przedmiotów;
- 3) ściągnięcie równowartości pieniężnej przepadku przedmiotów;
- 4) przepadek korzyści majątkowej;
- 4a) ściągnięcie równowartości pieniężnej przepadku korzyści majątkowej;
- 5) zakaz prowadzenia określonej działalności gospodarczej, wykonywania określonego zawodu lub zajmowania określonego stanowiska;
- 6) podanie wyroku do publicznej wiadomości;
- 7) pozbawienie praw publicznych;
- 8) środki związane z poddaniem sprawcy próbie:
 - a) warunkowe umorzenie postępowania karnego,
 - b) warunkowe zawieszenie wykonania kary,
 - c) warunkowe zwolnienie.

§ 3. Środkami zabezpieczającymi są:

- 1) umieszczenie w zakładzie zamkniętym;
- 2) umieszczenie w zakładzie psychiatrycznym;
- 3) umieszczenie w zakładzie karnym, w którym stosuje się środki lecznicze lub rehabilitacyjne;
- 4) umieszczenie w zamkniętym zakładzie leczenia odwykowego;
- 5) skierowanie do placówki leczniczo-rehabilitacyjnej;
- 6) przepadek przedmiotów;
- 7) zakazy wymienione w § 2 pkt 5.

Definicja legalna w formie słowniczka w tekście greckim

W aktach normatywnych z zakresu prawa cywilnego i rodzinnego grecki legislator nie wykorzystuje formy definicji w słowniczku. Z tego względu za materiał ilustracyjny posłużą mi przepisy greckiego kodeksu karnego (PK – Ustawa Kodeks karny z 1951 roku):

Art. 13. *Definicje pojęć w kodeksie*

Poniższe terminy występujące w kodeksie mają następujące znaczenie:

- a) *urzędnikiem jest ten, kto zgodnie z prawem został mianowany, również na czas oznaczony, do wykonywania służby państwowej lub władzy samorządowej lub innej osoby prawnej prawa publicznego,*
- b) *bliskimi są krewni i powinowaci w linii prostej, rodzice adopcyjni, adoptowane dzieci, małżonkowie, narzeczeni, rodzeństwo oraz małżonkowie i narzeczeni rodzeństwa oraz opiekunowie winnego oraz ci, którzy, znajdując się pod opieką lub kuratelą winnego.*

c) dokumentem jest każde pismo przeznaczone lub składane w celu potwierdzenia zdarzenia, mające znaczenie prawne, jak również każdy znak przeznaczony do potwierdzenia tego zdarzenia; dokumentem jest każde medium wykorzystywane przez komputer lub pamięć peryferyjna komputera, które wykorzystuje metodę zapisu elektronicznego, magnetycznego lub innego w celu zapisania, magazynowania, produkcji lub reprodukcji danych, jakie nie mogą być odczytane w sposób bezpośredni, jak również każdy materiał magnetyczny, elektroniczny lub inny, na którym zapisuje się dowolną informację, obraz, symbol lub dźwięk niezależnie lub w połączeniu, jeśli te media lub materiały są przeznaczone lub składane w celu potwierdzenia zdarzenia i mają znaczenie prawne.

d) siłą fizyczną jest oddziaływanie na osobę w stanie braku świadomości lub niezdolności do stawiania oporu z użyciem środków usypiających lub innych podobnych środków.

e) wojsko to wojsko lądowe morskie i powietrzne²⁸².

Definicja legalna w formie słowniczka w tekście cyprijskim

Legislator cyprijski w obecnie obowiązujących aktach normatywnych, jakimi są ustawy, zawsze w początkowych jej artykułach zamieszcza katalog definiowanych pojęć prawnych, który ma kształt słowniczka. Ponieważ wielokrotnie są to bardzo obszerne jednostki

²⁸² Έννοια όρων του Κώδικα.

Στον Κώδικα οι ακόλουθοι όροι χρησιμοποιούνται με την εξής σημασία:

α) υπάλληλος είναι εκείνος στον οποίο νόμιμα έχει ανατεθεί, έστω και προσωρινά, η άσκηση υπηρεσίας δημόσιας δημοτικής ή κοινοτικής ή άλλου νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου.

β) οικείοι είναι οι συγγενείς εξ αίματος και εξ αγχιστείας σε ευθεία γραμμή, οι θετοί γονείς και τα θετά τέκνα, οι σύζυγοι, οι μνηστευμένοι, οι αδελφοί και οι σύζυγοι και οι μνηστήρες των αδελφών, καθώς και οι επίτροποι ή επιμελητές του υπαιτίου και όσοι βρίσκονται υπό την επιτροπεία ή επιμέλεια του υπαιτίου.

γ) έγγραφο είναι κάθε γραπτό που προσδιορίζεται ή είναι πρόσφορο να αποδείξει γεγονός που έχει έννομη σημασία όπως και κάθε σημείο που προορίζεται να αποδείξει ένα τέτοιο γεγονός. έγγραφο είναι και κάθε μέσο το οποίο χρησιμοποιείται από υπολογιστή ή περιφερειακή μνήμη υπολογιστή, με ηλεκτρονικό, μαγνητικό ή άλλο τρόπο, για εγγραφή, αποθήκευση, παραγωγή ή αναπαραγωγή στοιχείων, που δεν μπορούν να διαβαστούν άμεσα, όπως επίσης και κάθε μαγνητικό ηλεκτρονικό ή άλλο υλικό στο οποίο εγγράφεται οποιαδήποτε πληροφορία, εικόνα, σύμβολο ή ήχος αυτοτελώς ή σε συνδυασμό εφόσον τα μέσα και τα υλικά αυτά προορίζονται ή είναι πρόσφορα να αποδείξουν γεγονότα που έχουν έννομη σημασία.

δ) σωματική βία συνιστά και η περιαγωγή άλλου σε κατάσταση αναισθησίας ή ανικανότητας για αντίσταση με υπνωτικά ή ναρκωτικά ή άλλα ανάλογα μέσα..

ε) στρατός είναι ο στρατός της ξηράς, της θάλασσας και του αέρα.

tekstu (artykuł może mieć kilka stron), jako przykład posłuży mi przepis zawarty w artykule z ustawy N 22/1990 o małżeństwie cywilnym, który należy do mniejszych pod względem wielkości jednostek tekstowych:

Art. 2

W ustawie

„małżeństwo” oznacza małżeństwo cywilne zawarte między osobami należącymi do społeczności greckiej,

„urzędnik udzielający ślubu” oznacza wójta gminy lub burmistrza miasta lub członka rady miejskiej lub gminnej, upoważnionego pisemnie do udzielenia ślubu przez wójta gminy lub burmistrza miasta,

„sądy rodzinne” oznacza sądy rodzinne, które powstały na mocy ustawy o sądach rodzinnych z roku 1990²⁸³.

(ii) **Definicje w nawiasie (nawiasowe)** umieszczane przez legislatora w tekście aktu normatywnego. Mogą pojawiać się w każdej części tekstu aktu normatywnego. Określają znaczenie danego słowa/wyrażenia w danym fragmencie aktu.

a) polski przepis wyrażający definicję w nawiasie:

KC Art. 51. § 1. *Przynależnościami są rzeczy ruchome potrzebne do korzystania z innej rzeczy (rzeczy głównej) zgodnie z jej przeznaczeniem, jeżeli pozostają z nią w faktycznym związku odpowiadającym temu celowi.*

b) grecki przepis wyrażający definicję w nawiasie:

AK, Art. 973 – *Prawa rzeczowe*

*Prawami, które dają władzę bezpośrednią i bezwzględną do rzeczy (prawami rzeczowymi) są własność, użytkowanie, zastaw i hipoteka*²⁸⁴.

²⁸³ Στον παρόντα Νόμο –

“γάμος” σημαίνει τον πολιτικό γάμο μεταξύ προσώπων που ανήκουν στην ελληνική κοινότητα

“Λειτουργός Τέλεσης Γάμου”, σημαίνει Δήμαρχο ή μέλος Δημοτικού συμβουλίου εγγράφως εξουσιοδοτημένο για το σκοπό αυτό από το Δήμαρχο.

“Οικογενειακά Δικαστήρια” σημαίνει τα Οικογενειακά Δικαστήρια που καθιδρύνονται δυνάμει του περί Οικογενειακών Δικαστηρίων Νόμου του 1990.

²⁸⁴ Εμπράγματα δικαιώματα. Δικαιώματα που παρέχουν εξουσία άμεση και εναντίον όλων πάνω στο πράγμα (εμπράγματα δικαιώματα) είναι η κυριότητα, οι δουλείες, το ενέχυρο και η υποθήκη.

- c) cypryjski przepis wyrażający definicję w nawiasie:
 KEF 195. Art. 6. *Rodzaje miejsc zamieszkania (domicyl)*
Każda osoba ma w dowolnym czasie –
a) miejsce zamieszkania (domicyl), jakie miała w czasie, kiedy się urodziła, które (w niniejszej części nazywane jest miejscem pochodzenia (domicyl pochodzenia) lub
*b) miejsce zamieszkania (domicyl) (różne od miejsca pochodzenia), jakie miała lub ma wskutek własnego działania (które w niniejszej części nazywane jest „miejscem zamieszkania z wyboru” – (domicyl z wyboru))*²⁸⁵.

Spośród wskazanych powyżej definicji nawiasowych szczególną uwagę zwraca definicja cypryjska, która zawiera podany w nawiasie termin angielski, poza nawiasem termin w języku greckim i również w nawiasie całą rozbudowaną frazę zawierającą kolejną definicję nawiasową. Najbardziej zaskakującą cechą tego przepisy jest obecność terminologii w języku innym, niż grecki. Obecność języka angielskiego w tekstach aktów normatywnych Cypru jest pozostałością po kolonialnym systemie prawa brytyjskiego i wskazuje na nieporadność prac Brytyjczyków w zakresie sporządzania tekstów prawnych a Cyprze.

- (i) **Definicje w pojedynczym przepisie prawnym** to definicje, które mieszczą się całkowicie w pojedynczym przepisie prawnym. Z punktu widzenia typologii definicji prawnej, są to przepisy wyrażające definicje klasyczne i nieklasyczne pełne.
- (ii) **Definicje w wielu przepisach prawnych** to definicje, których elementy są „rozmieszczone” w wielu przepisach prawnych. Z moich obserwacji tekstów prawnych wynika, że taką kwalifikację spełnia definicja równościowa nieklasyczna niepełna, cząstkowa i agregatowa.

²⁸⁵ Είδη κατοικίας (domicile). Κάθε πρόσωπο έχει σε οποιοδήποτε δεδομένο χρόνο – (α) την κατοικία (domicile) την οποία απέκτησε κατά τη γέννηση του η οποία (στο Μέρος αυτό καλείται „κατοικία της καταγωγής” – (domicile of origin)) ή (β) κατοικία (domicile) (διάφορη από την κατοικία της καταγωγής) που αποκτήθηκε ή που διατηρείται από αυτό με δική του ενέργεια (η οποία στο Μέρος αυτό καλείται „κατοικία της επιλογής” – (domicile of choice)).

Jak wspomniałam na wstępie niniejszego podrozdziału, istnieje jeszcze szereg innych klasyfikacji definicji legalnych oraz przepisów wyrażających definicje legalne. Jednak z punktu widzenia przedmiotu i celu niniejszego opracowania, wskazana powyżej typologia systematyzuje zależność pomiędzy definicją prawną jako jednostką semantyczną mikrostruktury, a przepisem prawnym będącym jednostką mikrostruktury rozumianej jako budowa tekstu.

6.6.2. Aplikacja wyników badań w praktyce przekładu

Przeprowadzone badania porównawcze przepisów prawnych w aspekcie translatologicznym dostarczają wymiernych wyników, które mogą być zastosowane bezpośrednio w tłumaczeniu. Takim wynikiem jest zestawienie spójki definicyjnej, która jest elementem obecnym we wszystkich typach definicji. Poniżej zamieszczam zestawienie spójek, które stanowi jednocześnie źródło ekwiwalentów translacyjnych w przekładzie tekstów prawnych z języka greckiego na język polski i z języka polskiego na język grecki. Zestawienie tabelaryczne wskazuje, że istnieje zbieżność środków językowych wyrażających spójkę w tekstach prawnych greckich i cypryjskich.

Tab. 25. Spójka definicyjna w definicjach legalnych. Przykłady

Polskie akty normatywne (język polski)	Greckie i cypryjskie akty normatywne (język grecki)
jest, są	είναι θα είναι να είναι
oznacza oznaczają	σημαίνει περιλαμβάνει, περιλαμβάνουν έχει την έννοια
rozumie się rozumie	νοείται
jest nazywane	αναφέρεται ως
uważa się za	θεωρείται δέχεται

Przepisy prawne, które zawierają definicje legalne mające zasięg ograniczony do danego aktu normatywnego lub jednostki redakcyjnej tekstu, zawierają charakterystyczny dla tego faktu element. Jest nim zazwyczaj syntagma. Poniżej przedstawiam zestawienie syntagm mających za zadanie ograniczenie zasięgu obowiązywania danej definicji legalnej. Analogicznie do powyższego zestawienia spójek, również i poniższa tabela jest źródłem ekwiwalentów translacyjnych.

Tab. 26. Frazy typowe dla definicji ograniczonych. Przykłady

Polskie akty normatywne (język polski)	Greckie i cypryjskie akty normatywne (język grecki)
w rozumieniu (artykułu)	με την έννοια, κατά την έννοια (του άρθρου)
na potrzeby niniejszego paragrafu	για τους σκοπούς για την εφαρμογή
ilekroć mowa o ... oznacza to	όπου αναγράφονται ... σημαίνει
w ustawie	στο παρόν νόμο

Również przepisy zawierające definicję legalną niepełną charakteryzują się obecnością specyficznych dla tego rodzaju definicji. Są to frazy, po których występuje kolejny element w *definiens*. Poniższa tabela zawiera przykładowe zestawienie takich elementów przepisu. Podane frazy mogą w praktyce tłumaczenia stanowić źródło ekwiwalentów translacyjnych.

Tab. 27. Frazy typowe dla definicji niepełnych. Przykłady

Polskie akty normatywne (język polski)	Greckie i cypryjskie akty normatywne (język grecki)
rozumie się również	θεωρούνται επίσης
należy przez to rozumieć także	
należy przez to również rozumieć	
rozumie się także	θεωρείται ακόμη
jest również	είναι επίσης
oznacza również	θεωρούνται επίσης
uważa się również	νοείται ακόμη
w szczególności	και συγκεκριμένα
i inne	και άλλα

Definicja warunkowa zamieszczona w przepisie prawnym ma bardzo specyficzny charakter, ponieważ obowiązuje tylko w sytuacji, kiedy zostanie spełniony warunek, od którego uzależnione jest jej obowiązywanie. W rzeczywistości prawnej może się zdarzyć, że taka definicja nie będzie obowiązywać w danym zdarzeniu prawnym, ponieważ nie spełnia ono kryteriów postawionych w warunku definicji.

Zarówno w tekstach polskich, greckich i cypryjskich aktów normatywnych warunek jest wyrażony zdaniem podrzędnym warunkowym. Najczęściej spotykanymi partykułami, po których następuje zdanie warunkowe w przepisie prawnym, a po nim definicja, są:

- w tekstach polskich aktów normatywnych: *jeżeli, o ile*,
- w tekstach greckich i cypryjskich aktów normatywnych: *jeżeli* [αν], *o ile* [εφόσον].

Podane partykuły w świetle funkcji, jaką pełnią w przepisie prawnym zawierającym definicję legalną, można uznać za ekwiwalenty translacyjne tak funkcjonalne, jaki i normatywno-tekstowe.

Z punktu widzenia struktury redakcji tekstu ważną rolę odgrywa wiedza na temat sposobu redakcji przepisu prawnego, tak prostego, jak i złożonego, który wyraża np. definicję agregatową. Obserwując przepisy proste zawierające definicję legalną można wysunąć wniosek, iż elementy definicji bardzo często nie są wyróżnione. Takie rozwiązanie redakcyjne znajduje się w tekstach polskich, greckich i cypryjskich. Tym samym proces przekładu takiego przepisu prawnego nie przysparza tłumaczowi większych problemów w zakresie redakcji tekstu.

Nieco inaczej wygląda kwestia struktury przepisu prawnego zawierającego definicję w słowniczku, definicję agregatową, i definicję cząstkową. W takich przypadkach legislator stosuje bardzo często punktowanie z wykorzystaniem cyfr arabskich lub liter. Taki sposób redakcji nie powinien nastroczać problemów w praktyce przekładu, jednak należy pamiętać o tym, że w tekstach polskojęzycznych należy wykorzystywać litery alfabetu łacińskiego, a w tekstach greckojęzycznych litery alfabetu greckiego.

Przeprowadzone badania porównawcze przepisów prawnych, w których zawarta jest definicja legalna w aspekcie translatologicz-

nym dostarcza też narzędzi do właściwej interpretacji przepisów prawnych i zawartych w nich definicji. Tłumacz rozpoznając elementy definicji jest w stanie wyznaczyć pole znaczeniowe definiowanego terminu. W dalszej kolejności może tę wiedzę wykorzystać do wyznaczania pola znaczeniowego określonej makrostruktury tekstu w ujęciu nieliniowym, co z kolei przekłada się na jakość zapewnianych ekwiwalentów translacyjnych dla makrostruktur.

6.7. Inne przepisy aktu normatywnego w aspekcie translatologicznym

Wśród jednostek makrostruktury w ujęciu linearnym wyodrębniłam jednostkę tematyczną, w której znajdują się przepisy uchylające, przepisy o wejściu ustawy w życie oraz przepisy o wygaśnięciu mocy obowiązującej ustawy oraz przepisy końcowe²⁸⁶. Podobnie, jak przepisy wyrażające definicję legalną, tak i te, nie są źródłem interpretacji normy prawnej. Mimo to, odgrywają kluczową rolę w procesie promulgacji i stanowienia prawa²⁸⁷ a tym samym są ważne w perspektywie komunikacji prawnej, gdzie promulgację aktu normatywnego uznaję za moment nadania komunikatu prawnego. Przepisy te mogą mieć też charakter mieszany, tzn. jednocześnie informować o wejściu ustawy w życie i o wygaśnięciu mocy poprzedniej ustawy. Odwołując się do definicji przepisu prawnego, o jakiej mowa na początku niniejszego rozdziału, stwierdzam, iż spełniają one dokładnie wymogi tej definicji, tzn. są wypowiedzią zdaniokształtną „od wielkiej litery do kropki”. Poniżej zamieszczam przykłady ilustrujące to stwierdzenie:

a) Przepis polski:

PASC art. 91

Ustawa wchodzi w życie z dniem 1 marca 1987.

b) Przepis grecki:

AN 2783/1941. *Artykuł końcowy.*

Obowiązywanie niniejszej ustawy rozpoczyna się w dniu 1 lipca 1941

[Η ισχύς του παρόντος νόμου αρχίζει από την 1^η Ιουλίου 1941.]

²⁸⁶ W badaniach językoznawczych tekstów aktów normatywnych pojawia się również termin „przepisy nowelizujące”, por. Grzybek 2013.

²⁸⁷ Szerzej na ten temat w podrozdziale 3.5.

c) Przepis cypryjski:

Ustawa N 21/1990 art. 30.

Rozpoczęcie obowiązywania. Ustawa wchodzi w życie z dniem 1 stycznia 1990.

[*Έναρξη ισχύος. Ο παρών Νόμος τίθεται σε ισχύ την 1η Ιανουαρίου 1990*]

Przepisy o wejściu ustawy lub jej fragmentu (np. w przypadku nowelizacji) w życie pojawiają się stosunkowo najczęściej spośród przepisów niemerytorycznych i niezawierających definicji legalnej. Ich cechą charakterystyczną jest element przepisu, w którym wskazuje się jakiś moment w czasie, np. konkretną datę lub określenie momentu w przyszłości bez podania konkretnej daty (np. miesiąc po promulgacji i in.).

Z punktu widzenia translatologicznego ważną rolę odgrywa porównanie sposobu wyrażania daty, tj. czy jest ona wyrażana słownie, czy liczbowo. Zarówno w przykładzie polskim, greckim i cypryjskim zastosowano zapis mieszany, tj. słownie wyrażono tylko miesiąc, a dzień i rok zapisano cyfrowo. W praktyce przekładu rozwiązanie to nie przysparza trudności, ponieważ zapis polski i cypryjski są całkowicie ekwiwalentne pod względem stylistycznym.

Należy mieć jednak na względzie, iż język prawny zmienia się i w związku z tym może zmienić się np. zapis daty, co zaobserwowałam w ostatnich uchwalonych greckich aktach normatywnych, gdzie zapis daty różni się od podanego powyżej:

N 4111/2013. Art. 7. ust. 3.5.

Początek obowiązywania niniejszego ustępu wyznacza się na dzień

01.05.2012.

[*Έναρξη ισχύος της παρούσας παραγράφου ορίζεται η 1.5.2012*]

Do innych przepisów, które nie są przepisami emerytorycznymi należą przepisy derogujące. Ich występowanie w tekstach nie jest zjawiskiem stałym, ponieważ zależy to od faktu, czy dany akt normatywny deroguje lub zmienia część lub całość innego aktu normatywnego, czy nie. W zależności od sytuacji, zależnej od każdego systemu prawnego i stanu prawnego na dany moment, np. na moment tłumaczenia, należy wskazać, że elementem charakterystycznym takiego przepisu jest wskazanie aktów prawnych, ich jednostek redakcyjnych, jako miejsc przepisów, które są derogowane. We właściwym przekładzie takich elementów, pomocne są nazwy jednostek redakcyjnych tekstów

aktów normatywnych, które zostały wskazane w rozdziale czwartym, gdzie mowa o superstrukturze tekstów aktów normatywnych.

6.8. Mikrostruktura części nieartykułowanej w aspekcie translologicznym

W części nieartykułowanej tekstu aktu normatywnego mogą znajdować się: tytuł, tytuł wyjaśniający, preambuła, podpis i załączniki. Spośród tych części tekstu, tytuł jest elementem tekstu aktu normatywnego, który pojawia się niezależnie od systemu prawnego.

Porównanie tytułów aktów normatywnych w aspekcie translologicznym dostarcza wiedzy w zakresie nazewnictwa aktów normatywnych w analizowanych systemach prawnych. Poniższe zestawienie przykładowych tytułów ustaw wskazuje sposób, w jaki legislator polski, grecki i cypryjski tytułuje akt normatywny. Zestawienie wskazuje elementy podobne i różne tytułów aktów normatywnych.

Tytuły polskich aktów normatywnych:

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny.

Ustawa z dnia 29 września 1986 r. Prawo o aktach stanu cywilnego.

Ustawa z dnia 7 października 1999 r. o języku polskim.

Tytuły greckich aktów normatywnych:

Ustawa numer 3469. Drukarnia narodowa, Oficjalna Gazeta Rządu i inne przepisy.

[*Νόμος υπ. αριθ. 3469, Εθνικό Τυπογραφείο, Εφημερίς της Κυβερνήσεως και λοιπές διατάξεις.*]

Ustawa uchwalona w trybie pilnym o numerze 2250/1940 „Kodeks cywilny”.

[*Αναγκαστικός Νόμος υπ. αριθ. 2250/1940 «Αστικός Κώδιξ».*]

Ustawa nr 233/1976 o aktach stanu cywilnego.

[*Νόμος 344/1976 περί ληξιαρχικών πράξεων.*]

Tytuły cypryjskich aktów normatywnych:

Ustawa o małżeństwie cywilnym z roku 1990 (21/1990).

[*Ο περί Πολιτικού Γάμου Νόμος του 1990 (21/1990).*]

Ustawa o spadkach i prawo spadkowe (Ustawa 195).

[*Ο περί Διαθηκών και Διαδοχής Νόμος (Κεφάλαιο 195).*]

Ustawa o kodeksie karnym (Ustawa 154)

[*Ο περί Ποινικού Κώδικα Νόμος (κεφάλαιο 154)*]²⁸⁸

²⁸⁸ Jeden z niewielu cypryjskich aktów normatywnych, gdzie w tytule pojawia się nazwa aktu *kodeks*.

Analiza porównawcza przykładowych tekstów polskich greckich i cypryjskich aktów normatywnych dostarcza ekwiwalentów translacyjnych dla kilku nazw aktów normatywnych, jakie zostały zamieszczone poniżej:

Tab. 28. Nazwy aktów normatywnych. Przykłady

Nazwa polskiego aktu normatywnego	Nazwa greckiego aktu normatywnego	Nazwa cypryjskiego aktu normatywnego
ustawa	νόμος	νόμος / κεφαλαίο ²⁸⁹
kodeks ²⁹⁰	κώδικας	κώδικας

Analiza porównawcza przeprowadzona pod kątem kolejności elementów struktury tytułu wskazuje, że tytuły polskich i greckich aktów normatywnych rozpoczynają się od nazwy aktu normatywnego: *ustawa*, gr. *nomos* – νόμος. Tymczasem istnieją cypryjskie i greckie akty normatywne, które charakteryzuje duży stopień archaizacji. Jest ona widoczna w szyku przydawkowym, gdzie w pierwszej kolejności podaje się rodzajnik (1), następnie frazę w funkcji przydawki (2), w dalszej kolejności nazwę aktu normatywnego (3) oraz opcjonalnie rok lub numer ustawy, co ilustruje poniższy przykład tytułu wraz z jego polskim tłumaczeniem dosłownym:

(1)	(2)	(3)
Ο	περί Διαθηκών και Διαδοχής	Νόμος
Ø	o spadkach i dziedziczeniu ²⁹¹	ustawa

Pojawiające się w książce tłumaczenia tytułów zostały zaproponowane w oparciu o strategię tekstowo-normatywną.

Preambuła, jest elementem, który można analizować porównawczo w aspekcie translatologicznym w sposób ograniczony. W polskich

²⁸⁹ Jak wspomniano wcześniej w książce obecnie stosowaną nazwą aktu normatywnego jest νόμος, jednak nadal obowiązują akty normatywne uchwalone pod panowaniem brytyjskim, gdzie w tytule ustaw występuje wyraz: κεφαλαίο.

²⁹⁰ Kodeks nie jest właściwą nazwą aktu normatywnego, ponieważ jest ustawą typu kodeks. Niemniej badania innych aktów normatywnych wskazują, że przywoływane są w nich przepisy kodeksu (zarówno w tekstach prawnych polskich, jak i greckich), a nie ustawy.

²⁹¹ Tłumaczenie dosłowne na potrzeby analizy.

tekstach aktów normatywnych pojawia się bardzo rzadko. Ostatnio uchwalone polskie akty normatywne, które zawierają preambułę to konstytucja z roku 1997 i ustawa o języku polskim z roku 1999. Pomijając preambułę konstytucyjną, która ma charakter uroczysty i stanowi tekst wyjątkowy na skalę wszystkich aktów normatywnych, również preambuła ustawy o języku polskim zdaje się być mało przystawalna do preambuł występujących w tekstach greckich i cypryjskich. Przyczyną jest nie tylko wielkość, ale i zamieszczenie w tej preambule motywów. Niemniej, może ona być źródłem ekwiwalentów translacyjnych dla tzw. czasowników performatywnych. Do polskich czasowników performatywnych zaliczymy czasowniki pojawiające się w preambułach wyżej wymienionych aktów normatywnych, np. *uchwala, ustanawiamy*. Tymczasem w preambułach greckich aktów normatywnych najczęściej pojawiają się następujące czasowniki: *ogłaszamy* [εκδίδουμε], *uchwalił* [ψήφισε], a z kolei w cypryjskich aktach normatywnych czasownik: *uchwala* [ψηφίζει].

Analogicznie kształtuje się analiza porównawcza podpisu. Jest on bowiem elementem wspólnym dla aktów normatywnych greckich i polskich, stąd istnieje możliwość przeprowadzenia ich analizy porównawczej w sposób ograniczony. Podpis zawiera nazwę organu uprawnionego i promulgującego dany akt normatywny, np. w Polsce jest to Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, a w Grecji Prezydent Republiki Grecji [Πρόεδρος της Ελληνικής Δημοκρατίας] i / lub minister [Υπουργός]. Analiza podpisu w ujęciu translatologicznym dostarcza wiedzy w zakresie nazewnictwa organów władzy państwowej w danym państwie.

Synergia elementów struktury tekstów

Analiza tekstów aktów normatywnych w ujęciu porównawczym wskazała podobieństwa i różnice istniejące pomiędzy badanymi tekstami. Jednak teksty aktów normatywnych są widziane również jako realizacja kryteriów tekstowości, narzędzie komunikacji prawnej i wreszcie źródło zależności pomiędzy legislatorem, a odbiorcą komunikatu prawnego, które mają swoje źródło w tekście aktu normatywnego. Z tego względu wskazuję rolę, jaką odgrywa struktura tekstu aktu normatywnego w świetle kryteriów tekstowości a wyznaczniki tej roli formułuję w postaci signifikatorów tekstowości. Następnie, w świetle zdarzenia komunikacyjnego opisanego za pomocą schematu, wskazuję rolę struktury tekstu aktu normatywnego w zdarzeniu komunikacji prawnej, którą również formułuję jako signifikator definiujący zdarzenie komunikacji prawnej. Ostatnim etapem analizy synergii elementów struktury tekstów aktów normatywnych jest badanie jej roli w świetle teorii aktów mowy. Jednostki struktury tekstowej są bowiem signifikatorami określonych funkcji, jakie tekst prawny pełni w świetle teorii aktów mowy, która jest powszechnie stosowanym narzędziem interpretacji tekstów prawnych²⁹².

7.1. Struktura tekstu a kryteria tekstowości

Zgodnie z założeniami metodologicznymi opracowania, jakie zostały poddane analizie porównawczej w aspekcie translatologicznym, zostaną zbadane pod kątem kryteriów tekstowości, podanych przez

²⁹² W ujęciu nielingwistycznym por. Załuski 2003.

de Beaugrande'a i Dresslera (1990, 15-32). Kryteria tekstowości, jakie muszą być spełnione, aby wystąpienie komunikacyjne²⁹³ było tekstem, są następujące:

1. **Spójność** (ang. *cohesion*), czyli sieć nawiązań międzyzdaniowych²⁹⁴.
2. **Koherencja** (ang. *coherence*) rozumiana jako treściowa spójność tekstu.
3. **Intencjonalność** (ang. *intentionality*) czyli kryterium wskazujące nastawienie autora tekstu na zbudowanie spójnego i koherentnego tekstu, który będzie podstawą do spełnienia zamierzeń autora.
4. **Akceptabilność** (ang. *acceptability*) czyli kryterium wskazujące nastawienie odbiorcy tekstu na odbieranie spójnego i koherentnego tekstu mającego dla odbiorcy jakieś znaczenie.
5. **Informatywność** (ang. *informativity*) czyli kryterium stopnia, do jakiego wystąpienie danego tekstu jest oczekiwane lub nieoczekiwane, znane lub nieznane, niepewne.
6. **Sytuacyjność** (ang. *situationality*) to czynniki, które sprawiają, że tekst jest odpowiedni do sytuacji w jakiej występuje.
7. **Intertekstowość** (ang. *intertextuality*) to kryterium wskazujące takie czynniki, które sprawiają, że wykorzystanie jednego tekstu jest uzależnione od znajomości innego lub innych tekstów poznanych wcześniej.

²⁹³ W kontekście schematu zdarzenia komunikacyjnego (Bańcerowski, Zabrocki, por. rozdz. 3), jaki stosuję w niniejszej książce, na potrzeby analizy tekstu w dyskursie rozumianym jako zdarzenie komunikacyjne, termin *wystąpienia komunikacyjnego* (ang. *communicative occurrence*, niem. *kommunikative Okkurrenz*) rozumiane jest jako komunikat, stąd wymiennność tych terminów.

²⁹⁴ Wg. Dobrzyńskiej (por. 1993) termin „spójność” został spolszczony z angielskiego wraz z terminem „koherencja”. Autorka podaje polskie nazewnictwo zaproponowane przez Marciszewskiego „spójność strukturalna” dla spójności i „spójność semantyczna” dla koherencji, co oddaje dwutorowy typ badań prowadzonych w niniejszej książce.

Wskazane powyżej kryteria stanowią punkt wyjścia do rozważań nad wynikami analizy struktury tekstów polskich, greckich i cypryjskich aktów normatywny w ujęciu porównawczym. Celem, jaki sobie stawiam na tym odcinku pracy, jest wskazanie podobnych i różnych zabiegów legislatora, stosowanych w zakresie produkcji komunikatu prawnego – ustawy, jego promulgacji i tym samym ustanawiania prawa. Moment promulgacji (nie zawsze równoznaczny z faktem ustanowienia lub początkiem obowiązywania prawa) uznaję za moment nadania komunikatu. O przebiegu zdarzenia komunikacyjnego oraz funkcji tekstu prawnego jako komunikatu w tym zdarzeniu, piszę szerzej w kolejnym podrozdziale. Jednak mając na uwadze rozumienie kryteriów tekstowości w dyskursie jako zdarzeniu komunikacyjnym, z czym się zgadzam, nie mogę uniknąć nawiązań do zdarzenia schematu komunikacyjnego.

Jeśli tekst spełni **kryterium spójności**, oznacza to, że składniki powierzchniowe (wyrazy) są ze sobą wzajemnie powiązane. Powiązanie wyrazów ma miejsce na poziomie mikrostruktury tekstu aktu normatywnego. W strukturalnym i semantycznym ujęciu teksty aktu normatywnego, jednostki mikrostruktury, rozumiane dwutorowo (por. rozdz. 6), są jednostkami tekstowymi, gdzie wyrazy są ze sobą połączone. W perspektywie mikrostruktury spojenie jednostek powierzchniowych następuje przez zastosowanie reguł gramatycznych (morfosyntaktycznych i leksykalnych), które sprawiają, że jednostki mikrostruktury w ujęciu semantycznym są całościowym materiałem, z którego interpretuje się normy prawne lub zdobywa inne informacje. Pod względem redakcji tekstu, w obrębie jednostek mikrostruktury, występują elementy delimitacji tych jednostek zawierających zbiór wyrazów będących źródłem mikrostrukturalnej jednostki semantycznej, mających formę znaków przestankowych (kropka, średnik, myślnik). Analiza mikrostruktury tekstów polskich, greckich i cypryjskich aktów normatywnych wskazuje, że spójność na poziomie jednostki mikrostruktury, jaką jest przepis prawny (merytoryczny lub niemerytoryczny) jest realizowana identycznie w tekstach, bez względu na system prawny, w jakim powstają i obowiązują.

Koherencja rozumiana jest jako konfiguracja pojęć i relacji leżących u podstaw tekstu powierzchniowego (de Beaugrande, Dressler, 1990, 21, van Dijk 1972, 79-78). Pojęcia i relacje winny być dostępne i istotne²⁹⁵. W rozumieniu van Dijka spójność powierzchniowa tekstu winna przejawiać się w relacjach połączeń syntaktycznych i semantycznych, co zostało uwzględnione w analizie struktury tekstów normatywnych. Koherencja na poziomie superstruktury tekstu aktu normatywnego to powiązanie, które widoczne jest chociażby w numeracji ciągłej artykułów oraz oznakowaniu mniejszych jednostek aktu normatywnego w formie punktu lub litery. Przynależność mniejszych jednostek redakcyjnych tekstów do większych jednostek, jakie zawierają zbiór wyrazów, wyrażona jest również wyróżnieniem w formie różnej wielkości czcionki jednostek superstrukturalnych (odpowiednio większa czcionka dla większych jednostek i mniejsza czcionka dla mniejszych jednostek). Zauważone różnice na poziomie superstruktury analizowanych tekstów polskich, greckich i cypryjskich aktów normatywnych dotyczą nazewnictwa jednostek superstrukturalnych lub liczby stopni w układzie hierarchicznym tych jednostek. Jednak zespolenie jednostek superstrukturalnych tekstów, jest cechą wspólną wszystkich analizowanych tekstów.

Na poziomie makrostruktury tekstów, rozumianej jako układ jednostek struktury semantycznej, powiązanie jednostek makrostrukturalnych tekstów prawnych realizowane jest poprzez koncentrację jednostek mikrostruktury tekstowej (przepisów prawnych) w określonych zbiorach tych zdań, które tworzą np. zbiór przepisów na temat danej instytucji prawnej, czy tematu. Takie zbiory mogą mieć charakter układu linearnego, który przebiega równolegle do układu linearnego jednostek superstrukturalnych. Niemniej zaproponowane przeze mnie ujęcie nielinearne jednostek makrostrukturalnych, dzięki zastosowaniu makroreguł, tworzy koherentne pola znaczeniowe dla wyznaczonego tematu, czy instytucji prawnej. Koherencja jednostek makrostrukturalnych jest realizowana bardzo podobnie w tekstach aktów normatywnych polskich i greckich, kiedy materiałem badawczym są kodeksy. Przymierzenie do nich ustawy cypryjskiej wskazuje, że natura ustawy

²⁹⁵ Szerzej na temat spójności / koherencji u van Dijka 1972 i 1977 i in.

jest taka, iż nie porusza ona tak wielu tematów w ramach danego działu prawnego, stąd wynika główna różnica pomiędzy tekstami polskimi, greckim i cypryjskimi²⁹⁶. Jednak w sytuacji, kiedy analizie poddane zostają kodeksy takie, jak np. polski Kodeks rodzinny i opiekuńczy porównany do ustaw, koherencja jednostek makrostruktury na poziomie linearnym jest tak samo widoczna we wszystkich analizowanych aktach normatywnych. Stosowane przez wszystkich legislatorów rozwiązanie tworzenia tekstu aktu normatywnego, mające na celu osiągnięcie koherencji jednostek makrostruktury w ujęciu nielinearnym, są podobne. Jednak dokładne studium zbioru przepisów denotujących i konotujących dane pojęcie (np. instytucja wykonawcy testamentu), może owocować ostateczną oceną stopnia na ile pola znaczeniowe są identyczne, a na ile różne. Takie badanie musi uwzględniać również badania morofsyntaktyczne i leksykalne i nie może pozostać domeną tylko analizy struktur tekstowych, choć jest od niego współzależne. Niemniej, podjęta w niniejszym opracowaniu analiza, zawężona jest do struktury tekstu, a nie do mniejszych jednostek językowych, stąd ostateczne osądzenie stopnia przystawalności pól znaczeniowych polskich, greckich i cypryjskich, nie jest tu dokonane, a jedynie wskazuje się model ich wypracowania w analogii do procesu *data mining* stosowanego w naukach informatycznych i matematycznych.

Kryterium **inencjonalności** jest to kryterium tekstowości wykraczające poza sam tekst. Mówi o nastawieniu autora – nadawcy tekstu na produkcję spójnego i koherentnego tekstu, który jest podstawą do osiągnięcia danego celu. Intencjonalne działanie legislatora, który jest abstrakcyjnym autorem tekstów aktów normatywnych, przejawia się w połączeniu intertekstualnym tekstu ustawy z regulacjami dotyczącymi techniki sporządzania tekstów aktów normatywnych. Wszyscy omawiani w niniejszej książce legislatorzy regulują proces sporządzania i ogłaszania tekstu aktu normatywnego innymi, zewnętrznymi aktami prawnymi, co jest elementem wspólnym wyznaczonym w drodze porównania. To, co różni legislatorów, to ranga

²⁹⁶ Szczególnie uwidacznia się to w nieobecności przepisów ogólnych, które w kodeksach występują na początku danej jednostki tekstowej poświęconej np. grupie instytucji prawnych prawa rzeczowego / ενοχικό δίκαιο.

aktu prawnego regulującego technikę prawodawczą, jak i liczba języków, w jakich tekst aktu normatywnego ma być sporządzony (np. Cypr). W ten sposób intencjonalność jest kryterium, które wpływa na spójność i koherencję tekstu prawnego.

Akceptabilność dotyczy z kolei odbiorcy i wskazuje na jego nastawienie na odbiór spójnego i koherentnego tekstu. Odbiorca pośredni komunikatu, będącego tekstem aktu normatywnego, przejawia swoje nastawienie poprzez sporządzanie komentarzy i objaśnień do tekstów ustaw, które mają na celu przygotowanie go do właściwego odbioru. Odbiorca bezpośredni, czyli adresat normy prawnej wyrażonej w treści aktu normatywnego, aby zrozumieć normę, jaka jest do niego adresowana, może odbierać komunikat prawny przez odbiorcę pośredniego. Pełni on funkcję instrumentalną w procesie recepcji komunikatu przez odbiorcę bezpośredniego. Odbiorca komunikatu prawnego, bez względu na omawiany w opracowaniu system prawny i mając na uwadze specyfikę języka prawnego, w którym sporządza się teksty aktów normatywnych, w sposób identyczny dokonuje percepcji tekstu i jeśli samodzielny odbiór komunikatu nie został osiągnięty, wykorzystuje do tego odbiorcę pośredniego. Takim odbiorcą pośrednim, instrumentem umożliwiającym odbiór komunikatu, w środowisku multilingwalnym może być tłumacz tekstów prawnych i/lub prawnik interpretujący tekst prawny, a w środowisku monolingwalnym jest nim prawnik interpretujący tekst prawny.

Informatywność jest kryterium tekstowości mówiącym o tym, w jakim stopniu komunikat jest oczekiwany, znany i pewny. Zarówno w rzeczywistości prawnej polskiej, greckiej, jak i cypryjskiej, komunikat jest wysoce oczekiwany, znany i pewny. Nie przewiduje się w nim elementów całkowicie zaskakujących, ponieważ inicjatywa ustawodawcza należy pośrednio do wszystkich przyszłych odbiorców tekstu danej ustawy. Powszechnie znany jest też cały proces legislacyjny²⁹⁷. Taka sytuacja ma miejsce we wszystkich trzech republikach, z których pochodzą omawiane teksty, ponieważ stosuje się w nich demokratyczne zasady ustrojowe.

²⁹⁷ Dzięki komunikacji multimedialnej każdy obywatel Polski, Grecji i Republiki Cypru jest w stanie na bieżąco śledzić przebieg procesu legislacyjnego w danym parlamencie.

Sytuacyjność to kryterium wskazujące na czynniki, które sprawiają, że tekst jest odpowiedni. W sytuacji, kiedy komunikatem jest tekst aktu normatywnego, sytuacyjność widoczna jest w formie publikacji, tj. promulgacji aktu normatywnego w dzienniku urzędowym danego państwa. Forma, w jakiej tekst prawny jest przekazywany przez legislatora do odbiorcy, jest taka sama w Polsce, Grecji i na Cyprze, gdzie akty normatywne muszą być promulgowane w krajowych dziennikach urzędowych. Warto nadmienić, iż coraz częściej stosowanym kanałem komunikacyjnym służącym publikacji tekstów aktów normatywnych jest również Internet, który na przykład w Polsce stał się obligatoryjnym miejscem publikacji Dziennika Ustaw.

Ostatnie kryterium tekstowości to **intertekstowość**, czyli powiązania danego tekstu z innymi tekstami. Tekst aktu normatywnego, zarówno polskiego, greckiego, jak i cypryjskiego, jest zanurzony w cały system prawny, w którym ustawą nadrzędną jest konstytucja i to z nią tekst ustawy musi być zgodny. Taka relacja z innym tekstem ma charakter hierarchiczny i obecna jest we wszystkich rzeczywistościach prawnych. Relacja intertekstowa niehierarchiczna przejawia się w metaprzepisach prawnych tekstu ustawy, które odsyłają odbiorcę do innych tekstów prawnych (por. Malinowski 2008). Ta właściwość tekstu aktu normatywnego jest cechą wspólną wszystkich omawianych w książce tekstów. Intertekstowość wpływa na spójność tekstów prawnych rozumianych jako zbiór komunikatów, bez względu na czas nadania takiego komunikatu, ponieważ legislator w sposób ciągły aktualizuje teksty aktów normatywnych w formie nowelizacji lub ustaw o zmianie ustaw.

Struktura tekstów aktów normatywnych wpływa przede wszystkim na kryteria tekstowości dotyczące tekstu bezpośrednio, tj. spójność i koherencję. Jednak akt normatywny spełnia specyficzne zadania: i) normowanie zachowań, ii) obowiązywanie stosowania się do norm wyrażonych w tekście. Dlatego struktura tekstu prawnego na różnych poziomach (superstruktura, makrostruktura, mikrostruktura) i widziana w różnych perspektywach (schemat organizacji tekstu pod kątem redakcyjnym oraz znaczeniowym), jest kryterium, które wpływa na pozostałe pięć kryteriów tekstowości, jakie związane są z otoczeniem komunikacyjnym, w którym ten tekst funkcjonuje. Tym samym superstrukturę, makrostrukturę i mikrostrukturę można uznać

za **signifikatory tekstowości właściwej** tekstu aktu normatywnego, ponieważ są właściwością tego tekstu. Mogą być one również uznane za **signifikatory tekstowości pośredniej** tekstu aktu normatywnego, ponieważ za pośrednictwem tekstu wpływają na odbiorcę, nadawcę, konsytuację (rozumianą w świetle kryterium informatywności) oraz wpływają na nawiązywanie tekstu do wcześniejszych i późniejszych zdarzeń komunikacji prawnej.

7.2. Struktura tekstów a komunikacja prawna

Zdarzenie komunikacji prawnej, zgodnie z jego opisem dokonany w oparciu o schemat zdarzenia komunikacyjnego zaproponowanego przez Bańcerowskiego (por. 1999), jest zdarzeniem asymetrycznym. Asymetria zasadza się na kompetencjach nadawcy komunikatu – legislatora, który jest jednocześnie nadawcą (tzn. produkuje i emituje komunikat prawny) oraz reguluje formę, jaką ma komunikat – tekst aktu normatywnego. Tymczasem odbiorca komunikatu zarówno pośredni, jak i bezpośredni, osadzony w środowisku komunikacji monolingwalnej lub pluringwalnej, musi dostosować się do wymogów, jakie stawia legislator w zakresie produkcji emisji i formy oraz kanału nadania komunikatu prawnego. W tym kontekście badam rolę jednostek struktury tekstu aktu normatywnego będącego komunikatem w zdarzeniu komunikacyjnym.

Superstruktura tekstu, rozumiana jako schemat organizacji tekstu w formie jego redakcji, jest wynikiem procesu produkcji komunikatu – tekstu aktu normatywnego. Jednocześnie jest przedmiotem regulacji zewnętrznych zawartych w innych komunikatach legislatora lub podmiotów z nim współpracujących (np. Komisja Legislacyjna w przypadku Cypru). Wynika z tego, że superstruktura tekstu prawnego, jest określona z zewnątrz i wcześniej, aniżeli ma miejsce zdarzenie komunikacyjne, co sprawia, że legislator, jako nadawca komunikatu jest zobligowany, aby ją zastosować. Zasady techniki prawodawczej polskiej, greckiej i cypryjskiej są źródłem określającym schemat i redakcję (superstrukturę) tekstu prawnego. W ten sposób, narzucona przez konwencjonalność komunikacji prawnej superstruktura, ogranicza swobodę legislatora w procesie produkcji komunikatu prawnego,

a z drugiej strony jest elementem wpływającym na proces odbioru komunikatu. Ze względu na swoją specyfikę może implikować zaangażowanie odbiorcy pośredniego w akt recepcji komunikatu, który jest w stanie przetworzyć i nadać komunikat legislatora w sposób umożliwiający akt recepcji komunikatu, co stanowi o pomyślności zdarzenia komunikacyjnego. W środowisku komunikacji plurilingwalnej, specyficzna struktura tekstu aktu normatywnego będącego komunikatem wymaga przynajmniej jednego pośrednika – tłumacza. Jego zadaniem, zgodnie z założeniami przekładu tekstów prawnych, jest w mojej ocenie wyprodukowanie takiego tekstu docelowego, który uwzględniłby superstrukturę tekstu źródłowego i urzeczywistnił superstrukturę właściwą tego typu tekstowi w środowisku prawnym języka docelowego (Šarčević 1997, 113 i n.). Stąd superstruktura tekstu jest elementem wiążącym nie tylko nadawcę, ale i odbiorcę pośredniego w zdarzeniu komunikacji plurilingwalnej.

Makrostruktura tekstu aktu normatywnego, rozumiana jako globalny rozkład treści, tak, jak superstruktura, jest właściwością tekstu prawnego – komunikatu prawnego. Jest częściowo regulowana ogólnymi zasadami technik prawodawczych w Polsce, Grecji i na Cyprze, ale w dużej mierze oparta jest na przyjętej konwencji rozmieszczania jednostek znaczeniowych (jednostek treściowych), która widoczna jest we wcześniejszych komunikatach prawnych danego legislatora. Oznacza to, że legislator związany tradycją i obowiązującymi w danym momencie zasadami prawodawczymi, musi podjąć w danym zdarzeniu komunikacyjnym działania konwencjonalne i np. zamieszcza grupę przepisów ogólnych (jednostka makrostruktury w ujęciu linearnym) przed przepisami szczegółowymi (jednostka makrostruktury w ujęciu linearnym). Tymczasem odbiorca, zarówno bezpośredni, jak i pośredni, może wykorzystać makrostrukturę w ujęciu nielinearnym wraz z makrozasadami w akcie percepcji tekstu aktu normatywnego. Tym samym makrostruktura tekstu prawnego pełni podwójną funkcję, z jednej strony jest narzędziem produkcji komunikatu prawnego, z drugiej strony jest narzędziem percepcji aktu normatywnego dla każdego typu odbiorcy.

Rola mikrostruktury tekstu aktu normatywnego pełni niejako służebną rolę wobec superstruktury i mikrostruktury tekstu. Z jednej

strony jednostka mikrostruktury może być zamknięta w jednostce superstruktury (np. przepis prawny wypełniający cały artykuł), z drugiej strony jest elementem składowym większych jednostek znaczeniowych, jakimi są jednostki makrostruktury tekstu, zarówno w ujęciu linearnym, jak i nielinearnym. Tym samym, podobnie jak superstruktura, schemat mikrostruktury jest wiążący dla nadawcy komunikatu podczas aktu produkcji komunikatu oraz tak, jak makrostruktura, jest narzędziem służącym percepcji komunikatu. Znajomość struktury przepisów prawnych i treści, jakie mogą być w nim wyrażone należą zarówno do kompetencji legislatora, jak i odbiorcy komunikatu prawnego, tak pośredniego (np. prawnika), jak i bezpośredniego (odbiorcy normy prawnej). W zdarzeniu komunikacji prawnej plurilingwalnej, jest to kompetencja odbiorcy pośredniego i jednocześnie nadawcy pośredniego – tłumacza tekstów prawnych.

Struktura tekstu aktu normatywnego, która jest komunikatem w zdarzeniu komunikacji prawnej, nie jest tylko właściwością komunikatu. Ustalona zewnętrznie, jest czynnikiem ograniczającym i konwencjonalizującym akt produkcji komunikatu przez legislatora. Z drugiej strony struktura aktu normatywnego jest czynnikiem, który może pomóc odbiorcom komunikatu nie tylko w akcie recepcji komunikatu w ogóle, ale również w akcie percepcji tych części komunikatu, które w danym momencie są dla niego interesujące. Z tego względu strukturę tekstu można uznać za **signifikator definiujący zdarzenie komunikacyjne**, ponieważ struktura tekstu aktu normatywnego konwencjonalizuje zarówno działanie nadawcy komunikatu, jak i wymusza na odbiorcy podjęcie określonych działań w celu realizacji aktu percepcji komunikatu.

7.3. Struktura tekstów a teoria aktów mowy

Struktura tekstu aktu normatywnego, jest właściwością tekstu. Tekst w językoznawstwie doczekał się wielu definicji. W rozumieniu strukturalistów:

Tekst jest ciągiem konkretnych elementów językowych, przedmiotów fonicznych lub graficznych, które odnoszą się do rzeczywistości pozajęzykowej, czyli posiadają referencję oraz funkcję komunikatywną (Labocha 2004, 5).

Tekst zatem stoi w opozycji do języka jako systemu, czyli należy do sfery *parole* i pojmowany jest jako realizacja języka. Takie założenie doprowadziło badaczy do uznania tekstu za komunikat nadawany przez nadawcę i odbierany przez odbiorcę²⁹⁸. Usytuowanie tekstu w komunikacji prowokuje do próby zdefiniowania relacji pomiędzy uczestnikami zdarzenia komunikacyjnego: nadawcą i odbiorcą, które powstają w oparciu o tekst – komunikat. Ujęcie schematu zdarzenia komunikacyjnego należy zatem rozszerzyć o założenia teorii aktów mowy, aby wyjaśnić zależność między tekstem – komunikatem a celem nadania komunikatu. Nie wyklucza to ogólnej funkcji komunikatywnej tekstu i języka (por. Bühler 2004), która ma charakter uniwersalny, jednak stawia zdarzenie komunikacji w nowym świetle, w świetle skuteczności oddziaływania nadawcy na odbiorcę za pośrednictwem komunikatu.

Teoria aktów mowy, a w szczególności klasyfikacja aktów mowy, jakiej dokonał Austin (por. 1976) i zweryfikował Searle (por. 1999), stanowi dla mnie punkt wyjścia do zakwalifikowania elementów struktury tekstowej, pod kątem ich funkcji w świetle illokucji²⁹⁹. Przypisanie określonych funkcji jednostkom struktury tekstu aktu normatywnego jako elementom makroznaku, prowadzi mnie do stwierdzenia, że jednostki struktury same są signifikatorami danego typu aktu mowy w tekście ustawy. W klasyfikacji opieram się na istniejących już i utrwalonych w literaturze przedmiotu założeniach o performatywnym charakterze komunikatu (por. Lisisowa 2009, 2013 i in.), jakim jest tekst aktu normatywnego. Tekst prawny należy jednak rozumieć jako makroznak, który w całości jest wypowiedzią illokucyjną (performatywną), jednak nie wszystkie jego elementy strukturalne mają charakter performatywny. Mając to na uwadze, odwołam się do klasyfikacji aktów mowy Searle’a, a dokładnie do typu wypowiedzi dyrektywalnych.

²⁹⁸ Szereg definicji tekstu w świetle różnych teorii językoznawczych i źródeł przedstawia np. Bartmiński i Bartmińska (por. 2009), Duszak (por. 1998) i in. Niemniej definicja zaproponowana przez Labochę zawiera wyczerpujące na potrzebę niniejszego opracowania znaczenie pojęcia tekstu.

²⁹⁹ W klasyfikacji aktów mowy istnieje szereg terminów, które są wieloznaczne. Na ten temat szerzej pisze Lipczuk (por. Lipczuk 1999).

Jestem zdania, że **performatywny charakter** tekstu aktu normatywnego w zdarzeniu komunikacyjnym należy rozpatrywać w dwóch ujęciach, ponieważ wynika on z signifikatorów performatywności tekstowych oraz pozatekstowych. Takie ujęcie jest szczególnie ważne, kiedy weźmiemy pod uwagę fakt, że nie wszystkie analizowane teksty aktów normatywnych mają dwa rodzaje signifikatorów performatywności. **Pozatekstowy signifikator performatywności** oznacza pozatekstowe, kontekstowe i konsytuacyjne aspekty nadania komunikatu prawnego. Należą do nich: i) konwencjonalny sposób produkcji komunikatu, czyli proces legislacyjny regulowany prawem, ii) konwencjonalny sposób nadania komunikatu, który jest również regulowany prawem.

Realizacja aktu produkcji komunikatu prawnego jest regulowana zewnętrznymi aktami normatywnymi oraz kontynuowaną tradycją legislacyjną w Polsce, Grecji i na Cyprze. Poza tym w każdym z tych państw istnieją akty prawne normujące zarówno skład, jak i kompetencje organów władzy państwowej ustawodawczej (na czele z konstytucjami wszystkich trzech państw), jak i sposób redakcji (produkcji) tekstu aktu normatywnego, które stanowią pozatekstowy³⁰⁰ signifikator performatywności. Skonwencjonalizowane nadanie komunikatu prawnego (tekstu aktu normatywnego) w formie promulgacji w dzienniku urzędowym danego państwa, to również pozatekstowy signifikator performatywności tekstu aktu normatywnego. Taka forma nadawania komunikatu prawnego występuje w polskim, greckim i cypryjskim systemie prawnym. Dziennik urzędowy i jego specyficzna forma graficzna to również pozatekstowe signifikatory performatywnego charakteru tekstu aktu normatywnego.

Tekstowe signifikatory performatywności, które można uznać za signifikatory performatywności jawnej (por. Malinowska 1996), to wypowiedzi mające na celu stanowienie prawa poprzez fakt wypowiedzienia. Siła illokucyjna zawarta jest w leksemie (czasowniku) performatywnym. Wypowiedzi tego typu znajdują się zazwyczaj

³⁰⁰ Informacje na ten temat nie są zamieszczone w danym tekście aktu normatywnego, ale w innych tekstach.

w nieartykułowanej części aktu normatywnego, która w ujęciu superstrukturalnym stanowi preambułę, a w ujęciu makrostruktury jest wypowiedzią stanowiącą prawo. Na uwagę zasługuje fakt, iż polski prawodawca nie stosuje tekstowego signifikatora performatywności, jakim jest wypowiedź performatywna zawarta w preambule. Jeśli jednak weźmiemy pod uwagę koncepcję Kurzona (por. 1986), powtórzoną przez Panaretou (por. 2009) mówiącą, że za wypowiedź performatywną można uznać przepis mówiący o rozpoczęciu obowiązywania danego aktu normatywnego, wówczas rama wypowiedzi tekstowej staje się domknięta i całość tekstu w niej zawartego ma charakter performatywny. Jestem zdania, że jest to koncepcja, jaką należy wziąć pod uwagę wyznaczając signifikatory performatywności, ponieważ tekst prawny mający ramę performatwną zmienia rzeczywistość prawną danego państwa. W tym świetle całość tekstu aktu normatywnego jest zamknięta w ramie wypowiedzi performatywnej. Searle z kolei nazywa taką wypowiedź wypowiedzią deklaratywną, ponieważ jej celem jest stworzenie nowego stanu rzeczy. Kolejnym elementem tekstu aktu prawnego, jaki współtworzy performatywny charakter tego tekstu, jest podpis organu kompetentnego do promulgowania danego aktu. Taki element tekstu jest obecny w pierwszych wydaniach tekstów aktów normatywnych³⁰¹ polskich i greckich. Elementu tego nie ma natomiast w promulgowanych w Republice Cypryjskiej aktach normatywnych.

Z perspektywy performatyw jawnych superstruktura aktu normatywnego wydziela miejsce dla wypowiedzi performatywnej w schemacie tekstu. Makrostruktura tekstu aktu normatywnego swoją jednostką wypełnia to miejsce na początku i na końcu tekstu, w części nieartykułowanej (np. preambuła, podpis), przez co tworzy znaczeniowo-funkcyjną ramę dla mniejszych jednostek makrostruktury. Jeśli weźmiemy pod uwagę koncepcję Panaretou, to również mikrostruktura tekstu współtworzy performatywny charakter komunikatu prawnego – tekstu aktu normatywnego, ponieważ zawiera wypowiedź performa-

³⁰¹ Pierwsze wydanie tekstu w dzienniku urzędowym uznaję za moment nadania komunikatu prawnego.

tywną w przepisie prawnym, (rozumianym jako jednostka mikrostruktury tekstu prawnego w ujęciu syntaktycznym), w części artykułowanej tekstu. W tym świetle elementy struktury tekstów aktów normatywnych należy uznać za **tekstowe signifikatory performatywności**.

W tekście aktów normatywnych, poza ramą wypowiedzi performatywnej, swoje miejsce znajdują również **wypowiedzi dyrektywne** (klasyfikacja aktów mowy Searle'a), których celem jest wywarcie nacisku na odbiorcę i wpłynięcie na jego zachowanie. W tekście aktu normatywnego cel illokucyjny jest spełniony, jeśli odbiorca tekstu aktu normatywnego zrealizuje interpretowaną z wypowiedzi dyrektywnej (przepisu prawnego) normę postępowania (normę prawną). Podobnie, jak wypowiedzi performatywne, tak i wypowiedzi dyrektywne, nie są rozpatrywane jako prawdziwe lub fałszywe³⁰², ale jako te, które realizują swój cel illokucyjny lub nie. Jednostki mikrostruktury tekstu aktu prawnego, rozumiane jako przepisy prawne, są formą tekstową dla wypowiedzi dyrektywnej. Wypowiedź dyrektywna jest wypowiedzią, z której interpretowana jest norma prawna. Sankcja prawna, wyrażona literalnie lub nie, w przepisie prawnym, jest tym elementem wypowiedzi dyrektywnej w tekście prawnym, który w szczególny sposób nakłania do realizacji dyrektywy – normy prawnej. Charakter dyrektywny mają też wypowiedzi pozornie opisowe, jak np. definicje legalne, ponieważ przez nie legislator określa, jak należy rozumieć dane pojęcie. Charakter dyrektywny przepisów prawnych jest widoczny w tekstach polskich greckich i cypryjskich aktów normatywnych, i jak zauważono w rozdziale szóstym, legislatorzy stosują takie same lub podobne techniki wyrażania wypowiedzi dyrektywnych w tekstach ustaw i kodeksów. W tym świetle jednostki mikrostruktury tekstu aktu normatywnego są **signifikatorami dyrektywności** tekstu aktu normatywnego.

³⁰² *Felicitous or infelicitous* (por. Jacobsen 1985).

7.4. Synergia elementów strukturalnych w celu realizacji funkcji komunikatu prawnego

W świetle powyższych stwierdzeń wszystkie elementy struktury tekstów aktów normatywnych współdziałają ze sobą w celu realizacji określonych funkcji tekstu prawnego. Funkcji tych nie można bezwzględnie rozdzielić. Jeśli bowiem tekst aktu normatywnego spełnia kryteria tekstowości, to pełni funkcję komunikatu. W zdarzeniu komunikacji prawnej tekst – komunikat, poza funkcją komunikatywną, pełni funkcje regulujące zachowania nadawcy i odbiorcy komunikatu. Wyinterpretowane wypowiedzi z tekstu aktu normatywnego, mające moc illokucyjną, sprawiają, że tekst aktu normatywnego stwarza nową rzeczywistość prawną (performatywy) oraz reguluje zachowanie odbiorcy komunikatu w tej nowej rzeczywistości prawnej (dyrektywy). Struktura tekstów prawnych i jej poziomy (superstruktura, makrostruktura i mikrostruktura) pełnią funkcję służebną wobec wskazanych funkcji tekstu aktu normatywnego. Zaobserwowana prawidłowość występuje zarówno w rzeczywistości prawnej i komunikacyjnej polskiej, greckiej, jak i cypryjskiej.

Rozdział ósmy

Wnioski

W rozdziale ósmym zawarto wnioski płynące z przeprowadzonych badań porównawczych struktury polskich, greckich i cypryjskich aktów normatywnych, jakimi są ustawy. Ponadto zamieszczono tu również wnioski z prowadzenia badań porównawczych w aspekcie translatologicznym oraz aplikacji ich wyników do praktyki przekładu.

8.1. Wnioski z przeprowadzonych badań porównawczych

Przedmiotem niniejszego opracowania była analiza porównawcza tekstów polskich, greckich i cypryjskich aktów normatywnych w aspekcie translatologicznym. Badania zostały poprzedzone uzasadnieniem zawartym we wstępie do książki. Głównym motywem ich podjęcia jest rosnące zapotrzebowanie fachowej wiedzy z zakresu badań tzw. małych języków, jakimi są język polski i język grecki, szczególnie w aspekcie translatologicznym. W moim odczuciu, nauka winna wspierać rozwój cywilizacyjny, który przejawia się w działalności ludzkiej na różnych polach życia społecznego, dlatego też skupiłam się na badaniach języka specjalistycznego, polskiego i greckiego, w ujęciu porównawczym. Język specjalistyczny, którego badania podjęłam, to język prawny. Jednocześnie, opierając się na powszechnie przyjętym założeniu mówiącym, że język jest narzędziem komunikacji, przyjąłam, że należy wskazać status języka prawnego jako języka w komunikacji specjalistycznej.

Język prawny, jako język specjalistyczny, jest przedmiotem badań zarówno w Polsce, Grecji i w Republice Cypru. Polskie badania

tęgo języka, na tle badań greckich i cypryjskich, są najobszerniejsze, zarówno pod względem czasu, w jakim zostały przeprowadzone i nadal są prowadzone oraz pod względem kryterium ilościowo-jakościowego. W oparciu o znakomity dorobek polskich teoretyków prawa oraz lingwistów zajmujących się statusem języka prawnego, wskazałam, co oznacza pojęcie *język prawny*, jaki jest jego status oraz istniejąca typologia badań. Grecki język prawa, rozumiany jako język, w którym sporządza się teksty prawne w Grecji, jako przedmiot badań, nie doczekał się tak obszernych, jak polskie, opracowań. Ciążąca na nim dyglosja, sprawiła, że do dnia dzisiejszego w badaniach nad nim przeważa nurt badań diachronicznych. Zaobserwowałam jednak, że w ostatnich trzech dekadach sytuacja ta zmienia się i pojawiają się coraz liczniejsze badania greckiego języka prawa w ujęciu synchronicznym, co daje podstawę do podejmowanych badań porównawczych. Stosunkowo najskromniejszy jest dorobek badaczy zajmujących się cypryjskim językiem prawa, który rozumiany jest jako język grecki, w którym sporządza się teksty cypryjskich aktów normatywnych³⁰³. Skupiają się one głównie na problemie kodyfikacji i ujednolicania w języku greckim cypryjskich tekstów prawnych.

Dziedzina nauk językoznawczych, która zajmuje się badaniem *lingua legis*, do jakiej zaliczam język prawny (legilingwistyka), zasadza się na interdyscyplinarnym charakterze. Istota legilingwistyki polega na wykorzystywaniu w pracach językoznawczych wiedzy z zakresu prawa, ponieważ teksty prawne i prawnicze osadzone są w konkretnej rzeczywistości prawnej i jako akt illokucyjny stwarzają określoną rzeczywistość. Z tego względu podkreślam postulat współpracy prawników z lingwistami, co ma się przejawiać w uwzględnianiu w pracach legilingwistycznych aparatu metodologicznego obecnego w naukach prawnych. Ta konstatacja prowadzi mnie do wniosku, iż miejscem wspólnym, w którym spotykają się językoznawstwo i prawo jest legilingwistyka porównawcza oraz komparatystyka prawnicza.

Nie sposób zgłębiać problematykę porównania różnych systemów prawnych bez języka, który jest narzędziem jego wyrażania. Dlatego też uwzględniłam medium przekazywania wiedzy prawnej

³⁰³ Na temat różnic cypryjskiego i greckiego języka prawa zob. Gortych-Michalak 2013a.

ponad narodowymi systemami prawnymi, jakim jest tłumacz. Do jego zadań m.in. należy przeniesienie tekstu np. ustawy z jednego systemu prawnego do innego. W oparciu o przytoczone w literaturze przedmiotu funkcje tłumacza tekstów prawnych postuluję, iż, jeśli tłumacz sam nie jest interpretatorem tekstów prawnych, winien sporządzić tekst, który może być interpretowany przez prawników. Z tego względu do jego kompetencji należy zdobywanie wiedzy nie tylko językowej, ale również w zakresie nauk prawnych.

Tekst prawny jest osadzony w konkretnej rzeczywistości komunikacyjnej. Realizacja zdarzenia komunikacyjnego, w którym tekst prawny jest komunikatem, nazywam zdarzeniem komunikacji prawnej. Zastosowany do opisu tego zdarzenia schemat zdarzenia komunikacyjnego, prowadzi mnie do wniosku, iż przebiega ono w sposób niesymetryczny. Podział ról pomiędzy nadawcą a odbiorcą jest znacząco nierówny i w dodatku nie przewiduje się odwrotnej sytuacji, kiedy np. odbiorca tekstu aktu normatywnego odpowiada legislatorowi. Rozpatrując zdarzenie komunikacji prawnej wskazałam status i role, jakie odgrywają uczestnicy tego zdarzenia: nadawca i odbiorca komunikatu. Dochodzę do wniosku, że produkcja komunikatu prawnego definiuje czynności jego nadawcy, jak również akt percepcji komunikatu prawnego wymaga od odbiorcy podjęcia określonych działań. W tym świetle komunikat prawny staje się elementem centralnym zdarzenia komunikacyjnego. Z tego względu wskazuję, że tekst może być punktem wyjścia do badania całego zdarzenia komunikacyjnego. Ta konstatacja znajduje potwierdzenie w przywoływanych przeze mnie badaniach tekstologicznych, które stały się podstawą do badania dyskursu. W pracy przyjmuję rozumienie dyskursu w ujęciu Duszak i Bartmińskiego, którzy opierając się na badaniach anglosaskich, widzą dyskurs jako komunikację, a nie jako tekst, czy język, co zdarza się w polskich opracowaniach poświęconych dyskursowi.

Tekst prawny osadzony w specyficznym zdarzeniu komunikacyjnym ma określone cechy strukturalne. Badanie struktury tekstu, jakie przeprowadzam, oparte jest głównie na koncepcjach van Dijka³⁰⁴,

³⁰⁴ W literaturze przedmiotu pojawiają się też inne ujęcia struktury. Jedno z nich wprowadza pojęcie jednostek tekstowych na mezopoziomie tekstu (por. Tolcsvai 2001).

dlatego analizę porównawczą tekstów polskich, greckich i cypryjskich rozpoczynam od porównania superstruktury tekstów. Analiza porównawcza jest przeprowadzona z uwzględnieniem form aktów normatywnych obecnych w polskim, greckim i cypryjskim systemie prawnym, które są różne nie tylko ze względu na fakt, iż każde z tych państw stworzyło własny, narodowy system prawny, ale również ze względu na fakt, że systemy te zasadzają się na różnych zasadach fundamentalnych. Mimo różnic językowych, polski i grecki system prawny to tzw. system prawa stanowionego, podczas, gdy cypryjski system prawny to system prawa *common law*. Jestem zdania, że trudno byłoby znaleźć *ad hoc* równie interesujące pole badań, gdzie z punktu widzenia kryterium systemu prawnego element wspólny mają państwa o różnych językach urzędowych (Polska, Grecja), a z drugiej strony, biorąc pod uwagę kryterium języka etnicznego, za podobne można uznać państwa o różnych systemach prawnych (Grecja, Cypr).

Analiza porównawcza superstruktury tekstów aktów normatywnych, przeprowadzona w różnych konfiguracjach (1. kodeks I – kodeks – ustawa, 2. kodeks II – ustawa – ustawa, 3. ustawa – ustawa – ustawa) wskazuje, że superstruktura analizowanych tekstów aktów normatywnych, wykazuje największe zróżnicowanie istniejące pomiędzy tekstami prawnymi pochodzącymi z różnych systemów prawnych. Dlatego najtrudniej jest porównywać kodeks, jako źródło prawa stanowionego i ustawę pochodzącą z systemu prawa precedensowego. Kodeksy, zarówno polskie jak i greckie, wykazują wiele cech wspólnych na poziomie makrostruktury, które bardzo trudno przymierzyć do ustawy cypryjskiej. Jednak w porównaniu tekstów ustaw różnice niwelują się i można wskazywać nawet na podobieństwa rozwiązań w zakresie redakcji tekstów greckich i cypryjskich, np. wydzielona w strukturze tekstu jednostka superstruktury, którą wypełnia preambuła. Taki element superstruktury jest bardzo rzadki w polskich tekstach prawnych. W zakresie pozostałych jednostek superstruktury tekstu wskazuję na rozwiązania analogiczne, jakie zastosowali wszyscy trzej legislatorzy. Również na poziomie graficznym teksty polskich, greckich i cypryjskich aktów normatywnych stosują podobne techniki edycji tekstu. Różnice mogą pojawiać się w wydaniach promulgujących

tekst, w odpowiednich dziennikach promulgacyjnych (np. streszczenie artykułu na marginesie – *scholia*).

Kolejnym etapem badań była analiza porównawcza jednostek makrostruktury tekstu. Ponieważ jestem zdania, że makrostruktura tekstu, rozumiana jako globalny plan treści dokumentu, jest związana z superstrukturą rozumianą jako schemat organizacji tekstu, analiza porównawcza jest przeprowadzona na podobnym materiale badawczym, który posłużył do analizy superstruktury tekstu. Również w badaniu przeprowadzonym z perspektywy makrostruktury teksty cypryjskie wykazują się znaczną odmiennością od tekstów polskich i greckich. W zestawieniu kodeks I – kodeks – ustawa lub kodeks II – ustawa – ustawa, różnice te są najbardziej widoczne i sprowadzają się przede wszystkim do wydzielenia w tekście cypryjskim tylko jednej jednostki semantycznej zawierającej przepisy ogólne. Tymczasem w kodeksach polskich i greckich taki wielokrotniony w tekście kodeksów element makrostruktury, można uznać za cechę wspólną. Na tej podstawie wnioskuję, iż podobnie, jak w przypadku analizy superstruktury, różnice te uwarunkowane są innym systemem prawnym Cypru. W analizie tekstów typu ustawa pochodzących ze wszystkich trzech państw, różnice, analogicznie do badania superstruktury, niwelują się. Analiza porównawcza makrostruktury w ujęciu linearnym wskazuje na poważną trudność, którą jest wspólny zakres tematyczny – gałąź, czy dział prawa. Doskonałym przykładem jest prawo rodzinne, które w Polsce regulowane jest ustawą typu kodeks, w Grecji rozdziałem kodeksu cywilnego, a na Cyprze kilkoma ustawami. Jestem zdania, że ta różnica wynika ze specyfiki narodowych systemów prawnych, których klasyfikacja jest podrzędna w stosunku do podziału na system prawa stanowionego i system prawa *common law*. W opracowaniu proponuję analizę porównawczą w oparciu o tzw. makrostrukturę nielinearną tekstu aktu normatywnego. Zasada się ona na indukcji wypowiedzi, zdań lub fragmentów wypowiedzi lub zdań wokół jądra, którym jest jednostka semantyczna. Za taką jednostkę przyjmuję wybraną instytucję prawną. Zebrane jednostki semantyczne, skupione wokół tej instytucji prawnej, tworzą pole znaczeniowe wypełnione wyrażeniami denotującymi i konotującymi

daną instytucję prawną. Tak przeprowadzone badanie dostarcza wyselekcjonowanych wiadomości na temat danej instytucji prawnej, które znajdują się w różnych miejscach analizowanego tekstu aktu normatywnego, w analogii do *Data Mining* w połączeniu z *Knowledge Discovery in Databases* polegającego na znajdowaniu, ekscerpacji, kategoryzowaniu i prezentowaniu danych. Badanie wskazało, że taki sposób analizy porównawczej jednostki makrostruktury, jaką jest pole znaczeniowe, jest niezależne od superstruktury i makrostruktury tekstu w ujęciu linearnym. Tym samym w analizie porównawczej makrostruktury w ujęciu nieliniowym, różnice wynikające z budowy tekstów aktów normatywnych nie odgrywają roli. Kluczowa jest natomiast kompetencja językowa pozwalająca wyłonić pole znaczeniowe oraz wiedza prawna pozwalająca na przymierzenie pól i wskazanie ich części wspólnej.

Do podobnych wniosków prowadzi analiza porównawcza mikrostruktury polskich, greckich i cypryjskich aktów normatywnych. Przyjmuję, że jednostką mikrostruktury w ujęciu strukturalnym i semantycznym tekstu jest przepis prawny. Interesujące mnie znaczenie przepisu prawnego nie może być jednak utożsamiane z normą prawną, która jest wypowiedzią abstrakcyjną, znajdująca się niejako poza tekstem. Jest ona bowiem wyrażana w metajęzyku – w języku norm prawnych, a formułowana w tekście za pomocą języka przepisów prawnych. Zestawiając polskie, greckie i cypryjskie przepisy prawne pochodzące z aktów normatywnych, kieruję się odpowiednio kryterium wyrażania normy prawnej regulującej zachowanie zewnętrzne oraz kryterium budowy normy prawnej. Są one oddane w warstwie językowej w formie przepisów prostych i złożonych. Kolejnym kryterium zestawienia przepisów prawnych jest funkcja wyrażania w nich definicji legalnej. Z jednej strony definicja legalna ma swoją specyficzną strukturę i funkcję, co wskazuję na podanych przykładach, z drugiej strony przepis prawny, jako jednostka struktury tekstu prawnego porządkuje jej elementy. Analizie porównawczej poddałam również inne, niewskazane powyżej przepisy. Bez względu na przyjęte kryterium porównania przepisów, dochodzę do wniosku, że na poziomie mikrostruktury tekstu, nie istnieją różnice jakościowe pomiędzy

analizowanymi tekstami aktów normatywnych. Taki wynik jest niezwykle obiecujący w perspektywie ewentualnych badań tekstów prawnych na poziomie morfosyntaktycznym i leksykalnym, których załączek znajduje się w moich dotychczasowych pracach i stanowi kolejny cel moich badań naukowych.

Obserwacje, jakie poczyniłam podczas przeprowadzania analizy porównawczej struktury tekstów aktów normatywnych, ujmuję w perspektywie kryteriów tekstowości. Stwierdzam, że superstruktura, makrostruktura i mikrostruktura tekstów aktów normatywnych są zarówno signifikatorami tekstowości właściwej, związanej bezpośrednio z tekstem, jak i signifikatorami tekstowości pośredniej, związanej z sytuacją komunikacyjną tekstu aktu normatywnego. W perspektywie zdarzenia komunikacyjnego, superstruktura, makrostruktura i mikrostruktura tekstu aktu normatywnego są signifikatorami definiującymi zdarzenie komunikacyjne, ponieważ struktura tekstu aktu normatywnego konwencjonalizuje zarówno działanie nadawcy komunikatu, jak i wymusza na odbiorcy podjęcie określonych działań, w celu realizacji aktu percepcji komunikatu. W świetle teorii aktów mowy struktura tekstu jest rozumiana jako narzędzie realizacji wypowiedzi illokucyjnych: performatywnych i dyrektywalnych. Z tego względu specyficzną strukturę tekstu aktu normatywnego uznaję za tekstowy signifikator performatywności oraz signifikator tekstu prawnego. Niemniej podkreślam związek między tekstem a nadawcą i odbiorcą wypowiedzi illokucyjnej, w której tekst i jego właściwość, jaką jest struktura, podobnie jak w zdarzeniu komunikacyjnym, definiuje zadania odbiorcy i nadawcy.

8.2. Wnioski z przeprowadzonych badań w aspekcie translatologicznym

Wyniki badań porównawczych przeprowadzonych na tekstach aktów normatywnych z punktu widzenia struktury mogą mieć zastosowanie w procesie przekładu tekstów prawnych. Przeprowadzone w książce badania porównawcze superstruktury, makrostruktury i mikrostruktury tekstów aktów normatywnych zostały podsumowane w aspekcie

translatologicznym, na kolejnych odcinkach prac badawczych. W ten sposób wskazałam, jakie elementy analizy porównawczej tekstów są ważne w perspektywie teorii i praktyki przekładu oraz, jak je przeprowadzić, aby wyłonić materiał do praktyki translatorskiej służący tłumaczom *ad hoc*, jakimi są najczęściej ekwiwalenty translacyjne, wyłonione z uwzględnieniem imperatywu odbiorcy bliskiego (por. Kierzkowska 2008). Ponadto, badania porównawcze tekstów aktów normatywnych mogą dostarczyć wiedzy na temat tzw. mapy tekstów prawnych. Taka mapa jest narzędziem tłumacza tekstów prawnych, które pomaga mu zlokalizować daną jednostkę znaczeniową (np. jednostkę makrostruktury). Aparat badawczy zastosowany w badaniach, jakie prezentuję w niniejszej książce, w ujęciu modelowym, wskazuje metodologię nadań porównawczych, która wzbogaca kompetencje i warsztat tłumacza tekstów prawnych, a wyniki jej zastosowania mogą dostarczyć wiedzy dla komparatystów prawniczych.

Tłumacz prawny jest uczestnikiem plurilingwalnego zdarzenia komunikacji prawnej, bez którego zdarzenie komunikacyjne nie mogłoby być zrealizowane. Tłumacz jest odbiorcą pośrednim, znającym język etniczny A i B, który potrafi przekształcać tekst aktu normatywnego z języka etnicznego A na język etniczny B. W analizowanym akcie komunikacji prawnej plurilingwalnej zakładam, że komunikat prawny – tekst w języku etnicznym B – jest ekwiwalentny do tekstu prawnego w języku etnicznym A, w ujęciu, jakie proponuje Šarčević (1997, 71). W praktyce oznacza to, iż zastosowałam strategię ekwiwalencji funkcjonalnej i normatywo-tekstowej z elementami ekwiwalencji denotatywnej.

Stosując imperatyw odbiorcy bliskiego³⁰⁵, w rozumieniu Kierzkowskiej (por. 2008), zakładam, że tekst prawny docelowy, przeznaczony dla odbiorcy tłumaczenia, będzie miał takie właściwości tekstowe, jak tekst źródłowy, tzn. jeżeli jest to tekst aktu normatywnego w języku źródłowym, to tekst docelowy jest tekstem sporządzonym w języku prawnym rozumianym jako wariant docelowego języka etnicznego, służący stanowieniu prawa.

³⁰⁵ Odbiorcą bliskim w omawianym zdarzeniu komunikacyjnym jest odbiorca tekstu prawnego, który zna specyfikę tekstów aktów normatywnych i potrafi je właściwie interpretować.

Zaproponowana przez Matulewską koncepcja parametryzacji procesu przekładu prawniczego (por. Bańcerowski i Matulewska 2012, Matulewska 2013), zaaplikowana do omawianego zdarzenia komunikacji prawnej bilingwalnej, może wskazywać wymiary tekstowe komunikatu w języku A w zakresie jego struktury, które należy przenieść dla odbiorcy bliskiego z uwzględnieniem wymiarów tekstowych analogicznych komunikatów (tekstów paralelnych) systemu prawnego języka etnicznego B.

W tym miejscu wraca myśl, jaką zawarłam w pierwszym rozdziale niniejszej książki, gdzie mowa o tym, że tłumacz jest niejako medium nie tylko językowym, ale również prawnym. Przenosi on bowiem komunikat prawny sporządzony w języku etnicznym A do rzeczywistości prawnej języka etnicznego B. Dlatego tak ważnym elementem procesu przekładu prawnego jest ustalenie otaczającej odbiorcę kultury prawnej i systemu prawnego (Sandrini 1996, 25 i 2009, 35), do której należy dostosować tekst przekładu nakierowany na odbiorcę bliskiego. Takie dostosowanie winno odbywać się we wszystkich wymiarach komunikatu, w tym w wymiarze struktury tekstu rozumianej w niniejszej pracy jako schemat syntaktyczny i semantyczny. Z tego względu jestem zdania, że znajomość tekstów paralelnych, zdobyta w drodze badań porównawczych jest nieprzecenioną metodą zdobywania wiedzy przez tłumacza.

Wskazane przeze mnie założenia interdyscyplinarności przekładu tekstów prawnych zauważa wielu badaczy, z których Bhatia (1997, 204) stwierdził, że przekład nie jest zwykłym językowym transferem, ale złożonym i skomplikowanym aktem komunikacji:

It is an attempt to communicate someone else's message through another language. It is complex because it takes place through different semiotic systems in the context of diverse socio-cognitive and disciplinary cultures in response to a variety of motivations. In short, it is an attempt to communicate one world in terms of another. In order to accomplish it successfully and effectively one requires an understanding of the two semiotic systems at the same time. This, among a number of things, means awareness not only of the source text, the writer and the readers in the source language context, lexico-grammatical resources in the source language, generic conventions in the source disciplinary culture, but also awareness of the target text (translation), the writer (translator) and the readers in the target language and the generic conventions associated with the relevant disciplinary cultures in the target language.

Przeprowadzone badania w kontekście funkcji, jaką ma pełnić tłumacz tekstów prawnych, prowadzą do stworzenia modelu realizacji badań porównawczych, których punktem odniesienia jest struktura tekstu rozumiana jako schemat tekstu oraz jako układ jednostek znaczeniowych (treść). Takie badania powinny być przeprowadzone w kilku fazach, które uporządkowane tworzą następujący model:

1. Porównanie systemów i kultur prawnych – poznanie źródeł prawa.
2. Określenie cech paralelnych dla tekstów.
3. Wybór tekstów paralelnych mających cechy paralelne.
4. Analiza porównawcza tekstów paralelnych spełniających powyższe wymogi na poziomie superstruktury, makrostruktury i mikrostruktury (pojęcia łączące się ze sobą (van Dijk 1980, 127)).
5. Zestawienie cech wspólnych i różnic porównywanych tekstów.
6. Wyłonienie wystarczająco ekwiwalentnych jednostek języka w celu stworzenia rozwiązań translatorskich np. zapewniania ekwiwalencji dla nazw jednostek redakcyjnych tekstu aktu prawnego.
7. Określenie dalszych perspektyw badawczych np. dla innych korpusów tekstów paralelnych lub innych poziomów struktury tekstu.

Model uwzględnia komponent poznania systemów i kultur prawnych tekstu źródłowego i tekstu docelowego, nazywanych w niniejszym opracowaniu również rzeczywistością prawną. Aby zrealizować ten komponent badań, niezbędna jest wiedza na temat źródeł prawa i ich roli w danym systemie prawnym. Brak tego typu wiedzy może prowadzić do niewłaściwego doboru źródeł paralelnych i ich kontekstu³⁰⁶. Może to mieć miejsce w przypadku tłumaczenia cypryjskiego aktu normatywnego regulującego prawo spadkowe, dla którego polskim tekstem paralelnym jest kodeks cywilny regulujący prawo spadkowe materialne w Polsce. Brak należytej wiedzy prawnej

³⁰⁶ Tłumacz może sądzić, że skoro na Cyprze źródłem prawa spadkowego materialnego jest ustawa, to również w Polsce źródłem prawa jest ustawa.

może skłonić tłumacza do poszukiwania polskiej ustawy spadkowej, którą uznałby za tekst paralelny, a która nie istnieje w polskim systemie prawnym.

Mapowanie tekstu aktu normatywnego A i B w oparciu o znajomość jego jednostek strukturalnych, może dostarczyć rezultaty możliwe do bezpośredniego wykorzystania w przekładzie, jak również podczas procesu tworzenia warsztatu tłumacza, niezależnie od aktualnego procesu tłumaczenia. Opracowywanie informacji (*Knowledge Discovery and Data Mining Process*) winno opierać się na wiedzy tłumacza tekstów prawnych, która wynika z realizacji punktów 1-3 modelu badań porównawczych dla tłumacza i przebiegać zgodnie z opisem zawartym w punktach 4-6 ww. modelu. Ostatni punkt proponowanego przeze mnie modelu ma na celu wskazanie łączności badań porównawczych na poziomie tekstowym z badaniami na poziomie morfo-syntaktycznym i leksykalnym w obrębie zdania. Zakładam bowiem, że wyizolowanie badań struktury tekstu aktu normatywnego od badań z zakresu morfologii, składni i leksyki w ujęciu porównawczym nie jest całkowicie możliwe. W mojej opinii winny być one skorelowane.

Znajomość struktur tekstowych, różnic i podobieństw między tekstami aktów normatywnych pochodzących z różnych systemów prawnych nie może też być oddzielona od wiedzy pomocniczej, tj. wiedzy z zakresu prawa, co postuluję w punktach 1-3 modelu. Z drugiej strony, przeprowadzenie lingwistycznej analizy porównawczej tekstów aktów normatywnych, może też wzbogacić wiedzę komparatystów prawniczych, którzy np. w swoich badaniach porównują źródła prawa w danych systemach prawnych, w których na przykład ustawa jest takim źródłem. Tym samym potwierdzam postawioną w pracy tezę, mówiącą, że legilingwistyka, w tym legilingwistyka porównawcza i translatologia legilingwistyczna, to dziedziny bardzo bliskie komparatystyce prawniczej i odwrotnie. Jednak rola tłumacza tekstów prawnych jest niebagatelna, ponieważ to on „przenosi” wiedzę potrzebną prawnikom i innym odbiorcom tłumaczenia.

Zakończenie

Z biegiem czasu rośnie potrzeba coraz szybszego i coraz bardziej precyzyjnego komunikowania się w przestrzeni międzynarodowej, co jest zjawiskiem zauważalnym również w obrocie prawnym. Tłumacz musi sprostać wymaganiom rzeczywistości i rynku, stąd coraz częściej staje się on uczestnikiem w prawnej komunikacji plurilingwalnej w sądach, kancelariach notarialnych, prokuraturze i innych miejscach, gdzie kluczową rolę odgrywa źródło prawa (np. ustawa). Potrzeby, jakie dyktuje rzeczywistość, skłaniają badaczy do prowadzenia badań nad językami specjalistycznymi, w tym nad językiem prawa, w środowisku komunikacji plurilingwalnej. W moim odczuciu, aby sprostać wymogom precyzyjnej i szybkiej komunikacji, konieczne jest prowadzenie badań z zakresu legilingwistyki porównawczej i translatologii, w celu zapewnienia kompetentnych źródeł wiedzy dla tłumaczy tekstów prawnych.

Język polski i język grecki są tak zwanymi małymi językami, przez co badania porównawcze między nimi, również w aspekcie translatologicznym, są znikome. Wpływa na to fakt, iż neohellenistyka, która jest nauką bardzo młodą, jeżeli zważymy, że współczesny język grecki stał się językiem urzędowym i w pełni oficjalnym w Grecji dopiero w roku 1976, a Cypr stał się suwerennym państwem w roku 1960. Język będący przedmiotem badań filologów, a w szczególności językoznawców, nie mógł w takiej sytuacji dostarczać zbyt wielu materiałów do analizy. Ostatnie dekady sprawiły jednak, że zarówno grecki język ogólny, jak i język specjalistyczny, jakim jest język prawny, są przedmiotem zainteresowania wielu badaczy.

Tymczasem badania legilingwistyczne w zakresie języka polskiego mają już dłuższą tradycję i wypracowaną terminologię oraz aparat badawczy. Dzięki temu istnieje możliwość wykorzystania do-

robku polskiej nauki w obszarze na styku nauk językoznawczych i nauk prawnych. Ten obszar badań jest trudny, ponieważ ma interdyscyplinarny charakter i wymaga współpracy między środowiskiem prawniczym i językoznawczym.

Jednocześnie badania porównawcze, w których obecny jest element interdyscyplinarny, jakimi są np. badania legilingwistyczne, są źródłem wiedzy dla badaczy z różnych dziedzin i nie ograniczają się tylko do danej nauki, np. do filologii. Mogą być przydatne również dla prawników, politologów, czy kulturoznawców. Z tego też względu podjęta w książce tematyka ma na celu dostarczenie wiedzy na temat języka prawa nie tylko polskiego, ale też na temat języka prawa w Grecji i na Cyprze.

Jednocześnie, w obliczu niewielkiego dorobku naukowego z zakresu legilingwistyki greckiej i cypryjskiej, zadaniem autorki jest zwiększenie stanu wiedzy na temat greckich i cypryjskich badań języka prawnego. Poza tym, celem autorki jest, aby w ten sposób, znaczące polskie badania języka prawnego, będą mogły dotrzeć do nauki greckiej i cypryjskiej.

Książka wskazuje przede wszystkim, iż struktura tekstu aktu normatywnego odgrywa dużą rolę w różnych aspektach. W ujęciu komunikacyjnym, z jednej strony obliguje legislatora do skonwencjonalizowanych działań, z drugiej strony wymaga od odbiorcy znajomości specyficznego aparatu metodologicznego, służącemu właściwej percepcji komunikatu. Tekst prawny jest bowiem tekstem, który kształtuje rzeczywistość. Specyficzna forma tekstu aktu normatywnego jest źródłem trudności, jakie napotyka tłumacz w praktyce. Nieumiejętna eksploracja tekstu, w celu znalezienia oczekiwanych informacji, np. obcjojęzycznych terminów ustawowych równoważnych lub paralelnych z terminami systemu prawnego rodzimego tłumacza, mogą prowadzić do popełniania błędów w tłumaczeniu. Te z kolei w świetle roli performatywnej tekstów ustaw mogą wywołać określone skutki prawne. Odpowiedzialność za nie ponosi po części tłumacz, który uczestniczy w sytuacjach, gdzie konieczny jest pośrednik językowy w komunikacji prawnej.

Przedstawione w książce modele opracowywania tekstów paralelnych dostarczają również wiedzy na temat tego, jak wzboga-

cać wiedzę i kształtować kompetencje tłumacza tekstów prawnych w ogóle. Ponadto zawierają zesatwione terminy lub frazy ekwiwalentne, które można potraktować jako źródło leksykograficzne w praktyce tłumaczenia. Ograniczony rozmiar tego typu materiałów w książce poświęconej strukturze tekstu sprawia, że w dalszej perspektywie badawczej istnieje konieczność analizy porównawczej w ujęciu translatologicznym poziomu leksykalnego, morfologicznego i syntaktycznego polskiego, greckiego i cypryjskiego języka prawnego, w celu dostarczenia tłumaczom i badaczom jeszcze bardziej kompleksowych wiadomości. Tym samym, autorka książki zakłada, że stanie się ona punktem wyjścia do dalszych badań w ramach translatologii polsko-greckiej i grecko-polskiej.

Bibliografia

- Adrados, Fracisco, Rodriguez. 2005. *A History of the Greek Language. From its Origins to the Present*. Leiden – Boston: Brill.
- Albaladejo García, M. 2002. *Derecho civil I. Introducción y parte general*. Barcelona: Librería Bosch S. L.
- Amberlis. 1998. [Αμπερλής, Άρης. 1998. *R. Jakobson, Δοκίμια για τη γλώσσα της λογοτεχνίας*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της „Εστίας”].
- Angelidis. 1964 [Αγγελίδης, Γεώργιος, Χρ. 1964. Η δημοτική στα νομικά. *Νομικό Βήμα* 12. s. 305-310. Αθήνα: Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών].
- Angelidis. 1977 [Αγγελίδης, Γεώργιος, Χρ. 1977. «Δημοτική» και νομικά. 29 Μαΐου 1977. s. 80. Αθήνα].
- Apresjan, Jurij, D. 1974. *Semantyka leksykalna : synonymiczne środki języka*. Wrocław: Ossolineum.
- Austin, John, Langshaw. 1976. *How to do things with words*. Oxford – New York: Oxford University Press.
- Bajerowska, Anna. 2013. Analiza tekstów na temat Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z perspektywy antropocentrycznej teorii języków. w *Translatoryka. Koncepcje – Modele – Analizy*. Red. Grucza S., Marchwiński A., Płużyczka M., s. 206-218. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Instytutu Kulturologii i Lingwistyki Antropocentrycznej Uniwersytetu Warszawski
- Bańcerowski, Jerzy, Pogonowski Jerzy, Zgółka Tadeusz. 1982. *Wstęp do językoznawstwa*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.
- Bańcerowski, Jerzy. 1999. Kategoria osoby w ujęciu Ludwika Zabrockiego. w *Linguae amicamilem facere Ludovico Zabrocki in memoriam*. red. Bańcerowski J., Zgółka T., s. 59-78. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Bańcerowski, Jerzy. 2001. The Linguistic Legacy of Ludwik Zabrocki. w *The Ludwik Zabrocki Memorial Lecture. Suprema lex: cognoscere, legere, dispputare, docere*. Red. Puppel S. s. 9049. Poznań: UAM.
- Bańcerowski, Jerzy (red.). 2009. *Comparative Legilinguistics. International Journal for Legal Communication* 1/2009. s. 1-251. Poznań: UAM.
- Bańcerowski, Jerzy., Matulewska, Aleksandra. 2012. Towards the Foundations of Legilinguistic Translatology. w *Proces cywilny. Nauka – Kodyfikacja – Praktyka. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Feliksowi Zedlerowi*. red. Grzegorz P., Knoppek K., Walasik M. s. 1225-1261. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.

- Barber, Cesar, Lonbardi. 1962. Some measurable characteristics of modern scientific prose. *Göteborg Studies in English: Vol. 14. Contributions to English Syntax and Philology*. red. Behre F. s. 21-43. Göteborg: Almqvist & Wiksell.
- Bartmiński, Jerzy., Nadbrzegowska-Bartmińska, Stanisława. 2009. *Tekstologia*. Warszawa: PWN.
- Batro, Andrzej., Gromski, Włodzimierz., Kozak Artur., Kaźmierczyk Stanisław, Pulka Zbigniew. 2008. *Wprowadzenie do nauk prawnych. Leksykon tematyczny*. red. Bator A. Warszawa: Lexis Nexis.
- de Beaugrande, Robert-Alain., Dressler, Ulrich, Wolfgang. 1990. *Wstęp do lingwistyki tekstu*. Warszawa: PWN.
- Bednarczuk, Leszek. 1986. Język nowogrecki. *Języki indoeuropejskie. T.1*, red. Bednarczuk L. s. 399-450. Warszawa: PWN.
- Bednarski, Michał. 1985. *Język nowogrecki. Cz. I*. Kraków: UJ.
- Bell, Roger. T. 1991. *Translation and Translating: Theory and Practice*. London, New York : Longman.
- Bhatia, Vijay, K. 1993. *Analysing Genre: Language Use in Professional Settings*. London: Longman.
- Bhatia, Vijay, K. 1994. Cognitive structuring in legislative provisions.. w *Language and the Law* red. Gibbons J. s. 136-155. London: Longman
- Bhatia, Vijay, K. 1997. Translating Legal Genres. w *Text typology and translation*. red. Trosborg A. s. 203-215. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Bhatia, Vijay K., Candlin, Christopher N., Wei, Sandy. 2001. *Legal Discourse in Multilingual and Multicultural Contexts: A Pre-liminary Study. Research Group Report*. Hong Kong: City University of Hong Kong.
- Bhatia, Vijay K., Candlin, Christopher N., Engberg, Jan., Trosborg, Anna (eds). 2003a. *Multilingual and Multicultural Contexts of Legislation*, Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Bhatia, Vijay K., Candlin, Christopher N., Gotti, Maurizio (eds). 2003b. *Legal Discourse in Multilingual and Multicultural Contexts: Arbitration Texts in Europe*. Bern: Peter Lang.
- Bhatia, Vijay, K., Candlin, Christopher N., Engberg, Jan. 2008. *Legal Discourse across Cultures and Systems*. Hong Kong: Hong Kong University Press.
- Biel, Łucja. 2013. Tekst prawny jako hipertekst – o intertekstualności tłumaczeń prawnych na przykładzie międzynarodowych instrumentów z zakresu handlu ludźmi. *Comparative Legilinguistics: International Journal for Legal Communication. Volume 13/2013*. red. Matulewska A. s. 109-120. Poznań: UAM.
- Bierwisch, Manfred. 1970. *Linguistics and literary style*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- Biniewicz, Jerzy, Starzec Anna. 1995. Styl naukowy. w *Przewodnik po stylistyce polskiej*, red. Gajda S. s. 397-430. Opole: Uniwersytet Opolski.
- Blim-Kulka, Shoshana. 2003. Shifts of Cohesion and Coherence in Translation. w *The Translation Studies Reader*. red. Venuti L. s. 298-313. London: Routledge.
- Bogucka, Iwona. 2000. *Funkcje prawa: analiza pojęcia*. Kraków: Zakamycze.

- Bonarek, Jacek., Czekański, Tadeusz., Sprawski, Sławomir., Turlej, Stanisław. 2005. *Historii Grecji*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Borowska, Małgorzata. 2000. *Barbajorgos. Książka do nauki języka greckiego*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Borowska, Małgorzata. 1991. *Intensywny kurs języka nowogreckiego*. Warszawa: PWN.
- Brodziak, Kazimierz. 2004. O lingwistycznym statusie języka prawnego. w *Język – prawo – społeczeństwo*. red. Malinowska E. s. 61-77. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Brousalis, Georgios., Mikros, Georgios. 2012. Stylometric profiling of the Greek legal corpus. w *Selected papers of the 10th ICGL* red. Gavriilidou Z., Efthymiou A., Thomadaki E., Kambakis-Vougiouklis P. s. 167-176. Komotini: Democritus University of Thrace.
- Bühler, Karl. 2004. *Teoria języka. O językowej funkcji przedstawiania*. Tłumaczenie Jan Koźbiał. Kraków: Universitas.
- Cao, Deborah. 1997. Consideration in Translating English / Chinese Contracts. *Meta: journal des traducteurs / Meta: Translators' Journal*, vol. 42, n° 4. s. 661-670. Montreal: Les Presses de l'Université de Montréal.
- Cao, Deborah. 2007. *Translating Law. Topics in Translation*: 33. Clevedon: Multilingual Matters Ltd.
- Chauvin Tatiana., Stawecki Tomasz., Winczorek Piotr. 2009. *Wstęp do prawoznawstwa*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Choduń, Agnieszka. 2007. *Słownictwo tekstów aktów prawnych w zasobie leksykalnym współczesnej polszczyzny*. Warszawa: Wydawnictwo TRIO.
- Chomsky Noam. 1965. *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge: M.I.T. Press.
- Chomsky, Noam. 1975. *The logical structure of linguistic theory*. New York, London: Plenum Press.
- Christidis, A. 2002. [Χριστίδης, Αναστάσιος-Φοίβος. 2002. Η ελληνική γλώσσα: Γλώσσα και ιστορία. Εισαγωγή. w *Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας. Από τις αρχές έως την ύστερη Αρχαιότητα*. red. Χριστίδης, Α.-Φ. s. 121-127. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ιδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη)].
- Christidis, A. 1999. [Χριστίδης, Αναστάσιος-Φοίβος. 1999. *Γλώσσα, Πολιτική, Πολιτισμός*. Αθήνα: Πόλις].
- Christidis, Ch. 1984. [Χριστίδης, Χριστόφορος. 1984. Πρόλογος στη μεταγραφή του αστικού κώδικα (1963). w *Δημοτική και νομικά*. red. Χριστίδης Χρ. s. 15-83. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ιδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη)].
- Chruszczewski, Piotr. 2000. O heteronimicznej istocie dyskursu prawnego. w *Regulacyjna funkcja tekstów*. red. Michalewski K. s. 59-63. Łódź: Wydawnictwo uniwersytetu Łódzkiego.
- Ciesielczyk, Natalia. 2009a. *Analiza problemów tłumaczeniowych na przykładzie konstytucji Grecja na język polski*. Niepublikowana praca magisterska. Poznań: UAM.

- Ciesielczyk, Natalia. 2009b. Analiza problemów tłumaczeniowych konstytucji Grecji na język polski. *Investigationes Linguisticae, Volume XVII, 2009*. s. 108-128. Poznań: UAM.
- Crystal, David. 2008. *A Dictionary of Linguistics and Phonetics. Sixth Edition*. Malden USA: Blackwell Publishing.
- Connolly, David. 1998. Λογοτεχνική μετάφραση: σε τι χρησιμεύει η θεωρία. *Η Γλώσσα της Λογοτεχνίας και η Γλώσσα της Μετάφρασης (Πρακτικά Ημερίδας)*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.
- Coulthard, Malcolm. 1977. *An Introduction to Discourse Analysis*. London: Longman.
- Ćwiklińska Jolanta., Szadyko Stanisław. 2005. Obszary wiedzy specjalistycznej w *Języki specjalistyczne 5. Teksty specjalistyczne w kontekstach zawodowych i tłumaczeniach*. red. Lukszyn J. s. 81-88. Warszawa: Zakład Graficzny UW.
- Daneš, František. 1976. Zur semantischen und thematischen Struktur des Kommunikats. w *Probleme der Textgrammatik*. red. Daneš F., Viehweger D. s. 29-40. Berlin: Akademie-Verlag.
- Daneš, František. 1994. Prague School Functionalism as a Precursor of Text Linguistics. w *L'Ecole de Prague: l'Apport épistémologique (= Cahiers de l'ILSL, 5)*. red. Mahmoudian M., Sériot. P. s. 117-126. Lausanne: University of Lausanne.
- Danet, Brenda. 1980a. Language in the legal process. *Law & Society Review* 14. s. 445-564. New York: Law and Society Association.
- Danet, Brenda. 1980b. "Baby" or "fetus"? Language and the construction of reality in a manslaughter trial. *Semiotica* 32. s. 187-219. The Hague: Mouton.
- Danet, Brenda. 1985. Legal discourse. w *Handbook of discourse analysis, vol. 1*. red. Danet B., van Dijk T. s. 273-29. London: Academic Press.
- Dąbrowska-Kardas, Małgorzata. 2012. *Analiza dyrektywalna przepisów części ogólnej kodeksu karnego*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Delisle, Jean., Lee-Jahnke, Hanna., Cormier, Moniquea., Catharibe, Albrecht, Jörn. 1999. *Translation terminology*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Demetriou-Panayiotidou, Anna., Hadjiyioriki Christina. 2000. Constitutional Law. w *Introduction to Cyprus Law*. red. Neocleous i in. s. 657 - 684. Albany, New York: Yorkhill Law Publishing.
- Dębski, Antoni. 2006. Translatologia. Podstawowe problemy, stan i perspektywa badań, zainteresowania badaczy. *Rocznik Przekładoznawczy. Studia nad teorią, praktyką i dydaktyką przekładu* 2. red. Zieliński L., Pławski M. s. 11-40. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Dębowski. Łukasz. 2001. *Tagowanie i dezambiguacja morfosyntaktyczna: przegląd metod i oprogramowania*. Warszawa: IPI PAN.
- van Dijk, Teun. 1972. *Some Aspects of Text Grammars. A Study in Theoretical Linguistics and Poetics*. Hague-Paris: Mouton.
- van Dijk, Teun. 1977. Semantic Macro-Structures and Knowledge Frames in Discourse Comprehension. w *Cognitive Processes in Comprehension*. red. Marcel A., Carpenter P.A. s. 3-32. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates.

- van Dijk, Teun. 1977b. *Text and Context. Explorations in The Semantics and Pragmatics of Discourse*. London and New York: Longman.
- van Dijk, Teun. 1978. *Tekstwetenschap. Een interdisciplinaire inleiding. (Discourse Studies. An interdisciplinary introduction)*. Utrecht: Het Spectrum.
- van Dijk Teun A. 1980. *Macrostructures. An Interdisciplinary Study of Global Structures in Discourse, Interaction, and Cognition*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- van Dijk, Teun, 2001. Dyskurs jako struktura i proces. w *Badania nad dyskursem*. red. van Dijk T. Przekład Grochowski G. s. 9-44. Warszawa: PWN.
- van Dijk, Teun, Kintsch, Walter. 1978. Towards a model of text comprehension and production. *Psychological Review* 85. s. 363-394. Washington: American Psychological Association.
- Dobrzyńska Teresa., 1993. Pojęcie tekstu. Tekst – całościowy komunikat. w *Tekst. Próba syntezy*. red. Dobrzyńska T. s. 9-22. Warszawa: Wyd. IBL.
- Dobrzyńska, Teresa. 1996. Tekst i styl. w *Styl i tekst: materiały międzynarodowej konferencji naukowej. Opole 26-28.09.1995*. red. Gajda S., Balowski M. s. 21-28. Opole: Uniwersytet Opolski.
- Duszek, Anna. 1998, *Tekst, dyskurs, komunikacja międzykulturowa*. Warszawa: PWN.
- Eades, Diana. 1993. The case for Condren. Aboriginal English, pragmatics and the law. *Journal of Pragmatics* 20 (2). s. 141-62. Amsterdam: North Holland
- Eades, Diana. 1994. A case of communicative clash. Aboriginal English and the legal system. w *Language and the Law*. red. Gibbons J. s. 234-64. London: Longman.
- Eades, Diana. 1995. *Language in Evidence. Linguistic and legal perspectives in multicultural Australia*. Sydney: University of New South Wales Press.
- Egcheiridio Odigion gia tin Kodikopoiisi tis Nomotheseias. 2003. [Εγχειρίδιο Οδηγιών για την Κωδικοποίηση της Νομοθεσίας. 2003. Αθήνα: Γενική Γραμματεία της Κυβέρνησης].
- Engelbrechtsen, Martin. 2001. Hypernews and Coherence. *Nordicom Review*. Nov. 2001, Vol. 21 Issue 2. s. 209-225. Göteborg: Göteborg Universitet.
- Evrygenis. 1982. [Ευρυγένης, Δημήτριος, I. 1982. Νεοελληνική και δίκαιο: καιρός για δουλειά. w *Η δημοτική στη νομική πράξη. Μελέτες – Κείμενα – Αποφάσεις*. red. Βοϊκλής Ε. s. 99-112. Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκουλας].
- Fakhri, Ahmed. 1998. Narration in journalistic and legal discourse. Text & Talk. *An Interdisciplinary Journal of Language, Discourse & Communication Studies* 18 (4). s. 445-65. Berlin: De Gruyter.
- Fayyad, Usama., Piatetsky-Shapiro Gregory., Smyth Padhraic, 1996. From Data Mining to Knowledge Discovery in Databases. *IA Magazine*. s. 37-54. Menlo Park, CA: American Association for Artificial Intelligence.
- Ferguson, Charles, A. 1959. Diglossia. *Word*, vol. 15. s. 325-40. New York: International Linguistic Association.
- Filipovic, Rudolf. 1984. What Are the Primary Data for Contrastive Analysis? w *Contrastive Linguistics: Prospects and Problems*. red. Fisiak J. s. 107-117. Berlin-New York-Amsterdam: Mouton Publishers.

- Fisiak, Jacek., Lipińska-Grzegorek Maria., Zabrocki Tadeusz. 1978. *An introductory English-Polish contrastive grammar*. Warszawa: PWN.
- Fisiak, Jacek. 1981. *Language and languages; Contrastive linguistics; Study and teaching*. Oxford and New York: Pergamon.
- Fragkoudaki. 2000. [Φραγκουδάκη, Άννα. 2000. Καθαρεύουσα-Δημοτική. Τα ιδεολογικά αίτια της ιστορικής διαμάχης για τη γλώσσα. w *Η Ελληνική Γλώσσα*. s. 29-36. Αθήνα: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων].
- Fragkoudaki. 2001. [Φραγκουδάκη, Άννα. 2001. *Η γλώσσα και το έθνος 1880-1980*. Αθήνα: Εκδόσεις Αλεξανδρόνα].
- Frantzeskakis, Evrygenis, Symeinidis. 1978. [Φραντζεσκάκης, Φωκίων, Ευρυγένης, Δημήτριος, Συμεωνίδης, Συμεών. 1978. *Συγκριτικό δίκαιο*. Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας].
- Fuchs-Khakhra, Christina. 1987. *Die verwaltungssprache zwischen dem Anspruch auf Fachsprachlichkeit und Verständlichkeit: ein Vergleich der Darstellungen dieses Konfliktes in der deutschen Verwaltungssprache und der Vorschläge zu einer Bewältigung sei*. Tübingen: Stayffenburg.
- Gajda, Stanisław. 2004. Język administracyjno-prawny w perspektywie językoznawczej i prawoznawczej. w *Język – prawo – społeczeństwo*. red. Malinowska E., s. 19-31. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Gajda, Stanisław. 2005. Tekst/dyskurs oraz jego analiza i interpretacja. w *Współczesne analizy dyskursu. Kognitywna analiza dyskursu a inne metody badawcze*. red. Krauz M., Gajda S. Rzeszów: Wydawnictwo Iniwersytetu Rzeszowskiego.
- Galdia, Marcus. 2003. Comparative Law and Legal Translation. *The European Legal Forum. Issue 1-2003*. s. 1-4. The European Legal Forum – Forum iuris communis Europae.
- Galdia, Marcus. 2009. *Legal Linguistics*. Frankfurt am Mein: Peter Lang.
- Galova, Dita. 2007. Introduction w *Languages for Specific Purposes: Searching for Common Solutions*. red. Galova D. New Castle: Cambridge Scholars Publishing.
- Gazis. 1985. [Γάζης, Ανδρέας. 1985. *Το νέο οικογενειακό δίκαιο. Τα προβλήματα*. Αθήνα, Κομοτηνή: Σάκκουλας].
- Gémar, Jean-Claude, Kasirer, Nicholas. 2005. *Jurilinguistique: entre langues et droits – Jurilinguistics: between Law and Language*. Montréal: Éditions Thémis / Bruxelles: Éditions juridiques Bruylant.
- Gerzymisch-Arbogast, Heidrun. 2001. Equivalence Parameters and Evaluation. *Meta: journal des traducteurs / Meta: Translators' Journal*, vol. 46, n° 2, 2001. s. 227-242. Montreal: Les Presses de l'Université de Montréal.
- Gianoselis. 1975. [Γιανωσέλης, Ελευθέριος. 1975. Η ελληνική γλώσσα στα συντάγματα του ελεύθερου ελληνικού κράτους. *Παρνασσός ΙΖ*. s. 110-135. Αθήνα].
- Giannopoulos. 1976. [Γιαννόπουλος, Κωνσταντίνος Περ. 1976. Η επέκταση της δημοτικής στο νομικό και φορολογικό χώρο. *Δελτίον Φορολογικής Νομοθεσίας*. s. 810-823. Αθήνα].
- Giannopoulos. 1982. [Γιαννόπουλος, Κωνσταντίνος Περ. 1982. Η δημοτική στα νομικά. w *Η δημοτική στη νομική πράξη. Μελέτες - Κείμενα – Αποφάσεις*. red. Βοϊκλής E. s. 31-58. Αθήνα: Σάκκουλας].

- Gibbons, John. 1994. *Language and the Law*. London: Longman.
- Gizbert-Studnicki, Tomasz. 1972. Język prawny a język prawniczy. *Zeszyty naukowe UJ. Prace prawnicze* z. 5. s. 219-233. Kraków: Zakład Poligraficzny Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Gizbert-Studnicki Tomasz. 1979. Czy istnieje język prawny. *Państwo i Prawo* z. 3. s. 46-90. Warszawa: Komitetu Nauk Prawnych PAN.
- Gizbert-Studnicki, Tomasz 1982. Znamiona czasownikowe w kodeksie karnym. Zagadnienie czasu gramatycznego i aspektu. *Studia prawnicze*. 1-2. Wrocław: Ossolineum.
- Gizbert-Studnicki, Tomasz. 1983. O sposobach formułowania dyrektyw. *Studia semiotyczne XIII*. s. 91-111. Wrocław: Polskie Towarzystwo Semiotyczne.
- Gizbert-Studnicki, Tomasz. 1986 *Język prawny z perspektywy socjolingwistycznej. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z nauk politycznych*, z. 26, Kraków: PWN.
- Gizbert-Studnicki, Tomasz. 2009. Postulat jasności i zrozumiałości tekstów prawnych a dostęp do prawa. *Prawo i język*. red. Mróz A., Niewiadomski A., Pawelec M. s. 9-18. Warszawa: Zakład Graficzny Uniwersytetu Warszawskiego.
- Goldman, Laurence. 1993. *The Culture of Coincidence: Accident and Absolute Liability in Huli*. New York: Clarendon Press.
- Goldman, Laurence. 1994. Accident and absolute liability in anthropology. w *Language and the Law*. red. Gibbons J. s. 51-99. Harlow: Longman.
- Gołąb, Zbigniem, Heinz Adam, Polański Kazimierz. 1968. *Słownik terminologii językoznawczej*. Warszawa: PWN.
- Gortych, Karolina. 2007. *Retoryka polityczna XX-wiecznej Grecji. Historyczne i lingwistyczne aspekty wybranych tekstów*. Niepublikowana rozprawa doktorska. Poznań: UAM.
- Gortych, Karolina. 2010. Etyczny aspekt dyglosji w języku Grecji i Cypru. w *Prawo, język, etyka*. Red. Mróz A., Niewiadomski A., Pawelec M. Warszawa: Zakład Graficzny Uniwersytetu Warszawskiego.
- Gortych-Michalak, Karolina. 2010. Definicja legalna w polskich, greckich i cypryjskich aktach normatywnych. w *Lingua Iuris*. red. Mróz A., Niewiadomski A. s. 167-202. Warszawa: Zakład Graficzny Uniwersytetu Warszawskiego.
- Gortych-Michalak, Karolina. 2013a. Rola tłumacza w przekładzie prawnym polsko-greckim i grecko-polskim. w *Polski język prawny – media, społeczeństwo, edukacja* red. Kondratczuk D., Niewiadomski A., Walewska E. s. 9-19. Warszawa: Zakład Graficzny Uniwersytetu Warszawskiego.
- Gortych-Michalak, Karolina. 2013b. Super- i makrostruktura polskich, greckich i cypryjskich aktów normatywnych – studium porównawcze w aspekcie translologicznym. *Comparative Legilinguistics: International Journal for Legal Communication. Volume 14/2013*. red. Matulewska A. s. 111-130. Poznań: UAM.
- Gortych-Michalak, Karolina. 2013c. Polisemia w przekładzie prawniczym grecko-polskim i polsko-greckim. *Comparative Legilinguistics: International Journal for Legal Communication. Volume 13/2013*. red. Matulewska A. s. 163-170. Poznań: UAM.

- Gortych-Michalak, Karolina. 2013d [w druku]. Środki językowe formułowania praw politycznych w konstytucji Polski, Grecji i Cypru. w *Polityka a język* red. Niewiadomski A. Warszawa: Zakład Graficzny Uniwersytetu Warszawskiego.
- Grafeio Epitropou Nomothetias. 1982 [Γραφείο Επιτρόπου Νομοθεσίας, 1992. *Η αναθεώρηση της νομοθεσίας στην Κύπρο 1987-1992. Το έργο της Υπηρεσίας Αναθεώρησης της Κυπριακής Νομοθεσίας*. Λευκωσία].
- Grice, Herber, P. 1957. Meaning. *The Philosophical Review*, Vol. 66, No. 3. (Jul., 1957). s. 377-388. Durham: Duke University Press.
- Grochala, Beata., Łabieniec Paweł. 2010. Charakterystyka języka prawnego na tle polszczyzny ogólnej. w *Język w prawie administracji i gospodarce*, red. Michalewski K., s. 29-39. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Gromski, Włodzimierz. 1999. Norma prawna. w *Leksykon prawniczy*. red. Kalina-Prasznic U., s. 219-220. Wrocław: atla2.
- de Groot G. R. 1999. Das Übersetzen juristischer Terminologie. w *Recht und Übersetzen*. red. de Groot G. R., Schulze R. s. 11-46. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.
- Grucza, Franciszek. 1977. Glottodydaktyczne implikacje bilingwizmu. w *Bilingwizm a glottodydaktyka. Materiały z V Sympozjum zorganizowanego przez Instytut Lingwistyki Stosowanej UW, Białowieża 26–28 maja 1977*, red. Grucza F. s. 9-40. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Grucza, Franciszek. 1981. Zagadnienia translatoryki. w *Glottodydaktyka a translatoryka. Materiały z IV Sympozjum zorganizowanego przez Instytut Lingwistyki Stosowanej UW. Jachranka 3-5 listopada 1976*. red. Grucza F. s. 9-29. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Grucza, Franciszek. 1985. Lingwistyka, lingwistyka stosowana, glottodydaktyka, translatoryka. W *Lingwistyka, glottodydaktykę, translatoryka. Materiały z VIII Sympozjum zorganizowanego przez Instytut Lingwistyki Stosowanej UW, Jadwisin 5-7 listopada 1982*, red. Grucza F. s. 19-44. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Grucza, Sambor. 2008. *Lingwistyka języków specjalistycznych*. Warszawa: Wydawnictwo Euro-Edukacja.
- Grucza, Sambor. 2011. Ścisłość denotatywna języków prawnych a ścisłość wiedzy i tekstów prawnych. w *Prawo, język media*. red, Mróz. A., Niewiadomski A., Pawelec M. s. 29-44. Warszawa: Zakład Graficzny Uniwersytetu Warszawskiego.
- Grucza, Sambor. 2013. *Od lingwistyki tekstu do lingwistyki tekstu specjalistycznego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Instytutu Kulturologii i Lingwistyki Antropocentrycznej Uniwersytet Warszawski.
- Grzegorzczkova, Renata. 2008. *Wstęp do językoznawstwa*. Warszawa: PWN.
- Grzelak, Joanna. 2010. Skutki niskiej kompetencji komunikacyjnej prawodawcy. *Kwartalnik Językoznawczy 2010/2 (2)*, s. 10-18. Poznań: UAM.
- Grzmil-Tylutki, Halina. 2012. Francuska analiza dyskursu a badania kontrastywne (?). *Tekst i dyskurs – text und diskurs 5, 2012*. s. 223-240. Warszawa: Instytut Germanistyki.

- Grzybek, Joanna. 2009. *Język prawa cywilnego w aspekcie translologicznym chińsko-polskim i polsko-chińskim*, niepublikowana rozprawa doktorska. Poznań: UAM.
- Grzybek Joanna., Kaczmarek Karolina., Matulewska Aleksandra. 2012. Deontic Modality in Ligilinguistic Translation. w *Proces cywilny. Nauka-Kodyfikacja-Praktyka*. red. Grzegorz P., Knoppek K., Walasik M.. s. 1263-1308. Warszawa: Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.
- Grzybek Joanna. 2013. Środki służące formułowaniu chińskich przepisów nowelizujących, odsyłających, uchylających, przepisów o wejściu ustawy w życie i o zakresie zastosowania. *Comparative Legilinguistics: International Journal for Legal Communication*, vol. 13/2013. red. Malewska A. s. 37-47. Poznań: Zakład Graficzny Uniwersytetu im. A. Mickiewicza.
- Gunnarsson, Brit-Louse. 1992. (1989): Language of the law and legal language. w *Special language: From humans thinking to thinking machines*. red. Laurén Ch., Nordman M. s. 243-252. Multilingual Matters: Clevedon, Philadelphia.
- Günther, Grewendorf., Monika Rathert (red.) 2009. *Formal Linguistics and Law*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Halliday, Michael, A., K. 1973. *Explorations in the Function of Language*. London: Arnold.
- Halliday, Michael, A., K. 1987. *An Introduction to Functional Linguistics*. London: Longmans.
- Halliday, Michael, A., K., McIntosh Angus, Stevrens Peter. 1964. *The Linguistic Sciences and Language Teaching*. Bloomington: Indiana University Press.
- Hałas, Bożena. 1995. *Terminologia języka prawnego*. Zielona Góra: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Tadeusza Kotarbińskiego.
- Hart, Herbert, Lionel, Adolphus. 1998. *Pojęcie prawa*. Przekł. Woleński J. Warszawa: PWN.
- Hartmann, Reinhard. 1980. *Contrastive Textology: Comparative Discourse Analysis in Applied Linguistics*. Heidelberg: Julius Groos Verlag.
- Hejwowski, Krzysztof. 2004. *Translation: A cognitive-communicative approach*. Olecko: Wszechnica Mazurska.
- Hiltunen, Risto. 2012. The Grammar and Structure of Legal texts. w *The Oxford Handbook of Language and Laws*. red. Solan L. s. 39-51. Oxford: Oxford University Press.
- Ho, Jean. 2011. Comparative law and the claim of causation. *Comparative Law Review – Vol. 2*. s. 1-42. New York.
- Hoey, Michael and Haughton Diane. 2001. Contrastive analysis and translation. w: *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. red. Baker M. s. 45-49. London and New York: Routledge.
- Hoey, Michael. 2003. *Textual Interaction: An Introduction to Written Discourse Analysis*. London: Routledge.
- Holton, David., Mackridge, Peter A., Φιλίππáκη-Warburton, Ειρήνη. 2006. *Γραμματική της Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Πατάκης.
- Hönig H. G., Kussmaul P. 1982. *Strategie der Übersetzung*. Tübingen: Narr.

- Horrocks, Geoffrey. 2010. *Greek. A history of the language and its speakers*. West Sussex: Wiley-Blackwell.
- House, Juliana. 1981. *A Model for Translation Quality Assessment, 2nd ed.* Tübingen: Narr.
- Iacovides, Iacovos. 1988 Introduction to Cyprus Law. *Cyprus Law Review*, vol. 6. s. 3743-3749. Nicosia: Asselia Publications.
- Isenberg, Horst. 1974. Texttheorie und Gegenstand der Grammatik. w *Linguistische Studien*. Berlin: Akademie der Wissenschaften der DDR, Zentralinstitut für Sprachwissenschaft.
- Jacobsen, Klaus, H. 1985. How to make the distinction between constative and performative utterances. *The Philosophical Quarterly*. s. 21-85. St Andrews: The Scots Philosophical Association and University of St Andrews.
- Jadacka, Hanna. 2006. *Poradnik językowy dla prawników*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- Jadacka, Hanna. 2007. Przyczyny i skutki niejasności tekstów prawnych. w *Współczesny język prawny i prawniczy. Ogólnopolska Konferencja Naukowa 20 kwietnia 2007r.* red. Mróz A., Niewiadomski A., Pawelec M. s. 33-38. Warszawa: Zakład Graficzny Uniwersytetu Warszawskiego.
- Jadacka, Hanna. 2010. Dlaczego nie wszyscy mogą rozumieć teksty prawne. w *Prawo, język etyka*. red. Mróz A., Niewiadomski A., Pawelec M. s. 27-30. Warszawa: Zakład Graficzny Uniwersytetu Warszawskiego.
- Jakobson, Roman. 1960. Linguistics and Poetics. w *Style in language*. red. Sebeok. Th. A. s. 350-377. New York: Technology Press of Massachusetts Institute of Technology.
- Jakobson, Roman. 2009 O językoznawczych aspektach przekładu. w *Współczesne teorie przekładu*. red. Bukowski P., Haydel M. s. 43-49. Kraków: Znak.
- James, Carl. 1971. The exculpation of contrastive linguistics. w *Papers in Contrastive Linguistics* red. Nickel G. s. 53-68. Cambridge: Cambridge University Press.
- James, Carl. 1980. *Contrastive Analysis*. London: Longman.
- Jäger, Gert, Dalitz, Günter. 1984. *Die Sprachmittlung und ihre Hauptarten*. Leipzig: Karl-Marx-Universität.
- Joseph, Brian, D. 2002. Η ινδοευρωπαϊκή οικογένεια: οι γλωσσικές μαρτυρίες. w *Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας. Από τις αρχές έως την ύστερη Αρχαιότητα*. red. Χριστίδης Α.-Φ. s. 128-134. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ιδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη).
- Jopek-Bosiacka, Anna. 2003. *Legal discourse as cross-cultural communication*. Niepublikowana praca doktorska. Poznań: UAM.
- Jopek-Bosiacka, Anna. 2006. *Przekład prawny i sądowy*. Warszawa: PWN.
- Jurewicz, Oktawiusz. 1999. *Gramatyka historyczna języka greckiego*. Warszawa: PWN.
- Kaczmarek, Karolina., 2011. Lingua legis w aspekcie translologicznym węgiersko-polskim i polsko-węgierskim. *Comparative Legilinguistics. International Journal for Legal Communication. Volume 6/2011*. s. 1-230. Poznań: UAM.

- Kaczmarek Karolina., Matulewska Aleksandra. 2006. Legal Definitions in English, Hungarian and Polish Statutory Instruments. *Investigationes Linguisticae, Volume XIII, 2006*. s. 86-101. Poznań: Instytut Językoznawstwa UAM.
- Kaczmarek, Karolina., Matulewska, Aleksandra. 2007. Wykładnia normy prawnej a metodologia przekładu prawniczego. *Rocznik Przekładoznawczy. Studia nad teorią, praktyką i dydaktyką przekładu*. 3/2007. s. 81-94, Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Kaczmarek Karolina, Matulewska Aleksandra, Wiatrowski Przemysław. 2008. Translacyjne aspekty wyrażania nakazu w polskich, angielskich i węgierskich aktach normatywnych. *Scripta Neophilologica Posnaniensia, t. IX*. s. 163-184. Poznań: Wydział Neofilologii UAM.
- Kampourelis i Kampourelis. 2004. [Καμπουρέλης Αθανάσιος, Καμπουλέρης Τερέσα. 2004. *Ελληνο-πολωνικό εύχρηστο λεξικό*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη].
- Kampourelis i Kampourelis. 2004. [Καμπουρέλης Αθανάσιος, Καμπουλέρης Τερέσα. 2004. *Πολωνό-ελληνικό εύχρηστο λεξικό*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη].
- Kamburelis, M. Teresa., Kamburelis, Thanasis. 1999. *Podręczny słownik grecko-polski*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Kamburelis, M. Teresa., Kamburelis, Thanasis. 2002. *Podręczny słownik polsko-grecki*. Warszawa: Wiedza Powszechna
- Kanarakis. 1952. [Κανακάρης, Αντώνιος. 1952. Η νομική επιστήμη και η δημοτική. *Νέα Εστία* 51. s. 586. Αθήναι].
- Katsimali i Panaretou. 1999. [Κατσιμαλή, Γεωργία., Παναρέτου Ελένη. 1999. Η μεταφορά του Συντάγματος στη Δημοτική. Παρατηρήσεις στο ύφος και τη γλώσσα. *Συνέδριο για την Ελληνική γλώσσα. 1976-1996. Είκοσι χρόνια από την καθιέρωση της νεοελληνικής (Δημοτικής) ως επίσημης γλώσσας*. s. 261-270. Αθήνα: Η εν Αθήναις Γλωσσική Εταιρεία].
- Kennedy, Chris., Bolitho, Rod. 1991. *English for Specific Purposes*. London and Basingstoke: Macmillan Press LTD.
- Kielar, Barbara Z. 1973. *Angielskie ekwiwalenty polskich terminów prawno-ustrojowych*. Warszawa: PWN.
- Kielar, Barbara Z. 1977. *Language of the Law in the aspect of translation*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Kielar, Barbara Z. 1979. Styl a język prawny. *Państwo i Prawo*, z. 3/1979. s. 134-135. Warszawa: Komitet Nauk Prawnych PAN.
- Kielar, Barbara, Z. 1988. *Tłumaczenie i koncepcje translatoryczne*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Kielar, Barbara Z. 1991. *Problemy tłumaczenia tekstów specjalistycznych*. w *Teoretyczne podstawy terminologii*, red. Grucza F. s. 133-140. Wrocław: Ossolium.
- Kielar, Barbara, Z. 2008. Języki specjalistyczne a translatoryka. w *Podstawy technolingwistyki II*, red. Lukszyn J. s. 105-115. Warszawa: Euro-Edukacja.
- Kierzkowska, Danuta. 2003. Dyskurs w tłumaczeniu prawniczym. w *Wybrane aspekty przekładu literackiego i specjalistycznego* red. Maliszewski J. s. 37-44. Częstochowa: Wydawnictwo Wydziału Zarządzania Politechniki Częstochowskiej.

- Kierzkowska, Danuta. 2008. *Tłumaczenie prawnicze*. Warszawa: Translegis.
- Kita, Małgorzata. 2002. Państwo jako generator gatunków mowy. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego. Zeszyt LVIII*. s. 65-74. Kraków: Universitas.
- Kłódawski, Maciej. 2011. Hipertekst a technika legislacyjna – o możliwości zmiany paradygmatu polskiego prawodawstwa. w *Teoria prawa między nowoczesnością a ponowoczesnością*. Samonek A. s. 97-105. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Kłódawski, Maciej. 2012. Przepis prawny jako komunikat. Uwagi o refleksji nad komunikacją w polskim prawoznawstwie. w *Komunikologia. Teoria i praktyka komunikacji. Biblioteka komunikacji społecznej – Tom III*. s. 205-222. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Instytutu Filozofii UAM.
- Konstytucja Grecji. 2005. Tłumaczenie z języka francuskiego Grażyna i Włodzimierz Uliccy. Tłumaczenie zmian wprowadzonych na mocy rewizji z dnia 6 kwietnia 2001 r. Bartłomiej Zdaniuk. Wstęp. Jarosław Kamiński. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.
- Konstytucja Republiki Cypryjskiej. 2013. Tłumaczenie z języka greckiego Leonidas i Pavlos Sakritidis. Wstęp: Przemysław Osiewicz. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.
- Kopidakis. 1999. [Κοπιδάκης, Μιχάλης Ζ. 1999. *Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης].
- Korycki, Stefan., Kuciński, Jerzy., Trzcinski, Zenon., Zaborowski, Jerzy. 2006. *Zarys prawa*. Warszawa: LexisNexis.
- Koseska-Toszeza, Wioletta., Korytkowska, Małgorzata., Roszko, Roman. 2007. *Polsko-bułgarska gramatyka konfrontatywna*. Warszawa: Dialog.
- Kozłowska, Zofia. 1985. Badania przekładowe a badania konfrontatywne. w: *Lingwistyka, glottodydaktyka, translatoryka* red. Franciszek Grucza. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Kourtellos, Pavlos, Neophytou. 2000. Constitutional Law. w *Introduction to Cyprus Law*. red. Neocleous i in. s. 15-44. Albany, New York: Yorkhill Law Publishing.
- Koutsivitis, Vassilis. 1991. La traduction juridique: liberté et contraintes. w *La liberté en traduction, Actes du colloque international tenu à l'E.S.I.T. les 7, 8 et 9 juin 1990*. red. Lederer, Israël, F. s. 139-149 Paris.
- Kötz, Hein., Zweigert, Konrad, E. 1998. *Introduction to Comparative Law*. Oxford: Clarendon Press, Oxford University Press.
- Krąpiec, Mieczysław, Albert. 1975. *Człowiek i prawo naturalne*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Kriaras. 1982. [Κριαράς, Εμμανουήλ. 1982. Η νομική γλώσσα. w *Μελέτες – Κείμενα – Αποφάσεις*. red. Βοϊκλής Ε. s. 99-112. Αθήνα: Σάκκουλας].
- Krzeszowski, Tomasz, P. 1981. Tłumaczenie jako czynność pragmatyczna. w *Glottodydaktyka a translatoryka. Materiały z IV Sympozjum zorganizowanego przez Instytut Lingwistyki Stosowanej UW. Jachranka 3-5 listopada 1976*. red. Grucza F. s. 31-42. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.

- Krzeszowski, Tomasz P. 1984. Tertium Comparationis. w *Contrastive Linguistics. Prospects and Problems*. red. Fisiak J. s. 301-312. Berlin-New York-Amsterdam: Mouton Publishers.
- Krzeszowski, Tomasz, P. 1990. *Contrasting Languages. The Scope of Contrastive Linguistics*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Krzysztoforska-Weisswasser, Zofia. 1995. Wykorzystanie tekstów paralelnych przy tłumaczeniu wyroków w procesie cywilnym. *Lingua Legis* nr 2. s. 18-20. Warszawa.
- Kubacki, Artur, Dariusz. 2008. Odpowiedzialność zawodowa tłumaczy przysięgłych. *Język, Komunikacja, Informacja. Tom 3*. red. Nowak P., Nowakowski P. s. 149-161. Poznań: Wydawnictwo SORUS.
- Kubacki, Artur, Dariusz. 2012. *Tłumaczenie poświadczane. Status, kształcenie, warsztat i odpowiedzialność tłumacza przysięgłego*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.
- Kubacki, Artur, Dariusz. 2013. Teksty paralelne jako narzędzie pomocnicze przy sporządzaniu tłumaczeń (specjalistycznych). *Comparative Legilinguistics. International Journal for Legal Communication, Vol. 13/2013*. s. 137-148. Poznań: UAM.
- Kulczycki, Emanuel. 2011. „Dziedzictwo Schramma” jako źródło specyfiki polskiej nauki o komunikacji. *Lingua ac Communitas. Vol. 21/2011*. s. 79-88. Poznań: Zakład Graficzny UAM.
- Kulczycki, Emanuel. 2012. *Teoretyzowanie komunikacji*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Instytutu Filozofii UAM.
- Kurgan, Lukasz A., Musilek, Petr. 2006. A survey of Knowledge Discovery and Data Mining process models. *The Knowledge Engineering Review. Volume 21 Issue 1, March 2006*. s. 1-24. New York: Cambridge University Press.
- Kurtes, Svetlana. 2006. Contrastive Analysis at work: theoretical considerations and their practical application. w *SIGNUM: Estud. Ling, n. 9/1*, s. 111-140. Londyn.
- Kuryłowicz, Jerzy 1987. *Studia językoznawcze*. Warszawa: PWN.
- Kurzon, Dennis. 1986. *It is Hereby Performed. (Pragmatics & Beyond)*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Kurzon, Dennis, 1989. Language of the law and legal language. w *Special language: From humans thinking to thinking machines*.
- Kurzon, Dennis. 1998. *Discourse of Silence. (Pragmatics & Beyond)*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. red. Laurén Ch., Nordman M. s. 283-290. Multilingual Matters: Clevedon, Philadelphia.
- Kwary, Deny, Arnos. 2011. Towards a typology of definitions for LSP dictionaries. *Journal of English Studies. Vol 9 (2011)* s. 55-73. La Rioja: Universidad de La Rioja.
- Kyriakopoulos. 1954. [Κυριακόπουλος, Ηλίας. 1954. *Ελληνικόν συνταγματικόν δικάιον*. Τόμος Β. Θεσσαλονίκη-Αθήνα: Σάκκουλας].
- Labocha, Janina. 2004. Tekst pisany – tekst zapisany. *Bulletin de la Société Polonaise De Linguistique, fasc. LX, 2004*. s. 5-10. Kraków.

- Labov, William., Harris, Wendell, A., 1994: Addressing social issues through linguistic evidence. w *Language and the Law*. red. Gibbons J. s. 265-305. London: Longman.
- Lacroix, Natasha. 1999. Macrostructure construction and organization in the processing of multiple text passages. *Instructional Science*, July 1999, Volume 27, Issue 3-4. s. 221-233. Amsterdam: Springer Netherlands.
- Lajus, Dorota. 2005. *L'analyse contrastive des textes modèles de droit civil français et polonais appliquée à la traduction*. Niepublikowana rozprawa doktorska. Poznań: UAM.
- Larson, Mildred L. 1984. *Meaning-based translation: A guide to cross-language equivalence*. Lanham, MD: University Press of America.
- Liapis. 1994. [Λιαπής, Βασίλης Α. 1994. *Γλώσσα η ελληνική. Από τη γλωσσική θεωρία στη διδακτική πράξη. Νέα έκδοση*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Βάνιας].
- Lind, E. Allan., Erickson, Bonnie, E., Conley, John., O'Barr, William M. 1978. Social attributions and conversational style in trial testimony. *Journal of Personality and Social Psychology* 36. s.1558-1567. Washington: The American Psychological Association.
- Lipczuk, Ryszard. 1999. O wielości i wieloznaczności terminów (na przykładzie klasyfikacji aktów mowy). *Lingua ac Communitas Vol 9 October 1999*. s. 169-176. Poznań-Warszawa: Fund. Lisów-Kozłowskich Instytut „Myśl i Życie” im. Władysława M. Kozłowskiego.
- Lizisowa, Teresa. 1985. Z badań nad terminologia prawną. *Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP Kraków – Prace językoznawcze* 5. s. 5-20. Kraków: WSP.
- Lizisowa, Teresa. 2002. Model komunikacji językowej w konstytucjach Rzeczypospolitej (relacja nadawca–odbiorca). *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego. Zeszyt LVIII*. s. 75-92. Kraków: Universitas.
- Lizisowa, Teresa. 2004. Polska tradycja stylistyki tekstów prawnych. w *Prawo-Język-Społeczeństwo*. red. Malinowska E., s. 113-130. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Lizisowa, Teresa. 2006. *Tekst – Kontekst – Interpretacja, W poszukiwaniu semiotyczno-dyskursywnych wzorców konkretyzacji języka*. Kraków: Collegium Columbinum.
- Lizisowa, Teresa. 2008. Semantyka a struktura tekstu prawnego. w *Styl a semantyka*. red. Szczepankowska I. s. 381-400. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Lizisowa, Teresa. 2010. Tekst prawny w teorii znaku i teorii komunikowania. w *Prawo, język, etyka*. red. Mróz A., Niewiadomski A., Pawelec M. s. 51-66. Warszawa: Zakład Graficzny Uniwersytetu Warszawskiego.
- Lizisowa, Teresa. 2013a. Metody badania języka prawnego wobec ontologicznej natury prawa. *Comparative Legilinguistics. International Journal for Legal Communication. Volume 14/2013*. s. 19-43. Poznań: UAM.
- Lizisowa, Teresa. 2013b. Podmiotowa i przedmiotowa funkcja języka prawnego. w *Polski język prawny – media, społeczeństwo, edukacja* red. Kondratczuk D., Niewiadomski A., Walewska E. s. 37-57. Warszawa: Zakład Graficzny Uniwersytetu Warszawskiego.

- Lukszyn, Jurij. 1996. Gramatyka translacyjna. Założenia ogólne. w: *Gramatyki translacyjne*, red. Lukszyn J. s. 24-39. Warszawa: Topos.
- Lukszyn, Jerzy. 2008. Parametry analizy tekstów specjalistycznych. w *Podstawy technolingwistyki I*. red. Lukszyn J. Warszawa: Wydawnictwo Euro-Edukacja.
- Luttermann, Karin. 1999. Übersetzen juristischer Texte als Arbeitsfeld der Rechtslinguistik. w *Recht und Übersetzen*. red. de Groot G. R., Schulze R. s. 47-57. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.
- Lyons, John. 1975. *Wstęp do językoznawstwa*. Warszawa: PWN.
- de Maat, Emilie., Winkels, Radboud, van Engers, tom. 2009. Making sense of legal texts. w *Formal Linguistics and Law*. red. Grewendorf G., Rathert M. s. 225-256. Berlin–New York: Mouton de Gruyter.
- Mackridge, Peter. 1990. *Η νεοελληνική γλώσσα. Περιγραφική ανάλυση της νεοελληνικής κοινής*. Αθήνα: Πατάκης.
- Maciejewska, Anna. 1998. Uwagi na temat polskiej transkrypcji nazw i imion nowogreckich. w *Miscellanea Graeca et Neohellenica*, red. Witczak K. s. 34-46. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1998.
- Malec, Andrzej. 2000. *Zarys teorii definicji prawniczej*. Warszawa: Philomath.
- Maley, Yon. 1987. The language of legislation. *Language and Society* 16. s. 25-48. Cambridge: Cambridge University Press.
- Maley, Yon. 1994. The Language of the Law. w *Language and the Law*. red. Gibbons J., s. 11-50. London: Longman.
- Malinowska, Ewa. 1996. Tekst urzędowy w aspekcie pragmatycznym. w *Styl a tekst: materiały międzynarodowej konferencji naukowej, Opole 26-28.09.1995 r.* red. Gajda S., Balowski M. s. 293-298. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Malinowska, Ewa. 2012. *Konstytucja jako gatunek tekstu prawnego*. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Malinowski, Andrzej. 2006. *Polski język prawny. Wybrane zagadnienia*. Warszawa: Lexis Nexis.
- Malinowski, Andrzej. 2008. Odesłanie jako metoda zwiększania jednoznaczności i spójności tekstu prawnego. w *Prawo, język, media*. Red. Mróz. A., Niewiadomski A., Pawelec M. s. 83-95. Warszawa: Zakład Graficzny Uniwersytetu Warszawskiego.
- Maliszewski, Julian. 2003. Pragmatyka leksykalna w przekładzie prawnym i prawniczym. Wokół zagadnień prawniczego języka specjalistycznego. w *Wybrane aspekty przekładu literackiego i specjalistycznego*. red. Maliszewski J. s. 45-51. Częstochowa: Wydawnictwo Zarządzania Wydziału Politechniki Częstochowskiej.
- Manesis. 1999. [Μανέσης, Αριστόβουλος, Ι. 1999. *Η νεοελληνική γλώσσα στη νομική πράξη*. Χαλάνδρι: Προσκήνιο].
- Manganaras, Ioannis. 1996. The qualified legal translator is a lawyer trained in translation, *Lingua legis. Czasopismo Polskiego Towarzystwa Tłumaczy Ekonomicznych, Prawniczych i Sądowych TEPIŚ* 4. s. 13-20. Warszawa.
- Mastrodimitris. 2005. [Μαστροδημήτρης, Παναγιώτης Δ. 2005. *Εισαγωγή στη νεοελληνική φιλολογία*. Αθήνα: Εκδόσεις Δόμος].

- Matthias. 1977. [Ματθίας, Στέφανος. 1977. Για τη γλώσσα. *Νομικό Βήμα* 25. s. 1445-1448. Αθήνα: Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών].
- Matthias. 1978. [Ματθίας, Στέφανος. 1978. Γλωσσική νομιμότητα. *Νομικό Βήμα* 26. s. 985-986. Αθήνα: Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών].
- Mattila, Heikki, E.S. 2006. *Comparative legal linguistics*. Hampshire: Ashgate Publishing.
- Mattila, Heikki, E.S. 2012. *Comparative legal linguistics. Language of Law. Latin and Modern Lingua Francas. 2nd Edition*. Hampshire: Ashgate Publishing.
- Matulewska, Aleksandra. 2007. *Lingua legis in translation*. Frankfurt am Mein: Peter Lang.
- Matulewska, Aleksandra. 2010. Teksty paralelne a ustalenie konotatów i denotatów na potrzeby przekładu polsko-angielskiego. *Comparative Legilinguistics. International Journal for Legal Communication, Vol. 3/2010*. s. 57-70. Poznań: UAM.
- Matulewska, Aleksandra. 2013a. Legilinguistic Translatology. *A Parametric Approach to legal translation. Linguistic Insights 171*. Bern: Peter Lang.
- Matulewska, Aleksandra 2013b. Polska terminologia prawa upadłościowego w kontekście. Przekład terminu zarządca na język angielski. *Comparative Legilinguistics: International Journal for Legal Communication. Volume 13/2013*. red. Matulewska A. s. 149-162. Poznań: UAM.
- Mpalis. 1950. [Μπάλης, Γεώργιος Α. 1950. Υπόμνημα συνοδεύον το υποβαλλόμενον τελικόν σχέδιον του Αστικού Κώδικος. w *Εφημερίς της Κυβέρνησης (Τεύχος πρώτον)*. s. 592-596. Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο].
- Mellinkoff, David. 1963. *The Language of the Law*. Boston: Little, Brown.
- Mexis. 1964. [Μέξης, Δημήτριος. 1964. Γλώσσα και δίκαιο. *Επιθεώρηση τέχνης ΙΘ τευχ. 111-112*. s. 297-304. Αθήνα: Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας].
- Mexis. 1978. [Μέξης, Δημήτριος. 1978. Η κοινή δημοτική και το χρέος των ελλήνων νομικών. *Νομικό Βήμα* 26. s. 600-605. Αθήνα: Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών].
- Michaels, Ralph. 2006. The Functional Method of Comparative Law. w *The Oxford Handbook of Comparative Law*. red. Reimann M. i Zimmermann R. s. 339-382. Oxford: Oxford University Press.
- Michailidis-Nouaros. 1982. [Μιχαηλίδης-Νουάρος, Γεώργιος. 1982. Η δημοτική γλώσσα στη νομική ζωή. w *Η δημοτική στη νομική πράξη. Μελέτες – Κείμενα – αποφάσεις*. red. Βοϊκλής Ε. s. 161-176. Αθήνα: Σάκκουλας].
- Milewski, Tadeusz. 2008. *Językoznawstwo*. Warszawa: PWN.
- Milewski, Tadeusz. 1993. *Teoria, typologia i historia języka*. Kraków: Universitas.
- Mitkov, Ruslan, 2003. *The Oxford Handbook of Computational Linguistics*. Oxford: Oxford University Press.
- Mozer i Panaretou. 2009. [Μόζερ, Αμαλία. Παναρέτου Ελένη. 2009. Χρόνος, άποψη και τροπικότητα στο νομικό κείμενο. w *Πρακτικά του 8^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας*. s. 1013-1026. Ιωάννινα].
- Müller, Friedrich (red.) 1989. *Untersuchungen zur Rechtslinguistik. Interdisziplinäre Studien zu praktischer Semantik und strukturierender Rechtslehre in Grundfragen der juristischen Methodik*. Berlin: Dunker und Humblot.

- Neubert, Albrecht. 1996. Textlinguistics of Translation: The textual Approach to Translation. w *Translation Horizons Beyond the Boundaries of Translation Spectrum. Translation Perspectives IX*. Gaddis Rose M. s. 87-105. Binghamton: Center for Research in Translation.
- Nickel, Gerhard. 1971. Contrastive linguistics and foreign-language teaching. w *Papers in Contrastive Linguistics*. red. Nickel G. s. 1-16. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nida, Eugene. 1975. *Language Structure and Translation*. Stanford: Stanfors University Press.
- Niewiadomski, Adam. 2007. Definicje legalne w świetle prawidłowego redagowania tekstów prawnych. w *Współczesny język prawny i prawniczy*. red. Niewiadomski A., Mróz A., Pawelec M. s. 49-54. Warszawa: Warszawa: Zakład Graficzny Uniwersytetu Warszawskiego.
- Nowacki, Józef. 1988. *Przepis prawny a norma prawna*. Katowice: Uniwersytet Śląski.
- Nowacki, Józef., Tobor, Zygmunt. 1994. *Wstęp do prawoznawstwa*. Warszawa: PWN.
- Nowak-Michalska, Joanna. 2012. *Modalność deontyczna w języku prawnym na przykładzie polskiego i hiszpańskiego kodeksu cywilnego*. Poznań: Wydawnictwo Rys.
- Nowatorski, Bartłomiej. 1990. Z teorii języka norm (prawnych). Problematyka gramatyki normatywnej. *Acta Universitatis Vratislaviensis, Przegląd Prawa i Administracji XXVI, 1990, no 1093*. s. 6-17. Wrocław: Ossolineum.
- O'Barr, William. 1982. *Linguistic evidence. Language, Power and Strategy in the Courtroom*. San Diego: Academic Press.
- Opalek, K., Wróblewski, J. 1969. *Zagadnienia teorii prawa*. Warszawa: PWN.
- Osiewicz, Przemysław. 2013. Wstęp. w *Konstytucja Republiki Cypryjskiej*. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.
- Pachnik, Karol. 2013. Język polski (język prawny, język prawniczy, język prawa) a uzasadnianie orzeczeń. *Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury. Zeszyt 1(7)/2013*. s. 19-26. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck Sp. z o.o.
- Panaretou. 2003. [Παναρέτου, Ελένη. 2003. Το κειμενικό είδος των νόμων. Βαθμός πρωτοτυπικότητας και θέση τους στο είδος απικίας. *Μελέτες για την νεοελληνική Γλώσσα*. w *Πρακτικά της 22ης ετήσιας συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας του Τμήματος Φιλολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης τ. Α*. s. 65-67. Θεσσαλονίκη: Τομέας Γλωσσολογίας].
- Panaretou. 2009. [Παναρέτου, Ελένη. 2009. *Νομικός λόγος. Γλώσσα και δομή των νόμων*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπάζης].
- Papantoniou. 1984. [Παπαντωνίου, Νικόλαος. 1984. Εισαγωγικό σημείωμα. w *Δημοτική και νομικά*. red. Χριστίδης Χρ. s. 7-10. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ιδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη)].
- Paparizos. 2002a. [Παπαρίζος, Χρίστος, Α. 2002a. *Η ελληνική γλώσσα στην Ευρωπαϊκή ένωση*. Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη].

- Paparizos. 2002b. [Παπαρίζος, Χρίστος, Α. 2002b. Προσλεκτικοί ενδείκτες στο ελληνικό νομικό λόγο. w *Μελέτες για την νεοελληνική Γλώσσα. Πρακτικά της 22^{ης} ετήσιας συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας του Τμήματος Φιλολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης τ. Α.* s. 519-530. Θεσσαλονίκη: Τομέας Γλωσσολογίας].
- Patryas, Zygmunt. 1994. *Elementy Logiki dla prawników*. Poznań: Ars Boni et Aequi.
- Patryas, Zygmunt. 1997. *Definiowanie pojęć prawnych*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza
- Pawelec, Radosław. 2007. Zrozumiałość i poprawność składniowa tekstów prawnych a problem nominalizacji. w *Współczesny język prawny i prawniczy. Ogólnopolska Konferencja Naukowa 20 kwietnia 2007r.* red. Mróz A., Niewiadomski A., Pawelec M. s. 71-76. Warszawa: Zakład Graficzny Uniwersytetu Warszawskiego
- Peczenik Aleksander. 1969. Rodzaje analizy pojęć prawnych. *Krakowskie Studia Prawnicze*. s. 43-66. Kraków: wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Petsalnikos. 2010. [Πετσαλνίκος Φίλιππος. 2010. *Κανονισμός της Βουλής των Ελλήνων και Σύνταγμα της Ελλάδας*. Αθήνα: Βουλή των Ελλήνων].
- Petzel, Jacek. 2006. Język prawny w świetle lingwistycznej teorii rejestru językowego. *Studia Iuridica XLV/2006*, s. 153-163. Warszawa: Wydział Prawa i Administracji uniwersytetu Warszawskiego.
- Petzel, Jacek. 2011. Status lingwistyczny języka prawnego. w *Prawo, język, media* red. Mróz A., Niewiadomski A., Pawelec M. Warszawa: Zakład Graficzny Uniwersytetu Warszawskiego.
- Pieńkos, Jerzy. 1993. *Przekład i tłumacz we współczesnym świecie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN
- Pieńkos, Jerzy. 1999. *Podstawy juryslingwistyki. Język w prawie – prawo w języku*. Warszawa: Muza SA.
- Picht, Herbert, Draskau, Jennifer. 1985. *Terminology: An introduction*. Guildford: University of Surrey.
- Pisarkowa, Krystyna. 1999. Semantyczne klucze do kultury. w *Między Oryginałem a Przekładem 1999, nr 5: Na początku był przekład*. red. Filipowicz-Rudek, M., Konieczna-Twardzikowa J., Kropiwek U. s. 335-351. Kraków: Wydawnictwo Naukowe.
- Pisarska, Alicja., Tomaszekiewicz Teresa. 1996. *Współczesne tendencje przekładowe*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Pittas, Sotiris., Koudounari Evelina. 2000. Judicial System and Court Procedure. w *Introduction to Cyprus Law*. red. Neocleous i in. s. 74-104. Albany, New York: Yorkhill Law Publishing
- Piowarczyk Iwona. 2008. Styl prawny. w *Gdzie prawo niepewne, tam nie ma prawa. Rozważania o prawie, języku i kulturze*. Frączek M., Niewiadomski A., Pawelec R. s. 71-87. Warszawa: Zakład Graficzny Uniwersytetu Warszawskiego.
- Plaskovits. 1952. [Πλασκόβιτς, Σπύρος. 1952. Γλωσσικά. *Νέα Εστία* 5.s. 888-889 i 1313-1314. Αθήνα].

- Platkow, Antoni. 1996. Gramatyka translacyjna a gramatyka kontrastywna. w *Gramatyki translacyjne*, red. Lukszyn J. s. 40-46. Warszawa: Topos.
- Prager, Izabela. 2013. Metoda w komparatystyce prawniczej. *Polski język prawny – media, społeczeństwo, edukacja*. red. Kondratczyk D, Niewiadomski A., Walewska E. Warszawa: Zakład Graficzny Uniwersytetu Warszawskiego.
- Pruszyński, Michał. 2007. Jasność, zrozumiałość i językowa poprawność prawa jako warunek jego zgodności z Konstytucją. w *Język polskiej legislacji, czyli zrozumiałość przekazu a stosowanie prawa. Materiały z konferencji zorganizowanej przez Komisję Kultury i Środków Przekazu oraz Komisję Ustawodawczą*. s. 32-39. Warszawa: Kancelaria Senatu
- Psyroukis. 1983. [Ψυρούκης, Νίκος. 1983. *Ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας (1967-1974)*. Αθήνα: Εκδόσεις Επικαιρότητα Ο.Ε.].
- Pytel, Waldemar A. 2004. Słownictwo fachowe jako identyfikator LSP. w *Języki specjalistyczne 4*, red. Lukszyn J. s. 101-110. Warszawa: 2004.
- Rallis. 1982. [Ράλλης, Γεώργιος. 1982. Η δημοτική και τα νομικά κείμενα. Μελέτες – Κείμενα – Αποφάσεις. red. Βοϊκλής Ε. s. 99-112. Αθήνα: Σάκκουλας].
- Ramos, Fernando, P. 2011. Developing Legal Translation Competence: an Integrative Process-Oriented Approach. *Comparative Legilinguistics. International Journal for Legal Communication*, Vol. 5. S. 7-21. Poznań: UAM.
- Redelbach, Andrzej. 1992. *Wstęp do prawoznawstwa*. Poznań: Wydawnictwo naukowe UAM.
- Reiss, Katharina. 1971. *Möglichkeiten und grenzen der Übersetzungskritik*. München: Max Hueber Verlag
- Reiss, Katharina, Vermeer Hans, J. 1984. Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie. *Linguistische Arbeiten 147*. Tübingen: Niemeyer.
- Richards, Jack, C., Platt John Talbot., Weber Heidi. 1985. *Longman dictionary of applied linguistics*. Harlow, Essex, England: Longman.
- Robinson, Pauline. 1991. *ESP Today: A Practitioner's Guide*. Hertfordshire: Prentice Hall.
- Rost, Antoni. 1997. *Wybrane instytucje polskiego prawa konstytucyjnego*. Poznań: Wielkopolska Agencja Wydawnicza.
- Rotis. 1988. [Ρώτης, Βάσσιος. 1988. Το χρονικό της μεταγλώττισης του Συντάγματος. Οι νομικές τεχνικές δυσχέρειές της. *Δίκαιο και πολιτική τεύχ. 13-14*. s. 103-124. Αθήνα].
- Rozwadowski, Władysław. 1992. *Prawo rzymskie. Zarys wykładu z wyborem źródeł*. Poznań: Ars boni et aequi.
- Sacco, Rodolfo. 1991. Legal Formants: A Dynamic Approach to Comparative Law (Installment I of II). *The American Journal of Comparative Law*, Vol. 39, No. 1. (Winter, 1991). s. 1-34. American Society of Comparative Law.
- Salmi-Tolonen, Tarja. 2008. Negotiated Meaning and International Commercial Law. w *Language, Culture and the Law. The Formulation of Legal Concepts across Systems and Cultures. Linguistic Insights 64*. red. Bhatia V. K., Candlin Ch. N., Allori P. s. 117-139. Bern: Peter Lang.
- Sandrini, Peter. 1996. Terminologearbeit im recht. deskriptiver begriffsorientierter Ansatz vom Standpunkt des Übersetzers. *IITF-Series 8*. Vienna: TermNet.

- Sandrini, Peter. 2009. The Parameters of Multilingual Legal Communication in a Globalized World. *Comparative Legilinguistics. International Journal for Legal Communication. Vol 1/2009*. red. Bańcerowski J. s. 34-48. Poznań: Instytut Językoznawstwa, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.
- Šarčević, Susan. 1997. *New Approach to legal translation*. The Hague: Kluwer Law International.
- Šarčević, Susan. 1998. Creativity in legal translation: how much is too much?. w *Translation in Context: Selected Contributions from the EST Congress Granada 1998*. red. Chesterman A., San Salvador N., Gambier Y. s. 281-292. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Sarkowicz, Ryszard. 1985. Językowe sposoby wyrażania przyczynowości w tekście prawnym (Na przykładzie kodeksu karnego z 1969 r.). *Studia prawnicze. 1-2*. s. 143-180. Wrocław: Ossolineum.
- Sarkowicz, Ryszard., 1995. *Poziomowa interpretacja tekstu prawnego*. Kraków: Zakład Poligraficzny Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Sarkowicz Ryszard, Stelmach Jerzy. 1996. *Teoria prawa*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Schiffrin, Deborah. 1994. *Approaches to Discourse*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Schroth, Peter. W. 1986. Legal Translation. *The American Journal of Comparative Law*. vol. 34 [supplement]. S. 47-66. American Society of Comparative Law.
- de Saussure, Ferdinand. 1991. *Kurs językoznawstwa ogólnego*. Warszawa: PWN.
- Searle, John R. 1969. *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Searle, John R. 1995. *The Construction of Social reality*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Searle, John. R. 1999. *Expression and Meaning: Studies in the Theory of Speech Acts*. Cambridge: University of Cambridge.
- Sgouritsas. 1962. [Σγουρίτσας, Χρήστος. 1962. *Συνταγματικό δικαίον. Τομ. Α*. Αθήναι: Σάκκουλας].
- Shannon, Claude, E., Weaver, Warren. 1949. *The Mathematical Theory of Communication*. Urbana: The University of Illinois Press.
- Sinclair, John., Coulthard Malcolm. 1975. *Towards an Analysis of Discourse*. London: Oxford.
- Spillner, Bernd. 1981. Textsorten im Sprachvergleich: Ansätze zu einer kontrastiven Textologie. w *Kontrastive Linguistik und Übersetzungswissenschaft: Akten des Internationalen Kolloquiums Trier/Saarbrücken*, red. Kühlwein W. i in. s. 239-250. München: Fink.
- Stavrakis. 1995. [Σταυράκης, Αργύριος, Νικ. 1995. *Νεοελληνική νομική γλώσσα*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη].
- Stawecki, Tomasz, Winczorek Piotr. 2002. *Wstęp do prawoznawstwa*. Warszawa: CH Beck.
- Studnicki, Franciszek. 1969. *Cybernetyka i prawo*. Warszawa: PWN.
- Studnicki, Franciszek. 1978. Nowe środki udostępniania treści prawa pozytywnego jednostce. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Prawnicze, 81* s. 111-133. Kraków.

- Sussex, Roland. 1981. The Measurement of Contrast in Contrastive Linguistics. w *Theoretical issues in contrastive linguistics*, red. Fisiak J. s. 29-42. Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- Svolos i in. 1954. [Σβώλος, Αλέξανδρος., Βλάχος Γεώργιος. 1954. *Το Σύνταγμα της Ελλάδος*. Τόμος Ι, τευχ. Α. Αθήνα: Σάκκουλας].
- Szczepankowska, Maria. 2004. *Język prawny I Rzeczypospolitej w „Zbiorze praw sądowych” Andrzeja Zamoyskiego. Część I Pojęcia prawne. Część II Wypowiedzi normatywne*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
- Szer, Seweryn. 1967. *Prawo cywilne. Część ogólna*. Warszawa: PWN
- Szulc, Aleksander. 1984. *Podręczny słownik językoznawstwa stosowanego. Dydaktyka języków obcych*. Warszawa: PWN.
- Śmiałowski, Jerzy, Lang, Wiesław, Delorme, Andrzej. 1961. *Z zagadnień nauki o normie prawnej*. Warszawa: PWN.
- Reczko, Józef. 1986. Język nowogrecki. w *Języki indoeuropejskie. T.I.* red. Leszek Bednarczuk. s. 451-467. Warszawa: PWN.
- Taylor, John R.. 2007. *Gramatyka kognitywna*. Kraków: Universitas.
- Tegopoulos, Fytrakis, Mandala, 1988. [Τεγόπουλος, Γεώργιος Σωκ., Φυτράκης, Ανδρέας Ιω., Μανδαλά, Μαρία. 1988. *Ελληνικό λεξικό: ορθογραφικό, ερμηνευτικό, ετυμολογικό, συνωνύμων, αντιθέτων, κυρίων ονομάτων*. Αθήνα: Αρμονία].
- Tiersma, Peter, M. 1999. *Legal Language*. Chciago and London: The University of Chicago Press.
- Triantafyllidis. 1938. [Τριανταφυλλίδης, Μανόλης. 1938. *Νεοελληνική γραμματική – ιστορική εισαγωγή*. Αθήνα].
- Tolcsvai, Nagy, Gábor. 2001. *A magyar nyelv szövegtana*. Budapest: Nemzet Tankönyvkiadó.
- Tomaszkiewicz, Teresa. 2004. *Terminologia tłumaczenia*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe.
- Trosborg, Anna. 1992. The performance of legal discourse. *HERMES – Journal of Language and Communication in Business* 9, s. 9-19. Aarhus: Department of Business Communication, University of Aarhus.
- Trosborg, Anna. 1995. Statutes and contracts: An analysis of legal speech acts in the English language of the law. *Journal of Pragmatics* vol. 23 issue 1 January, 1995. s. 31-53. Amsterdam: Elsevier.
- Tsavalos. 1990. [Τσάβαλος, Παναγιώτης. 1990. Ποικιλίες γλώσσας. *Λόγος και Πράξης τεύχ.* 43. s. 26-34. Αθήνα: Ο.Λ.Μ.Ε.].
- Tuszyńska-Maciejewska. 2006. *Powiedz to po grecku. Πες το στα ελληνικά. Podręcznik języka nowogreckiego z zarysem gramatyki opisowej. Część 1*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Twining, Wiliam., Miers, David. 1982. *How to do things with rules. Second edition*. London: Weidenfeld and Nicolson.
- Tzifras. 1973. [Τζίφρας, Παρμενίων, Ν. 1973. Η γλώσσα των δικαστικών αποφάσεων. *EEN* 40. s. 631-656. Αθήνα].
- Tzifras, 1976. [Τζίφρας, Παρμενίων, Ν. 1976. *Η γλώσσα εις τα νομικά «Δικαιοσύνη»*. Αθήνα: Σάκκουλας].

- Upton, Thomas, A. 2012. LSP at 50: Looking back, looking forwards. *Ibérica* 23. s. 9-28. Madrid: ISSN 1139-7241.
- Varvaretos. 1968. [Βαβαρέτος, Γεώργιος, Αχιλ. 1968. *Το σύνταγμα της Ελλάδος 1968. Ερμηνεία κατ' άρθρον*. Αθήνα: Σάκκουλας].
- Vermeer, Hans, J. 2003. Skopos and Commission. w *The Translation Studies Reader*, red. Venuti, Lawrence, Baker, Mona. s. 221-232. London and New York: Routledge.
- Vlachopoulos, Sefanos. 2004. Translating untranslatable?: The impact of cultural constraints on the translation of legal texts. w *Language and the law*. red, Gibbons J. s. 100-115. New Delhi: Longman Orient.
- Vlachopoulos, Stefanos. 2007. Legal Meanings Across Linguistic Barriers: The Intra-lingual and Interlingual Translation of Laws in Greece and Cyprus. *International Journal for the Semiotics of Law. Volume 20*. s. 305-325. Amsterdam: Springer Netherlands.
- Vlachopoulos, Stefanos. 2008. Translation into a new LSP: The translation laws in the Republic of Cyprus. *Target 20:1*. s. 103-114. Amsterdam: John Benjamins.
- Vodanovic Hahlicka, A. 2001. *Manual de derecho civil. Partes preliminar y general*. Santiago: Editorial Jurídica ConoSur Ltd.
- Walczyńska, Jolanta. 2000. O stylistyce tekstów normatywnych (Na podstawie *Ustawy o zasadach i ewidencji podatków*). w *Regulacyjna funkcja tekstów*. red. Michalewski K. s. 127-130. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Weigt, Zenon. 2010. Fachtext in studentischer Übersetzung. w *Fachsprachenpro-pädeutik im Germanistikstudium*, red. Duś M., Zenderowska-Korpus G. s. 103-117. Częstochowa: Wydawnictwo WSL.
- Weinsberg, Adam. 1983. *Językoznawstwo ogólne*. Warszawa: PWN.
- Weinsberg, Adam. 1986. *Gramatyka porównawcza języków indoeuropejskich*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Wendland, Michał. 2012. Działanie komunikacyjne a przekazywanie informacji. w *Komunikologia. Teoria i praktyka komunikacji*. red. Kulczycki, E., Wendland, M. s. 137-148. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Instytutu Filozofii UAM.
- Wiener, Norbert. 1961, *Cybernetyka a społeczeństwo*. Warszawa: Książka i Wiedza.
- Wille, Lucyna. 2002. *Uniwersalistyczne implikacje teorii przekładu*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Wincenciak, Mirosław. 2008. *Sankcje w prawie administracyjnym i procedura ich wymierzania*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Wojnicki Stanisław. 1985. Rozwój współczesnych poglądów na socjolektalne zróżnicowanie języka od stylu do socjolektu. W *Lingwistyka, glottodydaktykę, translatoryka. Materiały z VIII Symposium zorganizowanego przez Instytut Lingwistyki Stosowanej UW, Jadwisin 5-7 listopada 1982* red. Grucza F. s. 89-100. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego
- Wojnicki, Stanisław. 1991. Subjęzyki specjalistyczne. w *Teoretyczne podstawy terminologii* red. Grucza F. s. 61-77. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Wydawnictwo.

- Wojtak, Maria. 2011. O relacjach dyskursu, stylu, gatunku i tekstu. *Tekst i dyskurs – text und diskurs 4, 2011*. s. 69-78-240. Warszawa: Instytut Germanistyki.
- Wolter, Aleksander. 1972. Z problematyki języka prawnego kodeksu karnego. *Krakowskie Studia Prawnicze*. s. 3-31. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Wolter, Aleksander., Stefaniuk, Krzysztof., Ignatowicz, Jerzy. 1998. *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*. Warszawa: PWN.
- Wronkowska, Sławomira. 1971. *Funkcje pojęcia „prawo podmiotowe”*. Rozprawa doktorska – maszynopis. Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza.
- Wronkowska, Sławomira. 1977. *Analiza pojęcia podmiotowego*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Wronkowska, Sławomira. 1990. Prawodawca racjonalny jako wzór dla prawodawcy faktycznego. w *Szkice z teorii prawa i szczególnych nauk prawnych*. red. Wronkowska S., Zieliński M. s. 117-134. Poznań: UAM.
- Wronkowska, Sławomira. 2002. *Podstawowe pojęcia prawa i prawoznawstwa*, cz. I. Poznań: Ars boni et aequi.
- Wronkowska, Sławomira. 2005a. Polski proces prawotwórczy – między autonomią a polityką. *Ius et Lex nr 1/2005 Wymiar sprawiedliwości i legislacja*. s. 195-211. Warszawa: Fundacja „Iust et Lex”.
- Wronkowska, Sławomira. 2005b. *Podstawowe pojęcia prawa i prawoznawstwa*. Poznań: Ars boni et aequi.
- Wronkowska Sławomira., Zieliński Maciej. 1993. *Problemy i zasady redagowania tekstów prawnych*. Warszawa: Urząd Rady Ministrów.
- Wronkowska Sławomira., Zieliński Maciej. 1997. *Zasady techniki prawodawczej. Komentarz*. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.
- Wronkowska Sławomira., Zieliński Maciej. 2004. *Komentarz do zasad techniki prawodawczej*. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.
- Wronkowska, Sławomira., Ziemiński Zygmunt. 1997. *Zarys teorii prawa*, Poznań: Ars Boni et Aequi.
- Wróblewski, Bronisław. 1948. *Język prawny i prawniczy*. Polska Akademia Umiejętności. Prace Komisji Prawniczej nr 3. Kraków.
- Witkoś, Jacek. 2008. Program minimalistyczny a językoznawstwo porównawcze. w *Metodologie językoznawstwa. Współczesne tendencje i kontrowersje* red. Stelmaszczyk P. s. 206-224. Kraków: Lexis.
- Yankova, Diana. 2009. Translation approaches in a Multilingual and Plurilegal Settings: Canada and the UE. *Comparative Legilinguistics. International Journal for Legal Communication 1/2009*. s. 230-251. Poznań: UAM
- Zabrocki, Ludwik. 1963. *Wspólnoty komunikatywne w genezie i rozwoju języka niemieckiego. Część I. Prehistoria języka niemieckiego*. Wrocław: Ossolineum.
- Zabrocki, Ludwik. 1969. Informacje o nadawcy i odbiorcy na poziomie langue. *Slavia Occidentalis 27*. S. 287-303. Poznań: IZS UP.
- Zabrocki, Ludwik. 1980. *U podstaw struktury i rozwoju języka (At the foundation of language structure and development)*. Warszawa: PWN.

- Zabrocki, Tadeusz. 1981. „Theoretical Contrastive Studies”. Some Methodological Remarks. w *Theoretical issues in contrastive linguistics*. red. Fisiak J. s. 43-56. Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- Zając, Justyna. 2013. *Specjalistyczna komunikacja multikulturowa i multilingwalna w korporacjach globalnych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Instytutu Kulturologii i Lingwistyki Antropocentryczne. Uniwersytet Warszawski.
- Zajda, Aleksander. 2001. *Studia z historii polskiego słownictwa prawniczego i frazeologii*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Załuski, Wojciech. 2003. Pytanie o prawdziwość norm w kontekście sporu o istnienie logiki norm. *Studenckie Zeszyty Prawnicze UJ 2003, zeszyt 9-10*, s. 137-147. Kraków: Uniwersytet Jagielloński. Towarzystwa Biblioteki Słuchaczy Prawa UJ.
- Zdunkiewicz, Dorota. 1993. Akty mowy. w *Współczesny język polski*. red. Bartmiński J. s. 262-265. Wrocław.
- Zedler, Feliks. 2010. Wybrane zagadnienia z zakresu prawa i postępowania cywilnego w aspekcie translologicznym z języka polskiego na angielski. *Comparative Legilinguistics. International Journal for Legal Communication*, Vol. 3/2010. s. 93-99. Poznań: UAM.
- Zieliński, Maciej. 1972. *Interpretacja jako proces dekodowania tekstu prawnego*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Zieliński, Maciej. 1995. Algorytm interpretacji przepisów prawnych, w: *Eufonia i Logos*, red. Pogonowski J. s. 658-671. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Zieliński, Maciej. 1998. Wyznaczniki reguł wykładni prawa. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny. Rok LX – zeszyt 3, 4 – 1998*. s. 1-20. Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza.
- Zieliński, Maciej. 1999. Języki prawne i prawnicze. w *Polszczyzna 2000: Oрудzie o stanie języka na przełomie tysiącleci* red. Pisarek W. s. 50-74. Kraków: Ośrodek Badań Prasoznawczych, Uniwersytet Jagielloński.
- Zieliński, Maciej. 2002. *Wykładnia prawa. Zasady, reguły, wskazówki*. Warszawa: Lexis Nexis.
- Zieliński, Maciej. 2004. Język prawny, język administracyjny, język urzędowy. w *Język – prawo – społeczeństwo* red. Malinowska E., s. 9-18. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Zieliński, Maciej. 2007. Wiedza o tekstach prawnych jako warunek ich rozumienia. w *Język polskiej legislacji, czyli zrozumiałość przekazu a stosowanie prawa. Materiały z konferencji zorganizowanej przez Komisję Kultury i Środków Przekazu oraz Komisję Ustawodawczą*. s. 26-30. Warszawa: Kancelaria Senatu.
- Ziemiński, Zygmunt. 1960. Przepis prawny a norma prawna. *Ruch prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny 1960, z. 1*. s. 105-122.
- Ziemiński, Zygmunt. 1964. Próba uporządkowania podstawowego słownictwa prawniczego. *Studia Logica XV*. s. 261-270. Warszawa: PWN.
- Ziemiński, Zygmunt. 1972. *Analiza pojęć czynu*. Warszawa: Wiedza Powszechna.

- Ziemiński, Zygmunt. 1974a. La langage de droit et la langage juridique: les critères de leur discernement. w *Archives de Philosophie du Droit* 19. s. 25-31. Paris.
- Ziemiński, Zygmunt. 1974b. *Logika prawnicza*. Warszawa: PWN.
- Ziemiński, Zygmunt. 1980. *Problemy podstawowe prawoznawstwa*. Warszawa: PWN.
- Ziemiński, Zygmunt. 1987. O pojmowaniu celu, zadania, roli i funkcji prawa. *Państwo i Prawo*, z. 12/198. s. 15-28. Warszawa: Komitet Nauk Prawnych PAN.
- Ziemiński, Zygmunt. 1987. The Methodological Problems of theory and Philosophy of Law: a Survey. w *The Polish Contributions to the Theory and Philosophy of Law*. red. Ziemiński Z. s. 39-74. Amsterdam: Rodopi.
- Ziemiński, Zygmunt, Zieliński, Maciej. 1992. *Dyrektywy i sposób ich wypowiedzenia*. Warszawa: Zakład Semiotyki Logicznej Uniwersytetu Warszawskiego.
- Żabiński, Zbigniew. 1983. Uwagi o języku kodeksu cywilnego. *Studia Prawnicze*. s. 35.50. Wrocław: Ossolineum.

Webgrafia

- Chryssofonos, Kostas. 2013. An introduction to Greek Electoral Law. http://www.cecl.gr/rigasnetwork/databank/REPORTS/r8/GR_8_Chryssofonos.html (dostęp 5 stycznia 2013).
- Ebgebreten Martin. 2001. Hypernews and Coherence. *Journal of Digital Information*. Vol 1, No 7 (2001). <http://journals.tdl.org/jodi/index.php/jodi/issue/view/7>. (dostęp 12 grudnia 2012).
- GEN, 2013. [ΓΕΝ 2013- Γραφείο Επιτρόπου Νομοθεσίας (Biuro Komisji Legislacyjnej): – Ιστορικό http://www.olc.gov.cy/olc/olc.nsf/dmlhistory_gr/dmlhistory_gr?OpenDocument (dostęp 8 marca 2013).
- Gortych, Karolina. 2008. Dyglosja w historii greckiego języka prawa. *Investigationes Linguisticae. Vol. XVI*. s. 33-43. http://www.staff.amu.edu.pl/~inveling/pdf/Karolina_Gortych_inve16.pdf. (dostęp 10.12.12).
- Internetowy Portal Republiki Cypru [Διαδικτυακή Πύλη της Κυπριακής Δημοκρατίας]. www.cyprus.gov.cy (dostęp 15 stycznia 2013).
- Platsas, Antonios, E. 2006. The Functional and the Disfunctional in the Comparative Method of Law: Some Critical Remarks. *vol. 12.3 Electronic Journal of Comparative Law*, (December 2008). <http://www.ejcl.org/123/art123-3.pdf>. (dostęp 4 grudnia 2012).
- Tseronis, Assimakis. 2002. Diglossical past and present lexicographical practise: the case of the Greek dictionaries. *CLSL, Working Paper No. 119. s. 1-39*. Lancaster. <http://www.ling.lancs.ac.uk/pubs/clsl/clsl119.pdf> (dostęp 20 kwietnia 2013).

Spis przywoływanych aktów prawnych

1. Prawo wspólnotowe

Traktat UE. 2007. Dz.U.C 306 z 17.12.07.

2. Cypryjskie akty prawne.

Decyzja Rady Ministerialnej nr 62.282 z dnia 29.06.2005. EE, Zał. IV (I), Nr 2856, 15/07/2005. Απόφαση Υπουργικού Συμβουλίου Αρ. 62.282, ημερομηνίας 29/6/2005. Ε.Ε., Παρ. IV (I), Αρ. 2856, 15/07/2005.

Dekret Prezydenta Republiki nr 565/2005 z dnia 12.09.2005. EE A', Nr 4053/2005. Πράξη του Προέδρου της Δημοκρατίας Αρ. 565/2005 ημερ. 12.9.2005. Ε.Ε., Α' Αρ. 4053/2005.

Dekret Prezydenta republiki nr 620/2008 z dnia 01.11.2008. EE A', Nr 4261/2008. Πράξη του Προέδρου της Δημοκρατίας Αρ. 620/2008, ημερ. 1.11.2008. Ε.Ε., Α' Αρ. 4261/2008.

Konstytucja Republiki Cypryjskiej. Το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας.

KEF 189. Ustawa o zarządzaniu spadkiem osób zmarłych (Ustawa 189). EE, Zał. I (I), Nr 2856, 4/2/1994. Ο περί Διαχείρισης Κληρονομιών Αποθανόντων Νόμος (ΚΕΦ. 189). Ε.Ε., Παρ. I (I), Αρ. 2856, 4/2/1994.

KEF 195. Ustawa o spadkach i prawo spadkowe (Ustawa 195). EE, Zał. I, Nr 2420, 23/6/1989. Ο περί Διαθηκών και Διαδοχής Νόμος (ΚΕΦ. 195). Ε.Ε., Παρ. I, Αρ. 2420, 23/6/1989.

N 67/1988. Ustawa o językach urzędowych republiki Cypru z roku 1988 (67/1988). EE, Zał. I, Nr 2327, 27/5/1988. Ο περί των Επισήμων Γλωσσών της Δημοκρατίας Νόμος του 1988 (67/1988). Ε.Ε., Παρ. I, Αρ. 2327, 27/5/1988.

N 95/1989. Ustawa o pierwszej poprawce do Konstytucji z roku 1989 (95/1989). EE, Zał. I, Nr 2419, 17/6/1989. Ο περί της Πρώτης Τροποποίησης του Συντάγματος Νόμος του 1989 (95/1989). Ε.Ε., Παρ. I, Αρ. 2419, 17/6/1989.

N 21/1990. Ustawa o małżeństwie cywilnym z roku 1990 (21/1990). EE, Zał. I, Nr 2485, 2/3/1990. Ο περί Πολιτικού Γάμου Νόμος του 1990 (21/1990). Ε.Ε., Παρ. I, Αρ. 2485, 2/3/1990.

N 22/1990. Ustawa o nieudanym postępowaniu pojednawczym i rozpadzie duchowym małżeństwa z roku 1990 (22/1990). EE, Zał. I, Nr 2485, 2/3/1990. Ο περί Απόπειρας Συνδιαλλαγής και Πνευματικής Λύσης του Γάμου Νόμος του 1990 (22/1990). Ε.Ε., Παρ. I, Αρ. 2485, 2/3/1990.

- N. 174/86. Ustawa o bezpieczeństwie w ruchu drogowym z roku 1986. .EE, Zał. I, Nr 2187, 14.11.86 O περί Οδικής Ασφάλειας Νόμος του 1986. E.E., Παρ. I, Αρ. 2187, 14.11.86.
- N 216/1990. Ustawa o stosunkach między rodzicami i dziećmi z roku 1990 (216/1990). EE, Zał. I, Nr 2559, 30/11/1990). O περί Σχέσεων Γονέων και Τέκνων Νόμος του 1990 (216/1990). E.E., Παρ. I, Αρ. 2559, 30/11/1990.

3. Greckie akty prawne

- AN 2250/1940. Ustawa uchwalona w trybie pilnym o numerze 2250/1940 „Kodeks cywilny”. FEK A 151/1946. Αναγκαστικός Νόμος υπ. αριθ. 2250/1940 «Αστικός Κώδιξ». ΦΕΚ Α' 151/1946.
- AN 2783/1941. Ustawa uchwalona w trybie pilnym wprowadzająca Kodeks Cywilny o numerze AN 2783/1941. FEK A 151/1946. Αναγκαστικός Νόμος υπ. αριθ 2783/1941 Εισαγωγικός Νόμος του Αστικού Κώδικος. ΦΕΚ Α' 151/1946.
- Kodeks postępowania cywilnego. FEK 657/1971 (Α' 19/25.10.1971/1.11.1971). Κώδικας πολιτικής δικονομίας. ΦΕΚ 657/1971 (Α' 19/25.10.1971/1.11.1971).
- Konstytucja Grecji z roku 1911. Σύνταγμα της Ελλάδας 1911.
- Konstytucja Grecji z roku 1924. Σύνταγμα της Ελλάδας 1924.
- Konstytucja Grecji z roku 1952. Σύνταγμα της Ελλάδας 1952.
- Konstytucja Grecji z roku 1964. Σύνταγμα της Ελλάδας 1964.
- Konstytucja Grecji z roku 1975. Σύνταγμα της Ελλάδας 1975.
- N 344.1976. Ustawa nr 233/1976 o aktach stanu cywilnego. Νόμος 344/1976 περί ληξιαρχικών πράξεων.
- N 1250/1982. Ustawa o ustanowieniu małżeństwa cywilnego (FEK A 46/07-04-11982). Νόμος 1250/1982. Για την καθιέρωση του πολιτικού γάμου. (ΦΕΚ Α' 46/07-04-11982).
- N 1329.1983. Uchwalenie tekstu ustawy jako kodeksu: Stosowanie konstytucyjnej zasady równości mężczyzn i kobiet do kodeksu cywilnego, ustawodawstwa handlowego i kodeksu postępowania cywilnego oraz częściowa aktualizacja przepisów kodeksu cywilnego, które dotyczą prawa rodzinnego. Νόμος 1329/1983. Κύρωση ως κώδικα του σχεδίου νόμου: «Εφαρμογή της συνταγματικής αρχής της ισότητας ανδρών και γυναικών στον αστικό κώδικα, τον εισαγωγικό του νόμο, την εμπορική νομοθεσία και τον κώδικα πολιτικής δικονομίας, καθώς και μερικός εκσυγχρονισμός των διατάξεων του αστικού κώδικα που αφορούν το οικογενειακό δίκαιο».
- N 1939/1991. Ustawa nr 1939. Obwieszczenie umowy zawartej między Rządem Republiki Greckiej a Rządem Rzeczypospolitej Ludowej w sprawie unikania podwójnego opodatkowania w zakresie podatków od dochodu i majątku. (FEK 37/13-03-1991, Tom. A, Nr 37) Νόμος αριθμός 1939. Κύρωση συμφωνίας μεταξύ της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας της και της Λαϊκής Δημοκρατίας της Πολωνίας για την αποφυγή της διπλής φορολογίας αναφορικά με τους φόρους εισοδήματος και κεφαλαίου. (ΦΕΚ 37/13-03-1991, Τευχ. Α', αριθ. 37).
- N 2696/1999. Kodeks ruchu drogowego. (FEK 57/A/23.03.1999). Κώδικας Οδικής Κυκλοφορίας. (ΦΕΚ 57/A/ 23.03.1999).

- N 3469/2006. Ustawa numer 3469. Drukarnia narodowa, Oficjalna Gazeta Rządu i inne przepisy. (FEK A 131/28-06-2006). Νόμος υπ. αριθ. 3469, Εθνικό Τυπογραφείο, Εφημερίς της Κυβερνήσεως και λοιπές διατάξεις. (ΦΕΚ Α' 131/28-06-2006).
- N 4111/2013. Ustawa numer 4111. Regulacja w zakresie prawa emerytalnego, zmiany. FEK A 18/25.01.2013. Συνταξιοδοτικές ρυθμίσεις, τροποποιήσεις. ΦΕΚ Α' 18/25.01.2013
- PD 283/1985. Rozporządzenie prezydenckie nr 283 z roku 1985 „Kodeks karny”. (FEK A 106-31.05.1985). Προεδρικό Διάταγμα 283 του 1985 «Ποινικός κώδικας». (ΦΕΚ Α-106-31.05.1985)
- Regulamin Parlamentu Greckiego. (FEK 51/A/97). Κανονισμός της Βουλής των Ελλήνων (ΦΕΚ 51/A/97).
- PD 207/1982. Rozporządzenie prezydenckie nr 207/1982 o rejestracji uczniów w liceach i instytucjach oświaty technicznej oraz zawodowej. Προεδρικό Διάταγμα 207/1982 Περί εγγραφής μαθητών στα Λύκεια της Τεχνικής και Επαγγελματικής Εκπαίδευσης.
- PD 456/1984. Rozporządzenie prezydenckie nr 456 z roku 1984. Kodeks cywilny i ustawa go wprowadzająca. Προεδρικό διάταγμα 456 του 1984. Αστικός κώδικας και εισαγωγικός νόμος. Rozporządzenie prezydenckie nr 456 z roku 1984.
- PD 503/1985. Rozporządzenie prezydenckie nr 503 z roku 1985. Kodek postępowania cywilnego i ustawa wprowadzająca go. Προεδρικό διάταγμα 503 του 1985. Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας και Εισαγωγικός Νόμος.
- PK Ustawa Kodek karny. FEK A 01.01.1951. Νόμος Ποινικός κώδικας. ΦΕΚ Α' 01.01.1951.

4. Polskie akty prawne

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997.
- Umowa zawartej między Rządem Rzeczypospolitej Ludowej a Rządem Republiki Greckiej w sprawie unikania podwójnego opodatkowania w zakresie podatków od dochodu i majątku. Dz. U. Nr 120 z dnia 23 grudnia 1991 r.
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny. Tekst ujednolicony obowiązujący w kwietniu 2013.
- Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. - Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Tekst ujednolicony obowiązujący w kwietniu 2013.
- Ustawa z dnia 29 września 1986 r. Prawo o aktach stanu cywilnego. Dz. U. 1986 Nr 36 poz. 180.
- Ustawa z dnia 20 czerwca 1997 r. Prawo o ruchu drogowym. Dz. U. z 2005 r. Nr 108, poz. 908 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 10 września 1999 r. Kodeks karny skarbowy. Dz. U. 1999 Nr 83 poz. 930.
- Ustawa z dnia 7 października 1999 r. o języku polskim. Dz.U. 1999 nr 90 poz. 999.
- Ustawa z dnia 20 lipca 2000 r. o ogłaszaniu aktów normatywnych i niektórych innych aktów prawnych. Dz. U. z 2011 r. Nr 197, poz. 1172, z późn. zm.

- Ustawa z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług. Dz. U. 2004 Nr 54 poz. 535.
- Ustawa z dnia 4 marca 2011 r. o zmianie ustawy o ogłaszaniu aktów normatywnych i niektórych innych aktów prawnych oraz niektórych innych ustaw. Dz. U. z 2011 r. Nr 117, poz. 676.
- Ustawy z dnia 16 listopada 2012 r. o redukcji niektórych obciążeń administracyjnych w gospodarce. Dz. U. z 2012 r. poz. 1342.
- Ustawa z dnia 14 grudnia 2012 r. o odpadach. Dz.U. 2013 poz. 21.
- Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej. Dz.U. 2002 nr 100 poz. 908.

Elektroniczne bazy aktów prawnych wykorzystanych w książce

1. Baza dokumentów europejskich:
Ogólnoeuropejska baza dokumentów i aktów normatywnych *EUDO Observatory in Citizenship*:
www.eudo-citizenship.eu/
2. Bazy dokumentów cypryjskich:
Baza Cypryjskich promulgowanych aktów normatywnych:
www.cygazette.com
Baza cypryjskich aktów normatywnych:
www.cylaw.org
3. Bazy dokumentów greckich:
Baza greckich promulgowanych aktów normatywnych:
www.et.gr
Baza greckich aktów normatywnych:
www.ministryofjustice.gr
www.hellenicparliament.gr
4. Baza dokumentów polskich:
Baza polskich promulgowanych aktów normatywnych:
www.dziennikustaw.gov.pl
Internetowy system polskich aktów prawnych:
www.isap.sejm.gov.pl

Spis rysunków

Rys. 1.	Relacja języka prawnego, języka przepisów i języka norm	40
Rys. 2.	Kierunki badań porównawczych języka prawnego	62
Rys. 3.	Tekst źródłowy i tekst docelowy jako teksty paralelne na potrzeby przekładoznawstwa	70
Rys. 4.	Teksty paralelne niebędące tłumaczeniami	71
Rys. 5.	Redakcja polskiego aktu normatywnego w dzienniku urzędowym . .	130
Rys. 6.	Redakcja greckiego aktu normatywnego w dzienniku urzędowym . .	131
Rys. 7.	Redakcja cypryjskiego aktu normatywnego w dzienniku urzędowym	133
Rys. 8.	Relacja superstruktura – makrostruktura	150
Rys. 9.	Makrostruktura tekstu w ujęciu linearnym	163
Rys. 10.	Makrostruktura tekstu w ujęciu nielinearnym	167
Rys. 11.	Iloczyn pól znaczeniowych	169

Spis tabel

Tab. 1.	Nadawca komunikatu i nadawca komunikatu prawnego	96
Tab. 2.	Odbiorca komunikatu i odbiorca komunikatu prawnego	100
Tab. 3.	Komunikat i komunikat prawny	104
Tab. 4.	Analiza jednostek superstruktury kodeksów i ustawy	115
Tab. 5.	Analiza jednostek superstruktury kodeksu i ustaw	121
Tab. 6.	Analiza jednostek superstruktury ustaw	126
Tab. 7.	Ekwiwalenty translacyjne nazw jednostek redakcji tekstów aktów normatywnych	146
Tab. 8.	Analiza jednostek makrostruktury kodeksów (I) i ustawy	152
Tab. 9.	Analiza jednostek makrostruktury kodeksów (II) i ustawy	156
Tab. 10.	Analiza jednostek makrostruktury ustaw	158
Tab. 11.	Makrostruktura w ujęciu nieliniarnym. Przykład tekstu polskiego . .	171
Tab. 12.	Makrostruktura w ujęciu nieliniarnym. Przykład tekstu greckiego . .	173
Tab. 13.	Makrostruktura w ujęciu nieliniarnym. Przykład tekstu cypryjskiego	178
Tab. 14.	Norma nakazująca w przepisie	193
Tab. 15.	Norma zakazująca w przepisie	195
Tab. 16.	Norma przyzwalająca w przepisie	197
Tab. 17.	Norma kompetencyjna w przepisie	200
Tab. 18.	Przykłady ekwiwalentnych środków językowych wyrażania zakazu, nakazu i dozwoleń w przepisach polskich, greckich i cypryjskich .	206
Tab. 19.	Definicje równościowe klasyczne	216
Tab. 20.	Definicje równościowe klasyczne ograniczone	217
Tab. 21.	Definicje równościowe nieklasyczne niepełne	219
Tab. 22.	Definicje równościowe nieklasyczne pełne	220
Tab. 23.	Definicje nieklasyczne cząstkowe	222
Tab. 24.	Definicje warunkowe	226
Tab. 25.	Spójka definicyjna w definicjach legalnych. Przykłady	232
Tab. 26.	Frazy typowe dla definicji ograniczonych. Przykłady	233
Tab. 27.	Frazy typowe dla definicji niepełnych. Przykłady	233
Tab. 28.	Nazwy aktów normatywnych. Przykłady	238

Streszczenie

Struktura polskich, greckich i cypryjskich aktów normatywnych. Studium porównawcze w aspekcie przekładoznawczym

Książka ma charakter interdyscyplinarny, ponieważ dotyczy zagadnień zarówno językoznawczych, jak i teoretyczno-prawnych. Z tego względu konieczne jest zastosowanie eklektycznego aparatu metodologicznego, który pozwala na poddanie tekstu prawnego analizie z użyciem metodologii prawniczej oraz językoznawczej. W jej ramach wykorzystana jest metodologia badań porównawczych, teoria aktów mowy oraz metodologia pragmatycznego przekładu prawniczego.

Dział językoznawstwa, którego przedmiotem badań jest m.in. język prawny i jego wytwory nazywany jest w niniejszym opracowaniu legilingwistyką (por. Matulewska 2007). Jej istota i stan badań na polu nauk humanistycznych w Polsce, Grecji i na Cyprze stanowią punkt wyjścia do dalszych rozważań na temat tekstów aktów normatywnych. Z tego względu, wiadomości na temat legilingwistyki polskiej, greckiej i cypryjskiej zamieszczono w pierwszym rozdziale niniejszej książki. W tej części opracowania zostaną przywołane badania porównawcze i ich funkcja w badaniach legilingwistycznych, oraz cechy przekładu tekstów prawnych. Ze względu na specyfikę tłumaczenia tekstów prawnych, legilingwistyka porównawcza zostaje powiązana z komparatystyką prawniczą.

W dalszej części pracy, opierając się na pojęciach podstawowych, jakimi są: język prawny, tekst prawny, rozumiany w niniejszej

książce jako akt normatywny, zostaną wskazane główne nurty badań nad tekstem prawnym, jakie są obecne w naukach prawnych oraz w badaniach językoznawczych. Zwraca się również uwagę na dystrynkcję terminów akt normatywny i tekst aktu normatywnego, który jest przedmiotem niniejszego opracowania. W oparciu o istniejącą metodologię wysuwam własne postulaty w zakresie metodologii badawczej polskich, greckich i cypryjskich tekstów aktów normatywnych. Następnie, opierając się na myśli Teuna van Dijka (por 1976) mówiącej, iż użycie języka należy rozpatrywać jako część zdarzenia społecznego, analizie zostaje poddana komunikacja prawna w Polsce, Grecji i na Cyprze, a w szczególności rola, jaką odgrywa w tym układzie komunikacyjnym tekst prawny. Wskazuje i charakteryzuje się trzy główne elementy układu komunikacyjnego, jakimi są nadawca, komunikat i odbiorca. Relacje między nimi reguluje tekst prawny, który ma funkcje sprawczą. Przedstawiony sposób prowadzenia badań prowadzony jest na wybranych pod kątem wspólnej funkcji (por. Kötz i in., 1998) aktach normatywnych cypryjskich, greckich i polskich. Nakreślone zostają również oczekiwane wyniki badań.

Tytułowe zagadnienie, jakim jest analiza struktury tekstów prawnych w ujęciu porównawczym, to przedmiot części badawczej książki. W rozdziale czwartym teksty prawne zostały poddane badaniu z perspektywy superstruktury rozumianej jako globalna organizacja redakcyjna tekstu. W rozdziale piątym teksty normatywne są analizowane z perspektywy makrostruktury, która stanowi szkielet organizacyjny tekstu opierający się na treści i znaczeniu. W tej części pracy przyjmuję za Teunem Van Dijkem rozumienie makrostruktury jako linearnej organizacji treści, jak również proponuję własne rozumienie makrostruktury jako sieci jednostek semantycznych stanowiących makrostrukturę nielinearną tekstu. W rozdziale szóstym podstawą analizy porównawczej tekstów normatywnych jest mikrostruktura, którą rozumiem jako strukturę przepisów prawnych. Przepis prawny z kolei jest najmniejszą całościową jednostką tekstu prawnego, z którego interpretuje się normy prawne. Ich typologia jest kryterium podziału przepisów prawnych i wskazania składników referencyjnych przepisów, które werbalizują składniki norm prawnych. Analiza tekstów polskich, greckich i cypryjskich aktów normatywnych, pro-

wadzona na różnych poziomach strukturalnych, wskazuje również elementy łączące dane poziomy tekstu między sobą.

Wnioski, jakie wynikają z analizy porównawczej badanych tekstów odpowiednio w perspektywie superstruktury (rozdział czwarty), makrostruktury (rozdział piąty) i mikrostruktury (rozdział szósty), każdorazowo są podsumowywane w aspekcie translatologicznym. Uwzględniają one sposób prowadzenie badań porównawczych na potrzeby trnslatologii w celu uzyskania oczekiwanych i mogących mieć praktyczne zastosowanie wyników. Pod koniec każdego rozdziału badawczego wskazuje się sposób wykorzystania wyników przeprowadzonej analizy porównawczej w teorii i praktyce przekładu. W przeprowadzonym badaniu nakreślam korzyści płynące z analizy porównawczej struktury tekstu prawnego, które winno poprzedzać proces tłumaczenia. Tego typu proces odgrywa niebagatelną rolę w przekładzie tekstów prawnych pomiędzy tzw. mało popularnymi językami, które nie doczekały się jeszcze specjalistycznych opracowań porównawczych, nawet na poziomie słowników bilingwalnych. Z tego względu nakreślam model pracy poprzedzającej właściwy proces przekładu, który uwzględnia, pomijany jak dotąd w opracowaniach przekładoznawczych, etap mapowania jednostek semantycznych w tekście translandywnym i w translacie.

W rozdziale siódmym, struktura tekstów polskich, greckich i cypryjskich aktów normatywnych zostaje zbadana pod kątem kryteriów tekstowości (por. de Beaugrande i Dressler, 1990), roli, jaką odgrywa w zdarzeniu komunikacji prawnej (por. Bańcerowski 1999) oraz sposobu realizacji illokucyjnych aktów mowy (por. Austin 1976, Searle 1969, 1999). W strukturze analizowanych tekstów aktów normatywnych wskazane są odpowiednio sygnifikatory tekstowości, zdarzenia komunikacyjnego, performatywności oraz dyrektywalności. Kluczowym wnioskiem jest konstatacja, iż wszystkie elementy struktury tekstu tworzą efekt synergetyczny.

Wnioski wynikające z przeprowadzonych badań porównawczych zarówno w aspekcie translatologicznym, jak i w świetle kryteriów tekstowości, schematu zdarzenia komunikacyjnego i teorii aktów mowy są zawarte w rozdziale ósmym. W oparciu o nie, wskazane zostają również dalsze perspektywy dla legilingwistycznych badań

porównawczych grecko-polskich i polsko-greckich, o które zostają pokrótce nakreślone w zakończeniu książki.

Ponadto, wskazuję w książce przestrzenie współpracy na styku nauk prawnych i językoznawczych. Uwzględniam w nich współdziałanie nauk prawnych oraz nauk językoznawczych i z jednej strony pomocniczy charakter legilingwistyki dla komparatystyki prawnej, a z drugiej strony pomocniczy charakter komparatystyki prawnej dla legilingwistyki. Imperatywem kierunku współpracy staje się określony cel, czyli *skopos*.

Monografię dopełnia zakończenie, w którym ustosunkowuję się do uzasadnienia wyboru tematu pracy z perspektywy przeprowadzonych badań a także streszczenie książki napisane w języku polskim, angielskim i greckim.

Abstract

The structure of Polish, Greek and Cypriot Normative Acts. A comparative study in the scope of translation

Our age, with its great activity in the areas of business, law and civil matters, demands fast and precise communication. Communication takes place between different languages, cultures and legal systems. Thus translation plays an important role in professional and personal relations. Legal translation in particular seems to be essential to these needs as law regulates almost every area of human life: not only birth and death but also work, home budgets, and travelling, to name but a few.

This book is the first publication where texts of Polish, Greek and Cypriot normative acts are investigated in a comparative perspective in the scope of translation studies. A structural analysis of legal texts has not been conducted in Greece or in Cyprus at all, and the Greek and Cypriot legal languages have not been examined or characterized till now. This publication is devoted to a synchronic study of Greek statutory language in Greece and in Cyprus, as the majority of papers analyzing legal Greek languages discuss mostly the historical aspect of official and legal Greek languages. Moreover, I assume that statutory language is a Language for Specific Purposes (LSP) because: a) it includes terms, syntagmas, syntactic and textual structures not present in language for everyday purposes, b) it has a special function: it creates law and simultaneously it creates and influences reality. The functional aspect of statutory language has an internatio-

nal character, hence I adopted this phenomenon as a basis for comparing Polish, Greek and Cypriot legal languages.

Nowadays legal language has a vast meaning as it includes the language of statutory texts (statutory language), the language of legal science (jurisprudence), the language of legal reality as seen in contracts, attorney speeches and court proceedings. There are some classifications of this term which are presented in the first chapter of this book (Galdia, Mattilla, Kierzkowska, Jopek-Bosiacka et al.). I have adopted the term *lingua legis* created by Matulewska (2007) and her classification to describe and to characterize the investigated material, and moreover I use the term *legilinguistics* to name the investigation I have taken up. Legilinguistic studies might be conducted when one compares foreign *linguae legis*, where the legal translator is seen as a legal comparatist. I agree with Šarčević (1997) that a functional translation which provides the same or similar legal effects in a *translandum* (a text to be translated) and in a *translatum* (a text which has been translated) is the most effective method of translating *lingua legis*.

Texts of normative acts, which are the object of my research, are messages from the communicational point of view. Thus I analyze the three main elements of a communicational action: the sender, the receiver and the message in legal communication. The asymmetric character of this action is that the sender (the legislator) sends the message, but no answer is expected from the receiver (the recipient of the law) of the message (the normative act). The scheme of legal communication might be adopted to international and interlingual legal communication, where another element of the scheme occurs. This element is the legal translator, whose role is to transfer the text of a normative act in a way which enables the understanding of not only the meaning but also the function of a normative act. When describing more specific acts of legal communication, I take under consideration types of communicative and language communities classified by Zabrocki and Bańcerowski, and a methodology of text and discourse analysis.

Texts of normative acts are compared in the empirical part of the book. I explore texts of Polish, Greek and Cypriot codes and laws

from the semantic and syntactic points of view. The study of textual structures is based on van Dijk's ideas; thus the main levels of text analysis, i.e. superstructure, macrostructure and microstructure, are fundamental for further studies in the scope of translation. Three chapters deal with the comparative analysis of the texts. The superstructure of the texts is defined as a conventionalized schema full of hierarchical sequences of categories. It is a global "form" for the "content" of the text and this way hierarchical sections of investigated text are analyzed in the fourth chapter of the book. The results of the comparative analysis of the normative acts' superstructures are summarized in the scope of translation studies and examples are given of their application in the process of translation. An analysis of the macrostructures, defined as semantic units of the text, is conducted in Chapter 5. I suggest that the macrostructures of the text should be investigated in a dual way: linear and non-linear. The linear scheme of macrostructures provides a serial sequence of semantic units, whereas the non-linear scheme provides sets of semantic units which are in different, non-linear relations to one another. *Data mining* is a term borrowed from computer science and it is used here to describe the process of exploring, gathering and clustering data I put forward. Sets of data thus obtained from Polish, Greek and Cypriot texts may be compared to one another, and the result is a set of common data and a set of different data. A clear comparison of semantic units (data sets) is assumed to be relevant in the process of selecting correct proper, equivalent and adequate legal terms for translation. The legal rule is considered the smallest structural unit of a text and it is investigated in Chapter 6. Imperative, prohibitive and empowering clauses are analyzed comparatively in the chapter. The main patterns of these clauses, e.g. modal expressions are compared to provide the best alternative translation solutions. The same methodology is applied to compare legal definitions considered a type of legal rule, and their structural elements (*the definiens*, *the definiendum* as well as the connector) are compared. There are also other types of legal rules (operative clauses, ending clauses etc.) compared from the structural point of view. Moreover, all clauses are compared from the point of view of meaning, function and mapping in the text of a certain normative act to present

how similar or different texts are created and constructed by the legislators analyzed. The comparative analysis conducted provides results on the syntactic level, ones which might be immediately used in the process of translation. Some examples of this process are given in the text.

All structural levels of the text must be seen as elements of one unit where synergy is needed. Thus in Chapter 7 three different viewpoints of investigating texts of normative acts are given. In the perspective of textuality I characterize respectively the superstructure, macrostructure and microstructure of the text of a normative act as direct signifiers of textuality and indirect signifiers of textuality. The main criterion of this classification is the text and its standards as defined by de Beaugrande and Dressler. Then the synergy of structural elements in the aspect of communication is described. I point out how legislators (senders of a message) implement their ideas in structures of texts and how structures influence the texts of normative acts (messages) and its receivers (recipients of laws). The chapter also presents the signifiers of communication in structures of the text. Finally, the text of a normative act must be seen as executing law; thus the theory of speech acts by Austin and Searle must be taken into consideration when one investigates the text of a normative act as a relation between the legislator and the recipient of the law. From this point of view the structure of the text and its elements in synergy must be seen as an instrument whose aim is to execute the will of the legislator who creates the law and simultaneously creates reality.

The objective of the investigation presented in this book is to show in what way the results of a comparative analysis might be used in the process of translation and how one can develop this knowledge for the purposes of translation studies. Comparative linguistic studies of legal texts always have a dual character – legal and linguistic – as the text of a normative act in an act of communication is not only a simple message or a piece of information but it also creates reality. Thus legal translation creates a new reality like law, because the effect of translation is a new legal text (including a normative text) which, as was mentioned before, has a performative function.

Επανάληψη

Η δομή των πολωνικών, ελληνικών και κυπριακών νόμων. Συγκριτική ανάλυση από μεταφρασεολογική άποψη

Στη σημερινή εποχή όπου πραγματοποιούνται πλήθος εμπορικών, νομικών, δικαστικών, οικονομικών, προσωπικών και πολιτικών συναλλαγών σ' ολόκληρο τον κόσμο, απαιτείται ιδιαίτερα γρήγορη και ακριβής επικοινωνία. Η επικοινωνία αυτή γίνεται μεταξύ διαφορετικών γλωσσών, πολιτισμών και νομικών συστημάτων. Ιδιαίτερα η μετάφραση παίζει σημαντικό ρόλο όταν εκτελείται οποιαδήποτε επαγγελματική ή προσωπική δραστηριότητα. Η νομική μετάφραση αποτελεί το βασικό κριτήριο για την εκπλήρωση όλων των απαιτήσεων που προκύπτουν από τη σημερινή ζωή μας γιατί ο νόμος πλέον ορίζει ή ρυθμίζει ή αφορά σχεδόν κάθε τομέα της ανθρωπίνης ζωής όπως τη γέννηση, το θάνατο αλλά ακόμη και τα επαγγέλματα, τα ταξίδια και πολλά άλλα θέματα.

Το παρόν βιβλίο είναι η πρώτη δημοσίευση όπου κείμενα πολωνικών, ελληνικών και κυπριακών νόμων και κεφαλαίων³⁰⁷ εξετάζονται συγκριτικά και στα πλαίσια μιας μεταφρασεολογικής προοπτικής. Η ανάλυση των κειμενικών δομών των νόμων και των κεφαλαίων δεν έχει πραγματοποιηθεί, ούτε μελετηθεί, ούτε περιγραφεί λεπτομερειακώς μέχρι σήμερα. Το παρόν βιβλίο

³⁰⁷ Ο όρος *κεφάλαιο* αφορά τη νομοθεσία της Κυπριακής Δημοκρατίας. Πρόκειται δηλαδή για τους νόμους που εκδόθηκαν κατά την περίοδο της Βρετανικής κτήσης της Κύπρου (1878-1960) από την εντολοδόχο αρχή.

αφιερώνεται στην νομική ελληνική και κυπριακή γλώσσα και ορολογία βασιζόμενο στο κριτήριο της συγχρονικής συγκριτικής έρευνας ενώ περισσότερες δημοσιεύσεις για τη νομική γλώσσα της Ελλάδας και της Δημοκρατίας της Κύπρου συγκεντρώνονται στη διαχρονική (ιστορική) άποψη των ερευνών της. Επιπλέον στο βιβλίο μου είναι αποδεκτό ότι η νομική γλώσσα, την οποία δέχομαι ως γλώσσα νόμου, είναι η γλώσσα που προορίζεται για ειδικούς σκοπούς / ειδική χρήση [*Language for Specific Purposes (LSP)*] διότι:

α) περιέχει ορολογία, συντάγματα, συντακτικές και κειμενικές δομές που δεν υπάρχουν στη γλώσσα γενική χρήσης,

β) έχει ειδική λειτουργία η οποία είναι να δημιουργήσει το νόμο και ταυτόχρονα να δημιουργήσει και να επηρεάσει την πραγματικότητα. Από λειτουργική άποψη η νομική γλώσσα έχει ανεξάρτητο χαρακτήρα από την εθνική γλώσσα και το φαινόμενο αυτό υιοθετήθηκε στην παρούσα έκδοση ως μια κοινή πλατφόρμα σύγκρισης της πολωνικής, ελληνικής και κυπριακής νομικής γλώσσας (*tertium comparationis*).

Η νομική γλώσσα της σημερινή εποχής έχει τεράστια σημασία γιατί περιλαμβάνει τη γλώσσα των νόμων, τη γλώσσα της νομικής επιστήμης, τη γλώσσα της νομικής πραγματικότητας η οποία για παράδειγμα εμφανίζεται σε συμβάσεις, σε δικηγορικά έγγραφα, σε δίκες κλπ. Πιο συγκεκριμένα, σε παρόμοιες περιπτώσεις υπάρχουν και αρκετές ταξινομήσεις της νομικής γλώσσας τις οποίες παρουσιάζω στο πρώτο κεφαλαίο του βιβλίου (βλ. Galdia, Mattilla, Kierzkowska, Jopek-Bosiacka et al.). Για τους σκοπούς των ερευνών που διεξάγω αποδέχτηκα την ταξινόμηση της Matulewska (2007) για τη φράση *lingua legis* (γλώσσα νόμου) και τον όρο *legilinguistics* (νομική γλωσσολογία) για έρευνα των κειμένων (*corpus*) που διεξάγω. Έρευνες στο πλαίσιο της νομικής γλωσσολογίας μπορεί να εκτελεστούν όταν συγκρίνονται διαφορετικές εθνικές γλώσσες νόμων (*linguae legis*) μεταξύ τους και όπου ένας νομικός μεταφραστής παίζει ρόλο του νομικού συγκριτικού. Συμφωνώ με τη Šarčević (1997) η οποία γράφει ότι ο νομικός μεταφραστής απαιτείται να παραδώσει το κείμενο – μετάφραση (*translatum*) το οποίο προκαλεί τα ίδια ή παρόμοια νομικά αποτελέσματα τα οποία προκαλεί και το αρχικό κείμενο – το μεταφράζειν (*translandum*) γιατί έτσι

εκπληρώνεται η λειτουργία της νομικής μετάφρασης: δημιουργείται δηλαδή και η μετάφραση και ο νόμος που εξάγεται από το μεταφρασμένο κείμενο.

Τα κείμενα των νόμων και των κεφαλαίων τα οποία αποτελούν και το αντικείμενο της έρευνάς μου είναι ταυτόχρονα και μηνύματα από επικοινωνιακή άποψη. Γι' αυτό το λόγο διεξάγω την ανάλυση των τριών βασικών στοιχείων του επικοινωνιακού γεγονότα. Στο νομικό περιβάλλον η επικοινωνία έχει ασύμμετρο χαρακτήρα γιατί ο αποστολέας (ο νομοθέτης) του μηνύματος (του νόμου) δεν απαιτεί από τον παραλήπτη του μηνύματος (πολίτης ή άλλος παραλήπτης του ορισμένου κανόνα δικαίου) καμία απάντηση, αλλά την ορισμένη δράση που προκύπτει από το νόμο. Το σχήμα της νομικής επικοινωνίας μπορεί να υιοθετηθεί στη διεθνή ή τη διαγλωσσική νομική επικοινωνία όπου ένα άλλο στοιχείο του επικοινωνιακού σχήματος εμφανίζεται. Αυτό το στοιχείο είναι ο νομικός μεταφραστής ο οποίος μεταφέρει το κείμενο του νόμου με τρόπο που επιτρέπει, όχι μόνο να καταλάβει κανείς το νόημα του μεταφρασμένου κειμένου, αλλά και να μεταφερθεί ακόμη η λειτουργία του νόμου. Περιγράφοντας το γεγονός της νομικής επικοινωνίας λεπτομερειακώς κάθε επικοινωνιακή κατάσταση (στην Πολωνία, στην Ελλάδα και στην Κύπρο), βασίζομαι στην ιδέα των επικοινωνιακών και γλωσσικών κοινοτήτων (*communicative and language communities*) του Zabrocki η οποία επομένως συστηματοποιήθηκε από τον Bańcerowski.

Τα πέμπτο των νόμων και των κεφαλαίων συγκρίνονται σταδιακά στο πειραματικό μέρος του παρόντος βιβλίου αφού η έρευνα μας για τους πολωνικούς, ελληνικούς και κυπριακούς κώδικες, νόμους και κεφάλαια διεξάγεται και από άποψη συντακτικού και σημασιολογίας. Η έρευνα των κειμενικών δομών βασίζεται στις ιδέες του van Dijk διότι τα βασικά επίπεδα της συγκριτικής ανάλυσης των κειμένων είναι υπερδομή (*superstructure*), μακροδομή (*macrostructure*) και μικροδομή (*microstructure*). Ως υπερδομή του κειμένου εννοείται το πρότυπο σχέδιο κειμένου στο οποίο περιλαμβάνονται ιεραρχικές ακολουθίες κατηγοριών. Με άλλα λόγια η υπερδομή ως «σχήμα» και βάση για το «περιεχόμενο» και τη

σύγκριση των υπό ανάλυση κειμένων παρουσιάζεται στο τρίτο κεφαλαίο του παρόντος βιβλίου. Τα αποτελέσματα της ανάλυσης των κειμενικών υπερδομών συνοψίζονται στην προοπτική εφαρμογής τους στη μεταφρασεολογία και επιπλέον παρουσιάζονται ορισμένα παραδείγματα εφαρμογής των ερευνών μου στην πρακτική μετάφρασης.

Στο τέταρτο κεφαλαίο του βιβλίου παρουσιάζεται η έννοια της ανάλυσης των κειμενικών μακροδομών η οποία ορίζεται ως η σημασιολογική μονάδα του κειμένου. Προτείνω η ανάλυση των μακροδομών να διεξαχθεί με δύο τρόπους: γραμμικώς και πολυμορφικώς. γραμμικό σχέδιο των μακροδομών παρουσιάζει συνεχή ακολουθία των σημασιολογικών δομών του κειμένου ενώ το πολυμορφικό σχέδιο παρουσιάζει σύνολα σημασιολογικών μονάδων τα οποία είναι σε διαφορετικές, και όχι γραμμικές σχέσεις μεταξύ τους. Η ανάδυση των δεδομένων (*data mining*) είναι ο όρος τον οποίον δανείστηκα από την πληροφορική (*computer science*) και τον χρησιμοποιώ για να περιγράψω τη διαδικασία εξερεύνησης, συγκέντρωσης, και ομαδοποίησης των δεδομένων που συνέλεξα. Τα σύνολα των δεδομένων που έλαβα με τέτοιο τρόπο από τα πολωνικά, ελληνικά και κυπριακά κείμενα μπορεί να συγκριθούν το ένα με το άλλο και ως αποτέλεσμα προκύπτει ένα σύνολο των κοινών ή παρομοίων δεδομένων π.χ. ενός νομικού ορού. Μια καθαρή σύγκριση των σημασιολογικών μονάδων (σύνολο δεδομένων) αποδέχεται να είναι κατάλληλη για την επιλογή των σωστών, ισοδυνάμων νομικών όρων στη μετάφραση.

Στο παρόν βιβλίο αποδέχομαι ότι η νομική διάταξη είναι η μικρότερη δομική μονάδα του κειμένου και διεξάγω την ανάλυσή της στο έκτο κεφαλαίο όπου αναλύονται οι διατάξεις όπως εντολές, απαγορεύσεις και εξουσιοδοτήσεις. Τα πιο σημαντικά χαρακτηριστικά παρομοίων διατάξεων είναι τα στοιχεία της τροπικότητας τα οποία συγκρίνω μεταξύ των πολωνικών, ελληνικών και κυπριακών νομικών διατάξεων με σκοπό την παροχή καλύτερων μεταφραστικών επιλύσεων τα οποία είναι οι ισοδύναμες λέξεις, τα συντάγματα ή άλλες συντακτικές δομές. Παρόμοια μεθοδολογία εφάρμοσα και όταν διεξήγαγα την ανάλυση των νομικών εννοιών όπου συνέκρινα τα

στοιχεία τους: το οριζόμενο (*definiendum*), η σύνδεση (*coniunctio*) και ο ορισμός (*definiens*). Οι υπόλοιποι τύποι των διατάξεων όπως οι διατάξεις που ορίζουν την έναρξη της ισχύος, οι τελικές διατάξεις κλπ. αναλύονται από συντακτική και σημασιολογική άποψη. Επιπλέον ακολουθώντας τους άλλους ερευνητές της νομικής γλώσσας αποδέχομαι ότι όλα τα στοιχεία κάθε νομικής διάταξης αποτελούν μια μορφή λεξικοποίησης ενός ή πολλών νομικών κανόνων δικαίου από το νομοθέτη. Οι παραλήπτες του κανόνα δικαίου θα πρέπει να ερμηνεύουν τους κανόνες συμπεριφοράς τους, π.χ. καθήκοντα, από τις νομικές διατάξεις και γι' αυτό το λόγο η γνώση για τη δομή των διατάξεων παίζει σημαντικό ρόλο στη διαδικασία παραλαβής του νομικού κειμένου – μηνύματος από επικοινωνιακής άποψη. Μ' αυτόν τον τρόπο ο νομικός μεταφραστής γίνεται λήπτης ενός παρομοίου μηνύματος και γνώστης της συντακτικής και σημασιολογικής οργάνωσης του κειμένου, ιδιαίτερα ενός κώδικα ή ενός νόμου, στοιχεία τα οποία είναι απαραίτητα στη διαδικασία μετάφρασης.

Προτείνω ότι όλα τα επίπεδα του κειμένου πρέπει να καταλαβαίνονται ως στοιχεία συνεργείας διότι στο έβδομο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα στοιχεία δομής των κειμένων μέσω τριών διαφορετικών προσεγγίσεων. Αρχικά μέσω της κειμενικότητας (*textuality*) η υπερδομή, η μακροδομή και η μικροδομή είναι ταυτόχρονα, σχετικά με τα δεκτά πρότυπα της κειμενικότητας του de Beaugrande και του Dressler, άμεσα αλλά και έμμεσα πρότυπα της κειμενικότητας. Στη συνέχεια η υπερδομή, η μακροδομή και η μικροδομή των κειμένων περιγράφονται μέσω της επικοινωνίας όπου και φανερώνεται ο αντίστοιχος ρόλος τους. Στα πλαίσια αυτά εξηγείται ο τρόπος με τον οποίο οι νομοθέτες (αποστολείς μηνύματος) υλοποιούν τις ιδέες τους στη δομή των κειμένων (μηνύματα) αλλά και ο τρόπος με τον οποίο οι δομές των κειμένων επηρεάζουν τη συμπεριφορά και τον τρόπο παραλαβής του από τους παραλήπτες των νόμων (παραλήπτες του κανόνα δικαίου).

Τέλος το κείμενο του κώδικα ή του νόμου πρέπει να εννοηθεί μέσω της θεωρίας των λεκτικών πράξεων του Austin και του Searle η οποία είναι βασική για την ανάλυση του ρόλου του κειμένου μέσα στις σχέσεις μεταξύ του νομοθέτη και του παραλήπτη του κανόνα

δικαίου, του κειμένου του κώδικα, του νόμου ή του κεφαλαίου. Από αυτήν την πλευρά η πρότυπη δομή των κειμένων και των στοιχείων της πρέπει να βρίσκεται σε συνέργεια και να εννοηθεί ως εργαλείο του νομοθέτη ο οποίος σκοπεύει να εκτελέσει τη θέλησή του και έτσι να δημιουργήσει το νόμο το οποίο ταυτόχρονα επηρεάζει και δημιουργεί ένα ορισμένο κομμάτι της πραγματικότητας.

Ο σκοπός της έρευνας την οποία παρουσιάζω στο παρόν βιβλίο είναι η παρουσίαση της μεθόδου με την οποία τα αποτελέσματα των συγκριτικών αναλύσεων των κειμένων μπορεί να είναι χρήσιμα ως διερευνητικό εργαλείο για τη θεωρία της μετάφρασης. Επομένως φανερώνεται και ο τρόπος άμεσης εφαρμογής των συγκριτικών ερευνών στην πρακτική μετάφρασης. Οι έρευνες στο πλαίσιο της νομικής γλωσσολογίας πάντα έχουν δύο χαρακτήρες: έναν γλωσσικό όπως κι έναν νομικό διότι το κείμενο του νόμου δεν αποτελεί ένα απλό επικοινωνιακό μήνυμα, αλλά διατηρεί και κάποια άλλη λειτουργία – όπως η δημιουργία μιας ρυθμισμένης πραγματικότητα νομικά. Έτσι και το μεταφρασμένο κείμενο του νόμου δημιουργεί μια καινούρια νομική πραγματικότητα και μια καλύτερη γνώση για το κείμενο – πηγή και για το κείμενο – μετάφραση τα οποία είναι απαραίτητα για την εκπλήρωση των σκοπών της.

Dissertationes legilinguisticae

Studies in Legilinguistics

Studies in Legal Language and Communication

This series aims to promote studies in the field of legal language, legilinguistics (legal linguistics), forensic linguistics, legal translation by publishing volumes that focus on specific aspects of language use in legal communication. As legal linguistics is interdisciplinary and language sensitive we invite contributions dealing with insights into one or more languages. We accept contributions in conference languages and Polish.

The series publishes the following types of contributions:

- monographs which are in-depth studies on various aspects of applied legal linguistics, forensic linguistics as well as theoretical studies,
- textbooks, and
- collected papers of various authors dealing with one unifying theme.

Each volume of the series is subject to peer-reviewing process.

Editorial office address:

Laboratory of Legilinguistics

Al. Niepodległości 4, pok. 218B

61-874 Poznań, Poland

lingua.legis@gmail.com

Vol. 1. Karolina Gortych-Michalak

Struktura polskich, greckich i cypryjskich aktów normatywnych. Studium porównawcze w aspekcie translatologicznym (The structure of Polish, Greek and Cypriot Normative Acts. A comparative study in the scope of translation). 2013.

Vol. 2. Joanna Grzybek

Alternatywne metody rozwiązywania sporów w przekładzie chińsko-polskim i polsko-chińskim. Studium badawcze terminologii z zakresu arbitrażu. (Alternative dispute resolution in Chinese-Polish and Polish-Chinese translation. A study of arbitration-related terminology). 2013.